

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ЗБОРНИК БАЗ

БИБЛИОТЕКА И АКАДЕМСКА ЗАЈЕДНИЦА

радова са конференције „Библиотекарство у 21. вијеку:
између културног дијалога и дигиталне доминације”

Бања Лука
2026.

БАЗ – Библиотека и академска заједница

Зборник радова са научно-стручне конференције
„Библиотекарство у 21. вијеку:
између културног дијалога и дигиталне комуникације“

БАЗ – Библиотека и академска заједница представља зборник радова са научно-стручне конференције „Библиотекарство у 21. вијеку: између културног дијалога и дигиталне комуникације“, у организацији Универзитета у Бањој Луци.

Конференција је обухватила теме:

- „Да ли су универзитетске библиотеке и даље срце академске заједнице?“ и
- “Жива ријеч и читалачка култура – савремени изазови народних библиотека“

Уредник:

Проф. др Биљана Бабић,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Проф. др Драгомир Козомара,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ:

Даниел Грујић,
Академија наука и умјетности Републике Српске

Издавач:

Универзитет у Бањој Луци

За издавача:

Проф. др Радослав Гајанин, ректор

ОРГАНИЗАТОР КОНФЕРЕНЦИЈЕ:

Универзитет у Бањој Луци

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР:

Проф. др Александар Остојић,
Универзитет у Бањој Луци

Александра Стојковић,
Универзитет у Бањој Луци

Јованка Котур,
Технолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Соња Стојичић Грујић,
Машински факултет Универзитета у Бањој Луци

Слободанка Јованић,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Драгана Брковић,
Правни факултет Универзитета у Бањој Луци

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. др Радославка Сударушић,
Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву

Проф. др Бојана Ласица,
Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву

Проф. др Игор Симановић,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Проф. др Нина Говедар,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Проф. др Драгана Грујић,
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Сања Мацура,
Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

Проф. др Лејла Хајдарпашић,
Филозофски факултет Универзитета у Сарајеву

Проф. др Лејла Кодрић Заимовић,
Филозофски факултет Универзитета у Сарајеву

Др Џејла Катаб,
Филозофски факултет Универзитета у Сарајеву

Др Славица Гостимировић,
Народна библиотека Добој

Др Виолета Стојменовић,
Народна библиотека Бор

Мр Вања Шмуља,
Народна и универзитетска библиотека Републике Српске

ПРОГРАМСКИ ОДБОР:

Проф. др Александар Остојић,
Универзитет у Бањој Луци

Александра Стојковић,
Универзитет у Бањој Луци

Вања Бањац,
Рударски факултет Универзитета у Бањој Луци

Нина Кујача,
Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци

Јасмина Остић,
Архитектонско-грађевинско-геодетски факултет Универзитета у Бањој Луци

Соња Стојичић Грујић,
Машински факултет Универзитета у Бањој Луци

ISSN: 3126-3739
ISBN: 978-99997-45-32-1
Електронско издање
Лиценца: CC BY-SA
Бања Лука, 2026.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

Б А З

Библиотека и академска заједница

Зборник радова са научно-стручне конференције
„Библиотекарство у 21. вијеку:
између културног дијалога и дигиталне комуникације“

Бања Лука, 2026.

САДРЖАЈ

УВОДНА РИЈЕЧ	11
Славица Гостимировић ЧУВАРИ ЗНАЊА У ЕРИ ТЕХНОЛОГИЈЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕКАРСТВА (УВОДНО ОБРАЂАЊЕ)	15
ДА ЛИ СУ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И ДАЉЕ СРЦЕ АКАДЕМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.	21
Соња Стојичић Грујић, Јованка Котур ИЗАЗОВИ У РАДУ БИБЛИОТЕКА ТЕХНОЛОШКОГ И МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЂОЈ ЛУЦИ, ОД ТРАДИЦИОНАЛНИХ ДО НОВИХ ПРАВАЦА У БИБЛИОТЕКАРСТВУ	23
Слободанка Јованић, Ирена Плескоња ДЕСЕТ ГОДИНА ПОСТОЈАЊА БИБЛИОТЕКЕ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА.	43
Марија Gordić, Vesna Abadić UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA U KRAGUJEVCU U INFRASTRUKTURI NAUČNE KOMUNIKACIJE	59
Елена Станкоска УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ КАО ЦЕНТРИ ЗНАЊА И АКАДЕМСКЕ ПОДРШКЕ	73
Драгана Грујић АКАДЕМСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ БУДУЋИХ БИБЛИОТЕКАРА.	91
Гордана Ђоковић УЛОГА АКАДЕМСКИХ БИБЛИОТЕКА У ЕВАЛУАЦИЈИ И ПОВЕЋАЊУ ВИДЉИВОСТИ НАУЧНЕ ПРОДУКЦИЈЕ	101
Маријана Узуновски БИБЛИОТЕКЕ У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ: ИЗМЕЂУ ПОДАТАКА, ЗНАЊА И КУЛТУРНОГ ДИЈАЛОГА.	113

Милица Шевкушић УЛОГА ВИСОКОШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА У РАЗВОЈУ ОТВОРЕНЕ НАУКЕ: ИЗАЗОВИ И ПРЕПОРУКЕ.	123
Њијана Gavran-Radojević, Mirela Rehić UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE NA RAZMEĐU TRADICIJE I DIGITALIZACIJE	143
Вера Петровић, Маја Ђорђевић УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА	159
ЖИВА РИЈЕЧ И ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА – САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА	167
Маја Дејановић ДА ЛИ ЖИВА РИЈЕЧ ОСТАЈЕ КЉУЧНИ ИНСТРУМЕНТ РАЗВОЈА ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ?	169
Адиса Жеро ТРАНСФОРМАЦИЈА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА: КОНЦЕПТ „ЖИВЕ РИЈЕЧИ“ ИЗМЕЂУ ДИГИТАЛНЕ ПАРАДИГМЕ, КУЛТУРНЕ МЕМОРИЈЕ И НОВИХ МОДЕЛА ДРУШТВЕНЕ ИНКЛУЗИЈЕ.	201
Марина Неђић САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ БИБЛИОТЕКА – ТРАДИЦИОНАЛНИ ПРОГРАМИ И ДИГИТАЛНА ДОМИНАЦИЈА: НА ПРИМЕРИМА УСЛУГА ЗА ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ.	209
Љилјана Маџкић ŽIVA RIJEČ I RAZVOJ ČITALAČKE KULTURE KROZ ISKUSTVO „BIBLIOTEKE SESTARА GAЈЉĆ“.	231
Жана Гњатовић ЖИВА РЕЧ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ - ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ „КАРЛО БИЈЕЛИЦКИ“ У СОМБОРУ	245
Биљана З. Томић ОД УСМЕНЕ РЕЧИ ДО ДИГИТАЛНИХ САДРЖАЈА: БИБЛИОТЕКА У РЕКОВЦУ КАО МЕДИЈАТОР КУЛТУРЕ	261

Татјана Богојевић, Јелена Глишовић КУЛТУРНИ ДИЈАЛОГ И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА БИБЛИОТЕКАРСКОГ ДРУШТВА СРБИЈЕ	277
Биљана Ћелић БИБЛИОТЕКА КАО САВРЕМЕНА АГОРА: НЕПОСРЕДНА КОМУНИКАЦИЈА И ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИЈЕ И ДИГИТАЛНИХ ПЛАТФОРМИ	291
Марија Црнковић, Ивана Пешић ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА И РАД НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ЈАГОДИНИ У САВРЕМЕНИМ ИЗАЗОВИМА	309
Јелка Панић ОБЛИКОВАЊЕ ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ ДЕЦЕ И МЛАДИХ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ У УБУ – ОД ЗАБАВЕ ДО НАВИКЕ	319
Тања Чолић, Јелена Рајић, Нада Димитријевић ПРОГРАМИ ЗА ДЕЦУ КАО КЉУЧНА СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ У ЈАГОДИНСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ	329
Violetta Bottazzo OSEBNE KOMPETENCE KOT KLJUČ USRENA V SPECIALNI KNJIŽNICI	343
Јелица Б. Зељић, Јелена Д. Чкојић, Ана М. Васиљевић ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ЗАВИЧАЈНЕ БАШТИНЕ: МОДЕЛ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ ОСЕЧИНА	353

УВОДНА РИЈЕЧ

Поштоване колегинице и колеге, уважени аутори, сарадници и пријатељи библиотекарске струке,

Са посебним задовољством и искреним поносом представљамо први зборник радова Прве конференције библиотекара Универзитета у Бањој Луци, одржане 21. и 22. маја у Студентском културном центру Универзитета у Бањој Луци. Овај зборник представља трајно свједочанство једног важног професионалног и академског сусрета, али и почетак нове традиције окупљања библиотекара, научника и културних радника са циљем размјене знања, искустава и идеја о будућности библиотекарске професије.

Идеја о организацији ове конференције настала је из жеље, али и стварне потребе, да се на једном мјесту окупе стручњаци који библиотекарство не посматрају само као професију, већ као важан дио културног, образовног и друштвеног живота. У времену снажне дигитализације, када се улога библиотека све чешће преиспитује, сматрали смо да је неопходно створити простор у којем ће библиотекари говорити о изазовима струке, представити добре праксе и показати да библиотеке и даље имају незамјењиву улогу у савременом друштву.

Тема конференције „Библиотекарство у 21. вијеку – између културног дијалога и дигиталне доминације“ отворила је бројна питања која се тичу положаја библиотека данас, њихове будућности, али и улоге библиотекара у времену великих технолошких промјена. Савремене библиотеке налазе се између потребе да прате дигиталне токове и обавезе да очувају своју основну мисију – ширење знања, развој културе читања, подстицање критичког мишљења и очување културног наслеђа. Управо због тога конференција је настојала да отвори простор за озбиљан и конструктиван дијалог о томе шта библиотеке јесу данас и шта треба да буду у будућности.

Посебан значај конференцији дала је чињеница да је окупила стручњаке из Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине, Србије, Сјеверне Македоније и Словеније. Размјена искустава међу библиотекарима из различитих средина показала је да, без обзира на институционалне или националне оквире, библиотеке дијеле сличне изазове, али и исту мисију – очување знања и његову доступност свима.

Конференција је била организована кроз шест тематских сесија, од којих су три одржане првог дана, а три другог дана конференције. Посебна пажња посвећена је универзитетским и народним библиотекама, као двије-ма кључним областима библиотечког дјеловања.

Три сесије биле су посвећене факултетским и универзитетским библиотекама под темом: „Да ли су универзитетске библиотеке и даље срце академске заједнице“, док су преостале три сесије биле посвећене народним библиотекама и теми: „Жива ријеч и читалачка култура – савремени изазови народних библиотека“.

Оно што је ову конференцију издвојило од класичних научних скупова јесте сам концепт рада сесија. Умјесто уобичајених појединачних излагања аутора, свака сесија била је осмишљена као модерирани разговор четири учесника, у трајању од једног часа. Модератори су кроз пажљиво припремљена питања отварали најважније теме и проблеме из представљених радова, чиме су подстакнути жива дискусија, размјена искустава и непосредна комуникација међу учесницима. Такав приступ показао се као веома успјешан, јер је омогућио динамичнији разговор, већу укљученост публике и суштинскији осврт на теме које су представљене.

Поред тематских сесија, конференцију су обогатила и четири самостална предавања истакнутих стручњака, која су додатно освијетлила савремене изазове библиотекарства и улогу библиотека у академском и културном простору.

Велико интересовање за конференцију потврђује и број пристиглих радова. Укупно је достављено 26 радова, а у овом зборнику објављена су 23 рада која су успјешно прошла двије стручне рецензије. Посебно је важно истаћи да су сви радови прошли рецензентски поступак са циљем очувања научног и стручног квалитета зборника, што овом издању даје додатну вриједност и значај.

У жељи да резултати конференције буду доступни широј академској и стручној јавности, зборник радова је одмах након конференције објављен на платформи BLUPress, званичној платформи Универзитета за електронско издаваштво. На тај начин омогућена је брза и отворена доступност радова, што представља важан корак у развоју савременог научног и стручног издаваштва.

Организација прве конференције носила је бројне изазове, али је истовремено показала колико библиотекарска заједница има снаге, ентузијазма и професионалне одговорности. Посебну захвалност дугујем члановима Организационог и Програмског одбора, рецензентима, ауторима

радова, модераторима сесија и свим учесницима који су својим знањем, трудом и посвећеношћу допринијели успјеху конференције.

Захвалност упућујемо и Универзитету у Бањој Луци, Студентском културном центру, као и свим институцијама и појединцима који су препознали значај овог скупа и подржали његову организацију. Без те подршке не би било могуће створити простор у којем су се сусрели знање, искуство, професионална посвећеност и љубав према библиотекарској струци.

Ова конференција показала је да библиотеке и библиотекари имају важну улогу у савременом друштву, без обзира на брзину технолошких промјена и изазове дигиталног доба. Она је потврдила да библиотеке остају мјеста сусрета знања, културе и дијалога, али и да библиотекарска струка има снагу да се развија, прилагођава и одговори потребама времена у којем живимо.

Вјерујемо да ће овај зборник остати не само запис о једном успјешном почетку, већ и подстицај за нова истраживања, нове сарадње и будуће конференције које ће наставити да јачају библиотекарску професију и њен значај у академској и културној заједници.

Предсједник Организационог одбора,
Александра Стојковић

др Славица Гостимировић, библиотекар савјетник
Народна библиотека Добој
slavicagostimirovic@gmail.com

ЧУВАРИ ЗНАЊА У ЕРИ ТЕХНОЛОГИЈЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕКАРСТВА (УВОДНО ОБРАЋАЊЕ)

Поштоване колеге библиотекари, поштовани професори, научни радници.

Част ми је и задовољство што сам добила прилику да прва међу једнакима проговорим нешто о самој идеји покретања овако једне значајне конференције, а и да кажем неколико ријечи у свом излагању, које би требало да нас уведе у дијалог којим ћемо да отворимо ову конференцију и којим ћемо да се водимо у овом радном дијелу.

Наиме, веома сам задовољна и морам то да споменем, што видим да библиотекарство у Српској не само да има намјеру да остане и опстане, него је на најбољем путу да прати савремене трендове развоја и да иде у корак с временом, што је уосталом и једно од начела ове професије. На пиједестал подижем младе нараштаје, који у свом заносу и ентузијазму, нису пристали да буду на маргини, него том покретачком енергијом, коју само младост има, покушавају да се наметну друштву као императив. Желим истовремено да похвалим и све колеге, који су одвојили вријеме, да им помогнемо у томе да ова Конференција заживи, да јој дамо једну тежину, те тако направимо идеалан спој младости и искуства, преточен у научно и стручно посматрање библиотекарства. А оно се не може другачије ни посматрати него као професија којој су итекако потребни стручни библиотечки радници као неизоставан фактор учвршћивању и побољшавању ове важне струке, али и науке, коју теоријски поткрепљују и научно учвршћују истраживачи у овој области, који се са научног аспекта баве овом дјелатношћу.

О развоју библиотекарства као струке, није потребно пуно говорити, јер његов историјски развој је мање-више свима познат. Оно је увођењем савремених начина пословања, аутоматизацијом, те развојем савремених технологија, мијењало начине свога рада, али је суштина остала иста, а она

се огледа у сакупљању, чувању и давању на коришћење информација, које се налазе на медијима, које су кроз историју и вријеме мијењале свој облик.

Преломни тренутак у историји библиотекарства је свакако појава штампе у 15. вијеку, захваљујући Јохансу Гутенбергу, око 1450. године, што се уједно може сматрати првом великом технолошком револуцијом у области информација.

Нуачни утемељивач библиотекарства сматра се Мелвил Дјуи, који је 1876. утемељио Дјуијев децимални систем. Године 1887. он оснива прву школу за библиотекаре, чиме јасно ставља границу којом библиотекарство више није само струка већ добија теорисјки оквир потребан за научно сагледавање неке дјелатности.

Паул Отлет и Хенри Ла Понтен, с друге стране утемељују Универзалну децималну класификацију. Отлет се истовремено сматра и оцем информацијске науке, јер је библиотекарство сагледавао у ширем контексту документације и глобалне размјене знања.

Ранганатан нам у Индији у 20. вијеку, обликује Пет закона библиотекарства, па тиме даје филозофски и научни оквир за библиотекарску праксу.

Све ово је заправо значило да се библиотекарство од пуког чувања књига окреће ка системском проучавању информација, класификација и корисничких потреба. Са методолошког аспекта, увођени су стандарди класификационих система, библиографских правила и теоријских модела. Институционализацију знања о библиотекарству добијамо кроз формално и неформално образовање. Формално се огледа у увођењу првих школа и факултета крајем 19. вијека, а неформално кроз институт стручног испита, а даље неизоставно и цјеложивотног образовања као једног од низа моралних начела библиотечке професије.

Што се тиче професије, појава штампе је унијела револуцију у начину производње књига. Прије штампе књиге су се умножавале ручно, биле су ријетке, скупе и доступне само цркви, универзитетима и богатим појединцима. Након Гутенберговог открића, почиње масовна производња књига, библиотеке увећавају своје фондове. Исти примјерци једне књиге могли су се наћи у различитим библиотекама, што је и омогућило системско каталогизирање. Знање је демократски распрострањено, јер књиге постају доступне широком слоју друштва, па се и библиотеке отварају грађанству. У 16. и 17. вијеку почињу се формирати прве јавне збирке, што представља зачетак јавних библиотека.

Осврнувши се на глобално-историјски развој библиотекарства не можемо а да се са овог аспекта не осврнемо и на велике друштвене промјене које су се одигравале кроз све четири развојне револуције, у којима се свијет драстично мијењао и у којима је доживљавао експанзије у развоју друштвених односа, рада, средстава и науке. Посебно велику експанзију и велики развој наука доживљава кроз посљедње двије. Трећу револуцију, технолошку и посљедњу Четврту информациону.

Прва индустријска револуција која се дешавала током 18. вијека довела је до појаве парне машине, а самим тим и првих индустријских производњи, које су људски рад модернизовале, и замијениле га машинама, којима су управљали људи.

Друга индустријска револуција везала се за прву, и догађала се крајем 19. вијека, па до Првог свјетског рата. Основне промјене су се огледале у преласку с првобитне механизације на масовну производњу и технолошки напредак. Примјењивани су нови извори енергије, нови изуми који су омогућавали ефикаснији рад, бржи проток информација и транспорт.

Овај период је довео до драстичних промјена у свакодневном животу, урбанизацију и стварање модерног потрошачког друштва.

У библиотекарству смо се сусрели, како смо већ навели са Првом револуцијом која се огледала у појави штампе, када библиотекарство прелази из чувања рукописа у управљање штампаним фондовима.

Кроз призму библиотекарства гледано, послије појаве штампе, трећа револуција је донијела још једну важну појаву која се огледала у аутоматизацији. Трајала је отприлике од 1960-1980 године 20. вијека. У библиотеке су уведени рачунари, када се јављају и први системи за електронску каталогизацију и библиографске базе података. Развија се MARC формат 60-их година, који представља први формат за машински читљиве каталоге. Интернет омогућава формирање и онлајн каталога ОПАС, помоћу кога корисници почињу да претражују фондове путем терминала.

То је прекретница у посматрању библиотекарства које се почиње сагледавати и као информациона наука, а не само као мјесто чувања књига.

Четврта технолошка револуција или савремено названа 4IR одвија се у контексту дигитализације, мобилне технологије, великих количина података и аналитике и вјештачке интелигенције. Омогућена је истовремено и обрада великих количина података које резултирају бржим и прецизнијим одлукама. Настају Дигиталне библиотеке, јер се грађа масовно дигитализује (Europeana, Googl books, Open Access). Добијање научних

информација омогућено је отвореном приступом научним радовима доступним бесплатно. А сусрећемо се и са промјеном парадигме издаваштва. Интеграцијом мултимедија, библиотеке сада чувају и дигиталне објекте, а паметна технологија је све више у употреби што се највише огледа у семантичком претраживању и аутоматском индексирању. Библиотекар мијења своју класичну улогу и постаје информацијски менаџер који свој фокус усмјерава на дигиталне вјештине, заштиту података и медијску писменост.

Изазови на развојном путу

Као што знамо свака промјена доноси низ добрих и прогресивних страна, свака револуција унапређује и побољшава друштво, али свака са собом носи и одређене изазове који се у овој области огледају у дигиталној трансформацији, односно потреби додатног описмењавања библиотекара. Дигитална писменост постаје приоритет, библиотекари добијају улогу едукатора, који обучавају кориснике да се служе дигиталним ресурсима. Затим у отвореном приступу научних информација, гдје је сада потребно наћи баланс између бесплатног знања и заштите ауторских права. Прикупљању личних података гдје можемо дискутовати о заштити приватности и њиховој сигурности, јер су сада библиотеке банке дигиталних идентитета. И на крају кроз AI и аутоматизацију, намеће се потреба бављењем веома важним питањима етике, Иирелевантности и улози човјека у селекцији информација.

За све ове изазове проналазе се константно модели њиховог рјешења кроз законске и подзаконске акте, али је веома тешко наћи јасну границу гдје престаје слобода доступности информација и гдје почиње заштита ауторства.

И на крају можемо да закључимо да развој библиотекарства кроз историју показује да се знање и традиција могу очувати само уз континуирано прилагођавање новим изазовима. Млади нараштаји имају кључну улогу у томе. Библиотеке више нису само збирке књига већ чувари културног памћења. А они би требало да професионално сазријевају кроз схватање свака књига, рукопис или дигитални запис представљају дио идентитета заједнице. Библиотекари у овом турбулентном дигиталном добу морају бити гарант истинитости, поштовања ауторских права и заштите приватности, а будућност треба да донесе нове моделе приступа знању, али увијек у служби човјека и друштва.

И сада бих се сјетила једног врсног познаваоца библиотекарства, проф. др Жељка Вучковића, који је једне прилике на једном Стручном скупу, неке давне године сједио у радном предсједништву, када сам, као млади библиотекар, ентузијаста, почела и теоријски озбиљно да сагледавам библиотекарство и када сам том приликом имала излагање о етици и моралним начелима у библиотекарству. Мој закључак је управо био оно што сам малоприје навела, а чега се држим кроз све ове године (26 година) бављења и струком и науком у библиотекарству. Његов коментар који ми се дубоко урезао у сјећање, да би по свему судећи библиотекарство требало да буду „супермени“ се тада чинило помало као шала, која је ево са ове временске дистанце постала гола истина. Да, библиотекарство који желе да се озбиљно посвете овој тако важној културној мисији, морају бити мултидисциплинарни и отворени за цјеложивотно учење. Јер библиотекарство није само професија и наука, библиотекарство је мисија. Библиотекарство би требало да га развијају као науку и праксу, да чувају традицију и етичност, али и да храбро уводе иновације. Само тако ће библиотекарство остати светионици знања у свијету који се стално мијења.

**ДА ЛИ СУ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ
И ДАЉЕ СРЦЕ АКАДЕМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ**

Соња Стојичић Грујић¹
Јованка Котур²

¹ Машински факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, Република Српска
sonja.stojicic-grujic@mf.unibl.org

² Технолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, Република Српска
jovanka.kotur@tf.unibl.org

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.7:[62+66](497.6)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.001>

ИЗАЗОВИ У РАДУ БИБЛИОТЕКА ТЕХНОЛОШКОГ И МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ, ОД ТРАДИЦИОНАЛНИХ ДО НОВИХ ПРАВАЦА У БИБЛИОТЕКАРСТВУ

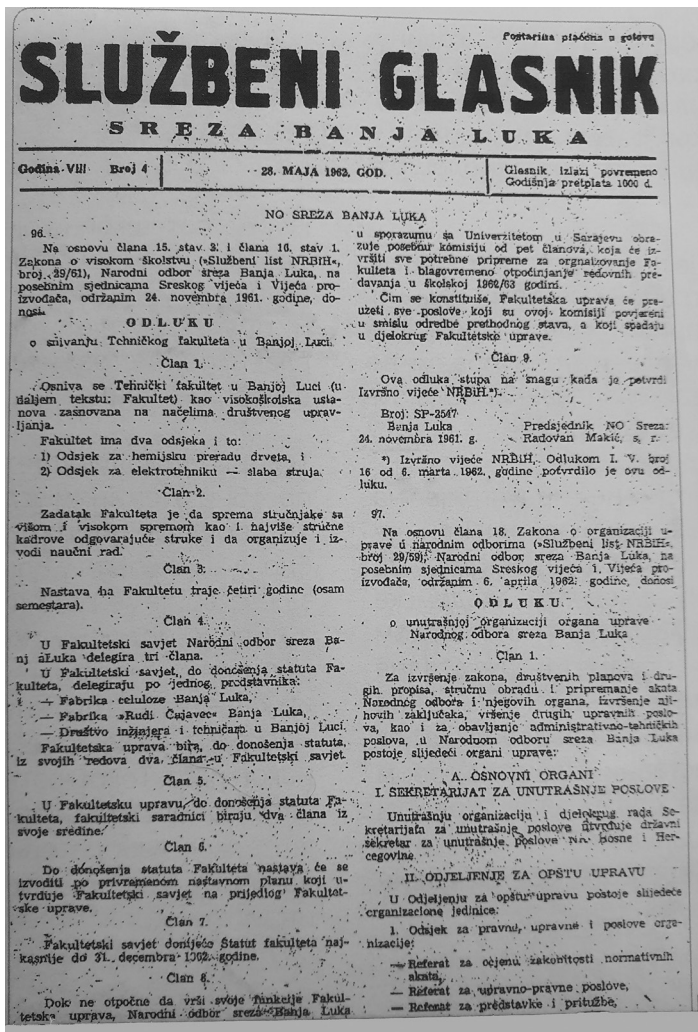
Сажетак: У раду се анализира историјски развој и процес трансформације библиотеке Технолошког и Машинског факултета Универзитета у Бањој Луци, са посебним освртом на изазове у преласку са традиционалних облика библиотечког пословања на савремене дигиталне и технолошки засноване моделе рада. Истражује се пут развоја од класичних лисних каталога и ручне евиденције библиотечке грађе до увођења електронских каталога, дигиталних репозиторијума и примјене вјештачке интелигенције у научноистраживачком и образовном процесу.

Посебна пажња посвећена је улози библиотекара у процесу модернизације, као и институционалним, техничким и кадровским изазовима који су пратили ову трансформацију. Захваљујући континуираном стручном ангажману и прилагођавању савременим потребама корисника, библиотеке ових факултета данас представљају важан сегмент академске инфраструктуре Универзитета у Бањој Луци. Рад указује на значај високошколских библиотека као носилаца научног и образовног развоја, те их позиционира као равноправне и конкурентне установе у регионалном академском окружењу.

Кључне ријечи: високошколске библиотеке, Универзитет у Бањој Луци, Технолошки факултет, Машински факултет, библиотечка трансформација, лисни каталози, електронски каталози, дигитални репозиторијум, BLUShelf.

УВОД

Почетком шездесетих година у Бањој Луци Народни одбор среза Бања Лука донио је одлуку о оснивању Техничког факултета на ком је 1962. почео са радом Одсјек за електротехнику, а 1963. и Технолошки одсјек. То је била прва високошколска установа у овом региону и са њеним оснивањем почиње историја развоја како Универзитета у Бањој Луци, тако и његових техничких факултета као најстаријих факултета на овом Универзитету.

Слика 1. Одлука о оснивању Техничког факултета у Бањој Луци

Упоредо са оснивањем Техничког факултета оснива се и библиотека на том факултету и у то вријеме представља прву и најстарију високошколску библиотеку на овом подручју.

Са убрзаним развојем привреде у овом крају и потребе за стручним кадровима долази до формирања нових одсека на Техничком факултету.

У наредном периоду, пратећи кадровске потребе бањалучке регије, почиње интезиван развој Технолошког одсека у склопу Техничког факултета¹.

Технички факултет, тј. његов смјер за Хемијску прераду дрвета првобитно је био смјештен у згради које је уједно била и студентски дом.

Слика 2. Зграда Техничког факултета и студентског дома

¹ 50 година Технолошког факултета у Бањој Луци 1963-2013. монографија. Бања Лука: Технолошки факултет, 2013.

Универзитет у Бањој Луци формиран је 7. новембра 1975. године и тада се Технички факултет раздваја на два одвојена факултета на Електротехнички и Технолошки.

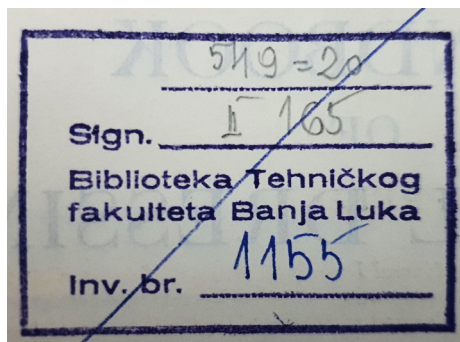
Упоредо са развојем техничких факултета формирале су се и развијале библиотеке на тим факултетима као основни покретачи наставно-научног процеса.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ БИБЛИОТЕКЕ ТЕХНОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Проласком кроз бројне трансформације и прилагођавања у складу са захтјевима времена, Технолошки факултет је постао модерна високошколска установа која се перманентно прилагођава потребама окружења у којем ради, као један од најстаријих факултета на Универзитету у Бањој Луци.

У складу са развојем Технолошког факултета формирала се и библиотека на овој високошколској установи као подршка наставно – научном процесу. Развој факултета и отварање нових одсјека захтијевао је и библиотеке које својим књижним фондом могу одговорити потребама наставно-научног процеса.

Првобитно је постојала библиотека Техничког факултета, као најстарија високошколска библиотека, која је у свом фонду посједовала књижну грађу из области електротехнике и хемијске технологије.

Слика 3. Печат библиотеке Техничког факултета

Раздвајањем Техничког факултета на Електротехнички и Технолошки факултет, формирале су се и библиотеке на сваком од ових факултета и тако на Универзитету у Бањој Луци настају прве и најстарије високошколске библиотеке.

колске библиотеке. Књижни фонд библиотеке Техничког факултета подијељен је између ове двије новонастале библиотеке, тако је библиотеци Технолошког факултета припао дио фонда који је обухватао публикације из области хемијског инжењерства. То је био први фонд библиотеке, који ће се касније допуњавати издањима Технолошког факултета, поклонима, размјеном и куповином стручне литературе.

Библиотека Технолошког факултета је свој књижни фонд наставила формирати у складу са одсјецима који су настајали на Факултету.

Током наредних година фонд библиотеке се увећавао, тако да библиотека данас посједује око 12.000 библиотечких јединица. Библиотека Технолошког факултета припада групи високошколских библиотека и у свом фонду посједује публикације везане за научне области које се изучавају на овом факултету, то су публикације из области прехрамбених, хемијских, текстилних и графичких технологија. У свом фонду библиотека посједује референсну збирку: енциклопедије, рјечнике, лексиконе. У библиотеци се чувају дипломски, магистарски, мастер и докторски радови студената Технолошког факултета. Библиотека је подршка наставно-научном процесу на Факултету.

Први запослени библиотекари били су задужени за евидентирање, каталогизацију, класификацију публикација, као и за вођење евиденције о задуженим публикацијама од стране студената и наставног особља. На самом почетку формиран су лисни алфабетски, стручни и предметни каталози. Грађа у библиотеци је првобитно била сложена према топографском систему, да би од 2005. године сва грађа у библиотеци због лакшег приступа библиотечком фонду из одређених научних области била организована по систему Универзалне децималне класификације. Евидентирање библиотечке грађе вршило се ручно уписивањем у инвентарне књиге библиотеке и израдом лисних каталога. Евидентирање задужења корисника такође се вршило ручно на картицама корисника.

Кроз свој дугогодишњи рад библиотека се суочавала са бројним изазовима од недостатка простора, неадекватног вредновања библиотечког професионалног рада, недостатка материјалних средстава за обнову књижног фонда библиотеке, као и многим другим изазовима који су знатно успоравали примјену савремених токова у библиотекарству. Нарочито је то било изражено у ратним годинама које су успориле напредак у свим сегментима друштва па тако и у библиотекарству. Такође због недостат-

ка материјалних средстава није се адекватно обогаћивао књижни фонд библиотеке. С обзиром да се ради о библиотеци техничког факултета, већина књижног фонда се односи на техничке науке и после је извјесног времена долази до застаријевања литературе, у библиотеци је вршена ревизија и отпис библиотечке грађе на сваких 10 година. Међутим, после отписа застарјеле библиотечке грађе није било материјалних средстава да се књижни фонд обогати са новим издањима у области технике.

Послијератне године доносе сличне и нове изазове са којима се суочавају библиотеке.

Убрзаним развојем информационих технологија корисницима је било потребно обезбиједити и информације о књижном фонду библиотеке у електронским облицима. Како на Универзитету није било званичне и заједничке базе података о књижном фонду, библиотекари су често правили импровизације у виду инвентарних књига у програмима Word и Excel, као и базама које су постављали на веб странице факултета. Тако је у библиотеци Технолошког факултета 2008. године сав књижни фонд пописан у Excel табелама, а упоредо са тим књижна грађа се и даље пописује у књигу инвентара. Ово је урађено из разлога што се сада корисницима могла пружити информација о књижном фонду за врло кратко вријеме једноставним претраживањем табеле, а такође су корисници могли добити на мејл Excel табеле и претраживати одређене научне појмове који су им потребни за студије.

	A	B	C	D	E	G	H	I
	ИНВ. БР.	СИГНАТУРА	ДАТУМ ИНВЕНТАРИСАЊА	АУТОР	НАСЛОВ	ИЗДАВАЧ И ГОДИНА ИЗДАЊА	БР. ПРИМЕРАКА	ПРЕДМЕТ ОПИСА
1	1		1976	ЛИПАНОВ	НОВИЕ МЕТОДЕ ИСЛЕДОВАЊА ПОЛИМЕРОВ	Кијев, 1975.	1	ПОЛИМЕРИ
2	2, 3,4,5,6,7,8,9, 10,11,12,13,14, 15,16,17,18, 19,20,21, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206	547(075.8)	1976	ФИШЕР ЛУИС	УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ 1.дио	Београд: Савез студената Природно - математичког факултета, 1960.	33	ОРГАНСКА ХЕМИЈА
3	22	51(075.8)	1976	АПСЕН БОРИС	РИШЕНИ ЗАДАЦИ ВИШЕ МАТЕМАТИКЕ 1.дио	Загреб: Техничка књига, 1964.	1	МАТЕМАТИКА - Вјежбе
4	23	547(075.8)	1976	ФИШЕР ЛУИС	УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ 2.дио	Београд: Савез студената Природно - математичког факултета, 1960.	21	ОРГАНСКА ХЕМИЈА
5	24, 25, 26, 27, 28, 230	544 (075.8)	1976	РУДОЛФ БРДИЧКА	ОСНОВИ ФИЗИКАЛНЕ ХЕМИЈЕ	Загреб, 1969.	6	ФИЗИЧКА ХЕМИЈА
6								

Слика 4. Инвентарна књига Excel табела Технолошког факултета у Бањој Луци

Такође од 2008. године у библиотеци Технолошког факултета врши се и евидентирање задужења корисника у Excel табели, а упоредо са тим и на картицама корисника. Као и за књижни фонд, тако се сада могла врло

брзо добити информација о задужењу корисника и колики временски период је код неког корисника задужена одређена публикација.

Evidencija zaduženih knjiga u biblioteci TF-a					
Broj čitaoca	Prezime i ime	Broj indeksa	Datum zaduženja knjige		Inventarni broj knjige
2400	Antonić Živka	4428	10.10.1995	45432	7394
2400	Antonić Živka	4428	10.01.1995	11222	6041
2406	Bajić Mirjana	4404	10.10.1993	11672	212
2406	Bajić Mirjana	4404	10.10.1993	11672	6777
2412	Sladojević Jelena	4375	04.06.1993	11798	8095
2414	Radosavac Tanja	4317	15.01.1993	11937	8424
2424	Prodić Dragan	4446	03.05.1993	11829	6168
2425	Đurić Dragan	4437	06.05.1993	11826	5660
2426	Marković Dejan	4439	08.05.1993	11824	3061
2428	Janković Zoran	4447	05.11.1993	11647	7553
2428	Janković Zoran	4447	05.07.1993	11767	8531

Слика 5. Евиденција задужења Excel табела Технолошког факултета у Бањој Луци

То су неки први, импровизовани кораци ка електронским каталозима у библиотеци Технолошког факултета. Корисницима је сада свакодневно доступан садржај библиотеке, а од 2009. године на Web страници Факултета налази се и база података у коју су унесене монографске публикације, докторски, магистарски и мастер радови.

ТЕХНОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ ДАНАС

БИБЛИОТЕКА

SEARCH:

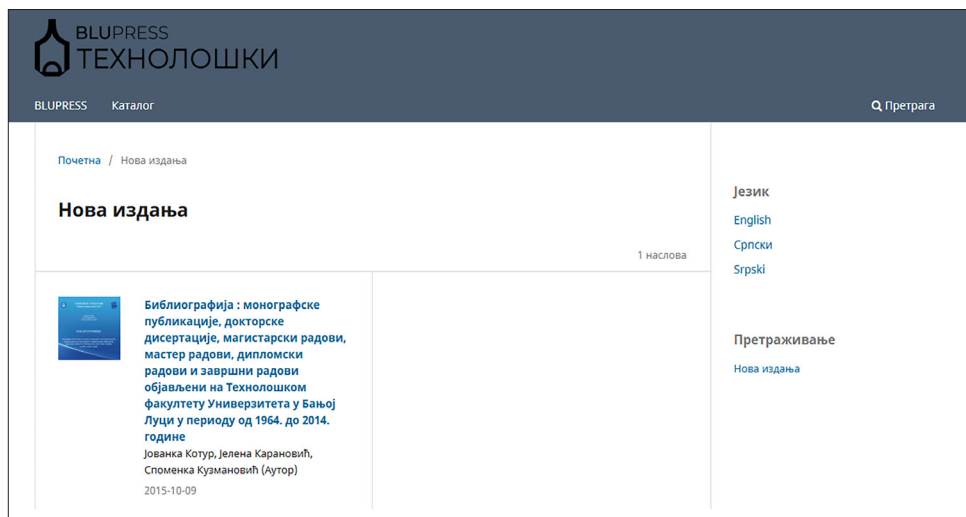
NAME	AUTHOR	INVENTORY ID	PUBLISHER	SUPERVISOR	ISBN	RELEASE YEAR	NUMBER OF COPIES
ДОБИЈАЊЕ И КАРАКТЕРИЗАЦИЈА ХЛАДНО ЦИЈЕБЕНИХ УЉА ИЗ СЈЕМЕНКИ МАЛИНЕ (<i>Rubus idaeus</i>) И КУПИНЕ (<i>Rubus fruticosus</i>)	ЛАТИНОВИЋ СТАНИША	11428	Бања Лука: Технолошки факултет	ЗОРАН КУКРИЋ			1
ЕКОНОМИЧНОСТ ПОСТУПКА РЕМЕДИЈАЦИЈЕ ОТПАДНИХ ЈЕЗЕРА У РУДАРСТВУ ЕКСТРАКЦИЈОМ МЕТАЛНИХ ЈОНА КАО СИРОВИНЕ ЗА НАНОТЕХНОЛОГИЈЕ	ТОМИЋ АНЂЕЛА	11083	Бања Лука: Технолошки факултет	СУЗАНА ГОТОВАЦ - АТЛАГИЋ			1
ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ФИЗИЧКА ХЕМИЈА	ПЕТРОВИЋ РАДА	10875	Технолошки факултет: Бања Лука, 2014				5
ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ВЈЕЖБЕ ИЗ ФИЗИКЕ, ОПТИКА	ТОМЉЕНОВИЋ ИВАН	10880	Бања Лука: Графопапир, 2013.				1

Слика 6. Фонд библиотеке - база података на Web страници Технолошког факултета

Основни задатак библиотеке је обрада, чување и давање на кориштење библиотечке грађе студентима, научно-наставном и ненаставном особљу факултета, као и вањским корисницима и представља мјесто које корисницима омогућује приступ подацима и информацијама о научним и стручним публикацијама.

Послије ових првих импровизованих корака у библиотеку се уводе нове технологије које побољшавају квалитет већ постојећих.

Поводом пола вијека рада и постојања Технолошког факултета и његове библиотеке, 2013. године објављена је Библиографија издања овог факултета и обухватала је све монографске публикације, дипломске радове, магистарске и докторске дисертације. Аутори ове Библиографије су библиотекари запослени у библиотеци Технолошког факултета. Било је потребно да се научним и стручним радницима на једном мјесту пруже информације о достигнућима на овом факултету кроз библиографски приказ и анализу одбрањених докторских, магистарских и дипломских радова, као и монографских публикација којима је Технолошки факултет био издавач.

Слика 7. Библиографија издања Технолошког факултета

Све ове публикације похрањене су у библиотеци Технолошког факултета и ова библиографија пружа о њима исцрпне информације везане за научне области које се изучавају на овом факултету.

СТВАРАЊЕ МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Машински факултет започиње свој рад 3. фебруара 1971. године. На засједању Комисија за развој високих и виших школа, током преговора са Машинским факултетом у Сарајеву, донесена је одлука о оснивању одјељења Машинског факултета Сарајево у Бања Луци. Свечано отварање одјељења Машинског факултета у Бањој Луци уприличено је у октобру 1971. године у просторијама Техничке школе, чиме су створени услови за развој високошколског образовања из области машинства у овом региону.

Формирањем Универзитета у Бањој Луци, и развојем потребе за инжењерским кадром, створени су услови за осамостаљење. У том контексту, Збор радних људи 00УР Машински факултет Бања Лука доноси 7. фебруара 1975. одлуку о формирању радне организације Машински факултет у Бањој Луци. Овим чином почела је трансформација одјељења у самосталну високошколску установу.

Слика 8. Машински факултет Универзитета у Бањој Луци

Машински факултет Бања Лука свечано је започео самосталан рад 18. октобра 1975. године. Током година свог рада и развоја факултет је

пролазио кроз низ просторних и организационих промјена. Из почетне фазе рада која се одвијала у просторијама Техничке школе, већ 1972. Машински ће се преселити у простор Више пољопривредне школе. Коначно, 1981. године, факултет ће добити трајно просторно рјешење, заједно са Технолошким факултетом, гдје се и данас налази. Овај континуирани развој простора, пратио је и развој наставног и научно-истраживачког рада и створио основу за даље образовање и унапређење.²

НАСТАНАК И РАЗВОЈ БИБЛИОТЕКЕ МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА

Машински факултет Универзитета у Бањој Луци почиње са радом у фебруару 1971. године као Одјелење Машинског факултета Сарајево у Бањој Луци. Од самог оснивања одјелења Машинског факултета, паралелно с развојем Факултета, у фебруару 1972. почела је са радом Библиотека Машинског факултета. Машински факултет, од самог оснивања, схватио је значај библиотеке у развоју струке и потребама тржишта за образовање машинских инжењера. Током година рада Машински факултет, а тако и библиотека Машинског је мијењала локацију, да би коначни простор добила 1980. године, гдје се налази до данас. Површина библиотеке Машинског факултета износи 151.66 m². У оквиру саме библиотеке налази се и студентска читаоница са 25 мјеста. Библиотека Машинског доступна је студентима, наставном и ваннаставном особљу сваки радни рад од 8:00 до 20:00 часова.

Слика 9. Библиотека и читаоница Машинског факултета у Бањој Луци

² 50 година Машинског факултета у Бањој Луци. Уредник Соња Стојичић - Грујић. Бања Лука: Машински факултет, 2021.

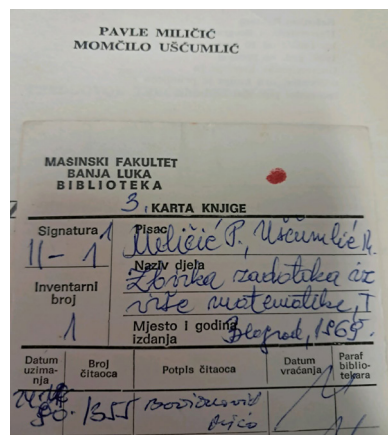
Од првих година свог постојања библиотека Машинског факултета једна је од чланица јединственог састава библиотека Универзитета у Бањој Луци. Као једна од чланица континуирано доприноси развоју образовног, наставног и научноистраживачког процеса. Пружа подршку студентима, наставном особљу кроз доступност своје литературе и релевантних стручних и научних извора.

Све факултетске библиотеке Универзитета у Бањој Луци чине врло важну карику у образовању, омогућавају приступ савременим информацијама и базама података и на тај начин унапређују квалитет наставног процеса. Данас, библиотека Машинског факултета једна од чланица која броји највећи књижни фонд. Библиотека обухвата скоро 20.645 јединица, које укључују стручне књиге, уџбенике, часописе, зборнике итд.

Током фебруара 1975. године донесена је Одлука да се Машински факултет издвоји из састава Машинског факултета Сарајево и да се формира као самостална високошколска установа у Бањој Луци. Од тих првих година самосталног рада, Машински факултет је посвећено радио на изградњи књижног фонда библиотеке. Посебна пажња посвећена је на набавци, обради и заштити грађе.

Слика 10. Стара библиотека Машинског факултета

Слика 11. Прва уписана књига у инвентар библиотеке Машинског факултета у Бањој Луци

Прва књига која је уписана у инвентар библиотеке Машинског факултета била је Математика, Павле Ушћумлић, издање 1969. године. Велики дио почетног фонда биле су поклони колега из машинске струке, као и набавка реализована од стране наставног особља Машинског факултета.

Први запослени библиотекарски били су задужени за упис издања у инвентарну књигу, каталогизацију књига, као и задуживање првих студен-

та и наставног особља. Библиотека Машинског факултета посједује алфаветски, стручни и предметни каталог. Већина публикација у библиотеци сложена је према Универзалној децималној категоризацији. На тај начин библиотекарима је био олакшан рад. Студентима Машинског факултета библиотека је увијек била доступна, помагала им у проналаску литературе и припремама за испит. У том периоду највећа заслуга припада библиотекарима који су својим радом и залагањем изградили и очували књижни фонд библиотеке Машинског факултета.

Слика 12. Алфаветски, стручни и предметни каталог – писаћа машина

ИЗАЗОВИ И ПРОБЛЕМИ У РАДУ БИБЛИОТЕКЕ МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА

Први значајнији проблеми у раду и развоју библиотеке били су током 90 - их година прошлог вијека. Рат је у потпуности зауставио нормално функционисање и напредак библиотеке. Прекинуте су све донације књига, размјена са осталим факултетима у окружењу, набавке нових књига није било. Усљед тешких услова рада, у том периоду, значајан дио књижне грађе је уништен, изгубљен или оштећен. Одржавао се само минимум рада и посљедице тих година осјећале су много година након завршетка рата. Послијератне године, па све до савременог доба, библиотека и запослени поново су се суочавали с бројним изазовима.

Наиме, библиотека Машинског факултета није успјела у великој мјери да прати савремене токове библиотекарства, који су током година били усмјерени на дигитализацију фонда, унапређење услуга и стручно усавршавање запослених. За разлику од појединих библиотека у оквиру Универзитета у Бањој Луци, које су релативно рано почеле дигитализацију и

увели електронско задужевање књига, библиотека Машинског факултета је дуго задржала традиционални начин рада. Унутар самог Универзитета постојале су јасне разлике у нивоу развоја и организације библиотечких услуга.

У Библиотеци Машинског факултета књиге су се и даље уписивале ручно у инвентарну књигу. Исти принцип рада примјењивао се и у задужењима студената и наставног особља. У таквим условима и сама међубиблиотечка размјена била је скоро па немогућа јер није постојао јасан систем задужевања студената са других факултета.

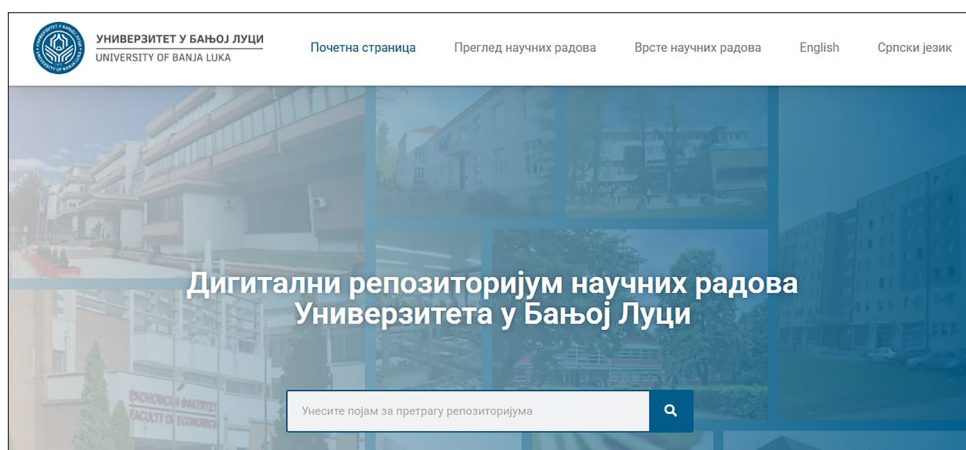
Слика 13. Традиционални картични систем задужења у библиотеци

Самим тим, улога савременог библиотекара, окренутог на унапређење и развоју, како самог себе, тако и као и сарадника у наставном процесу, била је јако тешка за остваривање. Улога библиотекара је да својим радом буде подршка наставном особљу, као и да активно учествује у образовној структури рада. Међутим, библиотекарски су често били на маргинама без конкретне улоге у процесу рада, и без начина да савремено напредују и вреднују свој професионални рад.

У таквим условима једини начин била је потпуна и систематска трансформација и везивање свих чланица у један заједнички систем.

ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕКА ТЕХНОЛОШКОГ И МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА

Прве значајне промјене у раду библиотека започињу увођењем Дигиталног репозиторијума, и потписивањем Берлинске декларације. Почетком 2016. године Универзитет у Бањој Луци потписује Берлинску декларацију о отвореном приступу научном знању. Берлинска декларација дефинише садржаје који треба да буду објављени према принципима отвореног приступа науци. У складу са овом одлуком Универзитет у Бањој Луци успоставља дигитални репозиторијум Phaidra (репозиторијум докторских, магистарских и мастер радова), као и софтвере за препознавање плагијата.

Слика 14. Дигитални репозиторијум

Систем PHAIDRA, који представља јединствену платформу за дугорочно архивирање и истраживање дигиталних ресурса. Phaidra омогућава управљањем дигиталним садржајем, похрану података и њихову видљивост, односно доступност. Phaidra је систем у којем библиотекари архивирају базу магистарских и мастер радова. Поред система Phaidra, систем Е-тезе чини базу докторских дисертација у пдф формату.

Унос података у систем Phaidra раде библиотекари универзитетских библиотека, у складу са дефинисаним правилима, а коришћење материјала омогућено је запосленим на Универзитету у Бањој Луци, и студентима на захтјев ментора.³

³ <https://unibl.org/>

Dobrodošli, Phaidra Korisnik (sonjasg)! [Odljava](#) [Pomoć](#) [Srpski](#)

Kreirajte novi objekat
Moji objekti
Pretražite
 Osnovno pretraživanje
 Sva polja
 Kreni Sort by
 Relevance
 Napredno pretraživanje
 Parametri
 Rezultati pretraživanja

Phaidra, akronim za Permanent Hosting, Archiving and Indexing of Digital Resources and Assets (Trajni smještaj, arhiviranje i indeksiranje digitalnih izvora i sredstava) je univerzitetski sistem za upravljanje digitalnim objektima i za njihovo dugoročno arhiviranje.

Ako vam je potrebna pomoć, molimo kliknite [ovdje](#)

Šta je Phaidra?

Phaidra je inovativni univerzitetski sistem za upravljanje digitalnim sadržajima s funkcijom dugoročnog arhiviranja. Vrijedni sadržaji se mogu arhivirati na cijelom Univerzitetu, mogu se trajno osigurati, sistematski sakupiti, može im se pristupiti na različitim jezicima preko metapodataka (podataka o podacima) i mogu se učiniti dostupnim širom svijeta i bez vremenskih ograničenja. Kao stalni izvor podataka za obrazovni, istraživački i administrativni rad, digitalni sadržaji u Phaidra-i mogu da se koriste fleksibilno, a zahvaljujući trajnoj lokaciji i servisu za pretraživanje, citiranje digitalnih sadržaja je pouzdano. Aktivno korišćenje Phaidra-e – čuvanje objekata i postavljanje veza koje vode do tih objekata (tekstova, slika, audio zapisa, linkova itd.) – omogućeno je zaposlenima na Univerzitetu u Banjoj Luci, ali i drugim osobama, koje su dobile neophodnu autorizaciju. Studentima je korišćenje Phaidra-e omogućeno na osnovu zahtjeva mentora ili nastavnika. Pronalaženje i pretraživanje sadržaja omogućeno je svima u cijelom svijetu bez prijavljivanja. Pretpostavljajući da je korišćenje Phaidra-e u skladu sa zahtjevima integriteta, autentičnosti, čuvanja interoperabilnosti, tajnosti i dostupnosti, podaci u Phaidra-i su:

- arhivirani širom Univerziteta,
- trajno osigurani,
- sistematski uneseni,
- postavljeni kao metapodaci (podaci o podacima),
- i dostupni širom svijeta u svakom trenutku.

E-theses

SEARCH ALL METADATA

SEARCH

ADVANCED SEARCH

BROWSE

INFORMATION

CONTACTS

PHAIDRA NUMBER OF ALL THESES IN UNIVERSITY REPOSITORIES: 287

COBISS.RS NUMBER OF ALL THESES IN LOCAL REPOSITORY: 287

LAST 25 THESES

LOG IN

LATEST THESES

ETD-MS [Export](#)

Select	Title	Author	Faculty	Date Copyrighted	Full text
☐	Interativni nizovi i fiksne tačke u generalizovanim metričkim prostorima	Dušan Bajović	Univerzitet u Banjoj Luci	2025	Full text
☐	Uticaj ciljano kontrolisane infuzije propofola na fetalni oksidativni stres u toku anestezije za carski rez	Šobot Novaković, Suzana	Univerzitet u Banjoj Luci - Medicinski fakultet	2025	Full text
☐	Povezanost diverziteta mikrobioma digestivnog trakta i genotipova kožnih izolata Staphylococcus aureus sa atopijskim dermatitisom djece	Umičević Šipka, Sanja	Univerzitet u Banjoj Luci - Medicinski fakultet	2025	Full text

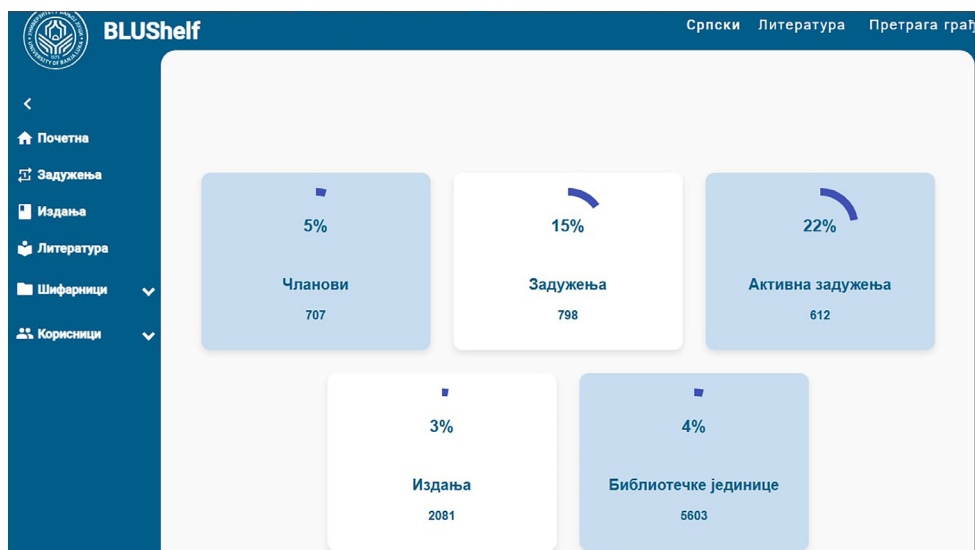
Слика 15. Phaidra систем, Е тесе

Поред рада у Дигиталном репозиторијуму, библиотекари континуирано пролазе обуку и постају лица задужена за провјеру плагијаризма преко софтверских алата. На тај начин унапређују квалитету научно истраживачког рада и квалитету академске заједнице. Алати као што су

iThenticate, Ouriginal и Turnitin омогућавају системско праћење оригиналности академских радова кроз поређење са међународним базама научне и стручне литературе. Посебан значај ових софтверских рјешења огледа се у могућности њиховог континуираног унапређења кроз ажурирање база података и алгоритама за препознавање сличности, чиме се обезбјеђује поузданост резултата у академском окружењу.

BLUSHELF

Најзначајнија промјена у развоју библиотека унутар Универзитета у Бањој Луци наступа крајем 2025. када се у програм пушта систем BLUShelf. У овом периоду библиотеке свих факултета на Универзитету у Бањој Луци, па тако и библиотеке Технолошког и Машинског факултета, задржавају и даље своју традиционалну улогу, али се и трансформишу ка дигиталним услугама. Уводе се идентификатори, како за ауторе као што је ORCID, Scopus, ResearchID, тако и за научне публикације, радове као што је DOI. BLUShelf представља савремено дигитално рјешење за управљање библиотечким фондовима и академским садржајем. Увођење и примјена овог система представља важан корак ка модернизацији библиотеко-информационих услуга.⁴

⁴ <https://tf.unibl.org/>
<https://mf.unibl.org/>

Слика 16. Систем BLUShelf

Свакодневно коришћење овог система довело је до унапређења доступности информација, обраду и дистрибуцију литературе. На овај начин, библиотеке Универзитета прешле су на виши ниво дигитализације, међубиблиотечке размјене, те ускладиле своје пословање са савременим стандардима у области информационих технологија и научно-истраживачког рада. Улога библиотекара се мијења од традиционалне улоге, гдје је акценат стављен на рад са физички доступним публикацијама, ка улози у процесу омогућавања видљивости научних резултата и видљивости академске заједнице, дигиталном повезивању аутора са његовим стручним, истраживачким и наставним радом. Све ово захтијева континуирану едукацију библиотекара како би својим знањем и радом могли одговорити на нове изазове које пред њих поставља дигитално окружење.

ЗАКЉУЧАК

Главна функција свих библиотека је посредовање знања. Развој факултетских библиотека мора се посматрати као стални процес прилагођавања, како друштвеним тако и технолошким промјенама. Од почетних фаза, обиљежених ручним вођењем инвентарних књига, картица задужења, па све до данас када је већина библиотека дигитализованам, библиотекари чине спону између прошлости и садашњости. Сада се у библиотекама нуде нове врсте и облици услуга као што је приступ е-базама података часописа, дигитални репозиторијум докторских, магистарских и мастер радова, као и монографских публикација у ПДФ формату са пуним текстом, електронски каталози књига...итд. Библиотекари техничких факултета морају стално радити и едуковати се у развоју друштва знања, технологије и науке. Упркос бројним изазовима које су морали проћи успјели су да дјелују као посредници и едукатори, и на тај начин да потврде своју улогу у савременом информационом окружењу.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вранеш, Александра. *Високошколске библиотеке*. Београд: Филолошки факултет, 2010
2. Милена Максимовић. *Традиција и промјене у библиотекарству*. Источно Сарајево : Матична библиотека, 2016.
3. Милена Максимовић *Библиотекарство пред новим изазовима*. Источно Сарајево : Матична библиотека, 2009
4. Стокић-Симончић Гордана, Вучковић Жељко. *Управљање библиотекама у добу знања*. Источно Сарајево: Матична библиотека, 2007
5. Горман, Мајкл. *Наше непролазне вредности*. Београд: Филолошки факултет, 2007
6. *50 година Машинског факултета у Бањој Луци*. Уредник Соња Стојичић - Грујић. Бања Лука: Машински факултет, 2021.
7. *Универзитет у Бањој Луци 1975–2020*. Уредник Горан Латиновић. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, 2020.
8. *Оснивање и развој Технолошког одсјека, односно Технолошког факултета у Бања Луци*. Бања Лука: Технолошки факултет, 1988.
9. *50 година Технолошког факултета у Бањој Луци 1963-2013. монографија*. Бања Лука: Технолошки факултет, 2013.
10. *Технолошки факултет 1963-1998*. Бања Лука: Технолошки факултет, 1998.

<https://unibl.org/>

<https://tf.unibl.org/>

<https://mf.unibl.org/>

Sonja Stojičić Grujić¹

Jovanka Kotur²

¹ Faculty of Mechanical Engineering, University of Banja Luka, Banja Luka, Republic of Srpska

² Faculty of Technology, University of Banja Luka, Banja Luka, Republic of Srpska

CHALLENGES IN THE OPERATION OF THE LIBRARIES OF THE FACULTY OF TECHNOLOGY AND THE FACULTY OF MECHANICAL ENGINEERING AT THE UNIVERSITY OF BANJA LUKA: FROM TRADITIONAL PRACTICES TO NEW TRENDS IN LIBRARIANSHIP

Abstract: This paper examines the historical development and transformation processes of the libraries of the Faculty of Technology and the Faculty of Mechanical Engineering at the University of Banja Luka, with particular emphasis on the challenges encountered in the transition from traditional forms of library operations to contemporary digital and technology-driven models. The study traces the developmental path from classical card catalogues and manual recording of library collections to the implementation of electronic catalogues, digital repositories, and the application of artificial intelligence in scientific research and higher education.

Special attention is given to the role of librarians in the modernization process, as well as to the institutional, technical, and human resource challenges accompanying this transformation. Owing to continuous professional engagement and adaptation to the evolving needs of users, the libraries of these faculties have become an integral component of the academic infrastructure of the University of Banja Luka. The paper highlights the importance of academic libraries as key drivers of scientific and educational development, positioning them as equal and competitive institutions within the regional academic environment.

Keywords: academic libraries, University of Banja Luka, Faculty of Technology, Faculty of Mechanical Engineering, library transformation, card catalogues, electronic catalogues, digital repository, BLUShelf.

Слободанка Јованић

Ирена Плескоња

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

slobodanka.jovanic@ff.unibl.org

irena.pleskonja@ff.unibl.org

ИНФОРМАТИВНИ ПРИЛОГ

УДК:027.7:81(091)(497.6)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.002>

ДЕСЕТ ГОДИНА ПОСТОЈАЊА БИБЛИОТЕКЕ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА

Сажетак: Поводом десет година од оснивања Библиотеке Филолошког факултета у овом раду ћемо представити рад библиотеке од оснивања до данас. Осврнућемо се на историјат, описати књижни фонд и простор библиотеке. Поменућемо и посебне збирке – библиотеке цјелине и стару и ријетку књигу. Посебну пажњу ћемо посветити активностима и догађајима који су, претходних десет година, окупили многе студенте, професоре, асистенте, истраживаче и госте и учинили Библиотеку Филолошког факултета видљивом и важном у академској и културној заједници.

Кључне ријечи: Филолошки факултет, Библиотека филолошког факултета.

ИСТОРИЈАТ БИБЛИОТЕКЕ

Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци основан је 2009. године, одвајањем од Филозофског факултета. У згради која је додијељена факултету, нажалост, није било довољно простора ни за учионице и кабинете, а самим тиме ни за библиотеку, тако да је библиотека остала у саставу Филозофског факултета, а студенти и запослени на Филолошком факултету су могли да је користе. Ово није могло да остане трајно рјешење јер је библиотека Филолошком факултету, на којем се изучавају језици и књижевност, заиста била неопходна. Стога је 2016. године основана Библиотека Филолошког факултета којој су додијељене просторије

у IV павиљону Студентског центра „Никола Тесла“. Извршена је и подјела библиотечке грађе библиотеке Филозофског факултета и дио грађе из области филологије припао је новооснованој библиотеци.

Библиотекари су се нашли пред захтјевним задатком – требало је установити критеријуме класификације, класификовати сву приспјелу грађу, печатирати књиге и уложити их на полице, а затим почети стручну обраду библиотечке грађе.

БИБЛИОТЕЧКИ ФОНД И СТРУЧНА ОБРАДА БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ

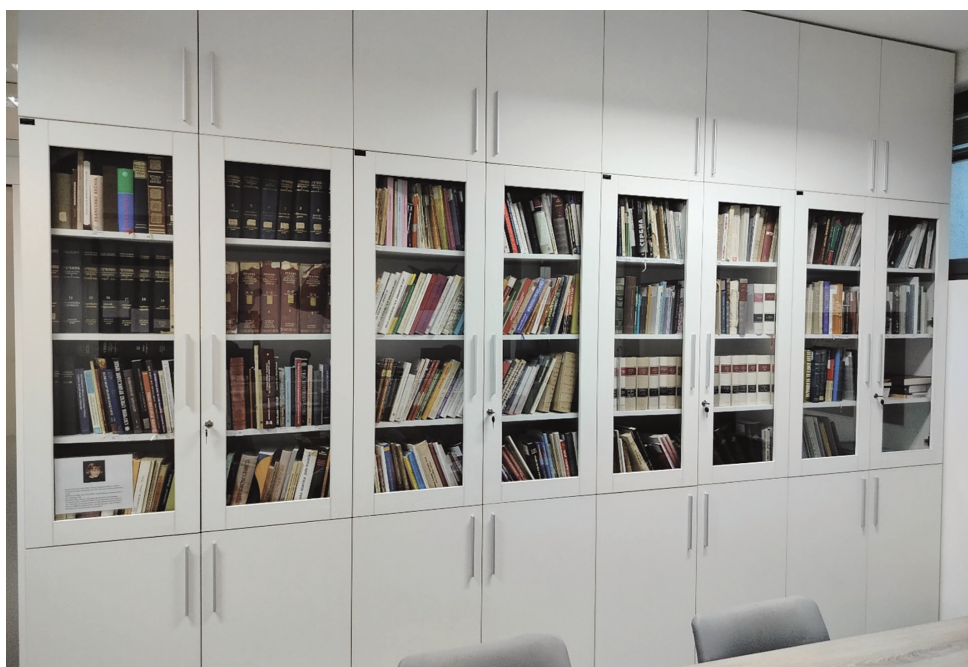
Тадашња управа Филолошког факултета, на челу са деканом проф. др Младенком Сацаком донијела је одлуку да библиотека приступи COBISS систему, те је 2017. године почела стручна обрада библиотечке грађе. Захваљујући преданом раду библиотекара и волонтера, те значајној помоћи колега из Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске, те је године инвентарисано око 17 000 библиотечких јединица. Фонд библиотеке данас обухвата око 22 300 монографских публикација и око 250 часописа. Поред обраде књига у COBISS систему, од 2025. године обрада се ради паралелно и у систему BLUShelf, дигиталном систему Универзитета у Бањој Луци који интегрише рад свих библиотека чланица Универзитета.

Највећи дио библиотечког фонда чини белетристика, стручна и научна литература из језика и књижевности, али је заступљена и литература из других области као што су филозофија, религија, историја, културна историја, етнологија и слично, које могу допринијети бољем разумијевању лингвистике, поетике, умјетности, друштвено-историјских и културних прилика. С обзиром на то да се на Филолошком факултету изучавају и страни језици и књижевности, и то руски, енглески, њемачки, италијански, француски и кинески, у библиотеци су заступљене и књиге на страним језицима. Међу серијским публикацијама су, такође, најбројније оне из области филологије – *Јужнословенски филолог*, *Српски дијалектолошки зборник*, *Српски језик*, *Књижевна историја*, *Књижевност*, *Књижевност и језик*, *Наш језик*, *Летопис и Зборници Матице српске*, *Научни састанак слависта у Вукове дане* и слично.

Посебно значајан дио фонда јесу библиотеке цјелине којих у Библиотеци Филолошког факултета има четири – библиотеке цјелине Бранкице Чигоја, Бранка Милановића, Николе и Светозара Кољевића и Радмиле Маринковић. Библиотека цјелина је: „откупљена, поклоњена или тестамен-

тарно завештана лична библиотека. Чува се као целина због своје културне, научне и историјске вредности, или због значаја и угледа личности која је библиотеку формирала и поседовала.¹ Грађа библиотека цјелина такође је стручно обрађена, класификована по УДК класификацији и смјештена у посебним, затвореним полицама. На сваком од тих ормара налази се фотографија и кратка биографија личности којој је припадала та библиотека.

Библиотека цјелина Бранкице Чигоја дио је библиотеке Филолошког факултета од 2017. године и садржи 893 монографске публикације, 43 наслова часописа. Професорица Бранкица Чигоја је предавала историју српског језика на Филолошком факултету у Београду, па је њена лична библиотека веома значајна студентима, али и асистентима, професорима и истраживачима који се баве историјом српског језика. Лична библиотека професорице Чигоја нарочито је занимљива јер, поред великог броја публикација из области лингвистике, садржи и веома значајне студије о старим српским ћириличним рукописима, као и стручне књиге на страним језицима.

Библиотека цјелина Бранкице Чигоја

¹ Светлана Мирчов, „Библиотеке целине и библиотеке легати“. *Гласник народне библиотеке Србије*, 2004, VI/1, стр. 11

Библиотека цјелина Бранка Милановића, такође, заузима веома важно мјесто у фонду Библиотеке Филолошког факултета, с обзиром на то да је професор Милановић био један од оснивача Филозофског факултета у Бањој Луци, руководилац Одејека за српски језик и књижевност, уважени професор Филолошког факултета и члан Академије наука и умјетности Републике Српске. Библиотека цјелина професора Бранка Милановића садржи 660 монографских публикација, 28 наслова часописа. Ужа научна област којом се бавио професор Милановић била је српска књижевност 19. и 20. вијека, па највећи дио његове личне библиотеке чине дјела српских писаца и литература из историје српске књижевности и српске књижевне критике као и књиге аутора из Бањалуке и околине које су посебно занимљиве.

Библиотека цјелина Бранка Милановића

Никола и Светозар Кољевић су Бањалучани чији су академски ангажман и културни рад познати у цијелом региону, али и у иностранству. Никола Кољевић био је угледни универзитетски професор, књижевни критичар, есејиста, преводилац и политичар, а Светозар Кољевић, познати књижевник, историчар књижевности и преводилац, радио је као универзитетски професор у Сарајеву, Београду, Новом Саду, Бањалуци, али и у иностранству – у Америци и Великој Британији. Част да њихову личну библиотеку добије на чување и кориштење добила је Библиотека Филолошког факултета. Библиотека цјелина Николе и Светозара Кољевића садржи 1620 монографских публикација на српском али и на страним језицима (енглеском и руском), а превладавају публикације из области теорије и историје књижевности и књижевне критике.

Библиотека цјелина Николе и Светозара Кољевића

Библиотека цјелина Радмиле Маринковић повјерена је на чување Библиотеци Филолошког факултета 2019. године. Садржи 600 монографских публикација и 42 наслова часописа. С обзиром на то да је професорица Маринковић предавала српску средњовјековну књижевност у Београду, велики број публикација из њене библиотеке је из те области. Међутим, поред тога, у овој библиотеци налазе се и значајни лексикони, вриједне илустроване књиге из историје умјетности, те литература на страним језицима.

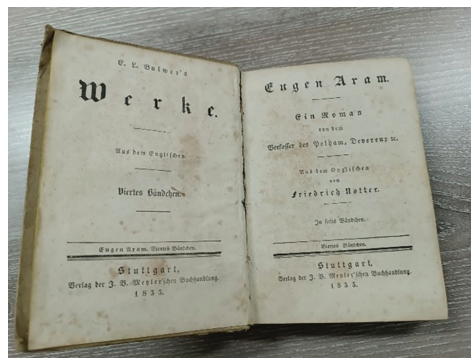
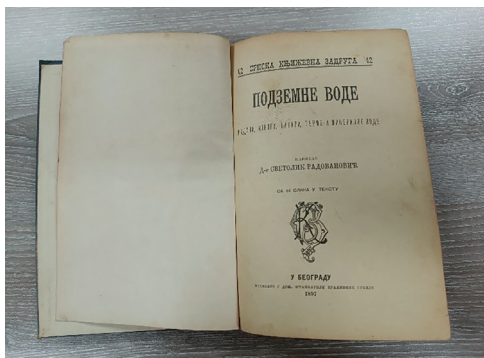

Библиотека цјелина Радмиле Маринковић

Библиотеке цјелине имају посебну вриједност, која се не огледа само у вриједности публикација које садрже – оне су свједочанство о личности-ма, времену, културним приликама, академској заједници, љубави према умјетности и науци и због тога заузимају посебно мјесто у свакој библиотеци.

Стара и ријетка књига представљају, такође, једну од посебних збирки библиотеке Филолошког факултета. „ Старе и ријетке књиге су: рукописи, рукописне и штампане књиге, периодика и друга библиотечка грађа настала до краја 19. вијека, ријетке књиге, одређени примјерци периодичних издања и друга ријетка библиотечка грађа настала након 1900. године, као и посебне библиотечке цјелине које су због свог садржаја, умјетничке,

културне историјске вриједности значајне за науку и културу.² У фонду библиотеке налази се више старих издања Српске књижевне задруге с краја 19. вијека и неколико старих књига на страним језицима. Најстарија књига је роман о Јуцину Араму, аутора Едварда Булвера Литона, преведен на њемачки језик и објављен у Штутгарту 1833. године. У сарадњи са Народном и универзитетском библиотеком Републике Српске планирана је категоризација старе и ријетке књиге и увођење у регистар културних добара.

ПРОСТОР БИБЛИОТЕКЕ

Библиотека заузима простор од 150 м² и састоји се од пет просторија – централне, тј. пријемне просторије, читаонице, ходника и три депоа са полицама.

Иако су раније библиотеке биле усмјерене на основне, традиционалне дјелатности, оне су касније у великој мјери изашле из тих оквира, прошириле услуге и активности, и тако постале праве мале оазе сусрета, разговора и заједништва.³ Пријемна просторија је „огледало библиотеке“, с њом се корисници првом упознају и зато је врло важно да тај простор буде пријатан и естетски привлачан како би корисника, чим крочи у библиотеку, увукао у чаробни свијет књига. Зидови су украшени муралима који су урађени по мотивима из познатих књижевних дјела – „Мајстор и Маргарита“ Михаила Булгакова, „Дон Кихот“ Мигела де Сервантеса и

² Закон о библиотечко-информационој дјелатности, Службени гласник Републике Српске, 2016, бр. 44/16, стр. 2

³ Шејла Цидић и Свјетлана Ћелић, „Библиотеке као „треће место“ и место сусрета: пример Аустријске библиотеке у Београду“, *Савремена библиотека* 2017, бр. 34: 124

„Мали принц“ Антоана де Сент-Егзиперија. На зидовима су раније биле изложене графике аутора Владимира Алексејевича Мошина под називом „Похвално слово Ћирилу и Методију“, а данас се ту налазе фотографије и илустрације библиотека из разних крајева свијета праћене цитатима познатих књижевника о библиотекама и књигама. Ово је, такође, простор за одмор и дружење, па смо га обогатили колекцијом друштвених игара, стрипова и бројевима „Забавника“. Уређењу овог простора посвећена је посебна пажња с циљем да занимљивим ентеријером и угодном атмосфером привучемо студенте који се ту често окупљају, друже, читају и пишу. На тај начин и библиотекарски имају прилику да боље упознају своје кориснике, њихове читалачке афинитете, да с њима разговарају о књижевности, дају им препоруке за читање и мотивишу их да читају, истражују и пишу. У овој просторији налази се и референтна збирка са рјечницима, енциклопедијама и библиографијама, као и нека репрезентативна издања и комплети књига. Ту су и два рачунара са приступом интернету намијењена корисницима.

У читаоници има 60 мјеста за учење. Међутим, простор читаонице се користи и за различите активности попут филмских пројекција, поетских вечери, предавања, изложби и слично. На зидовима читаонице се налази стална поставка – циклус цртежа „Принцип 68“ аутора Владимира Илишевића.

Највећи дио фонда смјештен је у три депоа – позајмно одјељење у којем су монографске публикације на српском језику, из области српског језика, књижевности, књижевне критике, теорије књижевности, лингвистике, филозофије психологије, етнологије, културне историје и историје; затим одјељење стране књиге у којем су смјештене монографске публикације из страних језика и књижевности (енглеског, њемачког, руског, француског и италијанског), као и класичних књижевности; у трећем депоу су смјештене серијске публикације.

АКТИВНОСТИ

Набавка, обрада, чување библиотечке грађе и рад са корисницима јесу основни задаци библиотекара, али једнако су важни и они који се тичу промоције библиотеке, популаризовања писане ријечи и читања. Због убрзаног развоја технологије и преплављености дигиталним садржајем чини на се да читање књига постаје изумирућа навика у савременом друштву⁴. „Улога библиотека се стога свакодневно значајно усложњава и профилише као незаобилазна у животу заједнице и поред чињенице да је такозвана криза читања постала глобални феномен. Бројни су примери активности којима библиотеке настоје да сачувају и одрже интересовање за књигу.“⁵ С тим циљем смо и у библиотеци Филолошког факултета организовали различите догађаје и активности, а о неким од њих ћемо посебно говорити у овом раду.

• **Кутак за сваку прилику** представља простор у библиотеци који се користи за различите поставке поводом важних датума и празника, али и за друге активности којима се промовише књижевност, важност читања и његовања умјетности и културе. Поставка која је студентима била на-

⁴ Бранка Арсовић, „Књига у савременом добу интернета“, *Корак библиотеке*“, бр. 3 (2018): 166, <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/01/7.-Knjiga-u-savremenom-dobu-interneta.pdf> (приступљено 20. 4. 2026).

⁵ Гордана Ђилас, „Ка новим облицима читања и кориштења библиотечког потенцијала?“, У *Библиотеке у културном животу Србије*, ур. Катарина Јаблановић (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“), стр. 75.

рочито занимљива била је она о забрањеним књигама. Библиотекари су изложили књиге које су у прошлости биле забрањене, декорисали простор и поставили реквизите за фотографисање. Корисник који прочита неку од

забрањених књига могао је да направи симпатичну фотографију, сличну затворским фотографијама из филмова. Такође, занимљива је била и поставка „Упознај неког новог – прочитај (ауто)биографију“ која је организована с циљем промоције помало запостављених књижевних жанрова – биографија, аутобиографија, дневника, путописа и слично. Књиге су биле запаковане тако да се не види наслов, али је на свакој писала понека занимљивост о личности о којој књига говори, тако да су корисници на основу тога одлучивали о којој особи желе прочитати и сазнати мало више. Такође, наше новогодишње декорације увијек измаме осмијехе и комплименте корисника.

- **Филмске пројекције** одржавале су се у читаоници библиотеке и бирани су филмови који су снимљени по књижевним дјелима, као што су: „Велики Гетсби“, по роману Скота Фицџералда, „На западу ништа ново“, снимљен по Ремарковом роману, „Живјети“, по роману кинеског писца Ју Хуа итд. Циљ ове активности био је да корисници прочитају књигу, затим дођу на пројекцију филма, послије које бисмо разговарали о књизи и њеној екранизацији.

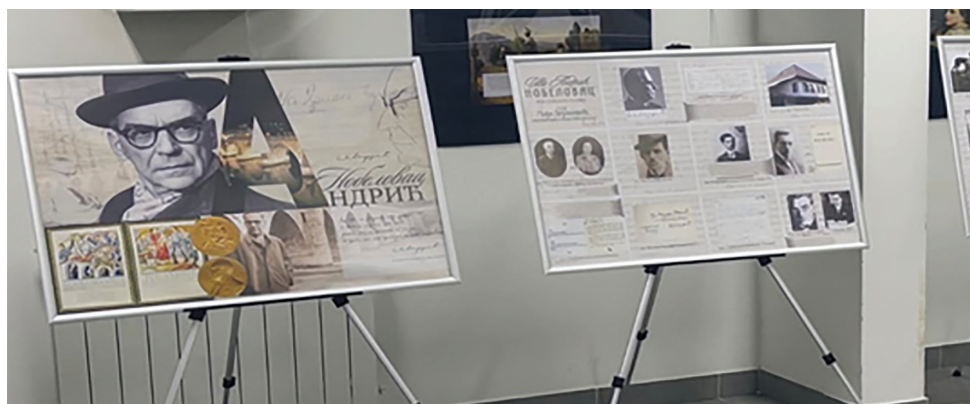
- **Лов на књиге** је активност коју библиотека организује у сарадњи са Студентском организацијом Филолошког факултета поводом манифестације „Дани студената“. Учесници проналазе картице са цитатима из књижевних дјела који су заправо трагови помоћу којих треба да пронађу одређену књигу која је рјешење загонетке. Побједници, али и остали учесници добијају награде, а послије игре се наставља дружење у библиотеци. Ова активност се одржава већ четири године због сталног интересовања студената.

• **Библиотека отворених врата за предшколце** је активност која је трајала два мјесеца и током које је библиотеку посјетило преко 600 малишана из различитих предшколских установа. Љубав према библиотекама, књизи и култури треба почети његовати у раном дјетињству и због тога сматрамо да је ова активност била веома значајна. Студенти одјека Предшколско васпитање на Филозофском факултету учествовали су у реализацији, а касније организовали и изложбу дјечијих радова на Филозофском факултету.

• **Читалачки маратон** трајао је десет седмица током којих су учесници читали десет задатих наслова. Добили су задатак да о прочитаном напишу кратак осврт, нацртају илустрацију или стрип, по жељи. Најкреативније рјешење смо наградили, али су и остали учесници који су „завршили маратон“ (прочитали свих десет књига) добили симболичне награде.

• **Изложбе** које су одржане у библиотеци су, такође, догађаји на које смо заиста поносни. Издвајамо изложбу „Приватни живот књига“ на којој смо изложили различите предмете које смо проналазили у књигама (фотографије, разгледнице, писма, па чак и школске задатке, позивнице и слично), као и књиге са занимљивим посветама, коментарима или цртежима и сличним свједочанствима о животу и судбини књига и њихових некадашњих власника. У библиотеци је одржана и изложба слика Теодоре Јурић, студенткиње Академије умјетности Универзитета у Бањој Луци. Такође, морамо поменути и изложбу „Иво Андрић – нобеловац“ ауторке Маје Дејановић коју је организовао Универзитет у Бањој Луци, а одржана је у Библиотеци Филолошког факултета. Ауторка је представила нашег великог писца на веома занимљив начин, кроз фотографије из живота писца али и посебно занимљиве фотографије првих издања његових дјела као и рукописа.

Библиотекари се труде да обиљеже неке важне датуме јер нас они подсећају на то колико је важно његовати љубав према језику, књижевности, умјетности и култури. Тако смо поводом Међународног дана књиге и ауторских права угостили нашег пјесника Милана Ракуља, аутора три збирке поезије за које је освојио вриједне награде и признања, попут „Стражилово“, „Српско перо“ итд. Милан је студентима говорио о својим студентским данима, књижевним почецима, читао своју поезију, али их и подстицао да пишу и читају своје стихове. Ове године, истим поводом, договорена је посјета Бориса Максимовића, оснивача издавачке куће Имприматур, који ће студентима и гостима говорити о књижевности из другог угла – угла издавача. Поводом Дана матерњег језика библиотеку су посјетиле некадашње студенткиње Филолошког факултета Лана Шаула и Сузана Пешевић Стојановић које су одржале студентима кратко предавање и радионицу из лекторисања. Свјетски дан поезије смо обиљежили заједно са поетским театром „Сапутници“ читањем стихова и подјелом писама које су студенти претходно писали колегама и остављали у сандучету у библиотеци.

Активности на које смо посебно поносни су оне хуманитарног карактера. У библиотеци су се скупљали слаткиши за дјецу корисника јавне кухиње, а донирали смо и књиге мањим школским библиотекама, као и библиотеци „Сестре Гајић“.

ЗАКЉУЧАК

Током ових десет година, уз велику подршку управе Филолошког факултета и Универзитета у Бањој Луци, тим библиотекара и сарадника је од празних полица изградио право мало царство књига и знања. Библиотека Филолошког факултета није само мјесто гдје се чувају књиге и долази по лектире; она је уточиште, инспирација и подршка свим младим људима који желе да читају, уче, истражују, баве се науком и напредују. Ову прву деценију постојања библиотеке обиљежило је много рада, креативности и залагања, а надамо се да ће у будућности библиотека и даље да расте и оправда своје мјесто у академској заједници.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Арсовић, Бранка, „Књига у савременом добу интернета“, *Корак библиотеке*, бр. 3 2018: 166-170, <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/01/7.-Knjiga-u-savremenom-dobu-interneta.pdf> (приступљено 20. 4. 2026).
2. Ђилас, Гордана, „Ка новим облицима читања и кориштења библиотечког потенцијала?“, У *Библиотеке у културном животу Србије*, ур. Катарина Јаблановић. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2018: 73-83.
3. Закон о библиотечко-информационој дјелатности, *Службени гласник Републике Српске*, 2016. бр. 44/16.
4. Мирчов, Светлана, Библиотеке целине и библиотеке легати. *Гласник народне библиотеке Србије*, 2004, VI/1, стр. 11-16.
5. Певуља, Душко, прир. *Споменица академику Бранку Милановићу*. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2014.
6. Шмуља, Саша, ур. *Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци – првих петнаест година (2009-2024)*. Бања Лука: Филолошки факултет, 2024.

7. Цидић, Шејла, Ђелић, Свјетлана, „Библиотеке као „треће место“ и место сусрета: пример Аустријске библиотеке у Београду“, *Савремена библиотека* 2017, бр. 34: 123-132.

Slobodanka Jovanić

Irena Pleskonja

Faculty of philology

slobodanka.jovanic@ff.unibl.org

irena.pleskonja@ff.unibl.org

TEN YEARS OF THE LIBRARY OF THE FACULTY OF PHILOLOGY

Summary: On the occasion of the tenth anniversary of the establishment of the Library of the Faculty of Philology, this paper will present the work of the library from its founding to the present day. It will provide an overview of its history, as well as a description of its collections and library space. Special collections will also be mentioned — including distinct library units and rare and old books. Particular attention will be given to the activities and events that, over the past ten years, have brought together numerous students, professors, teaching assistants, researchers, and guests, and have made the Library of the Faculty of Philology visible and significant within the academic and cultural community.

Key words: Library of the Faculty of philology, Faculty of philology

Marija Gordić, bibliotekar savetnik

mgordic@kg.ac.rs

Vesna Abadić, bibliotekar savetnik

vesnaa@kg.ac.rs

Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu

НАУЧНИ РАД

УДК:027.7:[001.891:004(497.11)]

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.003>

UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA U KRAGUJEVCU U INFRASTRUKTURI NAUČNE KOMUNIKACIJE

Sažetak: Savremena uloga univerzitetskih biblioteka u eri otvorene nauke ogleda se u transformisanju akademske zajednice od tradicionalne ka digitalno orijentisanoj. Polazeći od, sada već standarda, da univerzitetske biblioteke više ne zasnivaju svoj rad na cirkulaciji i arhiviranju bibliotečke građe, već se svojim angažovanjem pozicioniraju kao **infrastrukturne tačke u naučnoj komunikaciji**, u radu će se predstaviti svi vidovi informacionih usluga koju nudi Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu¹ (UBKG). Rad će se fokusirati na deskripciju i važnost postojanja procesa uvođenja i primene autorskih identifikatora (ORCID, Scopus AuthorID, ResearcherID), identifikatora publikovanih radova i monografija i posredovanje u procesima vidljivosti i citiranosti naučnih rezultata.

Kroz studiju slučaja UBKG pokušano je da se sveobuhvatno objasni zbog čega se ova, ali i srodne ustanove smatraju čvorištima akademskih zajednica i to u **izmenjenom, informaciono-posredničkom obliku. U ovakvom okruženju**, stručnost bibliotekara koji upravljaju infrastrukturom naučne komunikacije postaje imperativ kada se govori o evaluaciji naučnih rezultata i međunarodnoj vidljivosti akademske zajednice.

Ključne reči: univerzitetske biblioteke, naučna komunikacija, autorski identifikatori, citiranost, informacioni servisi

¹ Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu <https://www.ub.kg.ac.rs/>
(pristupljeno 26.01.2026)

UVOD

Pozicija univerzitetskih biblioteka u akademskoj zajednici u današnjem vremenu znatno je promenjena. Ubrzavanje digitalizacije, razvoj otvorene nauke² i sve obuhvatnija dostupnost elektronskih izvora izlaze iz tradicionalnih institucionalnih okvira utičući na to da biblioteke postaju srce akademske zajednice. U takvim viđenjima, polazi se od pojednostavljene pretpostavke da fizički prostor biblioteka gubi na značaju, pa se nedvosmisleno dovodi u pitanje i aktuelnost bibliotekarstva u savremenom akademskom ambijentu. Međutim, ovakav pristup već dugo ostaje na nivou neutemeljenih osnova, jer zapostavlja fundamentalne izmene u razvoju, organizaciji, vrednovanju i distribuiranju nauke i znanja uopšte.

Danas se savremena akademska korespondencija zasniva na složenoj mreži infrastrukture podataka, za razliku od ranijeg imperativnog cilja, koji se fokusirao na pukoj dostupnosti publikacija. Identifikatori autora, radova i institucija, kao i mehanizmi evaluacije, postaju obavezni elementi u poslovima biblioteka. Ovo pomeranje prioriteta rada sa fizičkih fondova na protok podataka u digitalnom okruženju, ne predstavlja osporavanje postojanja i uloge biblioteka, već njihovu transformaciju u funkcionisanju, koja se dešava u skladu sa zakonom³ i nacionalnim standardima⁴ koji regulišu ovu oblast. Biblioteke se svojim delovanjem mogu odrediti kao najčvršće i nezaobilazne karike u akademskoj komunikaciji, jer intenzivno neguju ulogu posrednika između istraživača, potrebne literature, naučnog rada, izdavača, citatnih baza i sistema evaluacije. Centralna premisa ovog rada jeste da univerzitetske biblioteke ostaju čvorišta univerzitetskih zajednica, isključivo zahvaljujući ovom vidu transformisanja svoje angažovanosti. Primer uspešne prakse i dokaz ovim tvrdnjama je Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu, koja je u poslednjim godinama svog rada razvila niz poslova u vezi sa informacionim servisima koji korespondiraju sa autorskim i institucionalnim identifikatorima kao i identifikatorima publikacija. Ne manje značajni i razrađeni poslovi oko bibliometrijske podrške istraživačima pozicionirali su UBKG na zavidno me-

² Platforma za otvorenu nauku https://nitra.gov.rs/images/nauka/TONuS-Platforma_2.0-Final.pdf (pristupljeno 26.01.2026)

³ Закон о библиотечко-информационој делатности (Република Србија: Службени гласник РС 52/11, 2011), чл. 12, 14, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047 (pristupljeno 29.01.2026)

⁴ Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности (Република Србија: Службени гласник РС бр. 39/13, 2013) <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/39/1> (pristupljeno 29.01.2026)

sto značajnog učesnika u istraživačkom prostoru, prvenstveno na matičnom univerzitetu, ali i šire.

2. UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA AKADEMSKOM EKOSISTEMU

Trenutni akademski eko-sistem živi na nezaustavljivoj digitalizaciji i internacionalizaciji, vrednovanju i numeričkim pokazateljima naučnog izdavaštva. Tako su interoperabilnost i standardizacija podataka postali neophodni uslovi naučne relevantnosti. Globalna vidljivost naučnih i stručnih podataka uz instrumente u proceni naučnog učinka (heterocitati, indeksi uticaja – IF⁵ i drugi oblici rangiranja) predstavlja preduslove u metodologijama koje su zasnovane na metrikama. Pored toga, opšte su prisutni identifikatori autora, institucija i publikacija, koji omogućavaju tačno uvezivanje istraživača sa njihovim radovima i ustanovom u kojoj rade. Pojam trajnog identifikatora – Persistent Identifier (PI ili PID) datira od sredine devedesetih godina prošlog veka⁶ i označava dugotrajnu i pouzdanu referencu nekog digitalnog objekta na internetu, nezavisnu od njegove promene fizičke lokacije. Korišćenje već dobro poznatih identifikatora kao što su DOI⁷, ORCID⁸, Scopus AuthorID⁹, ResearcherID¹⁰ i ROR¹¹ omogućavaju usaglašenost između različitih sistema, baza podataka i platformi za evaluaciju nauke¹². Bez ovih standardnih metapodataka trenutna naučna komunikacija ne bi mogla da funkcioniše na način koji je potreban i održiv u globalnim okvirima.

⁵ Faktor uticaja (eng. Impact factor IF), <https://clarivate.com/academia-government/scientific-and-academic-research/research-funding-analytics/journal-citation-reports/publishers/first-time-publishers/> (pristupljeno 26.01.2026)

⁶ Juha Hakala, Persistent Identifier- an overview, https://www.academia.edu/77589367/Persistent_identifiers_an_overview (pristupljeno 27.01.2026)

⁷ Digital Object Identifier – DOI, <https://www.doi.org/> (pristupljeno 27.01.2026)

⁸ Open Researcher and Contributor Identifier – ORCID, <https://orcid.org/> (pristupljeno 27.01.2026)

⁹ Scopus Author ID <https://www.scopus.com/> (pristupljeno 27.01.2026)

¹⁰ ResearcherID <https://clarivate.com/academia-government/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-referencing/web-of-science/wos-researcher-profiles/> (pristupljeno 27.01.2026)

¹¹ Research Organization Registry - ROR <https://ror.org/> (pristupljeno 27.01.2026)

¹² Research and innovation, https://commission.europa.eu/research-and-innovation_en (pristupljeno 27.01.2026)

Sve navedene okolnosti uticale su na transformisanje rada biblioteka i pristupa zahtevima korisnika, pa su zahvaljujući ovakvom okruženju univerzitetске библиотеке преузеле улогу информационих посредника. У складу са поменути променама, професионални идентитет библиотекара се променио на начин да библиотекара више није искључиво архиватор, дистрибутер и каталогизатор библиотеке граде и извора, већ информациони стручњак који разуме матрицу, принципе и механизме који су у вези са научним евалуацијама.

3. DOI KAO INFRASTRUKTURNI METAPODATAK NAUČNE KOMUNIKACIJE

Идентификатор дигиталног објекта: чланка у часопису, монографија, зборника радова или скупа података (Digital Object Identifier – DOI), конституисала је агенција Crossref¹³. Она одржава систем DOI бројева и чува податке о издавачу и локацији документа и у употреби је од 2000. године¹⁴. Широко распрострањен, DOI представља један од истакнутих перзистентних идентификатора у проналажењу, приступу и дугорочној доступности научним радовима на глобалном нивоу¹⁵. Такође, обраћајући пажњу на библиотечку праксу, може се рећи да својим постојањем олакшава рад библиотекара у одређивању индекса хетероцитираниости, аутентификацији метаподатака радова и слично. Коначно, његов облик (префикс/суфикс) резултат је стандардизације у пољу метрике.

Године 2020, UBKG је потписала уговор, као посредник, за потребе издавачких јединица у оквиру Универзитета у Крагујевцу, са непрофитном организацијом Crossref, чиме се обавезала да извршава послове у вези са формирањем и активацијом будућих идентификатора. Библиотека је добила свој јединствени префикс 10.46793, који јој је омогућио препознатљивост у Crossref заједници. Успела је да развије и одржи систем дodeле DOI бројева као део шире издавачке и информационе инфраструктуре. До фебруара 2026. године UBKG је укупно дodelила: 5.724 DOI броја за радове из тематских зборника или зборника са научних skupова, 4.135 бројева за радове из часописа и 826 из монографија, што тренутно износи 10.235 дodeljenih бројева¹⁶. Уобичајена пракса издавача часописа је да могу

¹³ Crossref. <https://www.crossref.org/> (приступљено 27.01.2026)

¹⁴ Digital Object Identifier - DOI https://www.doi.org/doi_handbook/1_Introduction.html (приступљено 27.01.2026)

¹⁵ Liu, J. Digital Object Identifier (DOI) Under the Context of Research Data Librarianship, *Journal of eScience Librarianship*, Vol. 10, No. 2, 2021. <https://doi.org/10.7191/jeslib.2021.1180> (приступљено 04.02.2026)

¹⁶ DOI Participation Reports <https://www.crossref.org/members/prep/24947> (приступљено 04.02.2026)

da promene DOI provajdera ili se u nekom trenutku mogu da odluče da samostalno obavljaju ovaj posao. Posledica je promenljivost u broju serijskih publikacija kojima se dodeljuje ovaj identifikator. Sa dva časopisa koja nisu više deo ove zajednice, na DOI stranici¹⁷ Biblioteke evidentirano je 35 časopisa, a za još tri je postignut dogovor za dodeljivanje brojeva u novim sveskama.

Vidljivost i povećana citiranost radova koju DOI omogućava posredno je doprinela i pomaku u kategorizaciji kod većine od tih časopisa¹⁸ koju je objavilo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija krajem 2025. godine. Ovo se naročito odnosi na radove iz društveno-humanističkih disciplina. Ne samo što su radovi citiraniji već je kategorizacija časopisa štampanih ćirilničnim pismom umnogome dostigla nivo koji do pre par godina njihovi izdavači nisu mogli ni da zamisle. Bez dosledne i standardizovane primene DOI sistema, naučne publikacije bi ostale ograničenog dometa i slabo povezane sa evaluacionim mehanizmima nauke.

Važno je istaći da se DOI servis Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu ne ograničava na publikacije matičnog univerziteta. Naprotiv, usluge dodele i aktivacije DOI brojeva obuhvataju i publikacije sa drugih univerziteta i instituta iz Srbije, kao i privatnih udruženja i organizacija, čime se UBKG pozicionira kao nacionalno relevantna institucija. Ovaj koncept rada UBKG i ukupan broj dodeljenih i aktiviranih DOI brojeva treba posmatrati kao pokazatelj kredibiliteta koji ova biblioteka ima u akademskoj zajednici. Bitno je pomenuti da *Uputstvo za izdavače* kao prilog Javnog poziva za učešće u sredstvima Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija u 2025¹⁹. godini definiše obaveznu upotrebu DOI broja i ORCID identifikatora u budućim publikacijama (zbornicima i časopisima), pa rast obima DOI servisa kod svih provajdera predstavlja neminovnost.

4. AUTORSKI ORCID PROFILI

Kako je naučna komunikacija s vremenom zauzimala sve više digitalnog prostora, realno je bilo očekivati da će se pojavljivati dodatni problemi. Identifikacija publikacija implicirala je rešavanje pouzdanog prepoznavanja au-

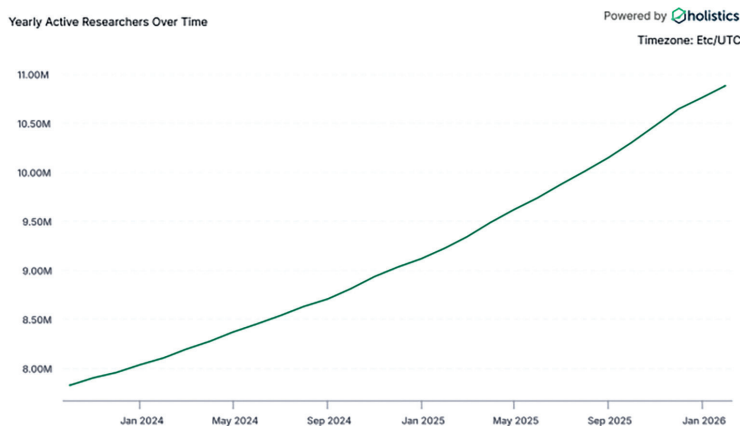
¹⁷ DOI UBKG, <https://doi.ub.kg.ac.rs/> (pristupljeno 26.01.2026)

¹⁸ KoBSON https://kobson.nb.rs/upload/documents/MNTR/Kategorizacija_casopisa/2025/2025.pdf (pristupljeno 28.01.2026)

¹⁹ Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija <https://nitra.gov.rs/cir/nauka/javni-pozivi-i-konkursi/javni-pozivi-i-konkursi?view=article&id=1199:javni-poziv-za-ucesece-u-sredstvima-ministrstva-nauke-tehnoloskog-razvoja-i-inovacija-u-2025-godini&c-atic=18> (pristupljeno 28.01.2026)

tora. Problem nedoslednosti potpisivanja autorstava nametao se kao jedno od ključnih pitanja akademske vidljivosti, koja diktira vrednovanje univerziteta na različitim lestvicama. Sve kombinacije u navođenju imena autora i institucija sa kojih potiču i koje se tokom karijere često menjaju, kao i sama nacionalna i jezička pripadnost koja utiče na jezik objavljivanja, posledično se prenosi na disperziju naučnog opusa jednog istog autora. U tom smislu nije potrebno isticati da sve navedeno izaziva konfuziju i opadanje evaluacije istraživačkog rezultata.

Tranzicija ka otvorenoj nauci 2012. godine donosi ORCID²⁰ (Open researcher and contributor ID) identifikator. Prepoznat među istraživačima, široko je rasprostranjen i integrisan u brojnim sistemima. U pozadini sistema je istoimena neprofitna organizacija čiji je moto povezivanje istraživača sa njihovim istraživačkim podacima. Njegova interoperabilnost sa citatnim bazama, univerzitetskim i drugim repozitorijumima čini ga centralnim elementom u savremenoj infrastrukturi otvorene nauke²¹. ORCID omogućava istraživačima da samostalno kontrolišu i budu odgovorni za tačnost podataka koje navode u svojim profilima, što nije slučaj kada govorimo o komercijalnim identifikatorima. Identifikator je kreiran da bude u trajnoj upotrebi, a podaci koji se menjaju tokom karijere (afilijacija, država, predmet istraživanja, pa i prezime pod kojim se objavljuje) nisu ugrađeni u samu njegovu strukturu.

Porast aktivnih istraživača u periodu od 2024–2026.²²

²⁰ ORCID <https://orcid.org/> (pristupljeno 28.01.2026)

²¹ Gordić, M., Abadić, V. Primena jedinstvenog identifikatora autora : primer dobre prakse bibliotekara Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu, Male biblioteke u velikom dijalogu za promene, str. 95-103, 2020.

²² ORCID Statistics <https://info.orcid.org/resources/orcid-statistics/>

Dijagram preuzet sa internet stranice ORCID Statistics²³ pokazuje kontinuirani i ubrzani rast korisnika ovog korisničkog servisa, a iz podataka vidimo da se trenutno beleži 10.9 miliona registrovanih ORCID autorskih profila, od početka januara 2026. godine²⁴.

Osetni porast registrovanih istraživača Univerziteta u Kragujevcu na platformi ORCID evidentiran je 2020. godine, kada su bibliotekari, u saradnji sa istraživačima, preuzeli ulogu administratora za veliki broj profila. U tom periodu se radilo na formiranju jedinstvenog univerzitetskog digitalnog repozitorijuma radova nastavnika i saradnika zaposlenih na Univerzitetu (SCIDAR)²⁵, pa je ORCID preuzet kao osnovni razlikovni element. Zahvaljujući svojoj obučenosti i brzini, bibliotekari iz fakultetskih biblioteka, kao i iz UBKG, uspešno su povezivali autore sa njihovim istraživačkim radovima i afilijacijama. Imajući u vidu tadašnji broj zaposlenih na Univerzitetu, u pitanju je bilo oko 1.250 profila, uključujući neaktivne, duple profile i profile istraživača koji su u međuvremenu penzionisani. Ključni moment je nastupio tokom 2022. godine, kada je uspostavljen temelj za budući nacionalni registar istraživača i registar naučno-istraživačkih organizacija u Republici Srbiji – portal eNauka²⁶. Svi aktivni istraživači mogu da se prijave na ovaj portal korišćenjem ličnog kredencijala ORCID profila. U pilot fazi realizacije eNauke, maja 2023, istraživači Univerziteta u Kragujevcu dobili su mogućnost da budu prvi korisnici sistema, u zadatom roku od mesec dana, kako bi se testirale funkcionalnosti. Podaci iz registra danas čine relevantan izvor informacija prvenstveno o zaposlenima, pa broj od 1.400 aktivnih istraživača ukazuje i na veći broj profila. Za verifikaciju, ažuriranje i eventualnu dopunu metapodataka naučnih rezultata koji su uneli sami autori, ili su rezultat automatskog preuzimanja rezultata iz definisanih izvora, zaduženi su tzv. NIO urednici (naučno-istraživačke organizacije urednici) na svakom fakultetu. Da bi sve bilo unificirano, urednici koriste uputstva iz Smernica²⁷. Treba pomenuti i da je ova uloga većinski dodeljena bibliotekarima, što još jednom pokazuje koliki uticaj imaju bibliotekari u evaluaciji nauke.

²³ ORCID Statistics, <https://info.orcid.org/resources/orcid-statistics/> (pristupljeno 28.01.2026)

²⁴ ORCID Statistics <https://orcid.org/statistics> (pristupljeno 28.01.2026)

²⁵ SCIDAR <https://scidar.kg.ac.rs/> (pristupljeno 05.02.2026)

²⁶ eNauka <https://enauka.gov.rs/> (pristupljeno 05.02.2026)

²⁷ Smernice za NO urednike <https://enauka.gov.rs/regres/#/resource/231ca5d5-572e-4e6b-af09-532be687fc2f> (pristupljeno 28.01.2026)

5. AUTORSKI IDENTIFIKATORI SCOPUS AUTHORID I RESEARCHERID

Citatne baze Scopus²⁸ i Web of Science²⁹ takođe podrazumevaju postojanje autorskih identifikatora kako pojedinaca, tako i institucija. Identifikatori koji funkcionišu u okviru komercijalnih citatnih baza, inicijalno služe za praćenje bibliometrijskih pokazatelja, naročito za istraživače zanimljivih, indeksa uticaja, i citiranosti radova. U praksi se često javljaju problemi sa profilima autora, automatski generisanim na nivou baze, što dodatno naglašava potrebu za stručnim angažovanjem bibliotekara. Istraživači se obraćaju univerzitetskim bibliotekama, kako bi dobili stručnu i nedvosmislenu pomoć oko ispravki dupliranih profila, sa tačnim ili zalutalim afilijacijama, kao i, ne tako retko, pogrešno oduzetim ili pridruženim radovima drugih autora koji se isto zovu ili prezivaju. Transliteracija imena (pogotovo sa slovima koja sadrže dijakritičke znake) nekada daje višestruke kombinacije imena i prezimena i postojanje više istraživačkih profila za jednu osobu. Zadatak bibliotekara UBKG je da samostalno ili u saradnji sa servisnim centrima isprave te nepravilnosti. U periodu od 2018. do kraja 2025. godine napravljeno je više stotina različitih intervencija u profilima u Scopus bazi. Ovaj posao je kontinuiran, a ispravke su uočljive posle par dana od momenta kada se dobije potvrda o primljenom zahtevu. Posledica ovakvog rada je sumiranje „rasutih“ podataka o citiranosti autora koji su u toku procesa napredovanja u akademskim okvirima.

Sem navedenog posla, univerzitetski bibliotekari pružaju podršku u tumačenju podataka u prikazanim bibliometrijama, omogućavajući istraživačima da podatke sagledaju u širem kontekstu. Svaki autor kome su ORCID, Scopus AuthorID i ResearchID idenifikatori pravilno i nedvosmisleno uređeni može sa sigurnošću očekivati lakšu povezanost i tačnu analizu naučnog opusa, čemu su u velikom broju slučajeva doprineli baš bibliotekari. Na kraju, opet zaključujemo da se uloga biblioteke vrlo jasno profiliše kao neizbežni entitet u savremenom istraživačkom eko-sistemu.

²⁸ Scopus citatna baza, www.scopus.com/search/form.uri?zone=TopNavBar&origin=null&display=basic (pristupljeno 28.01.2026)

²⁹ Web of Science цитатна база

https://apps.webofknowledge.com/WOS_GeneralSearch_input.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&SID=E6tI9KurXJsn2qddHDw&preferencesSaved= (pristupljeno 28.01.2026)

6. KOMUNIKACIJA SA ISTRAŽIVAČIMA I PITANJE CITIRANOSTI

Jedan od najsloženijih i najdelikatnijih elemenata vrednovanja naučnog rada u savremenoj komunikaciji u akademskim krugovima odnosi se na citiranost radova istraživača³⁰. Kada su rezultati naučnog istraživanja dosledno prikazani u publikacijama, smatra se da je broj citata koji se odnosi na ove publikacije legitimni indikator njihovog kvaliteta³¹. Citiranost se često tumači i kao objektivni pokazatelj naučnog uticaja. Poslednjih godina među istraživačima dominantne su inicijative da se metrike ne uzimaju kao jedini faktor uticaja, već da se one tumače u širem kontekstu povezanih elementa kao što se navodi u San Francisko deklaraciji o proceni istraživačkog rada³².

Mada o kvalitetu radova, rangiranju istraživača i njihovom napredovanju u akademskom životu odlučuju druge instance, uloga univerzitetske biblioteke je još jednom prepoznata kao neophodna tačka toka evaluacije naučnog izdavaštva. U praksi, komunikacija istraživača i bibliotekara Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu započinje u trenutku kada se postavi pitanje vidljivosti i citiranosti publikacija. Bibliotekari u tom procesu obično objašnjavaju metodološke razlikovne elemente u citatnim bazama i pomažu u razumevanju ograničavajućih elemenata samih metrika. U najvećem broju slučajeva autori samostalno dolaze do metrika iz alternativnih izvora, poput Google Scholar³³, baze Research Gate³⁴ i sličnih, pa je često teško upariti različitosti rezultata sa „zvaničnim” izveštajem dobijenim u Biblioteci. Tumačenje Hiršovog indeksa (h-indeks)³⁵ kao pokazatelja naučne uspešnosti istraživača koji istovremeno uzima u obzir kako naučnu produktivnost istraživača merenu brojem objavljenih radova, tako i njihov uticaj, iskazan brojem citata koji poseduju,³⁶ još je

³⁰ Koler Povh, T., Žumer, M. Raziskave o vplivu odprtega dostopa na citiranost znanstvenih del, Vol. 56, pp. 325-342, 2012 <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=68435> (pristupljeno 03.02.2026)

³¹ Belić, B., Cincović, M. Metode naučnog rada, Novi Sad, Poljoprivredni fakultet, 2020. <http://polj.uns.ac.rs/sites/default/files/udzbenici/METODE%20NAU%20C4%8CNOG%20RADA%20udz.pdf> (pristupljeno 03.02.2026)

³² Declaration on Research Assessment – DORA, <https://sfedora.org/read/read-the-declaration-serbian/> (pristupljeno 12.02.2026)

³³ Google Scholar, <https://scholar.google.com/> (pristupljeno 12.02.2026)

³⁴ Research Gate, <https://www.researchgate.net/> (pristupljeno 12.02.2026)

³⁵ H-index, https://kobson.nb.rs/vrednovanje/vrednovanje/h_-_index.120.html (pristupljeno 12.02.2026)

³⁶ Isto.

jedna obaveza bibliotekara informatora. Ovako postavljen oblik kooperacije, na najjasniji način ističe da se univerzitetske biblioteke više ne mogu posmatrati na tradicionalni način, već kao agregatori poslova koji će obezbediti porast naučne vidljivosti i diseminaciju znanja, koja prevazilazi regionalni karakter.

7. ZAKLJUČAK

Funkcionisanje univerzitetskih biblioteka pokazuje da one nisu izgubile ulogu u akademskoj zajednici, već su je strateški izmenile u skladu sa zahtevima savremenog istraživačkog okruženja. Iako su aktivnosti bibliotekara često nevidljive krajnjim korisnicima, ciljani uticaj na bibliometrijske podatke je nedvosmislen i neupitan. Studija slučaja Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu, kao primer dobre prakse, pokazuje da, kroz sistem dodele DOI brojeva, primenu autorskih identifikatora i podršku istraživačima, biblioteka funkcionise kao važna karika savremene naučne komunikacije, a bibliotekar postaje aktivni koautor u naučnoj komunikaciji. Stoga se može zaključiti da se uloga univerzitetskih biblioteka ne treba posmatrati isključivo kroz prizmu tradicije ili simbolike, već kroz njihovu realnu poziciju u odnosu na savremene prakse naučnog vrednovanja. Dok god se biblioteke tretiraju kao tehnički servis, a ne kao strateški akter u upravljanju naučnim informacijama, postoji rizik da evaluacioni sistemi ostanu metodološki osiromašeni, iako numerički precizni.

LITERATURA I IZVORI

1. Belić, B., Cincović, M. Metode naučnog rada, Novi Sad: Poljoprivredni fakultet, 2020. <http://polj.uns.ac.rs/sites/default/files/udzbenici/METODE%20NAU%C4%8CNOG%20RADA%20udz.pdf> (pristupljeno 03.02.2026)
2. Commission Evropa https://commission.europa.eu/research-and-innovation_en (pristupljeno 27.01.2026)
3. Crossref. <https://www.crossref.org/> (pristupljeno 27.01.2026)
4. Declaration on Research Assessment – DORA, <https://sfedora.org/read/read-the-declaration-serbian/> (pristupljeno 12.02.2026)
5. Digital Object Identifier <https://www.doi.org/> (pristupljeno 27.01.2026)
6. DOI UBKG, <https://doi.ub.kg.ac.rs/zbornici/> (pristupljeno 26.01.2026)
7. eNauka, <https://enauka.gov.rs/> (pristupljeno 05.02.2026)
8. Faktor uticaja (eng. Impact factor IF) <https://clarivate.com/academia-government/scientific-and-academic-research/research-funding-analytics/>

- journal-citation-reports/publishers/first-time-publishers/ (pristupljeno 26.01.2026)
9. Gordić, M., Abadić, V. Primena jedinstvenog identifikatora autora : primer dobre prakse bibliotekara Univerzitetske biblioteke u Kragujevcu, Male biblioteke u velikom dijalogu za promene, Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije, str. 95-103, 2020.
 10. Google Scholar, <https://scholar.google.com/> (pristupljeno 12.02.2026)
 11. Hakala, J. Persistent Identifier- an overview, https://www.academia.edu/77589367/Persistent_identifiers_an_overview (pristupljeno 27.01.2026)
 12. H-index, https://kobson.nb.rs/vrednovanje/vrednovanje/h_-_index.120.html (pristupljeno 12.02.2026)
 13. KoBSON https://kobson.nb.rs/upload/documents/MNTR/Kategorizacija_casopisa/2025/2025.pdf (pristupljeno 28.01.2026)
 14. Koler Povh, T., Žumer, M. Raziskave o vplivu odprtega dostopa na citiranost znanstvenih del, Vol. 56, pp. 325-342, 2012 <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=68435> (pristupljeno 28.01.2026)
 15. Liu, J. Digital Object Identifier (DOI) Under the Context of Research Data Librarianship, Journal of eScience Librarianship, Vol. 10, No. 2, 2021. <https://doi.org/10.7191/jeslib.2021.1180> (pristupljeno 04.02.2026)
 16. Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija <https://nitra.gov.rs/cir/nauka/javni-pozivi-i-konkursi/javni-pozivi-i-konkursi?view=article&id=1199:javni-poziv-za-ucesce-u-sredstvima-ministrstva-nauke-tehnoloskog-razvoja-i-inovacija-u-2025-godini&catid=18> (pristupljeno 28.01.2026)
 17. Nacionalni portal otvorene nauke <http://www.open.ac.rs/> (pristupljeno 27.01.2026)
 18. Open Researcher and Contributor Identifier – ORCID, <https://orcid.org/> (pristupljeno 27.01.2026)
 19. ORCID <https://orcid.org/> (pristupljeno 27.01.2026)
 20. ORCID Statistics <https://orcid.org/statistics> (pristupljeno 27.01.2026)
 21. Platforma za otvorenu nauku https://nitra.gov.rs/images/nauka/TONuS-Platforma_2.0-Final.pdf (pristupljeno 26.01.2026)
 22. Pravilnik o nacionalnim standardima za obavljanje bibliotečko-informacione delatnosti (Republika Srbija: Službeni glasnik RS br. 39/13, 2013) <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/39/1> (pristupljeno 29.01.2026)
 23. Research Gate, <https://www.researchgate.net/> (pristupljeno 12.02.2026)
 24. ResearcherID <https://clarivate.com/academia-government/scientific-and->

- academic-research/research-discovery-and-referencing/web-of-science/wos-researcher-profiles/ (приступљено 27.01.2026)
25. Research and innovation https://commission.europa.eu/research-and-innovation_en (приступљено 27.01.2026)
26. Research Organization Registry - ROR <https://ror.org/> (приступљено 27.01.2026)
27. SCIDAR <https://scidar.kg.ac.rs/> (приступљено 05.02.2026)
28. Scopus Author ID <https://www.scopus.com/> (приступљено 27.01.2026)
29. Scopus citatna baza,
30. www.scopus.com/search/form.uri?zone=TopNavBar&origin=null&display=basic (приступљено 28.01.2026)
31. Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu - UBKG. <https://www.ub.kg.ac.rs/> (приступљено 26.01.2026)
32. Закон о библиотечко-информационој делатности (Република Србија: Службени гласник РС 52/11, 2011), чл. 12, 14, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047 (приступљено 29.01.2026)
33. Web of Science citatna baza, https://apps.webofknowledge.com/WOS_GeneralSearch_input.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&SID=E6tI9KurXJsn2qddHDw&preferencesSaved= (приступљено 28.01.2026)

Marija Gordić, Librarian Advisor

mgordic@kg.ac.rs

Vesna Abadić, Librarian Advisor

vesnaa@kg.ac.rs

University Library in Kragujevac

THE UNIVERSITY LIBRARY IN KRAGUJEVAC IN THE INFRASTRUCTURE OF SCIENTIFIC COMMUNICATION

Summary: The contemporary role of university libraries in the era of open science is reflected in the transformation of the academic community from a traditional to a digitally oriented one. Starting from the now-standard approach, where university libraries no longer base their work solely on the circulation and archiving of library materials, but rather position themselves as infrastructure points in scientific communication through their engagement, the paper will present all types of information services offered by the University Library in Kragujevac (UBKG). The paper will focus on the description and importance of the existence of the process of introduction and application of author identifiers (ORCID, Scopus AuthorID, ResearcherID), identifiers of published works and monographs and mediation in the processes of visibility and citation of scientific results.

Through the case study of UBKG, an attempt was made to comprehensively explain why these and related institutions are considered hubs of academic communities in a modified, information-intermediary form. In this environment, the expertise of librarians who manage the infrastructure of scientific communication becomes imperative when it comes to the evaluation of scientific results and the international visibility of the academic community.

Keywords: university libraries, scientific communication, author identifiers, citation, information services

Елена Станкоска

Национална установа Библиотека „Григор Прличев” – Охрид,
Република Северна Македонија
elenastankoska@hotmail.com

НАУЧНИ РАД

УДК:027.7:378.18(497.7)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.004>

УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ КАО ЦЕНТРИ ЗНАЊА И АКАДЕМСКЕ ПОДРШКЕ

Сажетак: Библиотекарство у Македонији тесно је повезано са деловањем Светог Климента и Светог Наума Охридског, једних од најпознатијих ученика Свете браће Ђирила и Методија. Свети Климент Охридски основао је прву и најстарију високу школу у Европи, познату као Охридска књижевна школа, која је постојала још пре оснивања Универзитета у Болоњи 1088. године. У житију које је написао Теофилакт Охридски помиње се библиотека Светог Климента, као и библиотека Светог Наума, што представља почетак организованог библиотекарства на простору данашње Македоније. Са оснивањем савремених универзитета у земљи, универзитетске библиотеке постале су важан и неодвојив део образовног и научно-истраживачког процеса. Оне представљају центре знања који обезбеђују приступ научној литератури, информационим ресурсима и различитим библиотечким услугама неопходним за успешно студирање и научни рад. Савремени универзитет је незамислив без развијене и функционалне универзитетске библиотеке. Циљ овог рада је да укаже на значај и улогу универзитетских библиотека у Северној Македонији, као и на њихов допринос у подршци студентима током студија. У раду су представљени резултати анкетног истраживања спроведеног међу студентима на универзитетима у Северној Македонији, са циљем да се испитају њихове навике коришћења библиотечких услуга, задовољство постојећим ресурсима и потребе за унапређењем библиотечких услуга у академском окружењу.

Кључне речи: универзитетске библиотеке, библиотекарство у Македонији, библиотечке услуге, студенти, анкетно истраживање, високо образовање.

УВОД

Развој библиотекарства у Македонији дубоко је укореван у културној и образовној традицији повезаној са деловањем светитеља и просветитеља као што су Свети Климент и Свети Наум Охридски, ученици Свете браће Тирила и Методија. Њихов рад на ширењу писмености, превођењу и умножавању књига представља почетак организованог библиотекарства на простору Македоније. Посебан значај има Охридска књижевна школа, коју је основао Свети Климент Охридски, а која се сматра једним од најстаријих образовних центара у Европи. У оквиру манастирских комплекса настајале су прве збирке рукописних књига, чиме су постављени темељи библиотекарске делатности у региону.

Током историјског развоја, манастирске библиотеке представљале су кључна места очувања културног и књижевног наслеђа. Са развојем штампарства и образовних институција повећавао се број књига, као и потреба за организованим прикупљањем, чувањем и коришћењем књижне грађе. Посебно значајан корак у развоју високог образовања на територији Македоније представља оснивање Филозофског факултета у Скопљу 1920. године, као прве високошколске институције у земљи. У оквиру овог факултета формиране су прве академске библиотеке, које су пружале подршку наставном и научном раду.¹

Савремене универзитетске библиотеке развијале су се паралелно са развојем универзитета и високог образовања. Данас оне представљају незаобилазан део академског система и имају значајну улогу у процесу образовања, научног истраживања и професионалног усавршавања студената и наставног особља. Универзитетске библиотеке омогућавају приступ различитим изворима знања, укључујући штампане и електронске публикације, базе података, дигиталне репозиторијуме и друге информационе ресурсе.

У европском високообразовном простору универзитетске библиотеке имају централну улогу у обезбеђивању квалитета образовања и истраживања. Њихово функционисање заснива се на међународним стан-

¹ Оснивање факултета било је по иницијативи ректора Универзитета у Београду и министра просвете Краљевине СХС. Скопски факултет формиран је као огранак Филозофског факултета у Београду. У ствари, Филозофски факултет у Скопљу представља најстарији факултет у Македонији. Факултет је формиран Краљевским указом 02.02.1920. године, а већ у новембру расписан је конкурс за упис студената. Што се тиче организације рада факултета, важиле су исте одредбе као за Универзитет у Београду, уз неке измене које су важиле за Скопски факултет.

дардима и смерницама које дефинишу организацију рада, квалитет услуга и доступност информационих ресурса. Стандарди као што су ISO 9000, ISO 9001 и ISO 11620 представљају основу за праћење квалитета библиотечких услуга и унапређење њиховог рада. У складу са принципима бољског процеса, универзитетске библиотеке имају задатак да обезбеде адекватне услове за учење, истраживање и развој академских компетенција корисника.

Полазећи од наведеног, циљ овог рада јесте да се укаже на значај и улогу универзитетских библиотека у Северној Македонији као центара знања и академске подршке студентима. Посебан фокус истраживања усмерен је на анализу ставова студената о условима рада у библиотекама, доступности библиотечких ресурса и квалитету услуга које библиотеке пружају у оквиру високошколских институција.

Рад има:

- Друштвени допринос. Овим радом ћемо заинтересовати друштвену јавност за значај и улогу универзитетских библиотека у Републици Северној Македонији и за њихов допринос високом образовању.
- Научни допринос. Ово истраживање карактерише оригиналност и јединственост, јер представља једно од ретких спроведених научних истраживања у вези са стањем универзитетских библиотека и њиховом подршком образовању и науци у Македонији.
- Професионални допринос. Уз помоћ добијених резултата имамо сазнања и јасну слику о стању кадра у универзитетским библиотекама у Македонији и о унапређењу степена њихове професионалности.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У раду је примењена квантитативна истраживачка метода са циљем прикупљања и анализе података о ставовима студената у вези са радом универзитетских библиотека у Северној Македонији. Истраживање је спроведено методом анкетирања, коришћењем структурисаног анкетног упитника који је садржао питања затвореног типа преко *Google Forms*.

Временски, прикупљање података трајало је око једне године. Анкета је спроведена током 2025. године. Укупни број питања износи 25, односно по пет питања за сваку посебну хипотезу. Анкете су слате онлајн студентима преко њихових група на друштвеним мрежама.

У оквиру истраживања у овом раду, које је повезано са стањем и изазовима са којима се суочавају универзитетске библиотеке у Републи-

ци Северној Македонији, доследно су поштовани сви етички стандарди. Испитаници су благовремено и на одговарајући начин информисани о сврси и значају истраживања. Посебно је важно нагласити да је учешће испитаника у истраживању потпуно анонимно и добровољно.

С обзиром на то да постоји велики број универзитета који имају тешкоће са опремљеношћу својих библиотека, стручношћу кадра, простором, библиотечким материјалима, укљученошћу библиотека у неке системе и сл., као проблем се поставља питање: Које су препреке универзитетских библиотека за успешно спровођење васпитно-образовног процеса? Зато се предмет истраживања односи на утврђивање укупног броја универзитета и универзитетских библиотека у Македонији, на констатацију о томе колико од њих су државни или приватни, на њихову опрему, простор, кадар, библиотечку грађу, на мишљење њених корисника и на могућност њиховог усавршавања и доприноса високом образовању. Посебно је важно мишљење студената и начин на који они доживљавају универзитетске библиотеке.

За групу испитаника (студенти) даје се табела са укшрстеним подацима, а зависност се тестира методом хи-квадрат (χ^2). Степен повезаности између категорија изражава се преко Крамеровог коефицијента повезаности (Cramer's V), који представља меру јачине повезаности између две номиналне категоријске променљиве, а израчунава се на основу резултата теста χ^2 (хи-квадрат). Статистичка значајност тестирана је на нивоу $p < 0,05$.

Анкетни упитник био је намењен студентима различитих факултета у оквиру универзитета у Северној Македонији. Питања су била усмерена на процену услова рада у библиотекама, доступности библиотечких ресурса, квалитета услуга, као и на учесталост коришћења библиотечких фондова и простора. Поред тога, упитник је обухватао и питања која се односе на задовољство студената радом библиотека и њихову улогу у процесу учења и истраживања.

Истраживање је спроведено на пригодном узорку студената који користе услуге универзитетских библиотека. Анкета је послата за укупно 1.200 студената, од којих је 548 попунило упитник, што представља стопу одзива од 45,6%. Испитаници су били студенти различитих студијских програма и циклуса студија, што је омогућило добијање разноврсних и релевантних података.

Прикупљени подаци обрађени су применом дескриптивне статистичке анализе. Резултати истраживања приказани су у облику табела и графикана, што је омогућило јаснију интерпретацију добијених података. Анализа података била је усмерена на утврђивање степена задовољства

студената библиотечким услугама, као и на процену услова који утичу на квалитет рада универзитетских библиотека.

У складу са постављеним циљем истраживања, формулисане су следеће истраживачке хипотезе:

Основна хипотеза: Универзитетске библиотеке у Северној Македонији представљају значајну подршку студентима у процесу учења и академског рада.

Посебне хипотезе:

- Библиотечки простор. Простор универзитетских библиотека значајно утиче на задовољство студената.
- Опрема. Квалитет библиотечке опреме утиче на учесталост коришћења библиотеке.
- Кадар. Стручност библиотечног особља утиче на задовољство корисника.
- Материјал. Доступност библиотечног материјала утиче на академски рад студената.
- Корисници. Активност корисника утиче на ефикасност библиотечких услуга.

Током спровођења истраживања водило се рачуна о добровољности учешћа испитаника, као и о анонимности прикупљених података. Сви добијени подаци коришћени су искључиво у научно-истраживачке сврхе.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Данас у Републици Северној Македонији постоји више државних и приватних универзитета који представљају основу високог образовања у земљи. Истраживање је обухватило студенте са више универзитета и факултета, што омогућава свеобухватнији увид у функционисање универзитетских библиотека и потребе њихових корисника.

б.р.	Назив универзитета	Град	Година оснивања	Тип
1	Универзитет „Свети Кирило и Методије“	Скопље	1949	Државни
2	Универзитет „Св. Климент Охридски“	Битола	1979	Државни
3	Државни универзитет у Тетову	Тетово	1994	Државни

б.р.	Назив универзитета	Град	Година оснивања	Тип
4	Универзитет Југоисточне Европе	Тетово	2001	Јавно-приватни
5	Амерички универзитет Европе – ФОН	Скопље	2003	Приватни
6	Меѓународни Славјански универзитет	Свети Николе Битола	2004	Приватни
7	Универзитет Американ Колеџ	Скопље	2005	Приватни
8	МИТ Универзитет	Скопље	2005	Приватни
9	Интернационални универзитет ЕУРОПА ПРИМА	Скопље	2005	Приватни
10	Меѓународни универзитет у Струги	Струга	2005	Приватни
11	Европски универзитет	Скопље	2005	Приватни
12	Меѓународни балкански универзитет	Скопље	2006	Приватни
13	Универзитет Евро-Балкан	Скопље	2006	Приватни
14	Универзитет „Гоце Делчев“	Штип	2007	Државни
15	Универзитет „Свети Апостол Павле“	Охрид	2009	Државни
16	Универзитет Скопље	Скопље	2010	Приватни
17	Меѓународни универзитет ВИЗИОН	Гостивар	2014	Приватни
18	Универзитет „Мајка Тереза“	Скопље	2016	Државни

Табела бр. 1 Универзитети у Републици Северној Македонији

У ствари, главно питање и тема овог рада гласи: Да ли студенти и даље доживљавају библиотеку као „срце“ универзитета? У раду су презентована мишљења и потребе студената у Северној Македонији у вези са универзитетским библиотекама. Рад се заснива на емпиријском истраживању спроведеном меѓу студентима у Северној Македонији. Истраживање

обухвата студенте са 13 универзитета и 65 различитих факултета у земљи. Ово указује на широку заступљеност студената из више академских институција, што доприноси репрезентативности узорка.

Пол и студије

Пол	Први циклус – додипломске студије	Други циклус – мастер студије	Трећи циклус – докторске студије
Жене	335	23	7
Мушкарци	184	10	7

Табела бр. 2: Пол и степен студија испитаника – студенти

Према анализи узорка, у истраживању доминира женски пол, највећи део студената су на основним студијама, а узорак обухвата широк спектар факултета и универзитета. Ове карактеристике указују да су подаци одговарајућа основа за даљу анализу коришћења и перцепције универзитетских библиотека.

На питање „Какав је простор и да ли има довољно простора?“, студенти су дали своје одговоре приказане у табели бр. 3. На основу добијених резултата може се уочити да већина студената сматра да је простор у универзитетским библиотекама углавном удобан и функционалан, али да није увек довољно простран. Знатан број испитаника наводи да простор постоји, али да није у потпуности довољан за потребе свих корисника. Мањи број студената сматра да је простор неудобан или нефункционалан, док врло мали проценат истиче да библиотеке уопште немају одговарајући простор. Ови резултати указују да, иако студенти у великој мери позитивно оцењују функционалност библиотечког простора, постоји потреба за унапређењем просторних капацитета и бољом организацијом простора како би се обезбедили оптимални услови за учење и рад у универзитетским библиотекама.

Простор	Да, има довољно простора	Има простора, али није довољан	Нисам сигуран/ на	Нема довољно простора	Нема одговарајући простор
Задовољавајући	27	94	69	28	7
Веома неудобан и нефункционалан	0	1	1	1	11

Простор	Да, има довољно простора	Има простора, али није довољан	Нисам сигуран/на	Нема довољно простора	Нема одговарајући простор
Веома удобан и функционалан	54	5	3	1	0
Неудобан и нефункционалан	0	0	14	8	14
Удобан и функционалан	39	176	8	4	1

Табела бр. 3: Одговори студената у вези са библиотечким простором

На питање које су најважније промене или побољшања која би желели да виде у организацији библиотечког простора у универзитетској библиотеци, студенти су најчешће одговорили: више простора за учење (72,6%), модернизација са дигиталном технологијом (66,8%), више простора за информатичку технологију (64,1%), боља организација доступности библиотечког материјала (55,8%), више радних и студијских зона (30%), побољшана приступачност и реновирање инфраструктуре (26,6%) и друго (0,9%). (графикон бр. 1).

Графикон бр.1: Предлози за промене у вези са библиотечким простором од стране студената

Процена стања и функционалности библиотечке опреме од суштинског је значаја за разумевање нивоа ефикасности, задовољства корисника и могућности за даљу модернизацију. Због тога, питања упућена студентима о опреми у универзитетским библиотекама истражују перцепцију о доступности и учесталости коришћења опреме, као и потребу за додатним инвестицијама и техничко-технолошким побољшањима у универзитетским библиотекама. Опрема се разматра као традиционална (полице, столице, бироа) и савремена (компјутери, интернет, дигитални каталози). Студенти најчешће траже функционалну и практичну опрему која ће им помоћи у учењу и истраживању, са наглашеним фокусом на ИКТ аспект и доступност. Библиотечка опрема и њен квалитет су тесно повезани, односно библиотеке са вишим квалитетом техничке и технолошке опреме показују већу усаглашеност, функционалност и способност за савремену библиотечку делатност.

Стање опреме	Никада	Неколико пута месечно	Ретко	Неколико пута недељно	Свакодневно
Много лоша	33	3	11	1	1
Лоша	29	5	20	3	0
Задовољавајућа	24	111	45	63	3
Добра	10	43	17	78	6
Много добра	3	8	14	18	17

Табела бр. 4: Одговори студената у вези са библиотечком опремом и колико често користе опрему у универзитетској библиотеци

Студенти углавном оцењују опрему у универзитетским библиотекама као задовољавајућу или добру, посебно они који библиотеку користе чешће. Ипак, део испитаника сматра да је опрема лоша или недовољна, што указује на потребу за њеним унапређењем (табела бр. 4).

Стручна литература представља темељ академског рада и основни ресурс преко којег универзитетске библиотеке подржавају процес едукације, истраживања и професионалног развоја. Доступност, разноврсност и квалитет библиотечких материјала директно утичу на квалитет наставе.

Графикон бр. 2: Одговори студената у вези са библиотечким материјалом/колико често користе библиотечки материјал

На основу добијених резултата може се уочити да највећи број испитаника библиотечки материјал, односно књиге, користи ретко или га никада не користи (36,4%). Са друге стране, 30% испитаника користи библиотечке књиге неколико пута месечно, док 28,8% корисника то чини неколико пута недељно, што указује на то да знатан број корисника и даље активно користи библиотечки фонд. Најмањи проценат испитаника, 4,8%, наводи да библиотечке књиге користи свакодневно. Ови резултати указују на потребу за додатним унапређењем библиотечког фонда и промоцијом читања, како би се подстакло чешће коришћење библиотечких књига и повећало интересовање корисника за библиотечки материјал. (графикон бр. 2) .

Кадар у универзитетским библиотекама представља кључни ресурс за ефикасну подршку настави, учењу и научноистраживачком раду. Професионалне компетенције, обуке и комуникацијске вештине библиотекара директно утичу на квалитет услуга и корисничко искуство. Резултати потврђују да су интерперсоналне вештине и стручна компетенција библиотекара међусобно зависне, при чему се љубазан и кооперативан кадар доживљава и као образованији и квалификованији. Ово појачава потребу за континуираном едукацијом и професионалним развојем библиотечког особља.

Однос кадра према студентима	Немају довољно знања и вештине	Имају, али није довољно	Делимично добри у знању и вештинама	Веома добри у знању и вештинама	Одлични у знању и вештинама
Љубазни и помажу	0	27	104	144	8
Веома љубазни и помажу	3	3	11	49	49
Неутрални	8	33	90	13	3
Нељубазни и не помажу	5	0	4	1	1
Веома нељубазни и не помажу	2	2	0	3	3

Табела бр. 5: Одговори студената у вези са библиотечким особљем
универзитетских библиотека у РСМ

Резултати указују на јасну повезаност између перцепције љубазности и односа библиотечког особља и процене њихове стручности и компетентности. Студенти који библиотечко особље доживљавају као љубазно и спремно да помогне, истовремено га оцењују и као стручније и компетентније. То значи да ставови студената о професионалном знању библиотекара уско корелирају са начином на који их доживљавају у комуникацији и интеракцији. Резултати свих анализа заједно указују на веома значајан и стварни ефекат људског фактора на функционисање библиотечког система. Особље није само административни или технички елемент већ и интелектуална и комуникацијска веза између библиотеке и академске заједнице. Људи који раде у библиотекама носе оперативну и едукативну вредност институције – њихова љубазност, стручност и мотивација утичу на начин на који студенти и професори користе библиотеку и колико често јој верују као извору знања.

На крају, студенти као крајњи корисници услуга универзитетских библиотека истакли су своје ставове, мишљења и потребе у вези са универзитетским библиотекама у Македонији. У наставку следе одговори студената који могу да се искористе за унапређење рада универзитетских библиотека у Македонији:

- потреба за већом дигитализацијом,
- савремено технолошко унапређење библиотека,
- жеља за бољом комуникацијом и сарадњом између студената и библиотекара, укључујући могућност онлајн комуникације,
- стварање савременог и пријатног библиотечког простора – читаоноца са функционалним намештајем,
- простор испуњен књигама и могућностима за дружење, учење и практични рад,
- потреба за већим фондом релевантне литературе,
- приступ COBISS-у,
- дуже радно време,
- функционално уређење.

ДИСКУСИЈА

Резултати спроведеног истраживања указују на значајну улогу универзитетских библиотека у академском окружењу, али истовремено указују и на потребу за њиховим даљим унапређењем у складу са савременим образовним и технолошким захтевима. Анализа добијених података омогућила је сагледавање више кључних аспеката функционисања универзитетских библиотека, укључујући просторне услове, техничко-технолошку опремљеност, доступност библиотечког материјала, као и улогу библиотечког кадра.

Један од значајних аспеката анализе односи се на процену библиотечког простора. Резултати указују да већина студената простор универзитетских библиотека доживљава као функционалан и погодан за учење, али истовремено указује на недовољне просторне капацитете у односу на број корисника. Ови налази потврђују значај просторних услова као фактора који утиче на ефикасност учења и задовољство корисника. Савремене универзитетске библиотеке све више се развијају као мултифункционални простори који омогућавају индивидуално и групно учење, приступ дигиталним ресурсима и развој академских вештина. У том контексту, резултати овог истраживања указују на потребу за проширењем постојећих простора, увођењем нових радних зона и модернизацијом инфраструктуре, што је у складу са постављеном хипотезом која се односи на утицај просторних услова на процес учења.

Техничка и технолошка опремљеност библиотека представља још један важан фактор који утиче на квалитет библиотечких услуга. Резул-

тати показују да студенти у највећем броју случајева оцењују библиотечку опрему као задовољавајућу или добру, али истовремено указују на постојање потребе за њеним даљим унапређењем. Посебно се истиче значај савремене информатичке опреме, приступа интернету и дигиталним каталозима, који представљају основу за ефикасно коришћење библиотечких ресурса. Ови налази указују на неопходност континуираних инвестиција у техничку инфраструктуру библиотека како би се обезбедила њихова функционалност и прилагођеност савременим образовним потребама.

Анализа учесталости коришћења библиотечког материјала указује на постојање различитих навика међу студентима. Иако део испитаника редовно користи библиотечке ресурсе, знатан број студената наводи да библиотечки материјал користи ређе или повремено. Овај налаз може се довести у везу са развојем дигиталних извора информација, али и са могућим ограничењима у доступности или ажурности библиотечког фонда. Потреба за обогаћивањем библиотечког фонда и повећањем доступности савремене литературе представља важан предуслов за повећање учесталости коришћења библиотечких ресурса. Ови резултати потврђују значај доступности библиотечког материјала као фактора који утиче на коришћење библиотека.

Посебно значајан аспект анализе односи се на улогу библиотечког кадра. Резултати указују на јасну повезаност између перцепције љубазности библиотечког особља и процене њихове стручности и компетентности. Студенти који библиотечко особље доживљавају као љубазно и спремно да помогне, истовремено га оцењују као стручније и компетентније. Овај налаз указује на значај интерперсоналних вештина библиотекара у изградњи позитивног корисничког искуства и поверења у библиотечке услуге. Професионални развој библиотечког кадра, континуирана едукација и унапређење комуникационих вештина представљају важне предуслове за даљи развој библиотечких услуга и унапређење квалитета рада библиотека.

Резултати истраживања такође указују на конкретне потребе и очекивања студената у погледу будућег развоја универзитетских библиотека. Најчешће истакнути предлози односе се на повећање степена дигитализације библиотечких услуга, увођење савремених технолошких решења, обезбеђивање већег фонда релевантне литературе и продужавање радног времена библиотека. Посебно је истакнута потреба за увођењем електронских система за претрагу библиотечког фонда, као и могућност

онлајн комуникације са библиотекарима. Ови резултати указују да студенти препознају библиотеке као значајне институције које имају потенцијал да се развијају у складу са савременим образовним и технолошким трендовима.

Упркос значајним резултатима, потребно је указати и на одређена ограничења спроведеног истраживања. Наиме, највећи број испитаника припада првом циклусу студија, што може утицати на структуру добијених одговора. Такође, услови рада универзитетских библиотека могу се разликовати између појединих универзитета и факултета, што може утицати на перцепцију корисника. Ипак, широка заступљеност испитаника из више универзитета доприноси релевантности добијених резултата.

Резултати овог истраживања могу се довести у везу са налазима других аутора који указују на значај услова рада и доступности библиотечких услуга за задовољство корисника. Тако, Hebrang Grgič (2019) указује на значај прилагођавања библиотечких услуга потребама корисника, док Dimzov (2016) истиче важност савременог библиотечког окружења и приступа информацијама у процесу учења. Ови налази посредно потврђују значај услова рада у библиотекама, што је у складу са резултатима добијеним у овом истраживању. Резултати нашег истраживања могу се повезати и са истраживањима која указују на трансформацију библиотека у савремене образовне центре. Веšlić (2018) наглашава да савремене високошколске библиотеке све више функционишу као едукативни простори који подржавају процес учења и научноистраживачки рад. Слично томе, Petrović (2008) и Jovović (2010) истичу значај библиотека у оквиру болоњског процеса, наглашавајући њихову улогу у обезбеђивању приступа информацијама и подршке студентима. Поменути налази су у складу са резултатима овог истраживања, који указују на значај универзитетских библиотека као центара академске подршке.

У целини посматрано, резултати овог истраживања потврђују да универзитетске библиотеке имају значајну улогу у процесу учења и академског рада студената. Истовремено, уочена је потреба за континуираним унапређењем просторних, техничких и организационих услова у библиотекама, као и за развојем професионалних компетенција библиотечког кадра. Ови налази представљају важну основу за планирање будућег развоја универзитетских библиотека и унапређење њихове улоге у савременом академском окружењу.

ЗАКЉУЧАК

Главна хипотеза овог рада полазила је од претпоставке да универзитетске библиотеке имају значајан утицај на васпитно-образовни процес у високошколским институцијама у Републици Северној Македонији. Истраживање је спроведено на основу пет посебних хипотеза које су обухватиле кључне димензије функционисања библиотека: простор, опрему, библиотечке материјале, библиотечко особље и кориснике.

Добијени резултати указују да универзитетске библиотеке представљају важан сегмент васпитно-образовног система, са значајном улогом у подршци наставном и научно-истраживачком процесу. Њихова функција превазилази традиционалну улогу чувања библиотечке грађе, те се све више усмерава ка обезбеђивању савремених услуга, доступности информација и подршке академском раду студената и наставника.

Истраживање је потврдило основну претпоставку да универзитетска библиотека функционише као сложен систем у коме просторни услови, техничко-технолошка опремљеност, доступност библиотечког фонда, професионалне компетенције библиотечког особља и активност корисника делују у међусобној повезаности и заједнички утичу на квалитет библиотечких услуга и њихову ефикасност у образовном процесу.

Резултати истраживања указују да су универзитетске библиотеке у Републици Северној Македонији у процесу постепене трансформације ка савременим, технолошки унапређеним информационим центрима. Даљи развој библиотека захтева системску подршку, стратешко планирање и континуирана улагања у инфраструктуру, технологију и стручно усавршавање библиотечког кадра.

У складу са добијеним резултатима и уоченим потребама за унапређењем библиотечког система, препоручује се успостављање јединствене националне мреже универзитетских и високошколских библиотека у Републици Северној Македонији. Формирање такве мреже представљало би значајан корак ка модернизацији библиотечких услуга, ефикаснијем коришћењу ресурса и интеграцији библиотека у савремени европски научно-информациони простор.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Aparac-Jelušič, Tatjana. *Kompetencije knjižničara i informatologa: Izazovi u vremenu društvenih i kulturnih promjena. Organizacija znanja* 24, no. 1–2 (2019).
2. Barač, Dušan. *Zbornik propisa o bibliotekarstvu u SFRJ*. Novi Sad: Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka; Beograd: Književno-izdavačka zadruga „Centar“, 1987.
3. Bečić, Amina. *Informacijske usluge visokoškolskih biblioteka za vrijeme pandemije COVID-19*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, 2021.
4. Bešlić, Ivana. *Fakultetska biblioteka kao edukacijski prostor u savremenoj bibliotečkoj paradigmi*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, 2018.
5. Ben-David, Joseph. “Universities.” In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 16, edited by D. L. Sills, 191–199. New York: The Macmillan Company and The Free Press, 1968.
6. Bosnić, Snežana. *Knjižnica kao kulturno središte lokalne zajednice*. Rijeka: Filozofski fakultet, 2017.
7. Dimzov, Snježana. *Uloga sveučilišne knjižnice u digitalnom okruženju s obzirom na informacijsko ponašanje studenata humanističkih znanosti*. Zadar: Društvo znanja i prijenos informacija, 2016.
8. Erl Šafar, Marija. “Formalno obrazovanje knjižničara: Kratki povijesni pregled.” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61, no. 1 (2018): 219–239.
9. Hajdarpašić, Lejla, Senada Dizdar, and Džejla Khattab. “Образование библиотекара у Босни и Херцеговини.” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 64, no. 2 (2021): 165–189.
10. Hebrang Grgič, Ivana. *Edukacija korisnika u visokoškolskim knjižnicama*. Osijek: Filozofski fakultet, 2019.
11. Jovović, Vasilj. *Uloga biblioteke u Bolonjskom procesu. Sociološka luča* 4, no. 1 (2010): 294–301.
12. Kapo, Azra. *Inkluzija i uloga bibliotekara u školskoj biblioteci*. Sarajevo: Filozofski fakultet, 2021.
13. Lungulov, Biljana. *Univerzitet u Evropi*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2022.
14. Mančev, Mirjana. *Kvantifikacija kvaliteta bibliotečkih usluga: Primena matematičkih metoda u bibliotekarstvu*. Niš: Prirodno-matematički fakultet, 2020.
15. Marjanović, Jelena. *Brendiranje u visokom obrazovanju*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2023.
16. Николовски, Александар. “Библиотекарството во Македонија.” *Библиотекарство* 20, no. 1–2 (2002): 15–40.

17. Петровска, Јелена. *Универзитетските библиотеки во процесот на имплементација на Болоњскиот процес*. Битола: Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Педагошки факултет, 2010.
18. Pajeska, Zrinka. *Položaj visokoškolskih knjižnica i status knjižničara na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera, Filozofski fakultet, 2012.
19. Petrović, Vojin. “Uspostava kvaliteta u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnice u bolonjskom okruženju.” *Visokoškolske biblioteke* 5, no. 2 (2008).
20. Filipi-Matutinović, Stela. “Moramo da primenimo Bolonjsku deklaraciju.” *Visokoškolske biblioteke* 1, no. 1 (2004).

Elena Stankoska, PhD

National Institution Library “Grigor Prlichev” – Ohrid,
Republic of North Macedonia
elenastankoska@hotmail.com

UNIVERSITY LIBRARIES IN NORTH MACEDONIA AS CENTERS OF KNOWLEDGE AND ACADEMIC SUPPORT

Abstract: Librarianship in North Macedonia is closely linked to the work of Saint Clement and Saint Naum of Ohrid, two of the most prominent disciples of the Holy Brothers Cyril and Methodius. Saint Clement of Ohrid founded the first and oldest higher education institution in Europe, known as the Ohrid Literary School, which existed even before the establishment of the University of Bologna in 1088. The hagiography by Theophylact of Ohrid mentions the library of Saint Clement as well as that of Saint Naum, marking the beginning of organized librarianship in the territory of present-day North Macedonia. With the establishment of modern universities in the country, university libraries have become an essential and inseparable part of the educational and scientific research process. They serve as centers of knowledge, providing access to scholarly literature, information resources, and various library services necessary for successful study and research. A modern university is unimaginable without a well-developed and fully functional university library. The aim of this paper is to highlight the significance and role of university libraries in North Macedonia, as well as their contribution to

supporting students throughout their studies. The paper presents the results of a survey conducted among students at universities in North Macedonia, aiming to examine their habits in using library services, their satisfaction with existing resources, and their needs for improving library services in the academic environment.

Keywords: university libraries, librarianship in North Macedonia, library services, students, survey research, higher education.

Драгана Грујић¹

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за библиотекарство и информатику

dragana.grujic@fil.bg.ac.rs

НАУЧНИ РАД

УДК:027.7:023.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.005>

АКАДЕМСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И КОМПЕТЕНЦИЈЕ БУДУЋИХ БИБЛИОТЕКАРА

Сажетак: Улога академских библиотека у савременом високом образовању знатно се изменила под утицајем дигитализације, нових облика научне комуникације и развоја отворене науке. Оне се све више посматрају као активни учесници у образовним и истраживачким процесима, што подразумева и нове моделе њиховог вредновања. Полазећи од претпоставке да њихова трансформација захтева редефинисање професионалних компетенција библиотекара, циљ овог рада је да сажето сагледа савремене теоријске приступе вредновању и будућем развоју академских библиотека, као и да размотри у којој мери формално образовање библиотекара одражава те промене. Посебна пажња посвећена је анализи наставног програма из области академског библиотекарства као показатеља на који начин се професија институционално припрема за савремене изазове.

Кључне речи: академске библиотеке, образовање, академска заједница, компетенције библиотекара, Катедра за библиотекарство и информатику

УВОД

У савременом систему високог образовања улога академских библиотека све се чешће преиспитује у контексту промена које доносе дигиталне технологије, нови облици научне комуникације и развој отворене науке.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-7754-9873>

Више не могу да се посматрају искључиво кроз призму традиционалних функција, попут прикупљања и чувања грађе, већ кроз активан допринос остваривању мисије универзитета. Преиспитивање њихове вредности, квалитета и одрживости постаје важна тема у академској заједници.

Разумевање нове улоге академских библиотека захтева осврт на њихов историјски развој. Према *Encyclopedia of Library History*, развој није био линеаран, већ су промене биле последица друштвених и културних дешавања, али је овај тип библиотека у различитим епохама увек био одраз развоја образовања.² Прошле су дуг пут од античких и монашких преписивачких радионица, преко библиотека у саставу високошколских институција, потом самосталних установа и истраживачких библиотека до дигиталних колекција, пратећи промене у приступу информацијама и раду универзитета.

Историјска перспектива показује да академска библиотека никада није била статична институција, већ простор у којем се огледају односи између научних дисциплина, технологије и академске средине. С обзиром на историјске промене, намеће се питање на који начин се данас вреднује улога ових библиотека и како се њихова институционална позиција дефинише у савременом друштву.

Измењена улога библиотеке подразумева нова знања и вештине библиотекара. Савремено високо образовање пролази кроз интензивне промене условљене дигитализацијом, новим облицима научне комуникације и све већим захтевима за мерљивим образовним исходима. Од библиотекара се данас очекује да буду партнери у наставном процесу, ослонац научном раду и носиоци развоја информационе писмености. Оваква проширена улога поставља нове захтеве пред формално образовање библиотекара, које мора да одговори на изазове дигиталног доба.

САВРЕМЕНИ МОДЕЛИ ВРЕДНОВАЊА АКАДЕМСКИХ БИБЛИОТЕКА

У новијој стручној и научној литератури све више се помера фокус са квантитативних показатеља рада библиотека ка процени њиховог доприноса развоју универзитета. Тај помак Сара Причард (Sarah Pritchard) деведесетих година препознала је као прелаз са мерења ресурса ка мерењу

² Orvin Lee Shiflett, "Academic Libraries", in *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand and Donald G. Davis (New York [etc.]: Garland, 1994), 5, <https://doi.org/10.4324/9781315056982>

ефикасности библиотечких услуга, односно више није толико важно колико публикација библиотека поседује, већ како и у којој мери њене услуге доприносе успеху студената, продуктивности наставника и остваривању институционалних циљева.³

Меган Оуклиф (Megan Oakleaf) даље развија ову идеју, истичући потребу да библиотеке јасно и аргументовано покажу своју вредност у односу на образовне исходе и приоритете академских институција. Њена истраживања о „вредности академских библиотека“ наглашавају значај повезивања библиотечких активности са учењем, задржавањем студената, академским успехом и истраживачком видљивошћу институције.⁴ Ипак, и поред настојања да се утицај библиотека учини мерљивим, остаје недоумица у којој мери је могуће поуздано повезати библиотечке активности са конкретним образовним резултатима. У том простору између потребе за доказивањем и сложености мерења вредности обликује се савремена улога академских библиотека.

Сагледавање места библиотеке унутар универзитета није искључиво производ савремених расправа. У често цитираном извештају британског тела за универзитетске грантове (Great Britain University Grants Committee)⁵ из 1921. године истакнуто је да се „карактер и ефикасност универзитета могу проценити по његовом односу према свом централном органу, библиотеци... Адекватна библиотека није само основа сваке наставе и студија; она је суштински услов истраживања...“.⁶ Овај став показује да је свест о значају библиотеке постојала и пре развоја савремених модела вредновања, иако се данашњи приступи ослањају на другачије методолошке оквире и показатеље.

Из таквог положаја у којем се истовремено захтева доказивање вредности и прилагођавање променама произилазе и касније расправе о будућности академских библиотека. Данас су оне суочене са многим изазо-

³ Sarah M. Pritchard, “Determining quality in academic libraries“, *Library Trends* 44, 3 (1996): 572–594.

⁴ Megan Oakleaf, *Value of Academic Libraries: A Comprehensive Research Review and Report* (Chicago: Association of College and Research Libraries, 2010), 12–17.

⁵ Great Britain University Grants Committee основан је 1919. године са циљем да обезбеди независно финансирање универзитета. Овај модел улагања у универзитете и развијања универзитетске аутономије у међуратном периоду био је присутан и другим земљама Европе. (видети: Michael L. Shattock and Robert O. Berdahl, “The British University Grants Committee 1919–83: Changing Relationships with Government and the Universities“, *Higher Education* 13, no. 5 (1984): 471–499, <https://doi.org/10.1007/BF00128560>)

⁶ *Great Britain University Grants Committee: Annual Report* (London, 1921).

вима, попут дигиталне трансформације, растућих очекивања корисника и потребе за јасним позиционирањем у оквиру универзитета. Истраживања указују да се њихова улога све више помера од руковања фондом ка укључивању у наставни и истраживачки процес. Библиотеке више не делују искључиво као помоћ, већ су учесници у областима управљања подацима, отворене науке, дигиталних услуга и развоја академских компетенција корисника,⁷ и као такве представљају простор за сарадњу, подршку научној комуникацији и развој информационе писмености. Удружење високошколских, националних и универзитетских библиотека у Великој Британији (SCONUL – Society of College, National and University Libraries) у свом извештају наглашава да библиотеке морају своје активности да унапређују у складу са развојем вештачке интелигенције и руковању информацијама како би задржале значај.⁸ То захтева да библиотекари поседују комбинацију технолошких, аналитичких и педагошких знања, која превазилазе основне библиотечке функције, али им омогућавају да активно учествују у обликовању дигиталног и академског окружења.

На нашим просторима, посебно након усвајања Болоњске декларације, истиче се значај библиотека као неопходног услова за акредитацију, при чему њихова делатност мора да одговара професионалним и правним оквирима универзитета и захтевима евалуације.⁹ Ови нормативни оквири повезују будућност академских библиотека са образовањем и припремама библиотекара за нове улоге. Уколико библиотеке преузимају функције у управљању знањем, подацима и дигиталним сервисима, поставља се питање у којој мери формално образовање одговара овим изазовима и колико се систематски развијају компетенције потребне за такав рад.

ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ БИБЛИОТЕКАРА ЗА РАД У АКАДЕМСКИМ БИБЛИОТЕКАМА

Библиотекари се често налазе између административног и наставног особља, а њихов професионални и академски положаја разматран је још

⁷ Tunde Toyese Oyedokun, “Navigating the dynamics of present-day academic libraries: An in-depth analysis of strategies, challenges, and emerging trends“, *IFLA Journal* 51, no. 2 (December 2024): 473, 481, <https://doi.org/10.1177/03400352241291907>

⁸ Stephen Pinfield, Andrew M Cox & Sophie Rutter, *Mapping the Future of Academic Libraries: A Report for SCONUL* (November 2017): 5 <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/125508/> (приступљено 21. 2. 2026).

⁹ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009), 13.

у периоду након Другог светског рата.¹⁰ Е. Смит (E. Smith) указао је да ће „библиотекари постићи и заслужити пуни академски статус тек након што изазову промене у бирократској структури библиотека и у библиотечком образовању, и када пруже професионалне услуге на научном нивоу.“¹¹ Овај став потврђен је током пандемије изазване вирусом корона, када се настава одвијала онлајн.¹² Библиотекари су показали спремност да се прилагоде новим условима, обезбеђујући приступ дигиталним ресурсима, организујући онлајн подршку студентима и наставницима, чиме су доказали свој значај у раду универзитета и учењу на даљину. Ова искуства указују да библиотекари нису само „чиновници“. Ипак, статус библиотекара као чланова факултета варира у зависности од типа институције.¹³ Иако су се улоге академских библиотекара током деценија знатно прошириле, њихов положај и даље није уједначен, а степен у којем ће обављати истраживачке активности зависи и од институције и од запослених, али основу чини формално образовање.

На Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду студенти током основних студија стичу темељна знања из библиотечко-информационих дисциплина. У најновијој акредитацији препознат је значај промена у раду академских библиотека и потреба да студенти буду оспособљени за савремене професионалне изазове. Као део овог приступа, на другој години студија обавезан предмет за студенте су *Академске библиотеке*, које представљају институционализовани одраз професионалних очекивања и праваца развоја струке. Анализа силабуса омогућава увид у то да ли образовање библиотекара прати трансформацију професионалне улоге или између теоријских увида и наставне праксе постоји одређени временски и концептуални јаз.

Садржај предмета о академским библиотекама надовезује се на знања која су студенти у претходним семестрима стекли пре свега из предмета Библиотекарство, Информациона писменост и Методологија

¹⁰ Robert Bingham Downs, “Academic Status for University Librarians – A New Approach”, *College and Research Libraries* 7, no. 1 (1946): 6–9, https://doi.org/10.5860/crl_07_01_06

¹¹ Eldred Smith, “Academic Status for College and University Librarians – Problems and Prospects”, *College and Research Libraries* 31, no. 1 (1970): 7, <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/12183/13629> (приступљено 1. 3. 2026).

¹² Dragana Grujic, “Academic Libraries in Support of Teaching during the COVID-19: The Example of Belgrade University”, *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 10, no. 3 (2021): 311.

¹³ American Library Association, *ACRL Standards for Faculty Status for Academic Librarians*, <https://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesacademic13629> (приступљено 1. 3. 2026).

истраживања и цитирања. Силабус се ослања на смернице дате у Ифлином водичу за образовање библиотекара, у коме се наглашава да наставни програми треба да буду усаглашени са променама у професији, потребама друштва и мисијом институција у оквиру којих раде.¹⁴ У овом документу образовање библиотекара посматра се као процес који захтева стално преиспитивање наставних програма и њихово прилагођавање развоју информационих система и професионалних улога.

У складу са наведеним начелима, предмет посвећен академским библиотекама усмерен је на разумевање њихове улоге у систему високог образовања, уз настојање да се теоријски оквири и међународне препоруке доследно преточе у наставну праксу. Силабус обухвата историјски развој академских библиотека, њихово место у организационој структури универзитета, као и основне функције које обављају у подршци настави, учењу и научноистраживачким активностима.

Редослед тема прати логичан ток од општих појмова ка конкретним практичним задацима. Студенти најпре стичу увид у дефиницију, улогу и класификацију академских библиотека, уз осврт на њихов развој у различитим епохама и образовним системима. Следи сегмент посвећен интердисциплинарности, која произилази из чињенице да библиотеке опслужују различите научне области и да у свом раду повезују знања из библиотекарства, информационих наука и дигиталних технологија.

Посебна пажња посвећена је организацији библиотечких фондова, развоју и презентовању збирки, као и начинима на које библиотеке одговарају на потребе корисника. Таква концепција омогућава студентима да академске библиотеке разумеју истовремено у историјској, институционалној и савременој професионалној перспективи. Студенти се упознају са основама претраживања информација у библиографским и цитатним базама података, као и са принципима описивања и организовања грађе кроз системе метаподатака.

На тај начин истиче се значај ефикасног проналажења и коришћења научних извора, што представља један од кључних задатака академских библиотека у дигиталном добу.

Такође, у оквиру предмета разматра се однос прагматизма и идеализма академске библиотеке са циљем да омогући студентима да сагледају библиотеку из две комплементарне перспективе. Са једне стране,

¹⁴ IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes (IFLA, 2022) <https://repository.ifla.org/items/9bc27b50-842b-40c6-ad78-e487d0fad8c7> (приступљено 1. 3. 2026).

прагматична димензија огледа се у њеним свакодневним функцијама: набавци, обради и доступности информационих ресурса, организацији услуга и подршци образовању и истраживању. Насупрот томе, академска библиотека посматра се као интелектуални центар универзитета и институција која учествује у обликовању академске културе и слободног приступа знању.

Саставни део предмета је праћење актуелних иницијатива и пројеката великих светских академских библиотека, као и рад на истраживачком задатку који омогућава примену стечених знања. То подразумева да се студенти упознају са дигиталним сервисима, институционалним репозиторијумима и активностима повезаним са отвореном науком. У оквиру задатка анализирају структуру репозиторијума, категорије и типове грађе, присуство и тип метаподатака, могућности претраживања и филтрирања, као и примену принципа отворене науке – од доступности грађе до начина промоције и цитирања истраживачких резултата. На тај начин, наставни програм укључује и праксу која припрема будуће библиотекарe за рад у савременом окружењу, пратећи актуелне трендове у међународној професионалној средини. Студенти имају могућност да овладају знањима о савременим академским библиотекама, односно да схвате како овај тип библиотека функционише, како се прилагођавају дигиталним технологијама и отвореној науци.

Структура и развој наставног садржаја представљају простор у којем се огледа динамика академске средине, у складу са схватањем универзитета као сложеног система међусобно повезаних делова који заједнички доприносе образовној и истраживачкој мисији, по моделу који је предложио Чарлс В. Елиот (Charles W. Eliot).¹⁵ Силабус курса Академских библиотека превазилази оквире појединачног предмета и постаје индикатор промена које карактеришу савремено библиотекарство.

¹⁵ Чарлс Вилијам Елиот (Charles William Eliot, 1834–1926) био је дугогодишњи председник Универзитета Харвард (1869–1909). Сматра се једним од кључних реформатора америчког високог образовања, који је током четрдесетогодишњег мандата унапредио организацију, проширио наставне програме, модернизовао инфраструктуру Универзитета и учинио библиотеке важним делом академског живота.

Charles William Eliot, *University Administration* (Boston: Houghton Mifflin, 1908), <https://archive.org/details/universityadmini031653mbp/page/n139/mode/2up?ref=ol> (приступљено 21. 2. 2026).

ЗАКЉУЧАК

Анализа развоја и трансформације академских библиотека показује да се њихова улога у савременом високом образовању суштински изменила. Више се не посматрају као пратећа служба, већ као активни учесници у систему високог образовања. Савремени концепти вредновања библиотека све јасније повезују њихову релевантност са успехом и напретком научне заједнице. „Партнерство у прогресу, као елемент који помера границе универзитета“,¹⁶ подразумева сарадњу свих учесника у академској средини и потврђује значај библиотека као њеног саставног дела. Уколико се од библиотека очекује да делују као партнери, и образовни програми морају да прате промене, обезбеђујући студентима знања и компетенције које ће им омогућити учешће у наставном и истраживачком раду.

Анализа силабуса показује да образовање настоји да одговори на савремене изазове, али увек постоји простор за даље унапређење, посебно у правцу интердисциплинарности и дигиталних компетенција. образовање библиотекара постаје један од кључних предуслова да универзитетске библиотеке задрже своју централну улогу у академској заједници, посебно у условима дигиталне доминације, у којој је приступ информацијама лак, али су њихово разумевање и критичка употреба све сложенији.

Будућност академских библиотека није условљена искључиво технолошким иновацијама или организационим стратегијама, већ пре свега квалитетом и визијом образовања библиотекара. Полазећи од често навођене мисли Чарлса Елиота да је библиотека „срце универзитета“, може се закључити да њен значај зависи од способности струке да се непрестано прилагођава променама у начинима стварања, дељења и коришћења знања. Библиотека може остати центар академске заједнице само уколико образовани и компетентни библиотекари остану њен најпоузданији темељ.

ЛИТЕРАТУРА

1. American Library Association. *ACRL Standards for Faculty Status for Academic Librarians*. <https://www.ala.org/acrl/standards/guidelinesacademic13629> (приступљено 1. 3. 2026).
2. Вранеш, Александра. *Високошколске библиотеке*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009.

¹⁶ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2009), 16.

3. *Great Britain University Grants Committee: Annual Report*. London, 1921.
4. Grujic, Dragana. “Academic Libraries in Support of Teaching during the COVID-19: The Example of Belgrade University”. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 10, no. 3 (2021): 301–313.
5. Downs, Robert Bingham. “Academic Status for University Librarians – A New Approach”. *College and Research Libraries* 7, no. 1 (1946): 6–9, https://doi.org/10.5860/crl_07_01_06
6. Eliot, Charles William. *University Administration*. Boston: Houghton Mifflin, 1908. <https://archive.org/details/universityadmini031653mbp/page/n139/mode/2up?ref=ol> (приступљено 21. 2. 2026).
7. *IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes*. IFLA, 2022. <https://repository.ifla.org/items/9bc27b50-842b-40c6-ad78-e487d0fad8c7> (приступљено 1. 3. 2026).
8. Oakleaf, Megan. *Value of Academic Libraries: A Comprehensive Research Review and Report*. Chicago: Association of College and Research Libraries, 2010.
9. Oyedokun, Tunde Toyese. “Navigating the dynamics of present-day academic libraries: An in-depth analysis of strategies, challenges, and emerging trends.” *IFLA Journal* 51, 2 (December 2024): 470–489. <https://doi.org/10.1177/03400352241291907>
10. Pinfield, Stephen, Andrew M Cox & Sophie Rutter. *Mapping the Future of Academic Libraries: A Report for SCONUL* (November 2017). <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/125508/> (приступљено 21. 2. 2026)
11. Pritchard, Sarah M. “Determining quality in academic libraries“. *Library Trends* 44, 3 (1996): 572–594.
12. Smith, Eldred. “Academic Status for College and University Librarians-Problems and Prospects”. *College and Research Libraries* 31, no. 1 (1970): 7–13. <https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/12183/13629> (приступљено 1. 3. 2026).
13. Shattock, Michael L., and Robert O. Berdahl. “The British University Grants Committee 1919–83: Changing Relationships with Government and the Universities.” *Higher Education* 13, no. 5 (1984): 471–499. <https://doi.org/10.1007/BF00128560>
14. Shiflett, Orvin Lee. „Academic Libraries“. In *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand and Donald G. Davis, p. 5–14. New York [etc.]: Garland, 1994. <https://doi.org/10.4324/9781315056982>

Dragana Grujić

University of Belgrade

Faculty of Philology

LIS Department

dragana.grujic@fil.bg.ac.rs

ACADEMIC LIBRARIES AND THE COMPETENCIES OF FUTURE LIBRARIANS

Abstract: The role of academic libraries in modern higher education has changed significantly under the influence of digitalization, new forms of scholarly communication, and the development of open science. With a focus on new roles and ways of valuing the library, the syllabus for the Academic Library course was presented, showing that contemporary academic librarianship is no longer based on operational and technical knowledge, but on understanding the library as part of the educational and research process. The syllabus defines a librarian as a professional who mediates between knowledge, technology and the academic community. Librarian education is becoming one of the key prerequisites for university libraries to maintain their central role in the academic community, especially in conditions of digital dominance in which access to information is easy, but its understanding and critical use are increasingly complex.

Keywords: academic libraries, academic community, education, librarian competencies, Department of Library and Information Science

Гордана Ђоковић

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за библиотекарство и информатику

gordana.djokovic@fil.bg.ac.rs

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК 027.7:001.891:001.81(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.006>

УЛОГА АКАДЕМСКИХ БИБЛИОТЕКА У ЕВАЛУАЦИЈИ И ПОВЕЋАЊУ ВИДЉИВОСТИ НАУЧНЕ ПРОДУКЦИЈЕ

Сажетак: Евалуација научно-истраживачког рада данас се ослања на библиометријске индикаторе који омогућавају вредновање истраживача, библиотекара и научних часописа. Видљивост и цитираност радова представљају кључне аспекте евалуације, јер већа доступност резултата доприноси већој цитираности. Стога се пажња усмерава на стратегије које радове чине лако доступним и препознатљивим на међународном нивоу.

Један од начина повећања видљивости је укључивање публикација у институционалне дигиталне репозиторијуме и националне системе за праћење научне продукције, као што је портал еНаука. Рад користи Репозиторијум Филолошког факултета као практичан пример, приказујући типове докумената, ниво доступности и расподелу публикација по часописима, као и улогу библиотекара у уносу и ажурирању података. Резултати указују да институционални репозиторијуми, уз подршку еНауке и библиотекара, могу бити ефикасан алат за евалуацију научне продукције и унапређење видљивости истраживача и институција у Србији.

Кључне речи: евалуација научно-истраживачког рада, библиометрија, институционални репозиторијуми, видљивост научних резултата, академске библиотеке, еНаука

УВОД

Евалуација научноистраживачког рада представља један од кључних елемената савремене академске праксе јер омогућава прецизну процену квалитета и утицаја научних резултата. Видљивост и цитираност радова данас се сматрају основним критеријумима за вредновање истраживача, академских институција и научних публикација.¹ Радови који су лако доступни научној заједници и који се редовно цитирају имају већи научни утицај, а повећана цитираност директно утиче на положај истраживача и институција у глобалним системима вредновања научне продукције.

Најчешће коришћено средство за вредновање научноистраживачког рада, односно мерење утицаја научника, часописа и институција, јесте анализа цитираности. Ови показатељи наглашавају значај библиометријских алата за праћење продукције и подршку у евалуацији, као и неопходност укључивања академских библиотека у ове процесе. Библиометријски индикатори, као што су број цитата, Импакт фактор часописа (IF), Хиршов индекс (H index), SJR² и SNIP,³ најчешће се добијају из међународних база података, укључујући *Web of Science* (WoS) и *Scopus*, што омогућава објективну и упоредиву анализу продукције и видљивости истраживача и институција. Међутим, ефикасност ових показатеља зависи од комплетности и доступности публикација. Због тога институције све више уводе институционалне репозиторијуме, који омогућавају трајно складиштење и лако проналажење радова, публикација и резултата пројеката. У Србији, национални портал еНаука допуњује ову инфраструктуру, омогућавајући централну евиденцију научних резултата и интеграцију са институционалним репозиторијумима. Платформа еНаука пружа податке за праћење продукције и видљивости истраживача и институција, подржава израду извештаја и анализа и повећава транспарентност научног рада на националном нивоу. На тај начин комбинација институционалних репозиторијума и националног портала омогућава објективније праћење научног учинка и боље разумевање резултата истраживања у Србији.

У складу са наведеним, рад се бави идентификовањем кључних аспеката библиотечке подршке у евалуацији научно-истраживачког рада

¹ Гордана Ђоковић, „Библиометријска анализа домаћих научних часописа из језика и књижевности у WoS и Scopus цитатним базама података“, *Књижевна историја* ISSN 0350-6428, Vol. 54, No. 178 (2022): 303.

² SCImago Journal Rank (SJR)

³ Source Normalized Impact per Paper (SNIP)

и повећању видљивости публикација, са посебним освртом на примену институционалних репозиторијума у Србији. Анализа се заснива на комбинацији теоријског разматрања библиометријских индикатора и студије случаја Репозиторијума Филолошког факултета, при чему су испитани структура података, ниво доступности публикација и расподела радова по типовима и изворима. Посебна пажња посвећена је улози библиотекара у уносу, валидацији и повезивању метаподатака, као и њиховом доприносу евалуацији научне продукције.

БИБЛИОМЕТРИЈСКИ ИНДИКАТОРИ У ЕВАЛУАЦИЈИ НАУЧНОГ РАДА

Библиометријски индикатори су важан инструмент за процену научне продукције, видљивости и утицаја радова, истраживача и институција. Они пружају квантитативне показатеље који омогућавају рангирање, вредновање, категоризацију и поређење научних часописа и радова.

Један од најпознатијих међународних библиометријских индикатора јесте импакт фактор (IF), који мери учесталост цитирања чланака објављених у одређеном часопису. Он се израчунава као просечан број цитата које радови објављени у том часопису остварују током претходне две године, чиме омогућава рангирање часописа према њиховој видљивости и утицају у међународном научном простору.⁴ Подаци за израчунавање импакт фактора преузимају се из базе Web of Science,⁵ док се његова аналитичка обрада и приказ врше у оквиру платформе Journal Citation Reports,⁶ која служи за систематско рангирање и поређење научних часописа на основу цитатних показатеља.⁷ Иако на позицију и утицај часописа утиче више различитих фактора, импакт фактор и даље остаје један од доминантних и најчешће коришћених индикатора у међународној научној пракси.⁸

Поред импакт фактора, међународне цитатне базе података нуде и читав низ других библиометријских показатеља који омогућавају свеобухватнију процену научне продукције. Тако се у бази Scopus⁹ користи

⁴ Somnath Saha, Saint, Sanjay & Dimitri A. Christakis. "Impact factor: a valid measure of journal quality?." *Journal of the Medical Library Association* 91.1 (2003): 42.

⁵ Web of Science, Clarivate <https://www.webofscience.com/> (приступљено 31. 3. 2026)

⁶ Journal Citation Reports, Clarivate, <https://jcr.clarivate.com/> (приступљено 30. 3. 2026)

⁷ Eugene Garfield, "Journal impact factor: a brief review." *Cmaj* 161.8 (1999): 979-980.

⁸ Henk Moed F, "Citation analysis of scientific journals and journal impact measures." *Current Science* (2005): 1990-1996.

⁹ Scopus, Elsevier <https://www.scopus.com/> (приступљено 31. 3. 2026)

Н-индекс, који комбинује број објављених радова и њихову цитираност, пружајући уравнотежен увид у научни допринос аутора.¹⁰ Индикатори SJR и SNIP узимају у обзир не само број цитата, већ и њихову релативну тежину, као и специфичности појединих научних области, што омогућава прецизније вредновање часописа.¹¹ Захваљујући овим показатељима, могуће је спроводити компаративне анализе на међународном нивоу, као и детаљније проучавати структуру и динамику цитатних односа у научној комуникацији.¹²

У савременој научној комуникацији све већи значај добијају и алтернативне метрике (altmetrics), које мере видљивост радова на интернету, укључујући преузимања, дељења на друштвеним мрежама и присутност у медијима. Иако ови показатељи не одражавају директно научни утицај, они пружају увид у друштвени домет и рану видљивост истраживања.¹³

Поред међународних библиометријских индикатора, значајан извор података за праћење научне продукције у Србији имају институционални репозиторијуми и национални портал еНаука. Ови дигитални системи омогућавају систематско прикупљање и доступност научних радова на нивоу институције, пружајући поуздане податке о продукцији истраживача, врсти документа, години објављивања и нивоу приступа. Подаци из еНауке интегришу информације из међународних база, омогућавајући приказ различитих показатеља видљивости и цитираности радова.

Улога академских библиотека у овом процесу је кључна. Библиотекари обезбеђују квалитет метаподатака, припремају радове за индексирање, посредују у тумачењу библиометријских индикатора и припремају извештаје за евалуацију научне продукције. На тај начин, библиотекари доприносе поузданости показатеља, широј видљивости резултата истраживања и подршци националном систему научне комуникације.

¹⁰ Stela Filipi Matutinović, *Naučne informacije u Srbiji: protok, dostupnost, vrednovanje*. (Beograd: Srpsko biološko društvo: Biološki fakultet: Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“ : Narodna biblioteka Srbije, 2014): 44.

¹¹ Ђоковић, Гордана. „Научни часописи Филолошког факултета: видљивост, цитираност, вредновање“. *Анали Филолошког факултета* 32.2(2020): 458. <https://doi.org/10.18485/analiff.2020.32.2.23>

¹² Abdalsamad Keramatfar, Hossein Amirkhani, „Bibliometrics of sentiment analysis literature“. *Journal of Information Science* 1.13 (2018): 1.

¹³ Sanja Antonić, *Citatna analiza kao metoda vrednovanja naučnog rada istraživača iz Srbije u periodu od 2000. do 2016. godine: doktorska disertacija*. (Beograd: S. Antonić, 2019), 129. <http://phaidrabg.bg.ac.rs/o:22544>.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМИ И ВИДЉИВОСТ НАУЧНЕ ПРОДУКЦИЈЕ

У циљу повећања видљивости и доступности научних резултата, академске институције све више уводе институционалне репозиторијуме. Ови дигитални системи омогућавају трајно складиштење публикација, радова, публикација, пројектних и других истраживачких резултата, као и њихово лако проналажење и преузимање. Поред основне функције архивирања, репозиторијуми омогућавају увид у податке о продукцији научних истраживача, врсти документа, години објављивања и нивоу приступа, док се индикатори цитираности и видљивости добијају кроз интеграцију са националним порталом еНаука или међународним базама података. Поред традиционалних извора, *WoS* и *Scopus*, портал еНаука користи и податке из *Dimensions*,¹⁴ *OpenCitations*¹⁵ и *PubMed/PubMed Central*.¹⁶ Ови извори омогућавају приказ различитих показатеља видљивости и цитираности радова, праћење продукције истраживача и институција, као и упоредиву анализу међу дисциплинама. Комбинација више извора података омогућава свеобухватнији и поузданији приказ научних резултата на националном и међународном нивоу. Ефикасност ових платформи у великој мери зависи од квалитета метаподатака, попуњености података и активног учешћа истраживача и библиотекара, што у пракси јесте значајан изазов.

У Србији је национални портал еНаука централни систем за праћење научне продукције и видљивости истраживача и институција. Осим евидентирања радова, пројеката и других истраживачких активности, портал омогућава увид у профиле истраживача и повезивање са институционалним репозиторијумима, уз поштовање међународних стандарда и модела података CERIF, који представља стандардизовани оквир за описивање истраживачких активности, пројеката, публикација и институционалних односа.¹⁷ Овим портал еНаука пружа основу за приказ показатеља видљивости и цитираности радова, чиме се подржава процес евалуације научног рада и управљање научноистраживачким активностима на националном нивоу.

¹⁴ Dimensions, <https://www.dimensions.ai/> (приступљено 31. 3. 2026)

¹⁵ OpenCitations, <https://opencitations.net/> (приступљено 31. 3. 2026)

¹⁶ PubMed, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/> (приступљено 31. 3. 2026)

¹⁷ Биљана Косановић, “еНаука – CRIS у Србији.” *Инфотека* 23, 2 (2024): 87. https://infoteka.bg.ac.rs/ojs/index.php/Infoteka/article/view/2023.23.2.6_sr/697 (приступљено 18. 3. 2026)

Посебан значај институционални репозиторијуми имају у друштвено-хуманистичким наукама и истраживањима која се воде на језицима на мањим говорним подручјима. Радови из ових области често нису широко обухваћени међународним цитатним базама, што може утицати на видљивост и показатеље утицаја истраживача и институција. Комбинација репозиторијума и портала еНаука омогућава да резултати истраживања постану доступни широј научној заједници и да се кроз показатеље видљивости и цитираности добије објективнији приказ научног учинка. На тај начин омогућава се потпуније и поузданије праћење научне продукције.

АКТИВНОСТИ АКАДЕМСКИХ БИБЛИОТЕКА У ЕВАЛУАЦИЈИ НАУЧНЕ ПРОДУКЦИЈЕ

Академске библиотеке имају значајну улогу у подршци истраживачима и институцијама у процесу евалуације научних резултата. Кроз стручну помоћ у примени библиометријских индикатора, библиотекари омогућавају поуздано праћење научне продукције и цитираности радова. Њихове активности обухватају припрему публикација за индексирање у међународним базама података, проверу и унапређење метаподатака, као и осигуравање квалитета података у институционалним репозиторијумима.

Посебно значајан сегмент ове подршке је рад на институционалним репозиторијумима. Библиотекари организују и уносе податке о публикацијама и другим научним резултатима, водећи рачуна о њиховој правилној класификацији, повезивању аутора и институција, као и примени стандардизованих и међународно признатих идентификатора. На тај начин омогућава се интеграција података у националне системе, као што је еНаука, и њихово повезивање са ширим информационим окружењем. У Србији постоји све већи број стручних и обучених библиотекара који су активно укључени у развој и одржавање институционалних репозиторијума, као и у међународне иницијативе у овој области.¹⁸

Поред управљања подацима, библиотеке имају и важну саветодавну улогу. Библиотекари упућују истраживаче на могућности отвореног приступа, избор релевантних база података и коришћење алата за праћење научне видљивости и утицаја. Истовремено, активно доприносе развоју и

¹⁸ Биљана Косановић, “еНаука – CRIS у Србији.” *Инфотека* 23, 2 (2024): 95. https://infoteka.bg.ac.rs/ojs/index.php/Infoteka/article/view/2023.23.2.6_sr/697 (приступљено 18. 3. 2026)

примени политика отворене науке, чиме се подстиче доступност и интересабилност научних информација.

Иако је улога библиотекара у овим процесима од суштинског значаја, она често није довољно препозната. Ипак, њихов допринос је кључан за обезбеђивање поузданих података, ефикасно функционисање репозиторијума и јачање видљивости научне продукције институција.

На основу наведеног, институционални репозиторијуми и национални портал еНаука чине важне алате за евалуацију научних резултата, чија успешност у великој мери зависи од стручне подршке библиотекара. У том контексту, библиотекари заузимају све значајније место у систему научне комуникације.

Да би се ова улога конкретније илустровала, у наредном поглављу приказује се студија случаја Репозиторијума Филолошког факултета Универзитета у Београду, као пример добре праксе у праћењу научне продукције, цитираности и видљивости публикација.

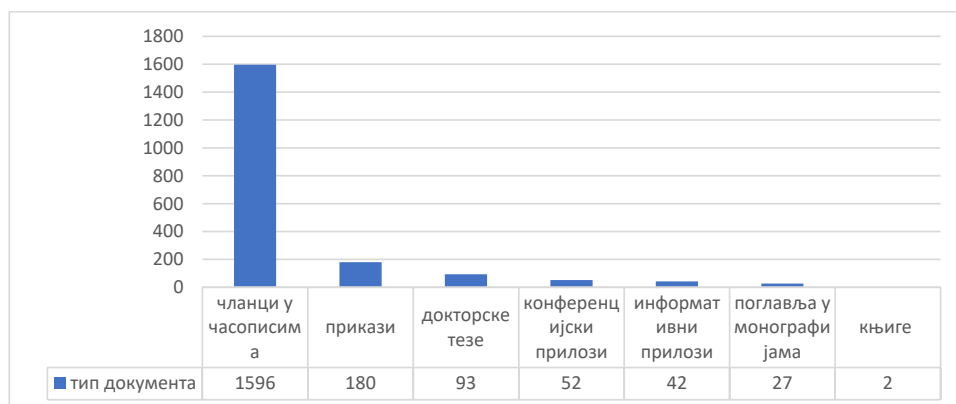
СТУДИЈА СЛУЧАЈА: РЕПОЗИТОРИЈУМ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Репозиторијум Филолошког факултета Универзитета у Београду (РЕПФФ) је институционални дигитални систем намењен складиштењу, организовању и обезбеђивању доступности научних публикација, резултата пројеката и других исхода истраживачких активности. Платформа је усклађена са међународним стандардима за дистрибуцију научних информација и повезана са националним порталом еНаука, чиме се омогућава интеграција података и њихова већа видљивост у научној заједници. Додатна апликација „Аутори, пројекти, публикације“ (АРР) подржава претраживање података, размену метаподатака са другим системима, као и праћење показатеља видљивости и цитираности преко сервиса Altmetric, Dimensions, Scopus и Web of Science.¹⁹

Подаци у Репозиторијуму Филолошког факултета могу се анализирати по следећим категоријама: тип документа, ниво доступности, назив часописа и година објављивања. Према типу документа, највише публикација чине чланци у часописима (1596), следе прикази (180), докторске тезе (93), конференцијски прилози (52), информативни прилози (42), поглавља

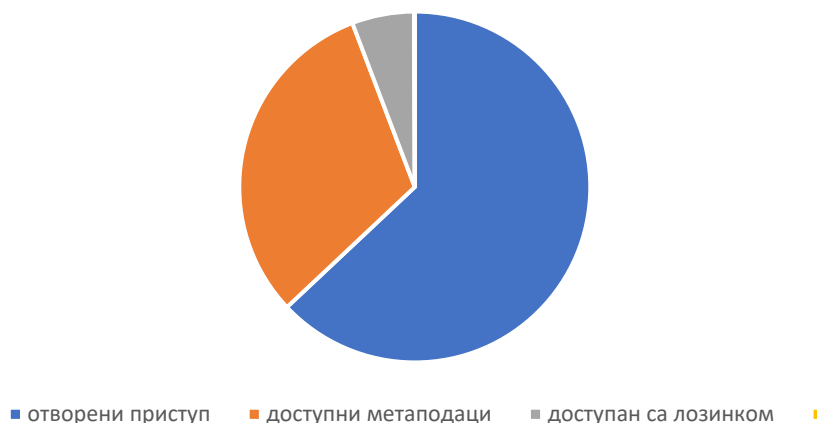
¹⁹ РЕПФФ – Репозиторијум Филолошког факултета <https://repff.fil.bg.ac.rs/> (приступљено 20. 3. 2026)

у монографијама (27) и књиге (2). Важно је нагласити да подаци из Репозиторијума не одражавају целокупну издавачку продукцију Филолошког факултета, будући да је систем релативно нов и да се његово попуњавање и даље одвија. Тренутно су најзаступљенији радови из научних часописа, док се публикације из других извора, укључујући студентске тезе и монографске публикације, постепено додају.

Графикон бр. 1: Тип документа

Анализа нивоа доступности показује да је 1253 документа доступно у отвореном приступу, 621 је доступан само кроз метаподатке, док је 114 докумената ограничено на приступ уз лозинку. Подаци указују на значајну заступљеност отвореног приступа, али и на постојање простора за даље унапређење доступности научних резултата.

Графикон бр. 2: Ниво доступности докумената

Према заступљености часописа, највећи број радова потиче из *Анали Филолошког факултета* (482), затим следе *Зборник Матице српске за славистику* (130), *Славистика* (126) и *Наслеђе* (105)... Оваква расподела указује на кључне канале научне комуникације у оквиру области које се проучавају на Филолошком факултету.

Графикон бр. 3: Наслови заступљених часописа

Приказани подаци омогућавају увид у структуру научне продукције запослених на Филолошком факултету, као и њену доступност и заступљеност у различитим типовима публикација. Истовремено, повезаност Репозиторијума са еНауком и релевантним међународним базама података омогућава праћење показатеља видљивости и цитираности, што овај систем чини значајним инструментом за евалуацију научног рада.

Међутим, резултате анализе неопходно је тумачити у контексту чињенице да Репозиторијум још увек не представља потпун корпус научне продукције, већ базу која се континуирано развија и допуњује. У том смислу, уочени односи између различитих типова публикација и нивоа доступности одражавају пре свега стање тренутно обрађених података, а не коначну структуру научне продукције запослених.

Упркос наведеним ограничењима, Репозиторијум Филолошког факултета пружа значајне могућности за праћење научне продукције, идентификацију трендова и анализу доступности и видљивости радова. Његов даљи развој, који подразумева систематичнији унос различитих типова публикација, унапређење квалитета метаподатака и потпунију интеграцију са релевантним информационим системима, допринеће његовој већој поузданости и значају у процесима евалуације.

Студија случаја Репозиторијума Филолошког факултета показује да институционални репозиторијуми, иако често у фази развоја, већ у раној фази могу чинити важан инструмент за праћење научне продукције и њене видљивости. Са даљим унапређењем и потпунијим обухватом података, њихова улога у евалуацији научноистраживачког рада постаје све израженија.

ЗАКЉУЧАК

Институционални репозиторијуми и стручна библиотекарска подршка показали су се као основни елементи савремене научне комуникације. Они омогућавају истраживачима и институцијама да систематски прате продукцију, видљивост и утицај својих радова, уз обезбеђивање квалитетних и проверених података. Истовремено, ови алати подстичу примену принципа отвореног приступа и подижу видљивост научних резултата на националном и међународном нивоу.

Студија случаја Репозиторијума Филолошког факултета илуструје да успостављање и одржавање таквих система захтева активну улогу библиотекара, који обезбеђују тачан унос података, њихову проверу и повезивање са ауторима и пројектима. Њихов рад омогућава поуздану евалуацију научних резултата и пружа основу за стратешко планирање и развој видљивости институције.

Будући развој институционалних репозиторијума могао би да обухвати нове показатеље видљивости, ширу повезаност са националним и међународним системима, као и јаснију улогу библиотекара у вођењу и организовању података и публикација. На тај начин ови системи ће и даље бити важан инструмент за транспарентност, видљивост и квалитет научног рада, те доприносити развоју научне заједнице и политика отворене науке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Antonić, Sanja. *Citatna analiza kao metoda vrednovanja naučnog rada istraživača iz Srbije u periodu od 2000. do 2016. godine: doktorska disertacija*. Beograd: S. Antonić, 2019. <http://phaidrabbg.bg.ac.rs/o:22544>.
2. Ђоковић, Гордана. „Библиометријска анализа домаћих научних часописа из језика и књижевности у WoS и Scopus цитатним базама података“. *Књижевна историја* ISSN 0350-6428, Vol. 54, No. 178 (2022): 297–324. <https://doi.org/10.18485/kis.2022.54.178.14>

3. Ђоковић, Гордана. „Научни часописи Филолошког факултета: видљивост, цитираност, вредновање“. *Анали Филолошког факултета* 32.2(2020): 449–462. <https://doi.org/10.18485/analiff.2020.32.2.23>
4. Косановић, Биљана. “еНаука – CRIS у Србији.” *Инфотека* 23, 2 (2024): 95. https://infoteka.bg.ac.rs/ojs/index.php/Infoteka/article/view/2023.23.2.6_sr/697 (приступљено 18. 3. 2026)
5. Filipi Matutinović, Stela. *Научне информације у Србији: проток, доступност, вредновање*. Београд: Српско биолошко друштво: Биолошки факултет: Универзитетска библиотека „Svetozar Marković“ : Народна библиотека Србије, 2014.
6. Garfield, Eugene. “Journal impact factor: a brief review.” *Смај* 161.8 (1999): 979-980.
7. Keramatfar, Abdalsamad&Hossein Amirkhani (2018). „Bibliometrics of sentiment analysis literature“. *Journal of Information Science* 1.13 (2018): 1.
8. Moed, Henk F. “Citation analysis of scientific journals and journal impact measures.” *Current Science* (2005): 1990-1996.
9. Saha, Somnath, Sanjay Saint, and Dimitri A. Christakis. “Impact factor: a valid measure of journal quality?.” *Journal of the Medical Library Association* 91.1 (2003): 42.

Линкови:

Web of Science, Clarivate <https://www.webofscience.com/> (приступљено 31. 3. 2026)

Scopus, Elsevier <https://www.scopus.com/> (приступљено 31. 3. 2026)

Dimensions, <https://www.dimensions.ai/> (приступљено 31. 3. 2026)

OpenCitations, <https://opencitations.net/> (приступљено 31. 3. 2026)

PubMed, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/> (приступљено 31. 3. 2026)

РЕПФФ – Репозиторијум Филолошког факултета <https://repff.fil.bg.ac.rs/> (приступљено 20. 3. 2026)

Gordana Đoković

University of Belgrade

Faculty of Philology

LIS Department

gordana.djokovic@fil.bg.ac.rs

THE ROLE OF ACADEMIC LIBRARIES IN THE EVALUATION AND ENHANCEMENT OF THE VISIBILITY OF SCIENTIFIC PRODUCTION

Summary: The evaluation of scientific research today relies on bibliometric indicators that enable the assessment of researchers, librarians, and scholarly journals. The visibility and citation of publications represent key aspects of evaluation, as greater accessibility of research results contributes to higher citation rates. Therefore, increasing attention is given to strategies that make publications easily accessible and recognizable at the international level.

One of the ways to enhance visibility is the inclusion of publications in institutional digital repositories and national systems for monitoring research output, such as the eNauka portal. This paper uses the Repository of the Faculty of Philology as a case study, presenting document types, levels of accessibility, and the distribution of publications across journals, as well as the role of librarians in data entry and maintenance. The results indicate that institutional repositories, supported by eNauka and librarians, can serve as an effective tool for the evaluation of research output and for increasing the visibility of researchers and institutions in Serbia.

Keywords: research evaluation, bibliometrics, institutional repositories, research visibility, academic libraries, eNauka

Маријана Узуновски

Завод за проучавање културног развојка, Београд

marijana@zaprokul.org.rs

СТРУЧНИ РАД

УДК: 021:004.8]:311(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.007>

БИБЛИОТЕКЕ У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ: ИЗМЕЂУ ПОДАТАКА, ЗНАЊА И КУЛТУРНОГ ДИЈАЛОГА

Апстракт: Савремене библиотеке функционишу у окружењу брзог развоја информационих технологија и дигиталних платформи, што је значајно променило њихову улогу. Поред традиционалних функција, сада управљају подацима, дигиталним ресурсима и знањем. Овај рад анализира кључне аспекте ове трансформације, са посебним освртом на значај статистичких података, професионални развој библиотекара и улогу библиотека као простора културног дијалога. Посебна пажња посвећена је систему прикупљања података о библиотекама у Србији и њиховој анализи за планирање и развој услуга. Рад наглашава потребу за интеграцијом традиционалних вредности и савремених дигиталних пракси ради очувања релевантности библиотека у академској и широј друштвеној заједници.

Кључне речи: библиотеке, дигитално окружење, подаци, знање, културни дијалог, стручно усавршавање

УВОД

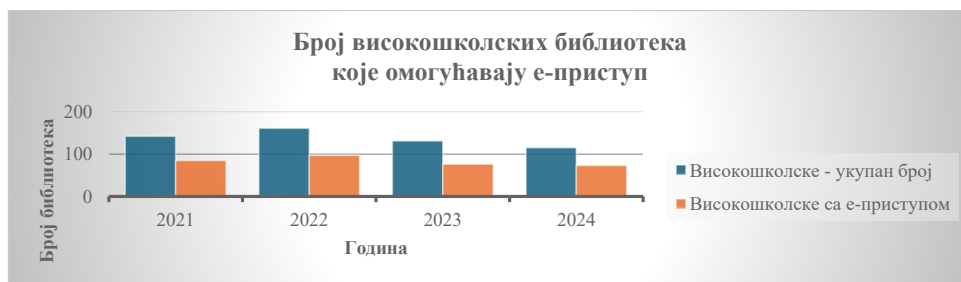
Развој информационих технологија и дигиталних платформи значајно је трансформисао улогу библиотека. Поред традиционалних функција, библиотеке све више постају центри за управљање подацима, знањем и информационим ресурсима.¹ Њихова релевантност сада зависи од способности да интегришу управљање подацима, дигиталне технологије и континуирано стручно усавршавање библиотекара.

¹ Wendy Evans and David Baker, editors. *The End of Wisdom? : The Future of Libraries in a Digital Age*. Chandos Publishing, 2016.

Овај рад представља перспективу истраживача у области културе, засновану на анализи националних база података ради стицања увида у функционисање установа културе.

БИБЛИОТЕКЕ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ

Дигитализација је довела до дубоких промена у начину на који се информације производе, дистрибуирају и користе. Развој дигиталних библиотека, електронских база података и институционалних репозиторијума омогућио је корисницима приступ информацијама без временских и просторних ограничења.² Према извештајима IFLA-е, библиотеке имају кључну улогу у обезбеђивању приступа информацијама и развоју дигиталне писмености корисника.³ Савремени развој библиотека повезан је и са појавом отвореног приступа, отворене науке и управљања истраживачким подацима. Концепт отворене науке додатно мења улогу универзитетских библиотека. Развој дигиталних репозиторијума и научних платформи омогућава слободан приступ резултатима истраживања, што доводи у питање традиционалну улогу библиотеке као посредника. Поставља се питање да ли дигитални репозиторијуми чине физичку библиотеку сувишном или јој дају нову функцију.

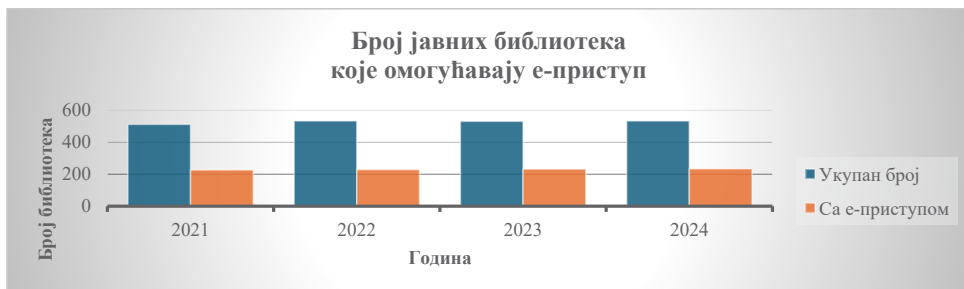
Графикон 1. Број високошколских библиотека које омогућавају е-приступ

Приказ омогућава поређење укупног броја високошколских библиотека са бројем оних које нуде електронски приступ, као и праћење промена током времена (Графикон 1). Високошколске библиотеке у Србији представљају значајне актере у подршци отвореној науци, што указује на

² Evans, Wendy, and David Baker, editors. *The End of Wisdom? : The Future of Libraries in a Digital Age*. Chandos Publishing, 2016.

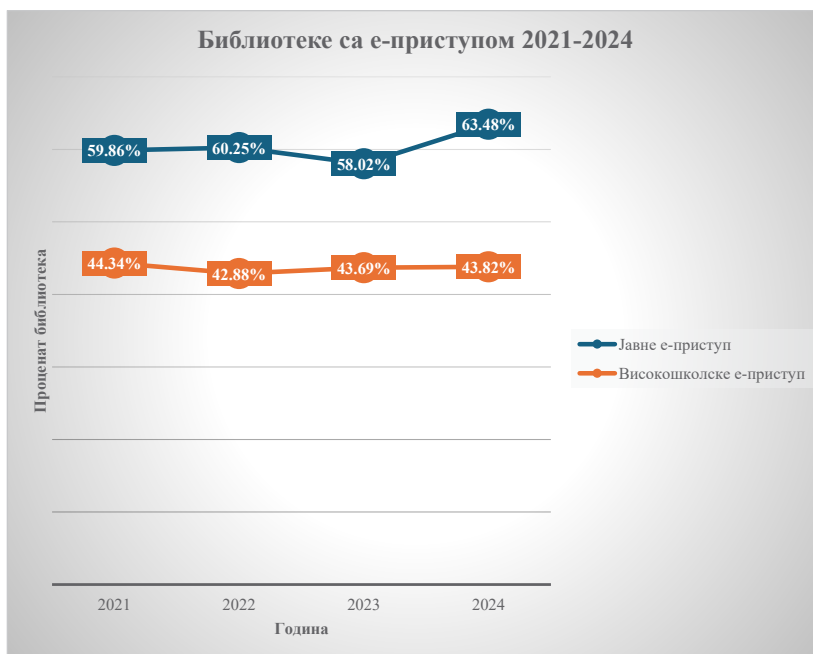
³ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). *IFLA Trend Report 2021 Update*.

потребу да библиотекарски развијају компетенције у управљању подацима поред традиционалне улоге чувара збирки. Високошколске библиотеке тако постају простори који повезују истраживаче, податке и дигиталне ресурсе, омогућавајући приступ, организацију и дугорочно очување знања.

Графикон 2. Број јавних библиотека које омогућавају е-приступ

Приказ омогућава поређење укупног броја јавних библиотека са бројем оних које нуде електронски приступ, као и праћење промена током времена (Графикон 2).

Графикон 3. Број јавних и високошколских библиотека које омогућавају е-приступ 2021-2024

Овај приказ показује раст удела библиотека које омогућавају електронски приступ током посматраног периода, што указује на постепену дигиталну трансформацију библиотечког система. Анализа показује да су укупан број библиотека и број библиотека са електронским приступом стабилни, што се јавних и високошколских библиотека тиче и да проценат оних које пружају е-приступ износи око 60% високошколских и око 50% јавних библиотека (Графикон 3).

ЗНАЧАЈ ПОДАТАКА И СТАТИСТИКЕ У САВРЕМЕНОМ БИБЛИОТЕКАРСТВУ

Подаци су кључни за разумевање рада библиотека и планирање њиховог развоја. Систематско прикупљање података омогућава праћење рада, анализу коришћења ресурса и идентификацију потреба корисника. Праћење културе у Србији почива на повезивању специфичних база података које омогућавају свеобухватан увид у функционисање овог сектора. Кључни механизам чини спрега МБС базе, којом управља Народна библиотека Србије, и информационог система е-Култура, који прати Завод за проучавање културног развоја.

Ови подаци своју финализацију добијају у годишњој публикацији Култура Републичког завода за статистику, која представља званични оквир за анализу културног живота и израду стратешких докумената. Оваква интеграција података превазилази оквире простог евидентирања и омогућава да се библиотеке сагледају као активни учесници културног развоја, а не као изоловане институције.

Анализа података указује на важне процесе, као што су раст дигиталних услуга, промене у начину коришћења ресурса и све већи значај онлајн комуникације са корисницима. Статистичко праћење показатеља у системима као што су МБС и е-Култура омогућава библиотекама да препознају дугорочне трендове, уоче нове потребе заједнице и правовремено прилагоде своје услуге. На тај начин сирови статистички подаци престају да буду само бројчани показатељи и постају основ за стварање примењивог знања неопходног за развој библиотечке делатности.

У таквом окружењу мења се и професионална улога библиотекара. Поред традиционалне функције посредника у приступу грађи, библиотекар све више постаје аналитичар који селекује, тумачи и повезује податке како би корисницима обезбедио поуздано информационо окружење. Од библиотекара се очекује да статистичке показатеље претвори у смислене

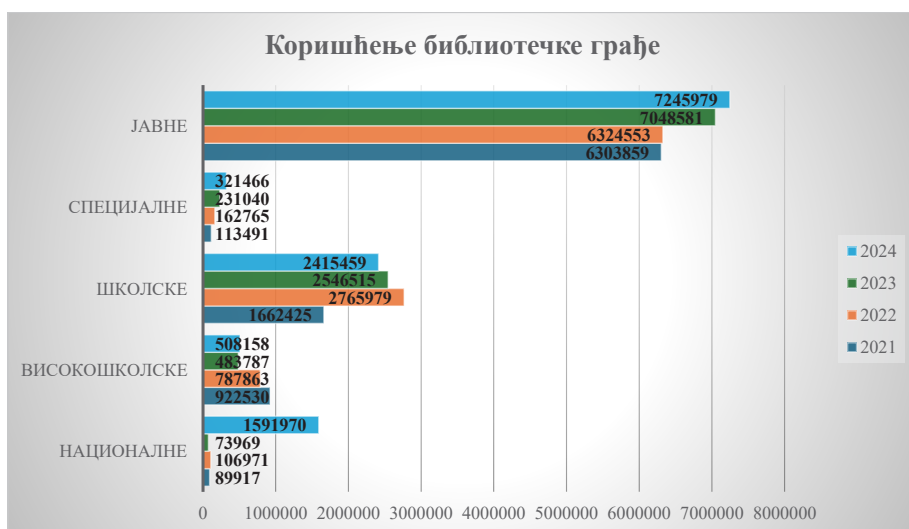
увиде који доприносе бољем управљању ресурсима и квалитетнијем корисничком искуству.

Практично, статистички подаци у библиотекама служе не само за извештавање, већ и за доношење одлука о развоју услуга и приоритетима. Систематично праћење показатеља омогућава установама културе да прецизније одговоре на потребе корисника и аргументовано представе свој значај у ширем културном систему.

Квалитет прикупљених података директно утиче на њихову примену у пракси. Недоследности у уносу, различита тумачења методологије или непотпуно извештавање могу довести до погрешних закључака. Зато је неопходно стално унапређивати стандарде и обуку библиотекара у области статистике. Институције које координишу прикупљање података обезбеђују методолошку уједначеност и поузданост показатеља.

Прецизно унети и обрађени подаци кључни су за доказивање значаја библиотеке пред оснивачима и доносиоцима одлука. У условима ограничених ресурса, статистички показатељи постају основ за вредновање рада, планирање буџета и одлуке о финансирању. Без јасних и поузданих података о корисницима, програмима и услугама, библиотеке не могу аргументовано представити свој значај, што може довести до смањења подршке и ресурса.

Истовремено, ти подаци омогућавају развој програма који подстичу културни дијалог и непосредну комуникацију са корисницима. Статистика, дакле, није супротност културној мисији библиотека, већ један од предуслова њеног остваривања.

Графикон 4. Коришћење библиотечке грађе по типу библиотеке

Овај приказ омогућава увид у обим библиотечких фондова и њихове промене током времена. Може се уочити да количина грађе не расте увек пропорционално са бројем корисника или развојем дигиталних услуга, што указује на сложен однос између традиционалних ресурса и савремених начина приступа информацијама (Графикон 4). У пракси, одлуке о услугама све више се заснивају на анализи података, што омогућава библиотекама да планирају развој, оптимизују ресурсе и прилагоде се потребама корисника. Библиотеке се развијају као организације које активности заснивају на подацима, уз систематско праћење и интерпретацију показатеља у ширем друштвеном контексту.

ДИГИТАЛНА ДОМИНАЦИЈА И ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНОГ БИБЛИОТЕКАРСТВА

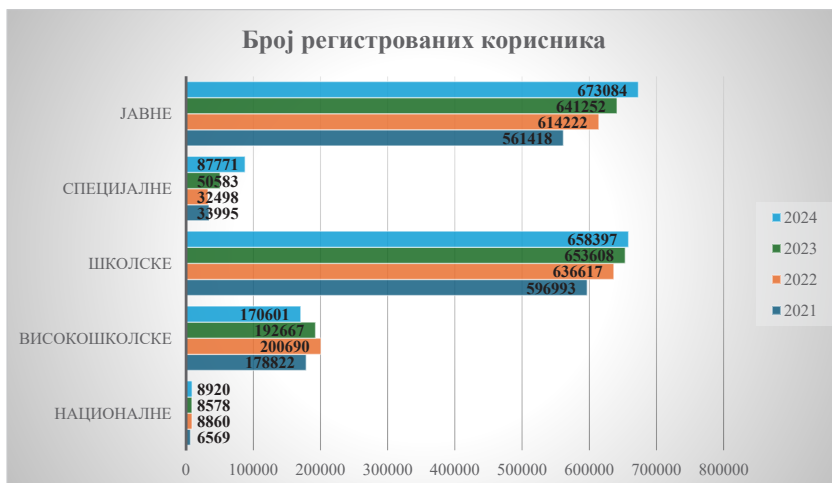
Дигитално окружење доноси бројне предности, али и нове изазове за библиотеке. Повећана доступност информација путем интернета мења начин на који корисници приступају знању, што смањује традиционално коришћење библиотека у физичком простору. Кључни изазов је поузданост и квалитет информација у дигиталном окружењу. Корисници су изложени бројним изворима различитог квалитета, што захтева развој критичког мишљења и информационе писмености. Библиотеке имају важну улогу у обезбеђивању проверених и релевантних извора.

Дигиталне технологије такође отварају нове могућности за развој библиотечких услуга. Онлајн каталози, дигиталне колекције и виртуелни програми омогућавају библиотекама да прошире утицај и допру до ширег круга корисника. Савремене библиотеке балансирају између дигиталне доминације и очувања традиционалних вредности, што захтева пажљив приступ оба аспекта.

Анализа података о коришћењу дигиталних услуга омогућава јавним библиотекама да идентификују потребе корисника и развију програме који подстичу непосредну комуникацију, као што су књижевне вечери, радионице и разговори са ауторима. Подаци не замењују традиционалне облике културне размене, већ их унапређују. Комбинација квантитативних показатеља и квалитативног искуства омогућава библиотекама да очувају улогу простора културног дијалога у дигиталном добу.

Иако се често говори о кризи читања, податак о 673084 члана јавних библиотека у Србији показује супротно (Графикон 5). Ова бројка потврђује да библиотеке имају велики потенцијал за културни дијалог и да их више од

пола милиона људи и даље сматра релевантним ослоном. Код националних, школских, специјалних и јавних библиотека, бележи се пораст броја регистрованих корисника, док је код високошколских дошло до благог пада.

Графикон 5. Број регистрованих корисника по типу библиотеке

ПРОФЕСИОНАЛНИ РАЗВОЈ БИБЛИОТЕКАРА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ

Дигитална трансформација библиотека захтева нове компетенције библиотекара. Поред традиционалних знања, потребне су вештине у дигиталним технологијама, управљању подацима и информационој писмености. Развој вештачке интелигенције и дигиталних алата мења начин приступа информацијама, што захтева да библиотекари пређу са улоге посредника на улогу саветника у претраживању и вредновању информација. Према смерницама IFLA-е, континуирано стручно усавршавање је кључни предуслов развоја библиотека.⁴

Практична искуства показују да библиотекари препознају потребу за додатним образовањем, посебно у дигиталним алатима и новим услугама. Истраживања истичу значај неформалног учења и улогу професионалних удружења у развоју компетенција⁵, али и јасну везу између нивоа дигиталних компетенција и квалитета библиотечких услуга.

⁴ IFLA, Global Vision Report Summary, 2018.

⁵ Давидовски, Биљана. „Пут до компетентног библиотекара – савремени стручни кадар у јавним библиотекама Златиборског округа“. *Корак библиотеке*, бр. 7, 146-166.

БИБЛИОТЕКЕ КАО ПРОСТОР КУЛТУРНОГ ДИЈАЛОГА

Библиотеке имају значајну улогу у развоју културног дијалога, као простори који повезују знање, културу и заједницу. UNESCO истиче да библиотеке представљају кључне институције за равноправан приступ информацијама и култури.⁶

У дигиталном окружењу ова улога се проширује кроз онлајн програме, дигиталне колекције и нове облике комуникације, чиме библиотеке задржавају релевантност у савременом друштву. Културни дијалог у библиотекама обухвата не само промоцију књиге, већ и стварање простора за размену идеја, мишљења и искустава. Тако библиотеке имају значајну друштвену улогу, подстичући критичко мишљење и активну улогу појединца. У дигиталном окружењу ова улога се проширује кроз онлајн дискусије, виртуелне изложбе и дигиталне платформе за учење.

ЗАКЉУЧАК

Библиотеке у дигиталном добу пролазе кроз сложену трансформацију која обухвата промене у приступу информацијама, организацији рада и професионалним компетенцијама. Постају институције које управљају подацима, дигиталним ресурсима и знањем, али истовремено задржавају своју културну и образовну функцију.

Анализа улоге података у библиотекарству показује да статистички системи не служе само за евиденцију, већ представљају основу за доношење одлука, стратешко планирање и унапређење услуга. У том процесу библиотекари, поред традиционалних знања, све више преузимају улогу аналитичара и посредника у управљању информацијама.

Подаци, међутим, немају вредност сами по себи. Њихов значај настаје тек онда када се претворе у информације које омогућавају разумевање потреба корисника, праћење читалачких навика и развој услуга у складу са савременим друштвеним променама. На тај начин подаци постају основ за стицање институционалног знања, док знање остаје коначни циљ библиотечке делатности.

Библиотеке се, стога, не могу разумети само кроз појединачне показатеље, већ као део динамичне мреже односа између података, знања и културних пракси. У дигиталном окружењу оне не нестају, већ се изно-

⁶ UNESCO Public Library Manifesto, 2022.

ва дефинишу управо у простору између културног дијалога и дигиталне доминације, где подаци служе као средство доказивања значаја и одрживости, а знање остаје њихов коначни циљ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Давидовски, Биљана. „Пут до компетентног библиотекара – савремени стручни кадар у јавним библиотекама Златиборског округа”. У *Корак библиотеке* бр. 7 (2022): 146–166.
<https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2022/12/Davidovski-B.-Put-do-kompetentnog.pdf> (преузето 27.03.2026)
2. Evans, Wendy, and David Baker, eds. *The End of Wisdom?: “The Future of Libraries in a Digital Age”*. Oxford: Chandos Publishing, 2016.
<https://dokumen.pub/the-end-of-wisdom-the-future-of-libraries-in-a-digital-age-0081001428-9780081001424.html> (преузето 27.03.2026)
3. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). “IFLA Global Vision Report Summary”. The Hague: IFLA, 2018.
<https://repository.ifla.org/rest/api/core/bitstreams/a958ef4b-5dda-4218-affe-623022fa01d5/content> (преузето 28.03.2026)
4. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). “IFLA Trend Report 2021 Update”. The Hague: IFLA, 2021.
<https://repository.ifla.org/rest/api/core/bitstreams/83ae052f-5919-402f-9bb6-020ee0d5453c/content> (преузето 28.03.2026)
5. „Библиотеке”. *Култура 2021 = Culture [2021]*, [рукопис припремили Јасмина Крстић ... и др.], 46–51. Београд: Републички завод за статистику, 2022.
6. „Библиотеке”. *Култура 2022 = Culture [2022]*, [рукопис припремили Јасмина Крстић ... и др.], 44-49. Београд: Републички завод за статистику, 2023.
7. „Библиотеке”. *Култура 2023 = Culture [2023]*, [рукопис припремили Јасмина Крстић ... и др.], 44-49. Београд: Републички завод за статистику, 2024.
8. „Библиотеке”. *Култура 2024 = Culture [2024]*, 46-50. Београд: Републички завод за статистику, 2025.
9. “UNESCO Public Library Manifesto”. Paris: UNESCO, 2022.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385149> (преузето 29.03.2026)

Marijana Uzunovski

Institute for Cultural Development Research, Belgrade

marijana@zaprokul.org.rs

LIBRARIES IN THE DIGITAL AGE: BETWEEN DATA, KNOWLEDGE, AND CULTURAL DIALOGUE

Abstract: Modern libraries operate in an environment shaped by rapid technological development and digital communication platforms. These changes have significantly transformed their role, expanding it from traditional functions to include data management, digital resources, and knowledge organization. This paper analyzes the role of libraries in the digital age, with particular emphasis on statistical data, professional development of librarians, and the function of libraries as spaces of cultural dialogue. Special attention is given to data collection systems in Serbia and their importance for planning and development of library services. The paper highlights the need to integrate traditional library values with modern digital practices.

Keywords: libraries, digital environment, data, knowledge, cultural dialogue, professional development

Милица Шевкушић

Институт техничких наука САНУ

Београд, Србија

biblioteka@itn.sanu.ac.rs

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК:027.7:001.891:004.77]

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.008>

УЛОГА ВИСОКОШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА У РАЗВОЈУ ОТВОРЕНЕ НАУКЕ: ИЗАЗОВИ И ПРЕПОРУКЕ

Апстракт: Рад се бави библиотечким услугама које имају за циљ подршку отвореним научним праксама у академским институцијама. На основу података из литературе и примера из академских установа у свету и региону, као и искуства стеченог кроз вишегодишње ангажовање у развоју инфраструктуре и професионалних компетенција за отворену науку, настојали смо да одговоримо на питање да ли треба уводити овакве услуге у библиотеке високошколских установа. Ове услуге обухватају, пре свега, подршку објављивању резултата истраживања у отвореном приступу, управљање истраживачким подацима, успостављање и одржавање институционалних репозиторијума, као и едукацију корисника о отвореној науци. Увођењем поменутих услуга високошколске библиотеке директно доприносе остваривању кључних циљева академских институција, као што су унапређење квалитета високог образовања и научноистраживачког рада, јачање академског интегритета и повећање међународне видљивости. Током последњих деценија, услуге у вези са отвореном науком су се усталиле у академском окружењу, а успешни примери показују да високошколске библиотеке могу дати значајан допринос у овој области, под условом да постоји ефикасна координација на нивоу универзитета и обезбеђена стабилна инфраструктура. У раду су дате и опште смернице за развој библиотечких услуга у вези са отвореном науком у условима ограничених ресурса.

Кључне речи: високошколске библиотеке, отворена наука, библиотечке услуге, компетенције библиотекара, институционални репозиторијуми, управљање истраживачким подацима

УВОД

Током последњих тридесетак година академске библиотеке пролазе кроз дубоку трансформацију, која је започела померањем фокуса са традиционалних услуга као што су каталогизација и издавање књига на управљање електронским изворима информација. Савремене академске библиотеке су активно укључене у наставне и научноистраживачке процесе и друге активности институција у чијем су саставу (Delaney and Bates 2015; Koltay 2016). Својим програмима и активностима оне доприносе јачању академског интегритета, пружају подршку издавачкој делатности високошколских установа, воде програме едукације у области информационе писмености, учествују у развоју отворених едукативних ресурса и одржавају дигиталне архиве, укључујући и институционалне и тематске репозиторијуме (Cox and Corral 2013a). Са развојем покрета за отворену науку њихове услуге се шире и на управљање истраживачким подацима, едукацију у области отворене науке и подршку грађанским научним истраживањима. Библиотеке се позиционирају као актери у истраживачком процесу и носиоци кључних инфраструктура за научну комуникацију (Auris and Ignat 2018).

Овај процес се не одвија у свим срединама истим интензитетом и са једнаким успехом. Да ли ће одређена библиотека развити услуге које имају за циљ подршку отвореним научним праксама зависи од много фактора: постојања или непостојања политика отворене науке, положаја библиотеке у националном библиотечко-информационом систему, стратешких опредељења институција, доступности материјалних и људских ресурса, вештина и компетенција, али и мотивације библиотекара.

Ова расправа се фокусира на високошколске библиотеке, односно библиотеке факултета и одељења, одсека или департмана, у оквиру јавних универзитета. Циљ рада је да се покрене шира дискусија о могућностима за развој услуга које имају за циљ подршку отвореним научним праксама у високошколским библиотекама и дефинишу прелиминарне опште препоруке полазећи од следећих питања:

- Да ли високошколске библиотеке треба да развијају услуге у вези са отвореном науком?
- Који су предуслови за развој таквих услуга?
- Како развијати нове услуге у условима ограничених људских и материјалних ресурса?

МЕТОДОЛОГИЈА

Рад се заснива на квалитативној анализи одабране научне и стручне литературе о улози академских библиотека у подршци отвореној науци, личном искуству стеченом кроз вишегодишње ангажовање у развоју инфраструктуре и професионалних компетенција за отворену науку и анализи стања у библиотекама факултета Универзитета у Бањој Луци,¹ спроведеној 2025. године.

Иако анализа обухвата и искуства библиотека из различитих крајева света, а нарочито Европе, фокус је регионалан, па су препоруке изнесене на крају рада прилагођене локалном контексту земаља бивше Југославије, пре свега због тога што су библиотеке у тим земљама деценијама пратиле исте правце развоја у заједничкој држави, а и данас њихов рад обликују слична правна решења, организационе и управљачке структуре, као и начини финансирања.

Трансформација високошколских библиотека, укључујући и услуге у вези са отвореном науком, није систематски обрађена у литератури. Од објављивања свеобухватне студије Александре Вранеш (Вранеш 2004) прошло је више од двадесет година, а управо током тог периода формирао се покрет за отворену науку. О високошколским библиотекама се најчешће објављују студије случаја. Подршка научном раду разматра се у контексту академских библиотека, где се високошколске и универзитетске библиотеке углавном анализирају као јединствен екосистем.

Када су услуге у вези са отвореном науком у питању, објављене научне и стручне публикације углавном нису одраз реалног стања ствари, зато што је отворена наука динамична област деловања, где се технички стандарди, инфраструктура, захтеви у погледу вештина и услуга брзо мењају. Стручњаци који су активно укључени у пројекте у вези са отвореном науком своје резултате углавном представљају у извештајима, кратким конференцијским саопштењима и јавним предавањима, док научне и стручне публикације објављују знатно ређе.

¹ Анализа је представљена у необјављеном извештају *Развој библиотечких услуга на Универзитету у Бањој Луци: анализа стања и препоруке (2025)*, насталом у оквиру пројекта POLICY ANSWERS. Извештај је резултат је истраживања које је обухватало анализу правних докумената, административних података и инфраструктуре, као и интервјуе са представницима управе и администрације Универзитета у Бањој Луци. Циљ анализе је била процена стања дигиталних и *in-situ* библиотечких услуга и сервиса у односу на потребе наставног у научноистраживачког рада, с посебним акцентом на подршку примени принципа отворене науке. Извештај није објављен.

Сходно томе, карактер овога рада неће бити строго научни, јер није било могуће применити стандардну научну методологију у свим његовим сегментима. Изнети закључци имају прелиминарни карактер и треба их посматрати, пре свега, као полазиште за даља истраживања, која би обухватала детаљнију анализу релевантне литературе, стратешких докумената високошколских установа и јавних политика, као и емпиријска истраживања (пре свега, анкете међу библиотекарима и корисницима високошколских библиотека). Рад је оријентисан ка практичним аспектима и нуди опште препоруке за успостављање услуга у вези са отвореном науком у високошколским библиотекама.

РАЗВОЈ БИБЛИОТЕЧКИХ УСЛУГА У ВЕЗИ СА ОТВОРЕНОМ НАУКОМ

Ангажовање академских библиотека у контексту отворене науке и развој услуга које подржавају отворене научне праксе представљају логичан наставак процеса дигиталне трансформације библиотека, започетог крајем XX века. Поред развоја информационо-комуникационих технологија, на трансформацију академских библиотека у Европи и региону значајно је утицао и Болоњски процес, који је довео до померања акцента ка самосталном учењу, развоју критичког мишљења и истраживачких вештина. У том контексту мења се и улога библиотекара: уместо посредника у проналажењу литературе, они постају „ментори“ који усмеравају студенте ка самосталном претраживању и критичком вредновању информација, као и едукатори који реализују програме развоја информационе писмености (Ovčina 2008; Kodrić and Dizdar 2010; Rastoder 2013; Antulov 2019).

Током прве деценије XXI века, с развојем покрета за отворени приступ, а потом и за отворену науку, академске библиотеке преузимају нове улоге у домену научне комуникације, посебно кроз развој институционалних репозиторијума (Cullen and Chawner 2011; Moruf et al. 2019), подршку издаваштву у отвореном приступу и промоцију отвореног приступа свим резултатима истраживања, укључујући и истраживачке податке и софтвер, као и у креирању отворених едукативних ресурса. На појединим универзитетима, библиотеке постају носиоци издавачке делатности (Richard, Koufogiannakis, and Ryan 2009; Chadwell and C. Sutton 2014; Ward and Lavoie 2016).

У литератури се помињу следеће библиотечке услуге које имају за циљ подршку отвореној науци (Cox and Corral 2013a; Ayris and Ignat

2018; Karlstrøm and Hegglund 2018; Koltay 2019; Tzanova 2020; Bawden and Robinson 2024):

- подршка објављивању резултата истраживања у отвореном приступу (помоћ у избору часописа и разумевању различитих модела отвореног приступа, ауторских права и лиценци, подршка у самоархивирању радова);
- подршка управљању истраживачким подацима (помоћ у припреми планова управљања истраживачким подацима, разумевању и припреми метаподатака, примени FAIR принципа, избору репозиторијума за истраживачке податке) и истраживачким софтвером (Akers et al. 2014; Koltay 2016, 2019; Rice 2019; Tzanova 2020; Adams, Jones, and Foster 2023);
- успостављање и одржавање институционалних репозиторијума (депоновање научних резултата, контрола квалитета метоподатака, интеграција са другим системима и сервисима, помоћ у дисеминацији резултата истраживања) (Burns, Lana, and Budd 2013; Asadi et al. 2019; Moruf et al. 2019);
- едукација корисника о изворима научних информација у отвореном приступу, отвореној науци и инфраструктури (Gidakovic 2024);
- подршка грађанској науци (Kaarsted et al. 2023; Birk et al. 2024).

Увођење подршке за отворене научне праксе најчешће почиње укључивањем ових принципа у институционалне стратегије, усвајањем политика отворене науке или као одговор на захтеве финансијера истраживања. Чак и када за то нису обезбеђена значајна додатна средства или нова радна места, развој ових услуга обично се одвија плански – кроз дефинисање приоритета, постепено увођење нових активности и ангажовање постојећих служби и запослених, прерасподелу задатака и развој нових компетенција.

Будући да неке од наведених услуга захтевају развијену инфраструктуру, високошколске библиотеке често нису у могућности да самостално покрију читав спектар, већ их обезбеђују у сарадњи са централним универзитетским библиотекама, ИТ сектором и другим службама на универзитету. Подршка отвореној науци је најефикаснија када централне универзитетске библиотеке обезбеђују основну инфраструктуру, координацију и едукацију, док се библиотеке факултета старају о практичној примени тих услуга (Назаровец 2022; Hübner and Wagner 2023). Универзитет у Гетингену, где су инфраструктура и услуге добрим делом развијени кроз учешће у међународним пројектима, и где је отворена наука укључена у стратеш-

ке циљеве универзитета, добар је пример таквог приступа (Schmidt et al. 2018). У неким срединама носиоци инфраструктуре су националне библиотеотеке (Silivestru 2022).

Развој отворене науке довео је до појаве нових улога и трансформације постојећих занимања (Cox and Corral 2013b; Koltay 2019; Tzanova 2020). У академском окружењу појављују се координатори за отворени приступ, администратори репозиторијума, стручњаци за управљање истраживачким подацима (*data steward, data curation specialist*), стручњаци за научну комуникацију, а те нове улоге се неретко додељују библиотека-рима. Нажалост, експанзија улога, задатака и обавеза није увек праћена увећавањем људских и материјалних ресурса. То посебно погађа високошколске библиотеке, које, по правилу, имају релативно мали број запослених и слабе изгледе да он број повећа.

Трансформација захтева и нове вештине. Поред информационе и дигиталне писмености, ту је и управљање истраживачким подацима, разумевање правних и етичких аспеката – а посебно ауторских права и лиценцирања, вештина комуникације, педагошке вештине итд. (Cassella and Morando 2012; Simons and Richardson 2012). У Европској унији, комплексни едукативни програми² и платформе за учење³ развијају се кроз велике међународне пројекте, а на институционалном нивоу се успостављају јединице, обично у оквиру универзитетских библиотека, задужене за реализацију програма едукације (Swiatek 2019).

У академској заједници су присутне расправе о томе да ли библиотекари треба да буду носиоци услуга у области отворене науке или те улоге треба да преузму ИТ стручњаци или канцеларије за подршку истраживачком раду или пак стручњаци нових профила (Mons 2018; Revez 2018; Nadad and Aharony 2024). Библиотеке већ имају искуство у управљању информацијама, метаподацима, дугорочном чувању и подршци истраживачима, па се подршка отвореном приступу и управљање институционалним репозиторијумима види као природни наставак тих активности. С друге стране, нове области, а нарочито одређени аспекти управљања истраживачким подацима и развој техничке инфраструктуре,

² Између осталог, курикулуми развијени у оквиру пројеката FOSTER и FOSTER+, сада доступни на платформи *OpenPlato*: <https://openplato.eu/course/view.php?id=3>, или курсеви настали у оквиру пројеката PATTERN (<https://www.pattern-openresearch.eu/trainings>) и Skills4EOSC (<https://www.skills4eosc.eu/participate/skills4eosc-training-courses>).

³ Између осталих, *OpenPlato* (<https://openplato.eu>), EOSC-Pillar Gateway (<https://eosc-pillar.d4science.org>), DARIAH-Campus (<https://campus.dariah.eu>) итд.

захтевају специјализована знања која превазилазе традиционалне компетенције библиотекара.

РЕГИОНАЛНА ПЕРСПЕКТИВА: ИЗАЗОВИ

Иако у региону има примера високошколских библиотека које обезбеђују подршку за отворену науку, пре свега кроз развој и одржавање институционалних репозиторијума, а све више и кроз подршку управљању истраживачким подацима (Kranjес, Glavica, and Vodipiјеvec 2018), често се могу чути коментари да у овом типу библиотека не постоје одговарајући капацитети, да су финансијске и административне баријере непремостиве, те да у појединим академским установама не постоји потреба таквим услугама. У наставку текста анализираћемо позицију високошколских библиотека у региону и главне изазове за увођење услуга у вези са отвореном науком.

ПРАВНИ И ОРГАНИЗАЦИОНИ ОКВИР ЗА ДЕЛАТНОСТ ВИСОКОШКОЛСКИХ БИБЛИОТЕКА У РЕГИОНУ

Правно гледано, делатност високошколских библиотека региону одвија се на пресеку неколико сектора: културе, високог образовања и науке, а ове области су обично у надлежности различитих министарстава.⁴

Поред прописа из поменутих области, на рад високошколских библиотека директно утичу и акта установа у чијем су саставу. У тим акцијама (статути и правилници о унутрашњој организацији и систематизацији радних места) оне су дефинисане као организационе јединице у оквиру факултета или одељења (одсека, департмана) без аутономије у правним, кадровским и финансијским питањима, и по правилу се сврставају у оквир административних или стручних служби.

Правилници о унутрашњој организацији и систематизацији радних места садрже попис активности и стручних квалификација за свако радно место. Ова акта нису увек јавно доступна, те није могуће спровести детаљну анализу, али на основу доступних информација, запажају се разлике између библиотека у оквиру истог универзитета. Иако се чини да доминирају описи послова који обухватају само традиционалне услуге,

⁴ Правни контекст је посебно компликован у Босни и Херцеговини, где министарства надлежна за секторе културе и образовања постоје на нивоу ентитета, а у Федерацији Босне и Херцеговине и на нивоу кантона (Sabljaković, Rastoder, and Bogučanin 2011).

као што су набавка и каталогизација публикација, библиографија и издавање публикација корисницима, очигледна је тенденција да се поједине активности у вези са отвореном науком,⁵ па чак и подршка спровођењу политика отворене науке укључе у описе радних места.⁶ Стручне квалификације у правилницима о систематизацији обично су усклађене са законом и подзаконским актима, али у пракси се још увек може десити да посао библиотекара обавља особа без одговарајуће школске спреме и положеног стручног испита (Стошић and Ђорђевић 2020).

Чињеница да се унутар високошколских установа улога библиотекара често препознаје као искључиво административна и техничка, а не као витални допринос наставним и истраживачким процесима, као и акценат на традиционалним улогама библиотеке у описима послова у правилницима о систематизацији радних места, могу имати за последицу недовољно ангажовање библиотекара у развијању нових услуга.

Делатност високошколских библиотека тесно је повезана са делатношћу универзитетских библиотека: и једне и друге подржавају наставни, научноистраживачки и уметнички рад и намењене су студентима, наставницима и истраживачима, али су отворене и за ширу заједницу. Универзитетске библиотеке имају стратешку улогу на нивоу универзитета и кроз матичне функције усмеравају рад високошколских библиотека, док су високошколске пре свега усмерене на непосредне услуге корисницима у оквиру својих установа. У пракси су ти односи сложени и зависе од организације библиотечно-информационог система, структуре универзитета, извора финансирања и расположивих ресурса.

У срединама у којима су факултети дуго били, или још увек јесу, самостална правна лица, између факултетских библиотека у оквиру истог универзитета могу постојати велике разлике у величини фонда, просторним капацитетима и опреми, као и доступности литературе и сервиса. Такве библиотеке ретко сарађују са другим, сличним библиотекама у реализацији заједничких програма и активности, што додатно отежава трансфер знања и вештина и стандардизацију активности и услуга.

⁵ На пример, одржавање институционалног репозиторијума на Филозофском факултету Универзитета у Риједи: https://ffri.uniri.hr/wp-content/uploads/Pravilnik_o_unutarnjem_ustroju-2025.pdf

⁶ Медицински факултет Свеучилишта у Загребу, Хрватска: https://www.mefos.unios.hr/images/dokumenti/fakultet/ustrojstvo_rm_2024.pdf, или Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Србија: https://www.fasper.bg.ac.rs/pravna_akta/fakultet/2022/20220527_1-Pravilnik%20o%20organizaciji%20i%20sistemizaciji%20poslova%20i%20radnih%20zadataka.pdf.

Постојање институционалне или националне политике отворене науке може бити значајан подстицај за развој услуга и стицање нових вештина. У Словенији је након усвајања Акционог плана за отворену науку (Action Plan for Open Science for the Implementation of Objective 6.2: Open Science to Improve the Research Quality, Efficiency, and Responsiveness of the Resolution on the Slovenian Scientific Research and Innovation Strategy 2030 (ReZrIS30) 2023) покренут национални пројекат SPOZNAJ, који реализују Централна техничка библиотека Универзитета у Љубљани и двадесет научноистраживачких организација са циљем системског увођења отворене науке у истраживачки сектор кроз развој инфраструктуре, политика и компетенција (Pušnik and Legat 2024). И у Србији је усвајање националне политике отворене науке⁷ довело до убрзаног развоја инфраструктуре и компетенција, иако за то нису била опредељена посебна средства, пре свега захваљујући ангажовању институција (Kosanović and Ševkušić 2021) и неформалних библиотечких заједница (Đorđević et al. 2021; Ковачевић and Њежић 2022).

ИНФРАСТРУКТУРА

Дигитални репозиторијуми представљају кључну инфраструктуру за отворену науку. Они омогућавају широку дисеминацију резултата истраживања и наставних материјала и тако повећавају видљивост институције и њених сарадника (Asadi et al. 2019; Moruf et al. 2019). Развој репозиторијума у региону каснио је за развојем ове врсте инфраструктуре у Европи. Значајну улогу у том развоју имали су европски пројекти,⁸ као и доступност софтверских решења отвореног кода (*DSpace*, *Eprints*, *Islandora* итд.)

У региону се запажају различити приступи изградњи дигиталних репозиторијума. У Хрватској високошколске установе имају своје репозиторијуме, али се инфраструктура координира на националном нивоу кроз систем ДАБАР (Дигитални академски архиви и репозиторији), која омо-

⁷ Платформа за отворену науку усвојена је 2018. године. У децембру 2024. усвојена је нова знатно проширена верзија ове јавне политике. <http://www.open.ac.rs/index.php/politika>.

⁸ На пример, *Open Access Infrastructure for Research in Europe 2020* (<https://doi.org/10.3030/643410>), *OpenAIRE Advancing Open Scholarship* (<https://doi.org/10.3030/777541>), *National Initiatives for Open Science in Europe* (<https://doi.org/10.3030/857645>), као и читав низ TEMPUS и ERASMUS пројеката.

гућава факултетима и другим установама да лако успоставе и управљају институционалним репозиторијумима. Систем централизовано развија и технички одржава Свеучилишни рачунски центар (Срце), док установе самостално управљају садржајем (Moslavac 2019).

У Словенији и Северној Македонији репозиторијуми су успостављени на нивоу универзитета, а такав приступ преовлађује и у Босни и Херцеговини, док је у Србији присутно више различитих приступа развоју инфраструктуре.⁹ Универзитети у Крагујевцу, Нишу и Новом Саду, као и Криминалистичко-полицијски универзитет имају репозиторијуме на нивоу универзитета, за већи део факултета Универзитета у Београду инфраструктуру је обезбедио Рачунарски центар Универзитета у Београду (РЦУБ),¹⁰ док остали користе посебне колекције у репозиторијуму које развија Универзитетска библиотека “Светозар Марковић” у Београду (УБ-СМ),¹¹ или планирају да самостално изграде инфраструктуру. Државни универзитет у Новом Пазару и Универзитет уметности у Београду користе посебну колекцију у репозиторијуму који је развила УБСМ. Кључну улогу у развоју репозиторијума у академским институцијама у Србији имале су управе, а одлука је најчешће била мотивисана усклађивањем са националном политиком отворене науке. Репозиторијумима углавном управљају библиотекари.¹²

Важно је напоменути да су први репозиторијуми у академским институцијама у Србији, Црној Гори и Босни и Херцеговини успостављени у оквиру TEMPUS пројекта *Нови библиотечки сервиси на универзитетима Западног Балкана* (2010-2012).¹³ У оквиру пројекта је развијен и подсистем Е-тезе како би се олакшало депоновање докторских дисертација и завршних радова (Столић 2017). Ови репозиторијуми од самог почетка нису

⁹ Закључци су изведени на основу доступних, непотпуних података из међународних регистара репозиторијума OpenDOAR (<https://opendoar.ac.uk>) и *International Repository Directory* (<https://ird.coar-repositories.org>). Према тим подацима, број репозиторијума у Хрватској и Србији далеко је већи него у другим анализираним државама. Једини регистрован репозиторијум из Црне Горе није био у функцији када је овај рад писан.

¹⁰ Репозиторијуми које је реализовао РЦУБ: <https://trapist.rcub.bg.ac.rs/spira/#/>

¹¹ Репозиторијум Универзитета у Београду: <https://phaidrdbg.bg.ac.rs/>

¹² Занимљиво је да је, након неуспелог покушаја да се библиотекари мотивишу и обуче за управљање институционалним репозиторијумом, на Филозофском факултету Универзитета у Београду тај посао преузела друга служба.

¹³ На универзитетима у Београду, Нишу, Крагујевцу, Сарајеву, Тузли, као и на Универзитету Црне Горе током пројекта, а на универзитетима у Приштини и Бањој Луци након његовог завршетка. (Столић 2017).

испуњавали техничке стандарде и углавном су се користили искључиво за депоновање докторских дисертација. УБСМ, која је преузела одржавање система након окончања пројекта, унапредила је свој репозиторијум тек 2022. године због повећаног интересовања институција да посредством репозиторијума достављају метаподатке у национални CRIS систем еНаука (Столић, Милошевић, and Жикић 2023). Овај пример показује да развоју инфраструктуре мора претходити стратешко планирање. Развој кључних инфраструктура може започети кроз пројекат, али се одржавање основних функција не сме ослањати искључиво на пројекте (POSI Adopters 2025).

Платформе за објављивање часописа и монографија у отвореном приступу углавном се одржавају на нивоу универзитета, а библиотекари високошколских установа могу бити укључени у различите фазе издавачког процеса (нпр. додељивање DOI ознака, проверу рукописа уз помоћ алата за детекцију плагијаризма итд.). Библиотека Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу пример је библиотеке која управља платформом за издавање монографија у отвореном приступу (Melinščak Zlodi 2023), али примери такве праксе нису чести у високошколским библиотекама.

УСВАЈАЊЕ НОВИХ ВЕШТИНА

Континуирано учење је кључни предуслов за ефикасно обављање нових задатака, али оно се тешко уклапа у динамику свакодневних радних обавеза високошколских библиотекара. Рад са корисницима је посебан изазов у библиотекама у којима мали број запослених обавља све библиотечке послове. Чак и када је број корисника мали, интеракција са њима подразумева померање фокуса са активности којом се библиотекар у том тренутку бави на корисника, а то представља препреку учешћу у програмима едукације. Због тога је неопходно да управе академских установа препознају значај сталног стручног усавршавања и омогуће библиотекарима да учествују у едукативним програмима.

Срећна околност је да је избор едукативних материјала објављених под слободним лиценцама – што значи да се могу превести и прерадити - заиста велик. Као што је напред наведено, током последњих десетак година систематски су развијани курсеви и курикулуми у области отворене науке, као и виртуелна окружења за учење.

Значајну улогу у развоју програма за јачање компетенција имају политике отворене науке, нарочито ако се у циљу њихове имплементације финансирају програми обуке, као што је то случај у Словенији (Pušnik

and Legat 2024)., или основају центри за подршку отвореној науци на институционалном нивоу, при универзитетским библиотекама, као што је то случај на Универзитету у Риједи (Dorotić Malič, Turk, and Krišković Važdarić 2023). Тамо где нема институционализоване подршке, усвајање нових вештина углавном ће зависити од личне иницијативе библиотекара и библиотечке заједнице (Ђорђевић et al. 2021; Ковачевић and Њежић 2022).

МОТИВАЦИЈА

Отпор библиотекара у високошколским библиотекама према увођењу нових задатака и улога најчешће је резултат судара нових захтева са постојећим улогама, ресурсима и системом вредновања рада. Активности у вези са подршком отвореној науци нису адекватно препознате у системима евалуације рада и награђивања библиотекара, што негативно утиче на мотивацију да се преузму нове улоге. Поред тога, присутна је извесна несигурност у комуникацији са истраживачима, нарочито у вези са дељењем истраживачких података, као и страх од техничке сложености нових алата и платформи.

На мотивацију библиотекара може негативно утицати и отпор наставника и сарадника према отвореној науци, који је најчешће повезан са чињеницом да систем вредновања едукативног и научног рада не препознаје отворене научне праксе, али и са страхом од злоупотребе података и губитка контроле над резултатима.

Препоруке за развој библиотечких услуга у вези са отвореном науком у високошколским библиотекама

Као што се из претходног излагања може закључити, развој услуга у области отворене науке у високошколским библиотекама захтева системски приступ и координацију на институционалном и националном нивоу. У наставку су дате препоруке које се односе на организацију рада, развој капацитета и унапређење инфраструктуре и услуга:

- Неопходна је ефикаснија координација активности универзитетских и високошколских библиотека у циљу дефинисања и усвајања принципа добре праксе, реализације заједничких програма, изградње заједничке инфраструктуре, или усклађивања техничких и оперативних стандарда, уколико високошколске библиотеке већ располажу инфраструктуром. Ако не постоји централна библиотека на нивоу

универзитета, препоручује се успостављање тела које би координирало активности факултетских библиотека и развој нових услуга и инфраструктуре.

- Успостављањем конзорцијума за координирану набавку стручне литературе и академских сервиса, на националном нивоу или на нивоу универзитета, оствариле би се не само финансијске уштеде, него би се и библиотекарски у високошколским установама ослободили дела традиционалних задатака и добили простор за стручно усавршавање и развој нових услуга.
- Описе послова у актима о систематизацији радних места треба ревидирати како би се укључиле активности у вези са отвореном науком које библиотекарски већ обављају. Овде задатке треба јасно формализовати у описима радних места чак и ако се њихово увођење тек планира.
- Управе институција треба да подрже континуирано стручно усавршавање запослених у високошколским библиотекама кроз националне програме, учешће у међународним пројектима, самостално учење и умрежавање са другим библиотекама. Библиотекаре треба укључити у програме размене и студијске посете партнерским институцијама у иностранству у оквиру међународних пројеката и подстицати их да преносе стечена знања кроз организацију обука, радионица или других облика интерног професионалног развоја.
- Ако универзитетска библиотека има платформу за објављивање отворених едукативних материјала, библиотекарем високошколских библиотека треба омогућити на тој платформи објављивање своје материјале, у складу са унапред дефинисаним планом и критеријумима. Ако не постоји адекватна специјализована платформа, материјали се могу објављивати и у институционалним и другим репозиторијума (нпр. *Zenodo*).
- Промовисањем академских сервиса у отвореном приступу и организовањем обука за њихово коришћење библиотеке унапређују своје услуге и позиционирају се као релевантан актер у истраживачком процесу. Бројни репозиторијуми, агрегатори и претраживачи (попут OpenAIRE Explore, CORE, BASE, WorldCat, GoTriple) бесплатно су доступни и омогућавају приступ научним публикацијама и подацима о цитираности (OpenAlex, Mathilda). За организовање обука за коришћење ових извора и помоћ у претраживању довољне су и традиционалне вештине библиотекара, а њиховим укључивањем у списак доступних сервиса знатно се обогаћује понуда библиотеке.

- Библиотекари треба да активно информишу наставнике и сараднике о предностима депоновања различитих резултата едукативног и научноистраживачког рада у дигиталне репозиторијуме, као и да им пруже практичну подршку у том процесу кроз обуке и корисничка упутства. Ако институционални репозиторијуми не постоје, кориснике треба упознати са општим репозиторијумима у које бесплатно могу депоновати своје радове и наставне материјале (нпр. Zenodo).
- Високошколске библиотекаре треба укључити у све фазе развоја и имплементације библиотечке инфраструктуре. Да би могли ефикасно да обучавају кориснике и пружају корисничку подршку, библиотекари морају да разумеју основну архитектуру и начин функционисања система као што су репозиторијуми. Њихово познавање библиотечких стандарда, као и искуство у раду са различитим корисничким групама, може позитивно утицати на прилагођавање система реалним потребама.

ЗАКЉУЧАК

Увођењем нових услуга усмерених на подршку отвореној науци, високошколске библиотеке директно доприносе остваривању кључних циљева високошколских установа, као што су унапређење квалитета високог образовања и научноистраживачког рада, развој академског интегритета и јачање међународне видљивости институције. Активна улога библиотекара у одржавању и унапређењу репозиторијума и других компоната дигиталне инфраструктуре јача капацитете институције за учешће у међународним иницијативама и пројектима.

Библиотекари у високошколским библиотекама треба да развијају услуге у области отворене науке, јер се тиме директно унапређују видљивост, доступност и утицај образовних и истраживачких активности које њихове институције реализују. Развој нових услуга омогућава библиотекаима да ојачају своју улогу у оквиру институције и ревитализују делатност библиотеке тамо где је она делимично скрајнута услед ограничених могућности набавке комерцијалних академских сервиса и све интензивнијег коришћења алата заснованих на вештачкој интелигенцији међу корисницима.

Развој услуга у области отворене науке у високошколским библиотекама пре свега захтева јасну институционалну подршку – кроз укључивање отворене науке у институционалне стратегије, политике и општа

акта, развој кадровских капацитета и обезбеђивање техничке инфраструктуре и материјалних ресурса, као и кроз систем награђивања који препознаје и подржава ангажман библиотекара у овим активностима. Међутим, чак и када развој нових услуга није могућ због материјалних и техничких ограничења, корисницима треба пружити информације о доступним програмима подршке, едукативним програмима и материјалима, као и о приступу инфраструктури ван матичне институције. Посебну пажњу треба посветити сарадњи са другим високошколским установама и универзитетским библиотекама, као и јачању компетенција библиотекара кроз бесплатне онлајн обуке, размену знања унутар заједнице и учење кроз праксу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Action Plan for Open Science for the Implementation of Objective 6.2: Open Science to Improve the Research Quality, Efficiency, and Responsiveness of the Resolution on the Slovenian Scientific Research and Innovation Strategy 2030 (ReZrIS30), Nos 63100-1/2023/5 (2023). <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVZI/Znanost/Nacionalne-strategije-in-dokumenti/2023-Action-Plan-Open-Science-Slovenia.pdf>.
2. Adams, Jenni, Bev Jones, and Helen Foster. 2023. 'Supporting FAIR Data Management Planning Across Different Disciplines at the University of Sheffield'. *Data Science Journal* 22 (1). <https://doi.org/10.5334/dsj-2023-017>.
3. Akers, Katherine G., Fe C. Sferdean, Natsuko H. Nicholls, and Jennifer A. Green. 2014. 'Building Support for Research Data Management: Biographies of Eight Research Universities'. *International Journal of Digital Curation* 9 (2): 171–91. <https://doi.org/10.2218/ijdc.v9i2.327>.
4. Antulov, Zorica. 2019. 'Visokoškolske knjižnice i informacijsko opismenjavanje studenata : zašto je ono danas toliko potrebno'. *Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* 23 (1): 25–44.
5. Asadi, Shahla, Rusli Abdullah, Yusmadi Yah, and Shah Nazir. 2019. 'Understanding Institutional Repository in Higher Learning Institutions: A Systematic Literature Review and Directions for Future Research'. *IEEE Access* 7 (2019): 35242–63. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2897729>.
6. Ayris, Paul, and Tiberius Ignat. 2018. 'Defining the Role of Libraries in the Open Science Landscape: A Reflection on Current European Practice'. *Open Information Science* 2 (1): 1–22. <https://doi.org/10.1515/opis-2018-0001>.
7. Bawden, David, and Lyn Robinson. 2024. 'Open Science Roles for Libraries:

- International Perspectives and Examples'. *Knjižnica: Revija Za Področje Bibliotekarstva in Informacijske Znanosti* 68 (2–3): 67–85. <https://doi.org/10.55741/knj.68.2-3.4>.
8. Birk, Kaarin, Tuuliki Tõiste, Tiberius Ignat, Svea Kaseorg, Lilian Neerut, Liisi Lembinen, Gita Rozenberga, et al. 2024. 'Implementing Citizen Science Activities in Baltic University Libraries: On the Road to a Citizen Science Hub'. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries* 34 (1): 1–34. <https://doi.org/10.53377/lq.19068>
 9. Burns, C. Sean, Amy Lana, and John M. Budd. 2013. 'Institutional Repositories: Exploration of Costs and Value'. *D-Lib Magazine* 19 (1/2). <https://doi.org/10.1045/january2013-burns>.
 10. Cassella, Maria, and Maddalena Morando. 2012. 'Fostering New Roles for Librarians: Skills Set for Repository Managers — Results of a Survey in Italy'. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries* 21 (3–4): 407–28. <https://doi.org/10.18352/lq.8033>.
 11. Chadwell, Faye, and Shan C. Sutton. 2014. 'The Future of Open Access and Library Publishing'. *New Library World* 115 (5–6): 225–36. <https://doi.org/10.1108/NLW-05-2014-0049>
 12. Cox, Andrew M., and Sheila Corral. 2013a. 'Evolving Academic Library Specialties'. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 64 (8): 1526–42. <https://doi.org/10.1002/asi.22847>.
 13. Cullen, Rowena, and Brenda Chawner. 2011. 'Institutional Repositories, Open Access, and Scholarly Communication: A Study of Conflicting Paradigms'. *The Journal of Academic Librarianship* 37 (6): 460–70. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2011.07.002>.
 14. Delaney, Geraldine, and Jessica Bates. 2015. 'Envisioning the Academic Library: A Reflection on Roles, Relevancy and Relationships'. *New Review of Academic Librarianship* 21 (1): 30–51. <https://doi.org/10.1080/13614533.2014.911194>.
 15. Đorđević, Ana, Irena Nježić, Milica Ševkušić, and Biljana Kosanović. 2021. 'Building Capacity for Open Science through Institutional Repository Training'. Open Science Fair 2021. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7315389>.
 16. Dorotić Malič, Ivana, Branka Turk, and Jana Krišković Baždarić. 2023. 'The role of the University of Rijeka Library in the promotion of open science'. *Bosniaca : časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine* 28 (28): 186–201. <https://doi.org/10.37083/bosn.2023.28.186>.
 17. Gidakovic, Sanja. 2024. 'Librarian Support in Teaching Open Science Research Practices in Higher Education'. *Issues in Science and Technology Librarianship*, no. 107 (July 2024). <https://doi.org/10.29173/istl2791>.

18. Hadad, Shlomit, and Noa Aharony. 2024. 'Librarians and Academic Libraries' Role in Promoting Open Access: What Needs to Change?' *College & Research Libraries* 85 (4): 464. University Libraries. <https://doi.org/10.5860/crl.85.4.464>.
19. Hübner, Andreas, and Cosima Wagner. 2023. 'Open for Library-Faculty Collaboration: A Liaison Librarian Use Case at the University Library of Freie Universität Berlin'. *Bibliothek Forschung und Praxis* 47 (2): 370–81. <https://doi.org/10.1515/bfp-2023-0007>.
20. Kaarsted, Thomas, Oliver Blake, Kristian Hvidtfelt Nielsen, Berit Alving, Lotte Thing Rasmussen, Anne Kathrine Overgaard, and Sebrina Maj-Britt Hansen. 2023. 'How European Research Libraries Can Support Citizen-Enhanced Open Science'. *Open Information Science* 7 (1). <https://doi.org/10.1515/opis-2022-0146>.
21. Karlstrøm, Henrik, and Ingrid Hegglund. 2018. 'Building Library-Based Support Structures for Open Science'. *Proceedings of the IATUL Conferences*, 19 December 2018. <https://docs.lib.purdue.edu/iatul/2018/researchsupport/5>.
22. Kodrić, Lejla, and Senada Dizdar. 2010. 'Modeli redefiniranja visokoškolskih biblioteka u savremenom obrazovnom okruženju: ka informacijskoj pismenosti i digitalnim uslugama'. *Zbornik radova - Univerzitet u Sarajevu*, no. 04 (2010): 271–84.
23. Koltay, Tibor. 2016. 'Are You Ready? Tasks and Roles for Academic Libraries in Supporting Research 2.0'. *New Library World* 117 (1/2): 94–104. World. <https://doi.org/10.1108/NLW-09-2015-0062>.
24. Koltay, Tibor. 2019. 'Accepted and Emerging Roles of Academic Libraries in Supporting Research 2.0'. *The Journal of Academic Librarianship* 45 (2): 75–80. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2019.01.001>.
25. Kosanović, Biljana, and Milica Ševkušić. 2021. 'Beyond Open Access Mandates: Institutional Repositories as Building Blocks in Open Scholarly Communication'. *PUBMET2021: The 8th Conference on Scholarly Communication in the Context of Open Science, 15-17*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5786271>.
26. Ковачевић, Кристина, and Ирена Њежић. 2022. 'Библиотекари у академским установама – веза између стицања вештина библиотекара и повећања комплексности захтева корисника'. *После 2020: нове прилике и перспективе: 18. међународна конференција Библиотекарског друштва Србије, Крагујевац, од 14. до 16. децембра 2021. године* (Београд), 2022, 131–37.
27. Kranjčec, Irena, Marijana Glavica, and Alen Vodopivec. 2018. 'Istraživački podaci i visokoškolske knjižnice'. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61 (1): 611–26. <https://doi.org/10.30754/vbh.61.1.635>.

28. Melinščak Zlodi, Iva. 2023. 'The Landscape of Scholarly Book Publishing in Croatia: Finding Pathways for Viable Open Access Models'. *Publications* 11 (1): 17. <https://doi.org/10.3390/publications11010017>.
29. Mons, Barend. 2018. *Data Stewardship for Open Science: Implementing FAIR Principles*. CRC Press.
30. Moruf, Hawwau, Omachi Okolo, Ali Benson, and Abigail Dauda. 2019. 'Expanding the Roles of Libraries: A Review of Institutional Repository in Promoting and Preserving Academic Research'. *Covenant Journal of Library and Information Science* 2 (2). <https://journals.covenantuniversity.edu.ng/index.php/cjlis/article/view/1860>.
31. Назаровець, М. А. 2022. 'Підтримка відкритої науки в Technische Informationsbibliothek — TIB'. *Вісник Харківської державної академії культури*, no. 61 (2022): 7–16. <https://doi.org/10.31516/2410-5333.061.01>.
32. Moslavac, Aleksandra. 2019. 'Otvorena znanost, institucijski repozitoriji i uloga visokoškolske knjižnice'. *Knjižničar/Knjižničarka : e-časopis Knjižničarskog društva Rijeka* 10 (10): 42–56. <https://hrcak.srce.hr/236244>.
33. Ovčina, Ismet. 2008. 'Podrška Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i visokoškolskih biblioteka izgradnji bolonjskog univerziteta'. *Zbornik radova - Univerzitet u Sarajevu*, no. 02 (2008): 43–46.
34. POSI Adopters. 2025. *The Principles of Open Scholarly Infrastructure v2.0*. 2025. <https://doi.org/10.14454/G8WV-VM65>.
35. Pušnik, Miro, and Dunja Legat. 2024. 'Znanstveno komuniciranje, odprta znanost in knjižnice: beseda gostujočih urednikov'. *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti* 68 (2–3): 13–27. <https://doi.org/10.55741/knj.68.2-3.2>.
36. Rastoder, Narcisa. 2013. 'Nove uloge biblioteke u visokom obrazovanju (primjer Bibliotečko informacionog centra EFSA)'. *Zbornik Radova – Asocijacija informacijskih stručnjaka, bibliotekara, arhivista i muzeologa (BAM)*, no. 07 (2013): 53–60.
37. Revez, Jorge. 2018. 'Opening the Heart of Science: A Review of the Changing Roles of Research Libraries'. *Publications* 6 (1): 9. <https://doi.org/10.3390/publications6010009>.
38. Rice, Robin. 2019. 'Supporting Research Data Management and Open Science in Academic Libraries: A Data Librarian's View'. *Mitteilungen Der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen Und Bibliothekare* 72 (2): 263–73. <https://doi.org/10.31263/voebm.v72i2.3303>.
39. Richard, Jennifer, Denise Koufogiannakis, and Pam Ryan. 2009. 'Librarians and Libraries Supporting Open Access Publishing'. *Canadian Journal of*

- Higher Education* 39 (3): 33–48. <https://doi.org/10.47678/cjhe.v39i3.474>.
40. Sabljaković, Biserka, Narcisa Rastoder, and Ferida Bogučanin. 2011. 'Fakultetske biblioteke u okviru pravnih normi i standarda u BiH: kako ih primijeniti i promijeniti?' *Zbornik Radova – Asocijacija informacijskih stručnjaka, bibliotekara, arhivista i muzeologa (BAM)*, no. 05 (2011): 59–73.
 41. Schmidt, Birgit, Andrea Bertino, Daniel Beucke, Helene Brinken, Najko Jahn, Lisa Matthias, Julika Mimkes, Katharina Müller, Astrid Orth, and Margo Bargheer. 2018. 'Open Science Support as a Portfolio of Services and Projects: From Awareness to Engagement'. *Publications* 6 (2): 27. <https://doi.org/10.3390/publications6020027>.
 42. Silivestru, Diana. 2022. 'Promovarea și sprijinirea Științei Deschise la Biblioteca Națională a Republicii Moldova prin platforme instituționale deschise'. *Open Science in the Republic of Moldova*, October 2022, 235–46. <https://doi.org/10.57066/sdrm22.15>.
 43. Simons, Natasha, and Joanna Richardson. 2012. 'New Roles, New Responsibilities: Examining Training Needs of Repository Staff'. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 1 (2). <https://doi.org/10.7710/2162-3309.1051>.
 44. Столић, Драгана. 2017. 'Искусство Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у успостављању Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду - PHAIDRA'. *Читалиште* 16 (30): 27. <https://doi.org/10.19090/cit.2017.30.27-33>.
 45. Столић, Драгана, Матеа Милошевић, and Немања Жикић. 2023. 'Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду PHAIDRA и портал еНаука'. *Инфотека - часопис за дигиталну хуманистику* 23 (2): 100–108. https://infoteka.bg.ac.rs/ojs/index.php/Infoteka/article/view/2023.23.2.7_sr.
 46. Стошић, Анђела, and Ана Ђорђевић. 2020. 'Образовна структура запослених у високошколским и универзитетским библиотекама Србије'. *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, no. 37 (2020): 3–11. <https://doi.org/10.19090/cit.2020.37.3-11>.
 47. Swiatek, Cecile. 2019. *LIBER Digital Skills Working Group: Case Studies on Open Science Skilling and Training Initiatives in Europe*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3901485>.
 48. Tzanova, Stefka. 2020. 'Changes in Academic Libraries in the Era of Open Science'. *Education for Information* 36 (3): 281–99. <https://doi.org/10.3233/EFI-190259>.
 49. Вранеш, Александра. 2004. *Високошколске библиотеке*. Београд: Универзитетска библиотека 'Светозар Марковић' : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI _JEP 16059-2001.

50. Ward, Monica, and Joanie Lavoie. 2016. 'A Library-Publisher Partnership for Open Access: Building an Innovative Relationship between Scholarly Publishers and Academic Libraries'. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries* 25 (4): 189–204. <https://doi.org/10.18352/lq.10139>.

Milica Ševkušić

Institute of Technical Sciences of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA)
Belgrade, Serbia
biblioteka@itn.sanu.ac.rs

THE ROLE OF LIBRARIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF OPEN SCIENCE: CHALLENGES AND RECOMMENDATIONS

Abstract: The paper focuses on library services aimed at supporting open research practices in institutions of higher education. Based on literature data and examples from academic institutions worldwide and in the region, as well as the personal experience gained through engagement in developing infrastructure and professional competencies for open science, we examine whether such services should be introduced in faculty libraries within higher education institutions. Open science-related services primarily include support for publishing research outputs in open access, research data management, the establishment and management of institutional repositories, and training users in open science practices. By introducing such services, libraries in higher education institutions directly contribute to key institutional objectives, such as improving the quality of higher education and research, strengthening academic integrity, and increasing international visibility. In recent decades, open science-related services have become increasingly common in the academic environment, and successful examples demonstrate that faculty libraries within higher education institutions can make a significant contribution in this area, provided there is effective coordination at university level and a stable infrastructure in place. The paper also provides guidelines for developing open science-related library services in resource-constrained environments.

Keywords: libraries in higher education institutions, open science, library services, librarian competencies, institutional repositories, research data management

Ilijana Gavran-Radojević, bibliotekar

Mirela Rehić, bibliotekar

Univerzitet u Tuzli

ilijana.g.radojevic@untz.ba

mirela.rehic@untz.ba

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.7:021.1:004

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.009>

UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE NA RAZMEĐU TRADICIJE I DIGITALIZACIJE

Sažetak: U ovom radu donosi se pregled istraživanja sprovedenog putem online anketnog listića među studentima Filozofskog fakulteta i Tehnološkog fakulteta Univerziteta u Tuzli. Iako ova dva fakulteta po svojoj strukturi i oblasti djelovanja nisu direktno povezana, fokus istraživanja na bibliotečke resurse omogućio je prikupljanje zanimljivih i relevantnih informacija od ispitanika. Studenti su odgovorili na osam pitanja iz bibliotečke oblasti koja govori o poziciji univerzitetske biblioteke u akademskoj zajednici. Kako visoko obrazovanje prolazi kroz brze tehnološke, političke i društvene promjene, univerzitetska biblioteka ostaje temelj svake institucije, podržavajući učenje, istraživanje i društveni angažman. U radu su navedeni podaci ispitanika koji govore o čitalačkoj kulturi u doba digitalizacije i o tome koliko je potrebno univerzitetske biblioteke prilagoditi digitalnoj dominaciji 21. stoljeća.

Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodom na uzorku od 126 studenata, a rezultati ukazuju na istovremenu potrebu za digitalizacijom i očuvanjem tradicionalnih bibliotečkih resursa. Primarni cilj je pokazati koliko moderne tehnologije mogu uticati na razvoj bibliotekarstva i koliko su današnji studenti spremni da koriste tradicionalnu pisanu riječ u vidu stampane knjige.

Ključne riječi: univerzitetska biblioteka, digitalizacija, čitalačka kultura, studenti, anketa, akademska zajednica, pisana riječ, stub znanja

UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKA KAO SRCE AKADEMSKE ZAJEDNICE

U naučnoj i stručnoj literaturi, metafora o biblioteci kao “srcu” institucije, najčešće se pripisuje dugogodišnjem predsjedniku Harvarda, Čarlsu Williamu Eliotu (Charles William Eliot). On je još u 19. vijeku postavio temelje modernog akademskog bibliotekarstva. Biblioteke imaju poseban značaj u očuvanju znanja i intelektualnom razvoju studenata i nastavnog osoblja. Mišel Fuko (Michael Foucault) objašnjava da su moć i znanje međusobno povezani. Moć stvara znanje, a znanje stvara moć i jača poziciju lidera. Ovaj koncept se ne odnosi samo na velike političke strukture, već i na institucije poput univerzitetskih biblioteka.

”Biblioteke moraju da obezbijede pristup obimnim repozitorijumima podataka i informacija, pruže podršku studentima u razvoju akademskih vještina, pomognu istraživačima u pretraživanju arhiva i obezbijede podsticajne prostore za raznovrsne zajednice.”¹

Međutim, razvojem novih tehnologija koje su sve više prisutne u našem svakodnevnom životu kako u profesionalnom tako i u privatnom, biblioteke se suočavaju sa brojnim izazovima koje nam donosi “moderno doba”. Posebno uzimajući u obzir činjenicu da su studenti u velikoj mjeri usmjereni na korištenje novih tehnologija, izazovno je očuvati tradicionalne načine korištenja bibliotečkih resursa, dok, s druge strane, štampana knjiga i dalje ostaje temelj obrazovnog procesa. ”Informacijska pismenost se kao pojam, a zatim i kao koncept prvi put spominje kod Zurkowskoga. On navodi kako pojedinac jednostavno mora biti informacijski pismen ukoliko želi uspješno prebroditi eksploziju informacija koja se dogodila oko polovice 20. stoljeća, zbog tehnološkog napretka koji je sa sobom donio pojavu različitih izvora informacija.”² Na osnovu navedenog, predmet ovog naučnog rada imao je za cilj ispitati mišljenje studenata Univerziteta u Tuzli, koje je sprovedeno na dva fakulteta na kojima su autorice rada zaposlene. Univerzitet u Tuzli nema jednu centralnu bibliotečku zgradu, svaki fakultet posjeduje vlastitu biblioteku prilagođenu specifičnim studijskim oblastima. Zbog toga je istraživanje bazirano samo na dva fakulteta:

¹ ”Times Higher Education (THE)”: Redefining the university library for 2025 and beyond, 3 jul, 2025, <https://www.timeshighereducation.com/campus/redefining-university-library-2025-and-beyond>

² Senada Dizdar, Mirko Musa, “ Istraživanje infomacijske i informatičke pismenosti učenika i studenata u Mostaru: studija slučaja” Zbornik radova *Javno zagovaranje u svrhu boljeg pozicioniranja biblioteka, arhiva i muzeja u zajednici*, Sarajevo-Bugojno, 26-27. oktobar 2018., str. 35-56.

Filozofski fakultet sa većim prostorom, većim fondom i većim brojem upisanih studenata (617) i Tehnološki fakultet koji ima manju prostoriju i manji broj upisanih studenata (125). Istražene su sličnosti i razlike među mišljenjima studenata koji izučavaju različite studijske programe i oblasti, ali bez obzira na tu vrstu različitosti postoji jasan stav o tome da biblioteke trebaju prilagoditi svoje servise mlađim generacijama. Digitalizacija nije samo promijenila stav o knjizi kao pisanoj riječi nego je promijenila i način na koji se pristupa informacijama, tako da je prvi korak prema digitalizaciji bio pristupanje COBISS³ sistemu koji je mnogo olakšao rad bibliotekarima i korisnicima biblioteke. Istraživanje je pokazalo da je ta vrsta digitalizacije nedovoljna. Zbog raznovrsnosti fonda kojima raspolažu navedene biblioteke: enciklopedije, rječnici, naučni radovi, rijetka građa, kartografske zbirke nije moguće u potpunosti izvršiti digitalizaciju biblioteka. Zbog toga se ove vrste biblioteka razlikuju od ostalih gdje je zbog potreba korisnika potrebna digitalizacija, ali zbog specifične građe nije moguće izvršiti kompletnu digitalizaciju.

„Mnogi akademski bibliotekari su danas zapravo digitalni kustosi”: Sa pojavom interneta, digitalizacije i vještačke inteligencije, svrha biblioteka u podršci uspjehu svojih korisnika ostaje nepromijenjena⁴. To bi značilo da uprkos svim novim tehnologijama i dalje se oslanjamo na temeljni osnov bibliotekarstva. “Osnovni zadatak bibliotekara jeste pružiti informacije svojim korisnicima neovisno o svrsi za koju su im one potrebne, bilo da je riječ o obrazovanju, kulturnoj i ličnoj nadogradnji pojedinca, ekonomskoj djelatnosti ili drugoj profesionalnoj potrebi.”⁵ Da bi akademski bibliotekar ili bibliotekar visokoškolske ustanove bio pružalac informacija u pravom smislu te riječi, mora se suočavati sa svakodnevnim izazovima, bili oni tradicionalni ili digitalni. Posljednjih godina se dosta promijenio način funkcionisanja Univerzitetske biblioteke Univerziteta u Tuzli, uloženo je dosta u informatičke kapacitete s ciljem olakšanja obrazovanja studenata. Povezivanje na WiFi mrežu ubrzalo je pristup elektronskim bazama, bibliotečki katalozi su postali dostupni online. “Visokoškolske biblioteke su servisi akademskih institucija čiju najbrojniju, a time i najvažniju

³ COBISS predstavlja organizacijski model povezivanja biblioteka u nacionalni bibliotečko-informacijski sistem sa uzajamnom katalogizacijom, uzajamnom bibliografsko-kataloškom bazom podataka COBIB i lokalnim bazama podataka biblioteka učesnica, bazom podataka o bibliotekama COLIB, normativnom bazom CONOR i brojnim drugim funkcijama

⁴ Times Higher Education (THE): Redefining the university library for 2025 and beyond, July 3, 2025 <https://www.timeshighereducation.com/campus/redefining-university-library-2025-and-beyond>

⁵ IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike, str. 2. <http://www.ifla.org/files/assets/faiife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf>

populaciju čine studenti, koji su budući akademski djelatnici društvene zajednice.”⁶

Reforma visokog obrazovanja, bolonjska reforma, donijela je mnogo-brojne izazove. “Studenti frekventnije koriste usluge i resurse biblioteka”⁷ jer nastavni proces od njih zahtijeva da više istražuju za svoje seminarske i druge tipove radova koji su im potrebni za uspješno polaganje predmetnih ispita. Zbog informacija koje su danas dostupne u mnogim oblicima postavlja se pitanje njihovih tačnih navoda, jer sve što je objavljeno na internetskim mrežama ne znači nužno ni da je istinito. Slobodno se može reći da ova vrsta “sumnje u istinitost ili autentičnost podataka” podstiče studente da više koriste bibliotečki fond i knjige u štampanom obliku. S ovim se samo želi prikazati značaj Univerzitetske biblioteke, ali i svega onoga sa čime se suočava bibliotekar u ovoj ustanovi kako bi se na jasan način dokazalo da biblioteke zaista jesu srce akademske zajednice. Posebno je važna činjenica da je procesom akreditacije Univerziteta, kojom se ujedno osigurava i unapređuje kvaliteta obrazovanja, biblioteka jedan od faktora bez koje se ne može. Biblioteka je u proces osiguranja i unapređenja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja uključena putem kriterija za akreditaciju visokoškolskih ustanova koji se odnose na kvalitet resursa i podršku studentima. Također, kroz posebne indikatore kvaliteta Sistema preventivnih i korektivnih mjera prati se stalno unapređenje kvaliteta usluga. Uloga biblioteka postaje sve značajnija u procesu pohranjivanja i prijenosa znanja u svim oblicima što predstavlja ključ uspjeha bez obzira govori li se o tradicionalnim ili digitalnim bibliotekama.

Funkcije biblioteke uključuju:

- a) obrazovnu funkciju,
- b) informacionu funkciju,
- c) istraživačku funkciju,
- d) rekreativnu funkciju,
- e) publikacijsku funkciju,
- f) depozitnu funkciju,
- g) interpretativnu funkciju.

⁶ Biserka Sabljaković, Narcisa Rastoder, “Uloga visokoškolskih biblioteka u društvu znanja” Zbornik radova *Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja*, Sarajevo-Tuzla, 5.-6. oktobar 2012., str. 95.

⁷ Rašidović, B. E.; Rožajac-Zulčić, M. “Bolonjska reforma – rad s korisnicima – iskustva i preporuke” Zbornik radova: *2. savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja – primjena bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu*, Sarajevo 11. i 12. april 2008, str. 291–297

Kvalifikacije bibliotekara značajno utiču na razvoj univerzitetske biblioteke. “Misija visokoškolskih biblioteka se mijenjala kroz historiju. Na početku djelovanja akcenat je bio na posjedovanju i što većoj nabavi građe, dok je danas fokus na omogućavanju

pristupa informacijama i što bržoj dostavi informacija.”⁸ U svakom slučaju, današnje univerzitetske biblioteke se svakako moraju potruditi da ispune svoju primarnu zadaću i svojim korisnicima omoguće pristup informacijama kroz razne oblike, bilo da su tradicionalne ili digitalne kako bi se postigao krajnji cilj, a to je sticanje novih znanja.

PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Osnovno problemsko pitanje od kojeg rad polazi glasi: u kojoj mjeri studenti Filozofskog i Tehnološkog fakulteta Univerziteta u Tuzli koriste bibliotečke resurse?

Neophodno je utvrditi u kojoj mjeri studenti navedenih fakulteta koriste resurse biblioteke, te u kojoj mjeri ti resursi odgovaraju njihovim potrebama. S obzirom na sve značajniju ulogu digitalizacije potrebno je ustanoviti koliko su biblioteke navedenih fakulteta osposobljene i opremljene da odgovore potrebama studenata.

HIPOTEZA

Cilj rada je ispitati način korištenja bibliotečkih resursa i stavove studenata o digitalnoj transformaciji univerzitetskih biblioteka. U skladu s tim, postavljena je generalna hipoteza, uz tri razrađujuće hipoteze:

GENERALNA HIPOTEZA: studenti nedovoljno koriste bibliotečke resurse

RH1: studenti koriste kombinaciju štampanih i elektronskih izvora.

RH2: studenti smatraju da je potrebna digitalna transformacija bibliotečkih usluga.

RH3: učestalost korištenja biblioteke je relativno niska.

RH4: postoje razlike u stavovima studenata u odnosu na studijski profil.

⁸ Katica, Irma, *Završni magistarski rad: Korisnička percepcija biblioteke i bibliotečkih usluga kao osnova razvoja strategija bibliotečkog menadžmenta: Perspektiva visokoškolskih biblioteka, 2020, str. 38*

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

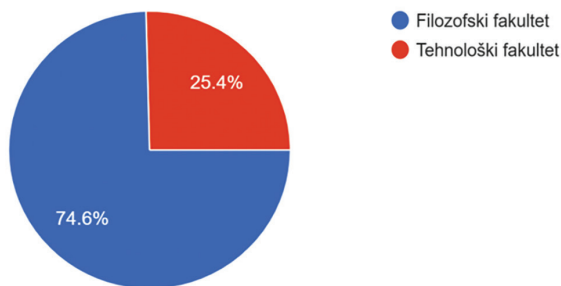
Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodom putem online ankete. Anketa je distribuirana putem facebook stranica fakulteta i digitalne platforme eUniversity. Ukupan broj ispitanika iznosio je 126. Uzorak je prigodan (ne-reprezentativan), jer su ispitanici dobrovoljno učestvovali u istraživanju. Od ukupnog broja ispitanika, 74,6% je sa Filozofskog fakulteta, a 25,4% sa Tehnološkog fakulteta. Ova razlika djelimično odgovara ukupnom broju studenata na navedenim fakultetima (617 naspram 125), ali i različitom nivou odaziva na anketu. Izbor ova dva fakulteta izvršen je s ciljem obuhvatanja studenata iz različitih naučnih oblasti (društvenih i tehničkih), kako bi se omogućilo poređenje stavova.

Anketni upitnik je konstruisan na osnovu relevantne literature iz oblasti bibliotekarstva i informacijske pismenosti. Pitanja su koncipirana tako da obuhvate ključne aspekte korištenja bibliotečkih resursa, uključujući učestalost posjeta biblioteci, preferencije u korištenju literature (štampane i elektronske), percepciju bibliotečkih usluga, kao i stavove o digitalnoj transformaciji biblioteka. Podaci su obrađeni metodom deskriptivne statistike (procenti i frekvencije). Zbog veličine uzorka nisu primijenjene složenije statističke metode, što predstavlja ograničenje istraživanja.

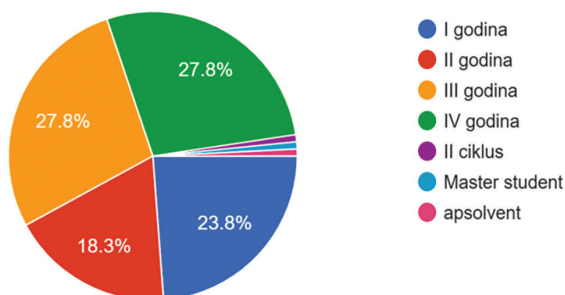
Kompletan anketni upitnik dat je u prilogu na kraju rada.

REZULTATI ANKETE NAMIJENJENE STUDENTIMA

Za potrebe pisanja rada izrađena je online anketa pod nazivom "Anketiranje studenata o korištenju resursa Univerzitetske biblioteke". Od ukupnog broja studenata (742 na oba fakulteta), u anketi je sudjelovalo 126 studenata, od toga 25,4% sa Tehnološkog fakulteta i 74,6% sa Filozofskog fakulteta (grafikon br. 1.). Anketa je objavljena na Facebook stranicama ova dva fakulteta i na Digitalnoj platformi za studente eUniversity. Učešće je bilo na dobrovoljnoj bazi, a analiza istraživanja obuhvatila je period od 15 dana. Od 126 anketiranih studenata najveći i jednak broj pripada studentima IV i III godine po 27,8%, II godini 18,3% ispitanika, I godini 23,8%, dok studentima II ciklusa pripada 2,3% (grafikon 2.). U anketi je postavljeno ukupno osam pitanja gdje se kroz odgovore nastojalo doći do tačnih i provjerenih informacija o perspektivama studenata o korištenju bibliotečkih resursa, kao i o činjenicama koje govore o digitalnim potrebama i transformacijama biblioteke.

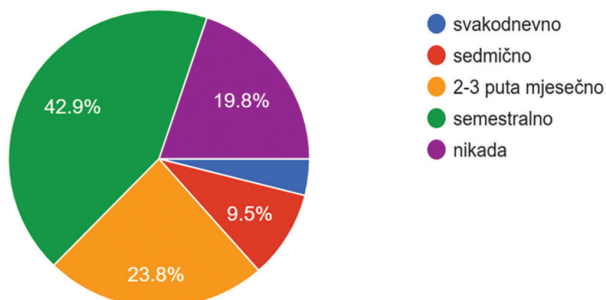

Grafikon 1. Ispitanici prema fakultetu na kojem studiraju

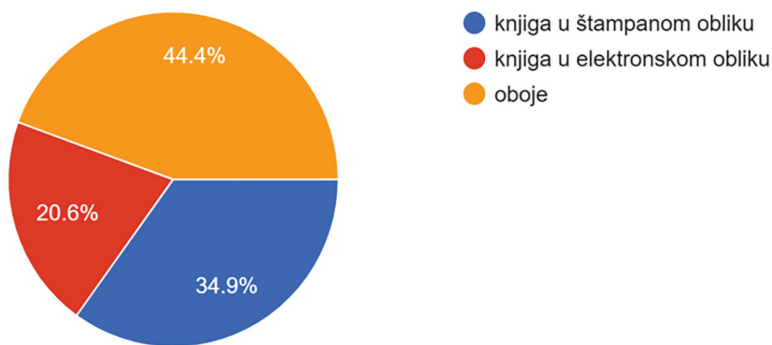
Grafikon 2. Godina studiranja ispitanika

Anketa pokazuje da u najvećoj mjeri (42,9%) studenti posjećuju biblioteku jednom semestralno. Sedmične ili posjete od nekoliko puta mjesečno obavlja trećina studenata (33,3%). Broj studenata koji nikada ne posjećuju biblioteku je značajno veći od broja onih koji je posjećuju svakodnevno. Zapravo, petina svih ispitanih studenata nikada ne koristi bibliotečke resurse, što ukazuje na potencijalno ozbiljan problem. Ovaj rezultat ukazuje na potrebu za jačanjem promocije bibliotečkih usluga i većim uključivanjem studenata u rad biblioteke.

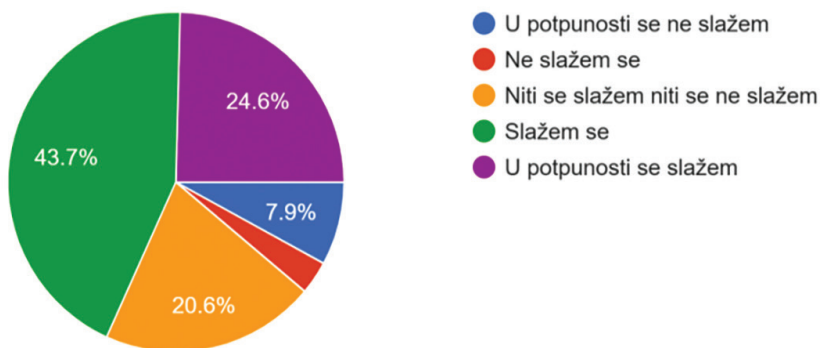
Grafikon 3. Posjećenost biblioteci

Grafikon broj 4. prikazuje korištenje literature, gdje je najveći broj ispitanih odgovorio da koriste knjigu i u štampanom i u elektronskom obliku (44,4%). S druge strane, 34,9% ispitanika koristi knjige samo u štampanom, dok 26,6% samo u elektronskom formatu.

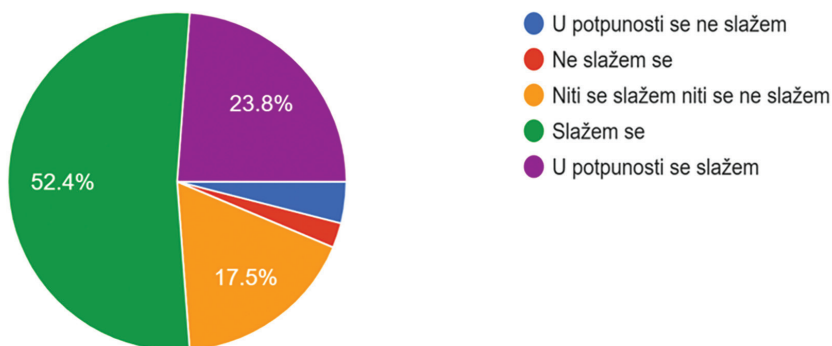
Grafikon 4. Prikaz korištenja literature

Istraživanjem se nastojalo utvrditi stavove studenata u pogledu prilagođavanja bibliotečkih usluga potrebama mladih generacija, a anketa je u tom smislu pokazala da je velika većina studenata potpuno ili djelomično saglasna s tim (68,3%). Petina ispitanika nema posebno određen stav o tome, dok 11,1% njih smatra da se usluge biblioteke ne trebaju prilagođavati mlađim generacijama.

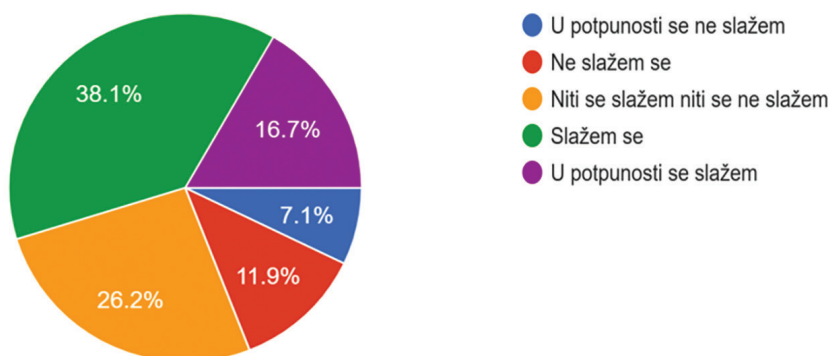
Grafikon 5. Prilagođavanje biblioteka

Analiza ankete je pokazala da studenti velikom većinom (76,2%) vide biblioteku kao ugodan ambijent za samostalan rad, dok je suprotnog mišljenja njih 6,3%. Ostali ispitanici nisu iskazali posebno određen stav po tom pitanju.

Grafikon 6. Ugodan ambijent za samostalan rad

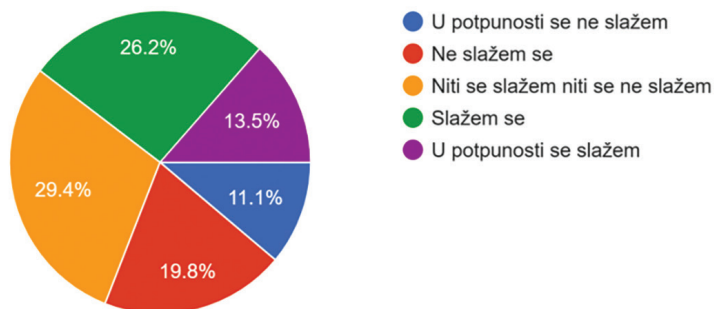
Naša analiza je obuhvatila i mišljenja studenata o ulozi nastavnog osoblja u vezi s ulogom biblioteke. Odgovori otkrivaju različita mišljenja studenata, koja mogu poslužiti kao inicijativa za angažovanijim učestvovanjem nastavnog osoblja. Naime, iako većina studenata (54,8%) u cijelosti ili djelomično smatra da nastavno osoblje upućuje studente na korištenje bibliotečkih resursa, značajan je udio onih koji su suprotnog mišljenja. Naime, skoro petina ispitanika (19%) je mišljenja da nastavno osoblje ne učestvuje dovoljno u poticanju studenata da koriste biblioteku, a indiferentan stav pokazalo je više od četvrtine ispitanika (26,2%). S obzirom na to da značaj komunikacije student → biblioteka → student, nastavno osoblje, igra veoma važnu ulogu, ipak bi se morao pojačati angažman nastavnog osoblja na tom planu.

Grafikon 7. Nastavno osoblje i biblioteka

U konačnici, istraživanje je obuhvatilo i mišljenja studenata o potrebi za digitalnom transformacijom biblioteke, a anketa je pokazala zanimljive i prilič-

no ujednačene rezultate. Naime, 39,7% ispitanih smatra da je potrebna potpuna digitalizacija, a 30,9% je suprotnog mišljenja, dok 29,4% njih nije iskazalo određen stav. Zapravo, nijedno pitanje u anketi nije dalo ovako približne rezultate kao pitanje o potrebi digitalizacije. Pretpostavka je da su ovakvi rezultati posljedica generalno drugačijih stavova studenata u pogledu literature, gdje jedni preferiraju „knjigu pod rukom“, a drugi radije čitaju s digitalnih uređaja poput računara, tableta ili mobitela.

Grafikon 8. Digitalna transformacija

Kao što se može i vidjeti iz grafikona, najveći broj anketiranih studenata je odgovorio “niti se slažem niti se ne slažem” 29,4%, a najmanje odgovora 11,1% je reklo “u potpunosti se ne slažem”. 19,8% njih se ne slaže, a 13,5% se u potpunosti slaže da je potrebna digitalna transformacija.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Ograničenja istraživanja ogledaju se u nereprezentativnom uzorku, neujednačenoj zastupljenosti ispitanika po fakultetima, izostanku pilotiranja upitnika i ograničenoj statističkoj obradi podataka. Uzorak istraživanja od dva fakulteta uslovljen je organizacijskim i institucionalnim specifičnostima Univerziteta u Tuzli. Naime, svaka fakultetska biblioteka funkcioniše posebno na organizacionim jedinicama, sa vlastitim kadrom i administrativnim strukturama, što otežava provođenje istraživanja na nivou cijelog univerziteta bez prethodne institucionalne koordinacije i odobrenja menadžmenta drugih fakulteta. Odabir fakulteta dodatno je motivisan činjenicom da su autorice rada zaposlene kao bibliotekari na tim fakultetima, što je omogućilo lakši pristup ispitanicima i efikasniju realizaciju istraživanja. Buduća istraživanja trebala bi obuhvatiti veći i reprezentativniji uzorak, kao i primjenu složenijih statističkih metoda.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad je koncipiran na istraživačkom dijelu koji u potpunosti obuhvata i bazira se samo na odgovorima ispitanika. Analizirajući odgovore i ispitujući činjenice došli smo do zaključka da su Univerzitetske biblioteke definitivno na razmeđu tradicije i digitalizacije, kao što se posebno može uočiti iz analize odgovora na posljednje anketno pitanje.

Rezultati istraživanja pokazuju da značajan broj studenata i dalje preferira štampane izvore, što ukazuje na potrebu očuvanja tradicionalnih bibliotečkih fondova uz istovremeni razvoj digitalnih usluga. Tako imamo npr. **grafikon br. 4** čiji rezultati govore da je još uvijek atraktivna knjiga u štampanom obliku, dok **grafikon br. 8** pokazuje da su ispitanici odgovorili da je potrebna digitalna transformacija biblioteka. Također, **grafikon br. 5** upućuje na isto. Korisnička percepcija o uslugama univerzitetske biblioteke ide u korak sa promjenama globalnog društva, mijenja se i zahtijeva praćenje takvih tendencija. “Uspon umreženog društva”⁹ navodi nas na zaključak da su potrebne promjene u načinu poslovanja kada su u pitanju univerzitetske biblioteke. Sve promjene bi trebalo izvršiti na odgovarajući način kako se ne bi narušio nastavni proces i kako ne bi napustili tradicionalne funkcije biblioteke koje još uvijek imaju smisla i koje studenti rado koriste.

Na osnovu rezultata istraživanja možemo konstatovati da je generalna hipoteza koja glasi: “studenti nedovoljno koriste bibliotečke resurse” potvrđena **grafikonom br. 3**

Rezultati su pokazali da petina svih ispitanih studenata nikada ne koristi bibliotečke resurse, što ukazuje na potencijalno ozbiljan problem. Ovaj rezultat ukazuje na potrebu za jačanjem promocije bibliotečkih usluga i većim uključivanjem studenata u rad biblioteke što se može realizirati kroz digitalnu transformaciju biblioteke kako bi se postigao bolji učinak posjećenosti.

Kroz ovaj rad analizirani su brojni izazovi s kojima se danas susreću bibliotekari u univerzitetskim bibliotekama, posebno u kontekstu bibliotekarstva 21. vijeka, koje se nalazi između kulturnog dijaloga i digitalne dominacije. Čitalačka kultura je temelj obrazovanja neovisno o vrsti i načinu studiranja koje se danas koriste: online, učenje na daljinu (distance learning) i tradicionalni način izvođenja nastavnog procesa. Bibliotekari su ključni akteri u uspostavljanju jake i čvrste veze između nastavnog procesa i krajnjeg korisnika tj. studenata, iako su pod uticajem mnogih digitalnih faktora bez kojih je danas teško zamisliti svakodnevni život.

⁹ Enes Kujundžić, Putokaz, časopis za razvoj, obrazovanje, nauku i kulturu, Sarajevo, 2009.g., broj 2, str. 5.

Uprkos savremenim izazovima, univerzitetske biblioteke zadržavaju svoju ulogu srca akademske zajednice te zahtijevaju kontinuirana i značajna ulaganja resursa kako bi na adekvatan način zadovoljile rastuće i promjenjive potrebe korisnika. U tom kontekstu, njihovo prilagođavanje savremenim tehnološkim i društvenim tokovima ostaje ključni preduslov za unapređenje naučnoistraživačkog rada, jačanje kvaliteta visokog obrazovanja, uz istovremeno osiguranje visokog nivoa dostupnosti, relevantnosti i kvaliteta usluga za korisnike biblioteka. Na taj način se dodatno učvršćuje njihova uloga kao dinamičnih središta znanja, inovacija i akademske izvrsnosti.

PRILOG: ANKETNI UPITNIK

ANKETIRANJE STUDENATA O KORIŠTENJU RESURSA UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE (Filozofski i Tehnološki fakultet, Univerzitet u Tuzli)

Molimo Vas da označite odgovarajuće odgovore:

1. Studiram na:

Fakultet:

- Filozofski fakultet
- Tehnološki fakultet

2. Godina studija: I II III IV II ciklus

3. Biblioteku posjećujem:

- svakodnevno
- sedmično
- 2–3 puta mjesečno
- mjesečno
- semestralno
- nikada

4. Literatura koju više koristim:

- knjiga u štampanom obliku
- knjiga u elektronskom obliku
- oboje

5. Biblioteke trebaju prilagoditi svoje servise mladim generacijama.

- u potpunosti se ne slažem
- ne slažem se
- niti se slažem niti ne slažem
- slažem se
- u potpunosti se slažem

6. Biblioteka je ugodan ambijent za samostalan rad.

- u potpunosti se ne slažem
- ne slažem se
- niti se slažem niti ne slažem
- slažem se
- u potpunosti se slažem

7. Nastavno osoblje upućuje studente na korištenje bibliotečkih resursa.

- u potpunosti se ne slažem
- ne slažem se
- niti se slažem niti ne slažem
- slažem se
- u potpunosti se slažem

8. Smatrate li da je potrebna potpuna digitalna transformacija biblioteka?

- u potpunosti se ne slažem
- ne slažem se
- niti se slažem niti ne slažem
- slažem se
- u potpunosti se slažem

IZVORI

1. Gavran-Radojević I., Rehić M. (2026.) Anketiranje studenata o korištenju resursa univerzitetske biblioteke [Anketa]. Univerzitet u Tuzli, Tuzla

LITERATURA

1. Dizdar S., Musa M., (2019.) Istraživanje infomacijske i informatičke pismenosti: Javno zagovaranje u svrhu boljeg pozicioniranja biblioteka, arhiva i muzeja u zajednici: zbornik radova. Sarajevo:PRINT Line
2. Katica I. (2020.) Završni magistarski rad: Korisnička percepcija biblioteke i bibliotečkih usluga kao osnova razvoja strategija bibliotečkog menadžmenta: Perspektiva visokoškolskih biblioteka
3. Kujundžić E., (2009.) Putokaz: časopis za razvoj, obrazovanje, nauku i kulturu. Sarajevo: Enes Kujundžić
4. Rašidović, B. E.; Rožajac-Zulčić, M. (2010.) Bolonjska reforma – rad s korisnicima – iskustva i preporuke: 2. savjetovanje: Reforma visokog obrazovanja – primjena bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu: zbornik radova. Sarajevo: PRINT Line
5. Sabljaković B., Rastoder N., (2013.) Uloga visokoškolskih biblioteka u društvu znanja: Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja: zbornik radova. Sarajevo: PRINT Line

Internet izvori

1. IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike
2. Times Higher Education (THE) (2025.) : Redefining the university library for 2025 and beyond
3. URL: <http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf>
URL:<https://www.timeshighereducation.com/campus/redefining-university-library-2025-and-beyond>

Ilijana Gavran-Radojević, Librarian

Mirela Rehić, Librarian

University of Tuzla

ilijana.g.radojevic@untz.ba

mirela.rehic@untz.ba

UNIVERSITY LIBRARIES AT THE CROSSROADS OF TRADITION AND DIGITALIZATION

Abstract: This research paper presents an overview of research conducted through a survey among students at the Faculty of Technology and the Faculty of Philosophy at the University of Tuzla. Although these two faculties are not directly connected in terms of their structure and fields of study, the focus on library resources enabled the collection of interesting and relevant data from the respondents. Students answered eight questions related to the field of librarianship, focusing on the position of the university library within the academic community. As higher education undergoes rapid technological, political, and social changes, the university library remains the foundation of every institution, supporting learning, research, and social engagement. The paper presents respondent data regarding reading culture in the digital age and the necessity of adapting university libraries to the digital dominance of the 21st century.

Research was conducted using a quantitative method on a sample of 126 students, and the findings indicate a simultaneous need for the digitalization of library services and the preservation of traditional library resources. The primary goal is to demonstrate how modern technologies can influence the development of librarianship and to what extent today's students are prepared to engage with the traditional written word in the form of printed books.

Keywords: university library, digitalization, reading culture, students, survey, academic community, written word, pillars of knowledge.

Др Вера Петровић, библиотекар саветник
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду
Руководилац матичног одељења у пензији
veramilanovicpetrovic@gmail.com

Маја Ђорђевић, библиотекар саветник
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду
djordjevic@unilib.rs

ИНФОРМАТИВНИ ПРИЛОГ
УДК: 027.7(091) (497.11)
<https://doi.org/10.63356/baz.2026.010>

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сажетак: Своја врата за кориснике Универзитетска библиотека у Београду отворила је 24. маја 1926. године. Универзитет у Београду има своју библиотеку, која је увек била подршка академској заједници. Ове године на дан Ђирила и Методија, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, обележиће један век успешног рада. Кроз кратак историјски развој приказаћемо њихову узајамну повезаност. У знак захвалности у холу Универзитетске библиотеке, изнад Карнегијеве бисте је натпис:

„Знано буди да ово Књижохранилиште постаде и основа се као плод благородне мисли и племенитог дара Карнегијеве задужбине и да извољењем Бога би отворено 24. маја 1926. године.“¹

Кључне речи: Универзитет, библиотека, образовање, корисници.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА И АКАДЕМСКА ЗАЈЕДНИЦА

Корене Универзитетске библиотеке можемо тражити већ од 1830. године када је Димитрије Исаиловић у Београду основао Велику школу, а 1838. године, на предлог Стефана Стефановића-Тенке, кнез Милош Гимназију претвара у Лицеј. Тенка је кнезу 30. јуна послао писмо са објашњењем

¹ Спомен-натпис у холу Универзитетске библиотеке, изнад Карнегијеве бисте.

да је Лицеју неопходна библиотека „којом ће се како професори тако и ученици к обогаћенију знанија у сваком случају послуживати и ползовати моћи“²...тако је већ 2. септембра стигао из Беча „један сандук с различитим књигама.“³ На Лицеју проучавале су се филозофске науке, а од 1844. године и правне науке. Морамо да нагласимо да је библиотека законски утемељена септембра 1844. године, о чијем раду је одговарао деловодитељ и дата јој је на располагању једна соба у конаку кнегиње Љубице, где је био смештен и Лицеј. Фонд библиотеке Лицеја се увећавао куповином из редовног годишњег буџета и поклонима.

Лицеј Кнежевине Србије проглашен је за Велику школу-академију законом од 24. септембра 1863. године. „У закону о устројству Велике школе из 1863. год. каже се да су научна средства Велике школе: ручна библиотека, кабинети физички, зоологични, ботанички и минералогички са збирком модела за математику и пољску економију...“⁴

Када је 1905. године Велика школа прерасла у Универзитет, библиотека је расформирана, а књиге су подељене катедрама и Народној библиотеци.

Оснивање Универзитета и потреба за једном универзитетском библиотеком општег типа, био је дуготрајан, али неопходан циљ. Припреме и организација за почетак радова на подизању зграде библиотеке Универзитета трајале су од 1919. до 1921. године. Дозвола за земљиште на коме ће бити изграђена библиотека добијена је 6. јуна, а камен темељац је постављен 23. јуна 1921. године. Предузеће „Обнова“, требало је да заврши градњу до 1. јула 1922. године, што се наравно није реализовало.

Средства од 100.000 долара за зидање Универзитетске библиотеке у Београду поконио је Карнегијев фонд у Америци 1920. године. Економске прилике у земљи нису биле наклоњене потрошњи добијених средстава, наине материјал и радна снага су стално мењали вредност, па је Универзитет од Краљевске владе добио кредит за завршетак радова у вредности од 1.143.000 динара, тако да је зграда завршена у фебруару 1923. године. Библиотека је по пројекту имала обезбеђен магацински простор за 200.000 књига и у њој је могло да учи 135 студената.

² Олга Поповић. Библиотека српског Лицеума (1838-1863) //Универзитетска библиотека «Светозар Марковић» 1. Од зачетка до отварања. (Београд: 1977), 60,61.

³ Исто.

⁴ Олга Поповић. Општа библиотека Велике школе (1863-1905) // Универзитетска библиотека «Светозар Марковић» 1. Од зачетка до отварања. (Београд: 1977), 99.

«При Универзитету Београдском постоји поред ручних факултетских и семинарских библиотека и једна општа библиотека, чије уређење прописује ректор по споразуму са универзитетским Саветом, за коју се предвиђа у државном буџету нарочити кредит.

Штампарии издавачии на територији Краљ. Срба, Хрвата и Словенаца дужни су да шаљу Универзитетској Библиотеци по један примерак од својих издања.

Управник Библиотеке који се бира по Закону о Универзитету, има плату и положај професора Университета.

Поред управника Библиотеке постоји Библиотечки одбор од представника свију факултета и потребан број указног и неуказног особља, које бира и којима ранг утврђује ректор и Универзитетски Савет по предлогу управника».⁵

Управи Универзитетске библиотеке, ректор је упутио допис, да је одлучио на захтев Академије наука, да у новој згради Универзитетске библиотеке уступе две собе за смештај жупанијских архива. Допис је заведен 25. јула 1923. под бројем 2553, оверен печатом Универзитета Краљевине Срба, Хрвата и Словена, а потписао га је Ректор Богдан Гавриловић⁶

Савет Пољопривредног факултета⁷ је на седници од 2. јануара 1924. године донео одлуку да из редовног буџета одвоји 1.000 динара за потребе Универзитетске библиотеке.

Сандуци са књигама за Универзитетску библиотеку били су смештени у аули зграде Универзитета. Проблем транспорта решен је камионом, који је поседовао Медицински факултет за транспорт књига јер, библиотека није имала 1.800 динара за њихов транспорт.⁸

Као што можемо видети из овог кратког историјског прегледа догађаја и пре њеног почетка рада у наменски направљеној згради, Универзитетска библиотека била је неопходан део академске заједнице.

Ударна вест 23, 24. и 25. маја 1926. године у свим гласилима била је, отварање Универзитетске библиотеке у Београду.

Као део Универзитета у Београду, од самог почетка доприносила је образовном и научно-истраживачком раду. Можемо рећи да је по свом ка-

⁵ *Изградња Универзитетске библиотеке у Београду 1919-1925. Дневници Уроша Џонића*. (Београд: 2011), 46-48

⁶ Архива УБ. Бр 2553 од 25 VII 1923.

⁷ Архива Пољопривредног факултета бр. 11 од 21. I 1924; Архива УБ. Бр 38 од 21. I 1924.

⁸ Архива УБ бр.100 од 4. XI 1924; Архива Универзитета бр. 5047 од 4. XI 1924.

рактеру јавна. Њен разноврстан милионски фонд, доступан је студентима, наставном особљу Универзитета, јавним и културним радницима наше земље и иностранства. Набавна политика је одређује као општу научну библиотеку. Још приликом оснивања улога Универзитетске библиотеке била је да набавља, обрађује, чува и даје на коришћење научну и стручну литературу на нашем и свим страним језицима. Пратила је развој Универзитета и реформе високог образовања, трудећи се да удовољи потребама свих својих корисника.

Један од најважнијих извора информација у Универзитетској библиотеци био је, централни каталог Београдског универзитета, најстарији Централни каталог у Југославији. Овај каталог, основан још 1930. године био је смештен све до 1945. године на самом Универзитету, а тек после ослобођења пресељен у просторије Универзитетске библиотеке. Од лисних каталога, писаних најпре руком па машински до компјутера и аутоматске обраде података требало је више од пола века.

Универзитетска и високошколске библиотеке као део јединственог библиотечко информационог система Републике Србије, повезује се у систем узајамне каталогизације, конзорцијум за обједињену набавку, мрежу дигиталних репозиторија и друге националне и међународне програме и пројекте у циљу пружања библиотечко информационих услуга корисницима на највишем нивоу и омогућавања опште доступности информацијама.

Развој библиотечких мрежа и сервиса показују да универзитетске библиотеке могу да преузму компетенције у организовању информација и знања. Оне у свом фокусу имају корисника коме, сарадњом са другим библиотекама треба да обезбеде брзу, квалитетну и јефтину услугу. Повезивање или удруживање библиотека називано је: библиотечка мрежа, библиотечка кооператива, конзорцијум библиотека, мултитипска библиотечка организација, мултитипска библиотечка кооператива.

Скупштина Београдског универзитета донела је 1987. године одлуку о формирању информационог система Универзитета. Одлучено је да Универзитетска библиотека „Светозаер Марковић“ буде центар за научне и стручне информације. Исте године успостављена је и прва терминалска веза преко модема са иностраним информационом изворима. Технички реализатор ове одлуке је Рачунарски центар Универзитета у Београду (РЦУБ), који је формиран 1991. године, као лидер у примени нових комуникационих технологија, а све са циљем да пружи рачунарске услуге академској заједници.

COBISS

(КООПЕРАТИВНИ ОНЛАЈН БИБЛИОГРАФСКИ СИСТЕМ И СЕРВИС)

COBISS⁹ представља софтвер који омогућава електронски облик пословања у библиотекама. Овај програм омогућава постојање јединственог електронског каталога, обраду, циркулацију и набавку. Укратко, Заједница југословенских националних библиотека некадашње Југославије, прихватила је 1987. године, систем узајамне каталогизације као заједничку основу библиотечко-информационог система и система научних и технолошких информација Југославије. Институт информацијских знаности (ИЗУМ) из Марибора преузео је улогу информацијског и библиографског сервиса, уједно и носиоца развоја организационих решења и програмске опреме. Заштита права институција учесника овог конзорцијума уређује се међународним конвенцијама и директивама Европске уније, Законом о ауторским и сродним правима (copyright), Законом о индустријској својини, Законом о заштити конкуренције, те међународним уговорима. ИЗУМ развија и одржава стандарде и програмску опрему. COBISS, сарађује са библиотечко-информационим центрима и библиотекама ван Словеније на основу кровних уговора о коришћењу програмске опреме COBISS за аутоматизацију библиотечких функција, такође и на основу међудржавних споразума о научној и технолошкој сарадњи.

Примарни циљеви конзорцијума били су побољшање ресурса, размена, реципрочна привилегија у позајмици, смањење трошкова, повећање међубиблиотечке позајмице, узајамни каталози, референсни сервиси, услуге умножавања.

KOBSON

(КОНЗОРЦИЈУМ БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ ЗА ОБЈЕДИЊЕНУ НАБАВКУ)

КоBSON¹⁰ као нови обликорганизовања библиотека, формиран је крајем 2001. године, на иницијативу Народне библиотеке Србије у Београду, Библиотеке Матице српске у Новом Саду, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић у Београду, Универзитетске библиотеке „Никола Тесла“ у Нишу, Универзитетске библиотеке у Крагујевцу, Библиотеке САНУ у Београду и Заједнице библиотека универзитета у Србији.

⁹ <https://sr.cobiss.net/>

¹⁰ <https://kobson.nb.rs/kobson.82.html>

Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије финансира целокупан систем претплате. Буџет Министарства одређује колико ће дезидерата крајњих корисника бити укључено у набавку за ту годину. КоBSON редовно подноси извештаје о коришћењу набављених публикација. За правилну набавку до 2009. године су се користиле анкете, а онда се папирна форма замењује резултатима цитираности објављених радова наших истраживача у Web of Science и SCIndexs-и (Српски цитатни индекс).

МАТИЧНА ДЕЛАТНОСТ

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду постала је матична за све библиотеке Универзитета у Београду 1974. године, а од новембра 1977. године функција матичности је проширена на све високошколске и институтске библиотеке у централној Србији. Библиотека перманентно ради на унапређењу и развоју библиотечко-информационог система. Сервис „Питај библиотекара“ доступан је 24 сата како корисницима тако и колегама.

ЗАЈЕДНИЦА БИБЛИОТЕКА УНИВЕРЗИТЕТА У СРБИЈИ¹¹

Струковна удружења представљају важан део сваког друштва. Универзитет у Београду са својим библиотекама имао је велику улогу у реализацији наставно-научних планова. Библиотекари су 1972. године формирали Заједницу библиотека Универзитета у Београду, која је 1992. године прерасла у Заједницу библиотека универзитета у Србији. Њена најважнија улога је да промовише библиотекарску струку и да помогне професионални развој запослених у универзитетским, факултетским библиотекама и библиотекама у научноистраживачким институцијама. Седиште Заједнице је у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“. Чланови Заједнице су све библиотеке универзитета у Србији. Библиотекарску струку промовишу у оквиру своје издавачке делатности, објављујући од 2000. године часопис „Инфотека“, а од 2004. године и лист „Високошколске библиотеке“. Сви бројеви у пуном тексту, доступни су на сајту Заједнице.

¹¹ <https://zbus.rs/>

ЗАКЉУЧАК

Историјски посматрано, није било једноставно обезбедити средства за изградњу библиотеке, а тај материјални проблем увек је присутан и прати нас кроз све сегменте рада. Никада немамо довољно материјалне подршке за реализацију, било да су то средства за набавку средстава за сам рад или је то кадар. Осмисли се пројекат, имплементира се успешно, оправда сваки делић добијених средства и све то за „славу“. Доприносећи високошколском образовном процесу и научно-истраживачком раду на Универзитету, Универзитетска библиотека организује изложбе разноврсног садржаја, предавања и трибине из разних научних дисциплина. Перманентно ради на усавршавању свог кадра, организујући предавања, семинаре, научне и стручне скупове. Треба нагласити њено чланство у светским библиотечким организацијама на чијим конференцијама редовно има учешће.

Професија библиотекара заиста је посебна, врлина нам је скромност, а оптимизам и радохолија безгранична. Библиотекари су увек ту са конкретним идејама и решењима за све иновације у науци и култури и зато никада неће бити доведено питање опстанка библиотека и библиотекара и поред свеprisутне вештачке интелигенције.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архива Пољопривредног факултета бр. 11 од 21. I 1924; Архива УБ. Бр 38 од 21. I 1924.
2. Архива Универзитетске библиотеке бр 2553 од 25 VII 1923.
3. Архива Универзитетске библиотеке бр.100 од 4. XI 1924; Архива Универзитета бр. 5047 од 4. XI 1924.
4. Поповић, Олга. Библиотека српског Лицеума (1838-1863) // Универзитетска библиотека «Светозар Марковић» 1. Од зачетка до отварања. Београд: 1977.
5. Изградња Универзитетске библиотеке у Београду 1919-1925. Дневници Уроша Џонића . Београд 2011.
6. Поповић, Олга. Општа библиотека Велике школе (1863-1905) // Универзитетска библиотека «Светозар Марковић» 1. Од зачетка до отварања. Београд: 1977.
7. Спомен-натпис у холу Универзитетске библиотеке, изнад Карнегијеве бисте

8. <https://sr.cobiss.net/>
9. <https://kobson.nb.rs/kobson.82.html>
10. <https://zbus.rs/>

PhD Vera Petrović - Librarian Advisor
University Library "Svetozar Marković" in Belgrade
Retired Head of the Registry Department
veramilanovicpetrovic@gmail.com

Maja Đorđević- Librarian Advisor
University Library "Svetozar Marković" in Belgrade
djordjevic@unilib.rs

UNIVERSITY OF BELGRADE AND UNIVERSITY LIBRARY

Summary: The University Library in Belgrade opened its doors to its users on May 24, 1926. The University of Belgrade has its own library, which has always been a support to the academic community. This year, on the Day of Cyril and Methodius, the University Library „Svetozar Marković“ in Belgrade will mark a century of successful work. Through a brief historical development, we will show their mutual connection. As a sign of gratitude, in the hall of the University Library, above the Carnegie bust, there is an inscription: „It is known that this Book Depository came into being and was founded as the fruit of a noble thought and a noble gift from the Carnegie Endowment, and that by the will of God it was opened on May 24, 1926. “

Keywords: University; library; education; users

**ЖИВА РИЈЕЧ И ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА
– САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА**

мср **Маја Дејановић**, библиотекар савјетник
Народна библиотека Градишка
ORCID <https://orcid.org/0009-0003-7208-3482>
msr.majadejanovic@gmail.com

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
УДК:027.52:028.5]:004
<https://doi.org/10.63356/baz.2026.011>

ДА ЛИ ЖИВА РИЈЕЧ ОСТАЈЕ КЉУЧНИ ИНСТРУМЕНТ РАЗВОЈА ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ?

*ТЕОРИЈСКО-ЕМПИРИЈСКА АНАЛИЗА УЛОГЕ НАРОДНИХ
БИБЛИОТЕКА У ФОРМИРАЊУ ХИБРИДНИХ ЧИТАЛАЧКИХ ПРАКСИ*

Сажетак: Савремено друштво обиљежено је интензивном дигитализацијом, трансформацијом медијских навика и све израженијом доминацијом кратких, визуелних и фрагментарних садржаја, што значајно утиче на карактер читања и развој читалачке културе. У таквом контексту, читање као когнитивни, културни и друштвени процес суочава се са бројним изазовима, укључујући смањење концентрације, пад интересовања за књигу и промјену начина рецепције текста. Народне библиотеке, као институције које традиционално имају кључну улогу у промоцији читања, налазе се пред задатком редефинисања својих услуга и приступа корисницима. У том оквиру, концепт „живе ријечи“ добија посебан значај као облик посредовања књижевног текста који укључује усмену интерпретацију, непосредну комуникацију и колективно искуство читања. Предмет овог рада јесте анализа улоге живе ријечи у развоју читалачке културе у народним библиотекама, са посебним освртом на савремене изазове и могућности интеграције традиционалних и дигиталних пракси. Истраживање је засновано на комбинованом теоријско-емпиријском приступу и укључује анкетно испитивање библиотекара народних библиотека, са циљем сагледавања њихових ставова, пракси и искустава у области промоције читања. Добијени подаци анализирани су примјеном дескриптивне и компаративне анализе, уз интерпретацију у контексту савремених библиотечких теорија. Полазна претпоставка рада јесте да жива ријеч, као интерактивни и комуникацијски модел

посредовања, има значајан потенцијал у развоју читалачке мотивације, те да се највиши ефекти постижу кроз њену интеграцију са дигиталним алатима и платформама. Резултати рада указују на потребу развоја хибридних модела читалачке културе, који обједињују традиционалне библиотечке вриједности и савремене технолошке могућности.

Кључне ријечи: жива ријеч, читалачка култура, народне библиотеке, промоција читања, дигитална трансформација, библиотечке услуге

1. УВОД

1.1. Предмет и циљ истраживања

Савремено информационо и медијско окружење¹ карактерише динамичан развој дигиталних технологија, експанзија онлајн садржаја и промјена у начинима конзумирања информација. У таквим условима, читање као сложен когнитивни процес² све више уступа мјесто брзој и површној обради информација, што доводи у питање традиционалне моделе читалачке културе³. Ове промјене посебно се одражавају на улогу народних библиотека, које се налазе на пресјеку културних, образовних и информационих функција. Предмет овог истраживања јесте улога живе ријечи као специфичног облика библиотечке праксе у развоју и очувању читалачке културе у савременом друштву. Жива ријеч⁴ се у овом раду посматра као интердисциплинарни феномен који обједињује елементе усмене традиције, књижевне интерпретације и комуникацијске праксе у библиотечком окружењу. Посебан акценат ставља се на анализу начина на који библиотекари користе живу ријеч у раду са корисницима, те на испитивање њене ефикасности у подстицању читања у условима дигитал-

¹ Sofija Lazarević, "Uloga informacije u informacionom društvu", *Megatrend Review* Vol. 21, № 1, 2024: 165-182.

² Vesna Milenković i Slađana Stamenković, "Štampa i novi mediji u informatičkom društvu - ko dobija, a ko gubi? = Press and New Media in the Information Society - Who Gains and Who Loses?", *Medijski dijalozi* God. 6, br. 16 (2013), str. 673.

³ S. Momčilović, "Čitalačke navike i interesi postmilenijske generacije" (završni rad, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Preddiplomski studij informatologije, 2018), 9.

⁴ Смиљана Ж. Ђорђевић Белић, „Писана је ријеч жива ријеч која остаје: једна постфолклорна реинтерпретација песме о Бају Пивљанину и Бегу Љубовићу“ *Лицеум* 2017: XXIII/18, стр. 59–69.

не доминације. Истраживање полази од претпоставке да народне библиотеке, захваљујући својој доступности и друштвеној улози, представљају кључни простор за развој иновативних модела промоције читања.⁵ Основни циљ рада јесте да се утврди у којој мјери и на који начин жива ријеч доприноси развоју читалачке културе, као и да се идентификују савремени изазови⁶ са којима се библиотеке суочавају у том процесу. Додатни циљ је формулисање препорука за унапређење библиотечке праксе кроз интеграцију традиционалних и дигиталних приступа.

1.2. Истраживачка питања и хипотезе

Полазећи од дефинисаног предмета и циља истраживања, рад настоји да одговори на више кључних питања која се односе на однос између живе ријечи и читалачке културе у савременом библиотечком контексту. Прије свега, испитује се у којој мјери библиотекари препознају значај живе ријечи као инструмента за подстицање читања, те како је примјењују у свакодневной пракси. Даље, анализира се утицај дигиталног окружења на читалачке навике корисника, као и изазови са којима се библиотеке суочавају у настојању да одрже интересовање за књигу. Посебна пажња посвећена је испитивању могућности интеграције традиционалних и дигиталних модела у циљу развоја хибридне читалачке културе.

У складу са тим, формулисане су сљедеће хипотезе:

H1: Жива ријеч значајно доприноси развоју читалачке мотивације код корисника народних библиотека.

H2: Дигитално окружење негативно утиче на дубинско читање, али истовремено пружа нове могућности за промоцију књиге.

H3: Библиотекари народних библиотека препознају живу ријеч као важан, али недовољно систематски развијен алат.

H4: Интеграција живе ријечи и дигиталних алата доводи до ефикаснијих модела промоције читања.

H5: Највиши ниво развоја читалачке културе остварује се кроз хибридни модел библиотечких услуга.

⁵ Јоана Ривано Екердал и др. „Друштвено инфраструктурисање у јавним библиотекама непрекидна брига библиотекара у свакодневној библиотечкој пракси“ *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год 67 бр. 1 (2025).

⁶ Emira Kulenović. “Izazovi profesije u tranzicijskom društvu ili revolucija koja jede svoju djecu: kritički osvrt na trend uvođenja digitalnih tehnologija u biblioteke – digitalizacija i automatizacija”. *Zbornik Radova – Asocijacija informacijskih stručnjaka, bibliotekara, arhivista i muzeologa (BAM)* 11:159-172.

1.3. Научни и друштвени значај рада

Научни значај овог рада огледа се у интердисциплинарном приступу који повезује библиотекарство, теорију читања, културологију и медијске студије. Рад доприноси теоријском разумјевању читалачке културе као динамичног процеса који се мијења под утицајем технолошких и друштвених фактора. Посебан допринос огледа се у концептуализацији живе ријечи као релевантног модела библиотечке праксе у дигиталном добу. Друштвени значај рада огледа се у препознавању библиотека као институција које имају кључну улогу у развоју културног идентитета, критичког мишљења и образовања. У условима све веће медијске фрагментације и доминације брзих информација, библиотеке постају важан простор за очување дубинског читања и смисленог односа према тексту. Рад такође указује на значај активне улоге библиотекара као културних посредника, који не само да омогућавају приступ информацијама, већ и обликују читалачке навике и културне праксе корисника.

1.4. Методологија истраживања

Истраживање је засновано на комбинованом квантитативно-квалитативном приступу⁷, који омогућава свеобухватно сагледавање улоге живе ријечи у библиотечкој пракси. Као основни инструмент за прикупљање података коришћен је анкетни упитник, конципиран тако да обухвата три међусобно повезане цјелине. Прва се односи на затворена питања, усмјерена на процјену учесталости и начина употребе живе ријечи у библиотечкој пракси. Друга цјелина обухвата отворена питања, која омогућавају увид у ставове и искуства библиотекара, док се трећа односи на ситуациона питања, чији је циљ процјена професионалних приступа у конкретним библиотечким ситуацијама. Узорак истраживања чини тридесет библиотекара запослених у народним библиотекама, што омогућава сагледавање релевантних професионалних перспектива у оквиру испитиваног контекста. Прикупљени подаци анализирани су примјеном дескриптивне статистике, компаративне анализе и тематске анализе садржаја⁸, чиме је омогућено свеобухватно тумачење резултата. Посебна пажња посвећена

⁷ Mihael Antolović i Snežana Štrangarić „Uvod u metodologiju naučnoistraživačkog rada : metode i tehnike istraživanja u društvenim naukama : osnove akademskog pisanja” (Sombor: Pedagoški fakultet, 2012), 127.

⁸ Jasmin Komić, “Metodi statističke analize kroz primjere – zbirka zadataka” (Banja Luka: Ekonomski fakultet, 2000), 1-30.

је идентификацији образаца у професионалној пракси, као и уочавању односа између традиционалних и савремених приступа у промоцији читања, што представља један од кључних аспеката овог истраживања.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Читалачка култура као социокултурни и когнитивни феномен

Читалачка култура представља сложен и вишеслојан феномен који обухвата не само навике читања, већ и вриједносне системе, когнитивне способности и друштвене праксе повезане са текстом⁹. Она се формира у интеракцији индивидуалних способности и ширег културног контекста, те је условљена образовним, социјалним и медијским факторима. Са становишта социологије културе, читање се може посматрати као облик културног капитала, који појединац стиче и развија кроз образовање и учешће у културном животу¹⁰. У том смислу, читалачка култура није само питање личног избора, већ и друштвене позиције, доступности ресурса и институционалне подршке. Народне библиотеке имају посебну улогу у демократизацији културног капитала, омогућавајући равноправан приступ књизи и знању¹¹. С друге стране, са когнитивног аспекта, читање представља сложен процес који укључује разумјевање, интерпретацију и критичку анализу текста. Дубинско читање подразумејева концентрацију, контекстуализацију и способност повезивања информација, што је у супротности са све присутнијим површним читањем карактеристичним за дигитално окружење¹². У савременом друштву, читалачка култура се све више трансформише под утицајем нових медија¹³, што доводи до промјене читалачких навика. Умјесто линеарног читања, доминира нелинеарно

⁹ I. Horvat, "Kultura čitanja u 21. stoljeću" (završni rad, UNIVERSITY NORTH, University centre Koprivnica / Sveučilište Sjever, - Sveučilišni centar Koprivnica, 2016), 12.

¹⁰ Kornelija Kuvač-Levačić, „Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje »neknjiževnih« tekstova“ (rad predstavljen na IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika, Hrvatska, Zagreb, 7-10. studeni 2014).

¹¹ IFLA Publications, "IFLA Statement on Libraries and Artificial Intelligence", IFLA, preuzeto 19. 3. 2026, <https://repository.ifla.org/items/8c05d706-498b-42c2-a93a-3d47f69f7646>

¹² Mihaela Matešić, "Razumijem što čitam: čitanjem do (spo)razumijevanja – od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti", prikaz *Razumijem što čitam: čitanjem do (spo)razumijevanja – od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti*, Anita Peti-Stantić, *FLUMINENSIA*, 2019, 429.

¹³ Nada Zgrabljic Rotar, "Novi mediji digitalnog doba", *Informacijska tehnologija i mediji 2016.*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2016, 57.

и фрагментарно читање, што има директне импликације на развој когнитивних способности и критичког мишљења. У том контексту, улога библиотеке постаје још значајнија, јер оне дјелују као стабилизујући фактор у очувању дубинског читања.

2.2. Жива ријеч као модел интерпретативног посредовања

Концепт живе ријечи заснива се на усменој традицији и подразумијева директно, интерпретативно и комуникацијско посредовање текста¹⁴. За разлику од индивидуалног читања, жива ријеч укључује елементе перформативности, емоционалне експресије и интеракције са публиком. У теоријском смислу, жива ријеч може се посматрати као облик медијације између текста и читаоца, у којем библиотекар, књижевник или интерпретатор преузима улогу посредника. Овај процес укључује не само преносење садржаја, већ и његово тумачење, контекстуализацију и прилагођавање конкретној публици. Посебан значај живе ријечи огледа се у њеној способности да активира емоционалну и социјалну димензију читања. Кроз заједничко искуство слушања и интерпретације, читање постаје колективни чин, што доприноси јачању културне повезаности и развоју читалачке мотивације. У библиотечкој пракси, жива ријеч се реализује кроз различите облике програма, као што су књижевне вечери, радионице, казивање поезије и приповиједање. Ови програми не само да промовишу књигу, већ и доприносе развоју културне комуникације и дијалога. У савременом контексту, жива ријеч добија нове облике кроз дигиталне медије, укључујући онлајн читања, подкасте и видео интерпретације¹⁵. На тај начин, традиционални модел усменог казивања проширује се и прилагођава новим комуникацијским каналима, што омогућава његову већу доступност и релевантност.

2.3. Народне библиотеке као носиоци читалачке културе

Народне библиотеке представљају један од кључних институционалних оквира за развој читалачке културе¹⁶. Њихова специфичност ог-

¹⁴ Смиљана Ж. Ђорђевић Белић, „Писана је ријеч жива ријеч...”

¹⁵ А. Klara Sopta, “Promicanje čitanja na mreži: mrežne stranice i blogovi o čitanju” (Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti - smjer bibliotekarstvo, 2025), 32-33.

¹⁶ Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1945-1975* (Sarajevo: Svjetlost, 1977), 42.

леда се у доступности свим категоријама становништва, без обзира на узраст, образовање или социјални статус. У савременом друштву, функције народних библиотека значајно су проширене. Оне више нису искључиво мјеста за позајмицу књига, већ постају мултифункционални културни центри који обједињују образовне, информативне и културне активности¹⁷. У том контексту, промоција читања представља једну од њихових основних мисија. Посебан значај имају програми који укључују живу ријеч, јер омогућавају директну комуникацију са корисницима и прилагођавање садржаја њиховим интересовањима и потребама. Библиотеке на тај начин постају активни учесници у обликовању читалачких навика, а не само пасивни пружаоци услуга. Улога библиотекара у овом процесу је од суштинског значаја. Библиотекар дјелује као културни посредник који повезује текст, корисника и контекст, при чему користи различите методе и приступе у зависности од циљне групе¹⁸. Ова улога захтијева не само стручне компетенције, већ и комуникацијске, педагошке и интерпретативне вјештине.

2.4. Дигитално окружење и трансформација читалачких пракси

Дигитална трансформација представља један од најзначајнијих фактора који утичу на савремену читалачку културу¹⁹. Развој интернета, друштвених мрежа и мобилних технологија довео је до радикалних промјена у начину приступа информацијама и читању. Једна од кључних карактеристика дигиталног окружења јесте фрагментација садржаја. Информације се презентују у кратким, визуелно атрактивним формама, што доводи до смањења концентрације и површног читања²⁰. Овај феномен има значајне импликације на развој когнитивних способности, посебно у домену критичког мишљења и аналитичког приступа тексту. Међутим, дигитално окружење не представља искључиво изазов, већ и значајну развојну могућност. Нове технологије омогућавају лакши и бржи приступ књигама, подстичу развој дигиталних библиотека и отварају простор за нове, иновативне форме промоције читања, чиме се библиотечка дјелатност додатно проширује и прилагођава савременим корисничким потребама. У том контексту, кључни изазов за библиотеке није одбацивање дигиталних

¹⁷ IFLA Publications, "IFLA Statement..."

¹⁸ Tatjana Aparac, "Biti bibliotekar: jučer, danas, sutra", *Knjižnica: glasilo Zveze bibliotekarskih društva Slovenije*, 1997, 41.2: 35.

¹⁹ A. Igrac, "Digitalna transformacija" (diplomski rad, Fakultet organizacije i informatike, 2018), 7.

²⁰ Igrac, "Digitalna transformacija..."

технолозија, већ њихова интеграција у постојеће моделе рада. Управо то се јавља концепт хибридне читалачке културе²¹, који подразумева синергију традиционалних и дигиталних приступа. Жива ријеч у дигиталном окружењу добија нову димензију, јер се преноси кроз различите медије и постаје доступна широј публици. Ова трансформација отвара нове могућности за библиотеке, али истовремено захтијева и развој нових компетенција библиотекара.

3. ЖИВА РИЈЕЧ У ПРАКСИ НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА

3.1. Програми засновани на живој ријечи

У савременој библиотечној пракси, програми засновани на живој ријечи представљају један од најзначајнијих инструмената промоције читања и активирања корисника. За разлику од пасивних облика коришћења библиотечких услуга, ови програми подразумевају директну комуникацију, интеракцију и емоционално укључивање публике. Најчешћи облици ових програма обухватају књижевне вечери, сусрете са писцима, рецитовање поезије, приповиједање, тематске радионице и програме за дјецу. Њихова специфичност огледа се у томе што текст излази из оквира штампане форме и постаје комуникацијски догађај, у којем се значење гради у интеракцији између интерпретатора и публике. Посебно је значајно нагласити да жива ријеч омогућава прилагођавање садржаја различитим циљним групама. Док се код дјече акценат ставља на наравију, емоцију и игру²², код одраслих корисника нагласак је чешће на интерпретацији, дискусији и критичком промишљању текста. Ова флексибилност чини живу ријеч изузетно ефикасним алатом у библиотечној пракси. Упркос њеном значају, уочава се да програми живе ријечи у многим библиотекама нису систематски развијени²³, већ често зависе од ентузијазма појединаца, што указује на потребу њихове институционализације и стратешког планирања.

²¹ Boris Škvorc, "Utjecaj kolonijalnih ishodišta i postkolonijalnih okvira na čitanje (pričanje) nacije kod Andrića, Krleže i Nazora". *Croatian Studies Review - Časopis hrvatskih studija* 7: 173.

²² N. Šarković, *Važnost jezične djelatnosti čitanja u radu s djecom rane predškolske dobi* (diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, 2022), 4-6.

²³ Анђелија Пругинић „Знање је у књигама, књиге су у библиотекама. Где су људи?“ *Библиотекар - часопис за теорију и праксу библиотекарства*, Год. 61 Бр. 1 (2019): 43, doi: 10.18485/bibliotekar.2019.61.1.3

3.2. Утицај живе ријечи на читалачке навике корисника

Жива ријеч има снажан потенцијал да утиче на формирање и развој читалачких навика, посебно у контексту савремених изазова. Њен утицај може се посматрати на више нивоа: мотивационом, емоционалном и когнитивном. На мотивационом нивоу, жива ријеч дјелује као иницијални подстицај за читање. Кроз директан доживљај текста, корисници развијају интересовање за књигу, што често доводи до самосталног читања. Овај ефекат је посебно изражен код млађих корисника, код којих читање још није у потпуности формирано као навика. На емоционалном нивоу, интерпретација текста кроз живу ријеч омогућава дубљу повезаност са садржајем. Емоционална идентификација са ликовима и ситуацијама доприноси стварању позитивног односа према читању, што има дугорочне ефекте на читалачку културу. На когнитивном нивоу, жива ријеч подстиче разумијевање, интерпретацију и критичко мишљење. Кроз дискусију и анализу текста, корисници развијају способност тумачења и повезивања информација, што је кључно за развој дубинског читања. Међутим, степен утицаја живе ријечи зависи од више фактора, укључујући учесталост програма, квалитет интерпретације и прилагођеност садржаја циљној групи. Управо ови елементи биће предмет даље анализе у истраживачком дијелу рада.

3.3. Рад са различитим корисничким групама

Једна од кључних предности живе ријечи огледа се у њеној примјенљивости на различите корисничке групе, што је посебно значајно у контексту народних библиотека. Код дјеце, жива ријеч има изражену едукативну и развојну функцију. Кроз причање прича, драматизацију и интерактивне активности, библиотекари подстичу развој језичких способности, маште и ране читалачке писмености. Овај приступ је кључан за формирање позитивног односа према књизи од најранијег узраста. Код младих, жива ријеч може дјеловати као мост између дигиталног окружења и књиге. Кроз савремене и тематски релевантне програме, библиотеке могу привући пажњу ове групе и усмјерити је ка читању. Код одраслих корисника, жива ријеч има више културни и интерпретативни карактер. Програми попут књижевних вечери и дискусија омогућавају размјену мишљења и продубљивање читања као интелектуалне активности. Код старијих корисника, жива ријеч има и социјалну функцију, јер доприноси укључивању у културни живот и смањењу социјалне изолованости. Ова

разноврсност указује на то да жива ријеч није универзални модел, већ да захтијева прилагођавање различитим групама, што представља додатни изазов за библиотечку праксу.

3.4. Дигитална трансформација живе ријечи

Савремене технологије значајно су утицале на начин на који се жива ријеч реализује у библиотечком окружењу. Традиционални облици усменог казивања проширени су дигиталним форматима²⁴, што је довело до стварања нових хибридних облика. Дигитална трансформација живе ријечи обухвата различите облике медијске репрезентације и дистрибуције садржаја, који укључују онлајн књижевне програме, видео и аудио записе интерпретација, подкасте и стриминг догађаја, чиме се традиционални модели усменог казивања прилагођавају савременом комуникацијском окружењу и постају доступни широј публици. Ови облици омогућавају већу доступност садржаја и укључивање шире публике, али истовремено мијењају природу комуникације. Недостаје директна интеракција, што може утицати на интензитет доживљаја. Са друге стране, дигитални формати омогућавају архивирање и поновну употребу садржаја, што представља значајну предност у односу на традиционалне облике. У том контексту, поставља се питање равнотеже између традиционалне и дигиталне живе ријечи, што представља једно од централних питања овог рада.

3.5. Операционализација концепта за потребе истраживања

У циљу емпиријског испитивања улоге живе ријечи, било је неопходно њено операционализовање кроз јасно дефинисане и мјерљиве категорије. У том смислу, истраживање је засновано на индикаторима који обухватају учесталост организовања програма живе ријечи, типолошку разноврсност ових програма, процјену њихових ефеката на кориснике, степен интеграције дигиталних алата, као и ставове библиотекара о значају живе ријечи у савременом библиотечком контексту. Овако дефинисани индикатори представљају основу за конструкцију истраживачког инструмента, односно упитника, као и за каснију анализу и интерпретацију добијених резултата.

²⁴ Igrac, "Digitalna transformacija..."

4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

4.1. Опис инструмента

За потребе истраживања конструисан је анкетни упитник као основни инструмент за прикупљање података. Упитник је осмишљен тако да омогући свеобухватно сагледавање улоге живе ријечи у библиотечкој пракси, као и ставова библиотекара. Упитник је конципиран тако да омогући свеобухватно сагледавање улоге живе ријечи у читалачкој култури у савременом окружењу, при чему његова структура обухвата четири међусобно повезане тематске цјелине. Прва цјелина односи се на опште податке о испитаницима, укључујући тип библиотеке, године радног искуства, ниво образовања и учесталост учешћа у програмима промоције читања, што омогућава контекстуализацију резултата и њихово повезивање са професионалним искуством испитаника. Друга цјелина садржи затворена питања, укупно њих петнаест, конципирана у облику Ликертове скале, која се односе на процјену учесталости и начина примјене живе ријечи у библиотечкој пракси, укључујући аспекте као што су редовност организовања програма, типови активности, степен укључености корисника и процјена ефеката на читалачке навике. Трећу цјелину чине отворена питања, укупно десет, која омогућавају испитаницима да изразе своја искуства, ставове и запажања у вези са улогом живе ријечи, при чему је посебан акценат стављен на идентификацију изазова у пракси, као и на примјере добрих пракси и иновативних приступа. Четврта цјелина обухвата ситуациона питања, укупно пет, која симулирају реалне библиотечке ситуације, као што су смањено интересовање корисника за читање или потреба за укључивањем дигиталних алата, с циљем испитивања професионалног расуђивања и стратегија дјеловања библиотекара. Оваква структура упитника омогућава комбинацију квантитативне и квалитативне анализе, чиме се обезбјеђује свеобухватност истраживања.

4.2. Узорак истраживања

Узорак истраживања чини укупно 30 испитаника, библиотекара за послених у народним библиотекама. Узорак је конципиран тако да обухвати различите категорије испитаника у погледу радног искуства, нивоа образовања и професионалних ангажмана у области промоције читања. Структура узорка омогућава сагледавање различитих перспектива унутар библиотечке професије, укључујући и генерацијске разлике у приступу

живој ријечи и дигиталним алатима. Иако узорак није репрезентативан у строгом статистичком смислу, његова разноврсност омогућава релевантну интерпретацију резултата и идентификацију доминантних трендова у пракси народних библиотека.

4.3. Начин прикупљања података

Подаци су прикупљени методом анкетирања, уз коришћење унапријед припремљеног упитника. Анкетирање је спроведено у контролисаним условима, при чему је испитаницима обезбијеђена анонимност и добровољно учешће. Испитаници су информисани о циљу истраживања, начину употребе података и значају њиховог учешћа, чиме су испоштовани основни етички принципи научног истраживања. Упитници су дистрибуирани у електронској форми, што је омогућило ефикасно прикупљање података и већу доступност испитаницима.

4.4. Методе обраде и анализе података

У обради података примјењене су комбинације квантитативних и квалитативних метода анализе, што омогућава дубље разумијевање истраживаног феномена. Квантитативна анализа обухвата примјену дескриптивне статистике, која укључује анализу фреквенција, процентуалних расподела и упоредних приказа, чиме се омогућава јасан увид у структуру и дистрибуцију добијених података. Ови подаци омогућавају увид у учесталост и структуру појава повезаних са употребом живе ријечи у библиотечкој пракси. Квалитативна анализа заснива се на тематској анализи одговора на отворена питања, са циљем идентификације кључних тема, образаца и ставова испитаника. Посебна пажња посвећена је интерпретацији професионалних искустава и препознавању иновативних приступа. У оквиру анализе, посебно је издвојен компаративни приступ, који омогућава систематско упоређивање различитих аспеката библиотечке праксе, укључујући однос између традиционалних и дигиталних облика живе ријечи, разлике у приступима различитим корисничким групама, као и варијације у нивоу њене примјене. Оваква методолошка поставка омогућава свеобухватно сагледавање улоге живе ријечи и представља основу за интерпретацију резултата у наставку рада.

4.5. Ограничења истраживања

Иако истраживање пружа релевантне увиде, неопходно је указати на одређена методолошка ограничења. Прије свега, величина узорка не омогућава потпуну генерализацију резултата, већ их треба посматрати као индикативне. Такође, употреба упитника као инструмента носи ризик субјективности, јер се одговори заснивају на самоевалуацији испитаника. Отворена питања, иако дају дубљи увид, подложна су интерпретативним варијацијама. Додатно, резултати су временски условљени, с обзиром на динамичне промјене у дигиталном окружењу и библиотечкој пракси. Упркос наведеним ограничењима, истраживање пружа значајан увид у савремене тенденције и представља добру основу за даља истраживања.

5. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

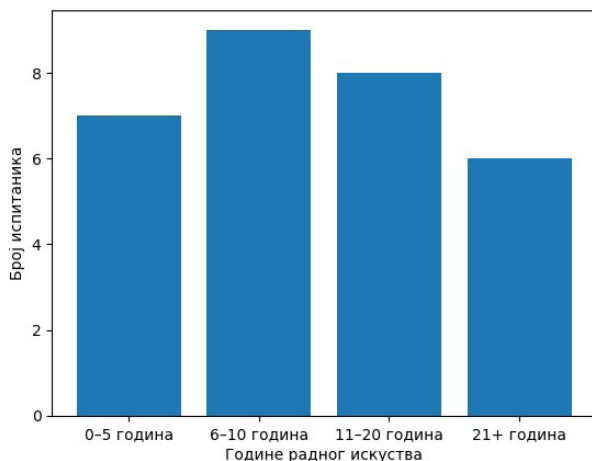
5.1. Структура узорка и основне карактеристике испитаника

У циљу прецизнијег увида у структуру узорка, анализирана је расподела испитаника према годинама радног искуства. Резултати показују релативно уравнотежену расподелу испитаника, што омогућава поузданију интерпретацију добијених података.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
0–5 ГОДИНА	7	23.3
6–10 ГОДИНА	9	30.0
11–20 ГОДИНА	8	26.7
21+ ГОДИНА	6	20.0

Табела 1. Структура узорка

Највећи број испитаника припада категорији од 6 до 10 година радног искуства (9), затим слиједе испитаници са 11 до 20 година (8), од 0 до 5 година (7), док најмањи број има више од 21 године стажа (6). Оваква структура указује на добру заступљеност различитих генерација библиотекара, што је значајно за сагледавање различитих приступа живој ријечи и читалачкој култури.

Графикон 1. *Расподјела испитаника указује на уравнотежену структуру узорка, са благом доминацијом средњих категорија радног искуства*

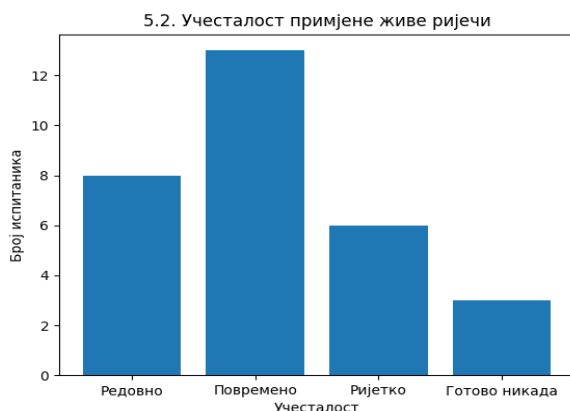
5.2. Учесталост и облици примјене живе ријечи

Анализа резултата показује да је жива ријеч присутна у пракси народних библиотека, али са различитим степеном учесталости и систематичности.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
РЕДОВНО	8	26.7
ПОВРЕМЕНО	13	43.3
РИЈЕТКО	6	20.0
ГОТОВО НИКАДА	3	10.0

Табела 2. *Програми живе ријечи*

Највећи број испитаника (13) навео је да програме живе ријечи организује повремено, док 8 испитаника то чини редовно. Са друге стране, 6 испитаника организује ове програме ријетко, а 3 испитаника навела су да се овакви програми у њиховој библиотеци готово не реализују. Ови подаци указују на то да жива ријеч није у потпуности институционализована као стандардна библиотечка пракса, већ често зависи од кадровских и организационих капацитета.

Графикон 2. *Највећи број испитаника програме реализује повремено, што указује на недовољну систематичност у примјени живе ријечи*

Када је ријеч о типовима програма, резултати показују да су нај-заступљенији облици књижевне вечери, радионице за дјецу и казивање поезије, што указује на доминацију традиционалних и интерпретативних модела у оквиру библиотечке праксе. Мање су заступљени иновативни облици, као што су интерактивни програми и мултимедијалне интерпретације, што указује на потенцијал за даљи развој.

5.3. Процјена утицаја живе ријечи на кориснике

Испитаници су у великој мјери сагласни да жива ријеч има позитиван утицај на читалачке навике корисника.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
ЗНАЧАЈАН	22	73.3
УМЈЕРЕН	6	20.0
ОГРАНИЧЕН	2	6.7

Табела 3. *Утицај живе ријечи на кориснике*

Већина испитаника (22) оцијенила је да жива ријеч значајно доприноси развоју интересовања за читање, док је 6 испитаника навело да је њен утицај умјерен. Само 2 испитаника сматрају да је утицај ограничен. Ови резултати указују на висок степен сагласности унутар библиотечке заједнице о значају живе ријечи као инструмента промоције читања.

Графикон 3. Доминација ставова о значајном утицају потврђује висок степен професионалне сагласности о улози живе ријечи

Анализа отворених одговора додатно потврђује наведене налазе, при чему испитаници истичу да жива ријеч доприноси приближавању књиге кориснику, омогућава успостављање емоционалне везе са текстом и подстиче радозналост која води ка даљем читању. Посебно је наглашен њен значај у раду са дјецом и младима, што указује на њену улогу у формирању раних читалачких навика.

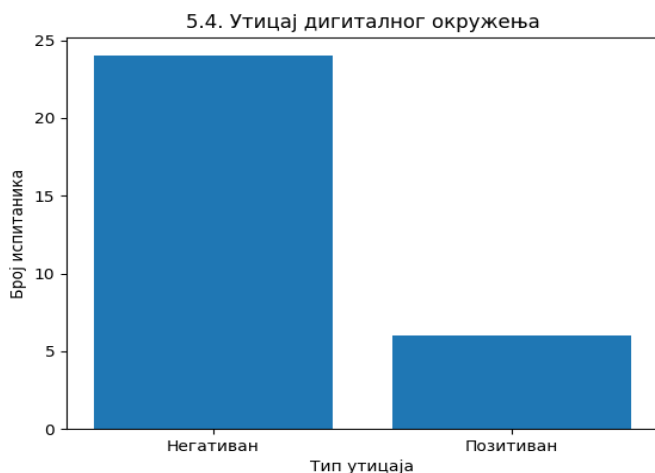
5.4. Утицај дигиталног окружења на читалачке навике

Резултати истраживања показују да библиотекари у великој мјери препознају утицај дигиталног окружења на читање.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
НЕГАТИВАН	24	80.0
ПОЗИТИВАН	6	20.0

Табела 4. Утицај дигиталног окружења на читалачке навике

Већина испитаника (24) сматра да дигитални медији доводе до површног читања и смањења концентрације, док мањи број (6) истиче и позитивне аспекте, као што су већа доступност информација и нови облици промоције књиге. Ови резултати указују на амбивалентан однос према дигиталном окружењу — оно се истовремено доживљава као изазов и као прилика.

Графикон 4. *Резултати показују да се дигитално окружење превасходно перципира као изазов, уз ограничено препознавање позитивних аспеката*

У отвореним одговорима испитаници посебно наглашавају смањење интересовања за дужи текст, доминацију визуелних садржаја и изражену потребу за прилагођавањем библиотечких услуга савременим корисничким навикама, при чему су ови налази у потпуности у складу са теоријским оквиром рада.

5.5. Интеграција живе ријечи и дигиталних алата

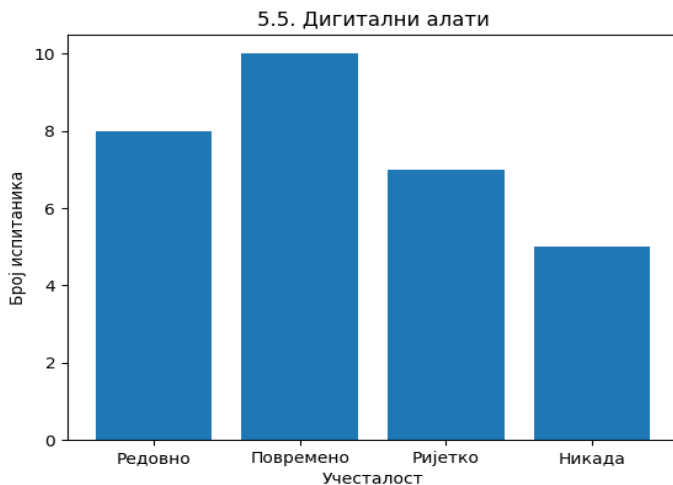
Један од кључних аспеката истраживања односи се на испитивање степена интеграције традиционалних и дигиталних приступа у програмима живе ријечи.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
РЕДОВНО	8	26.7
ПОВРЕМЕНО	10	33.3
РИЈЕТКО	7	23.3
НИКАДА	5	16.7

Табела 5. *Дигитални алати*

Резултати показују да највећи број испитаника дигиталне алате користи повремено, док нешто мањи број њих наводи редовну употребу. Истовремено, значајан дио испитаника користи ове алате ријетко, а

одређени број их уопште не користи, што указује на постојање хибридних пракси, али и на изражене разлике у нивоу дигиталне интеграције.

Графикон 5. *Расподјела указује на присуство хибридних пракси, али и на значајне разлике у нивоу дигиталне интеграције*

Када је ријеч о облицима употребе, испитаници који примјењују дигиталне алате најчешће се ослањају на друштвене мреже, видео садржаје и организацију онлајн догађаја, чиме проширују домет и доступност програма. Са друге стране, разлози за некоришћење дигиталних алата најчешће се доводе у везу са ограниченим техничким ресурсима, недовољним нивоом обуке, као и склоношћу ка традиционалним облицима библиотечке праксе.

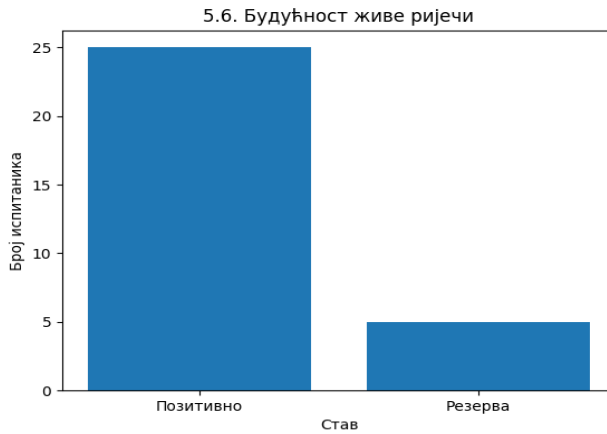
5.6. Ставови библиотекара о будућности живе ријечи

У циљу сагледавања перспективе развоја, испитаници су изнијели ставове о будућности живе ријечи у библиотекама.

КАТЕГОРИЈА	БРОЈ ИСПИТАНИКА	ПРОЦЕНАТ (%)
ПОЗИТИВНО	25	83.3
РЕЗЕРВА	5	16.7

Табела 6. *Ставови библиотекара*

Резултати показују да већина испитаника сматра да жива ријеч има значајну и одрживу будућност, али под условом њене адаптације савременим друштвеним и технолошким околностима. Истовремено, мањи број испитаника изражава резерву, указујући на уочени пад интересовања корисника за овакве програме.

Графикон 6. Већински позитиван став указује на препознат потенцијал живе ријечи, уз потребу њене адаптације савременим условима

Према мишљењу испитаника, даљи развој живе ријечи треба да буде усмјерен ка већој интерактивности програма, јачем повезивању са дигиталним платформама и ширем укључивању различитих медијских форми, чиме би се омогућило њено прилагођавање савременим комуникацијским и културним праксама.

5.7. Синтетички приказ резултата

Сумирајући добијене резултате, може се уочити да је жива ријеч присутна у библиотечкој пракси, али да њена примјена још увијек није у потпуности систематски развијена. Истовремено, библиотекари у значајној мјери препознају њен потенцијал и значај у промоцији читања. Дигитално окружење се перципира двоструко, као изазов који утиче на промјену читалачких навика, али и као могућност за унапређење библиотечких услуга. У том контексту, хибридни модели који комбинују традиционалне и дигиталне приступе налазе се у фази развоја, али још увијек нису у потпуности интегрисани у библиотечку праксу.

<i>Показатељ</i>	<i>Категорија</i>	<i>Број испитаника</i>	<i>Процент (%)</i>
<i>Радно искуство</i>	0–5 година	7	23.3
	6–10 година	9	30.0
	11–20 година	8	26.7
	21+ година	6	20.0
<i>Учесталост програма</i>	Редовно	8	26.7
	Повремено	13	43.3
	Ријетко	6	20.0
	Готово никада	3	10.0
<i>Утицај живе ријечи</i>	Значајан	22	73.3
	Умјерен	6	20.0
	Ограничен	2	6.7
<i>Дигитално окружење</i>	Негативан утицај	24	80.0
	Позитивни аспекти	6	20.0
<i>Дигитални алати</i>	Редовно	8	26.7
	Повремено	10	33.3
	Ријетко	7	23.3
	Никада	5	16.7
<i>Будућност живе ријечи</i>	Позитивна перспектива	25	83.3
	Резерва	5	16.7

Табела 7. Синтеза резултата

Ови резултати указују да се народне библиотеке налазе у процесу транзиције, у којем се традиционалне праксе постепено прилагођавају савременим условима и захтјевима корисника.

Дескриптивна статистичка анализа података указује на релативно уравнотежену структуру узорка у погледу радног искуства испитаника, при чему је најзаступљенија категорија од 6 до 10 година (30,0%), док су остале категорије распоређене без значајних одступања. У погледу учесталости примјене живе ријечи, доминира повремена употреба (43,3%), што указује на недостатак систематске интеграције овог модела у библиотечку праксу.

Анализа перцепције утицаја живе ријечи показује изразиту доминацију ставова о њеном значајном утицају (73,3%), што указује на висок степен консензуса међу испитаницима. Насупрот томе, дигитално окружење се у већини случајева перципира као фактор који негативно утиче на чита-

лачке навике (80,0%), иако је присутно ограничено препознавање његових позитивних аспеката.

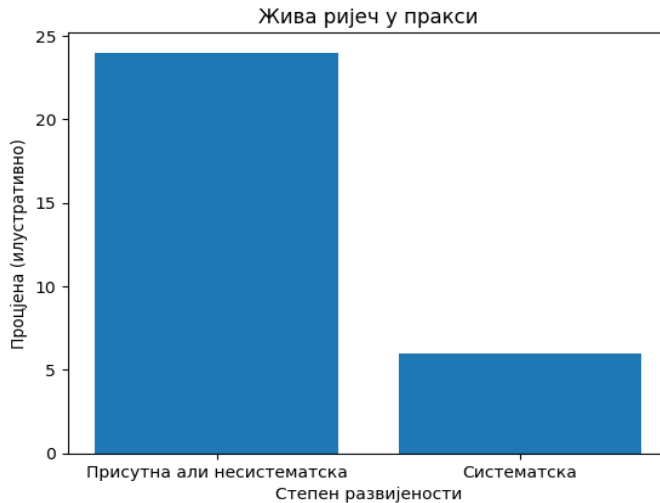
Када је ријеч о интеграцији дигиталних алата, резултати указују на хетерогену расподјелу, са највећим учешћем повремене употребе (33,3%), што потврђује постојање хибридних пракси, али и неуједначен ниво њихове примјене. Истовремено, већина испитаника исказује позитиван став о будућности живе ријечи (83,3%), уз наглашену потребу њене адаптације савременим условима.

Ови налази указују на статистички стабилне обрасце у перцепцији и примјени живе ријечи, што омогућава њихову поуздану интерпретацију у ширем контексту савременог библиотекарства.

6. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

6.1. Учесталост и систематичност примјене живе ријечи

Компаративна анализа резултата указује да је жива ријеч присутна у пракси народних библиотека, али да њена примјена није уједначена нити систематски развијена. Иако значајан број библиотекара организује програме живе ријечи повремено или редовно, подаци показују да ови програми често зависе од индивидуалне иницијативе, а не од стратешког планирања.

Графикон 7. Илустративни приказ заснован на интерпретацији резултата истраживања – жива ријеч у пракси

Овај налаз је у складу са постављеном хипотезом Н3, која указује да библиотекари препознају значај живе ријечи, али да она није у потпуности институционализована као дио библиотечких услуга. Упоредјујући овај резултат са теоријским оквиром, може се закључити да постоји јаз између потенцијала живе ријечи као модела интерпретативног посредовања и њене реалне примјене у пракси. Управо овај јаз представља један од кључних изазова савременог библиотекарства.

6.2. Утицај живе ријечи на читалачку мотивацију

Резултати истраживања показују висок степен сагласности библиотекара у процјени да жива ријеч позитивно утиче на читалачке навике корисника.

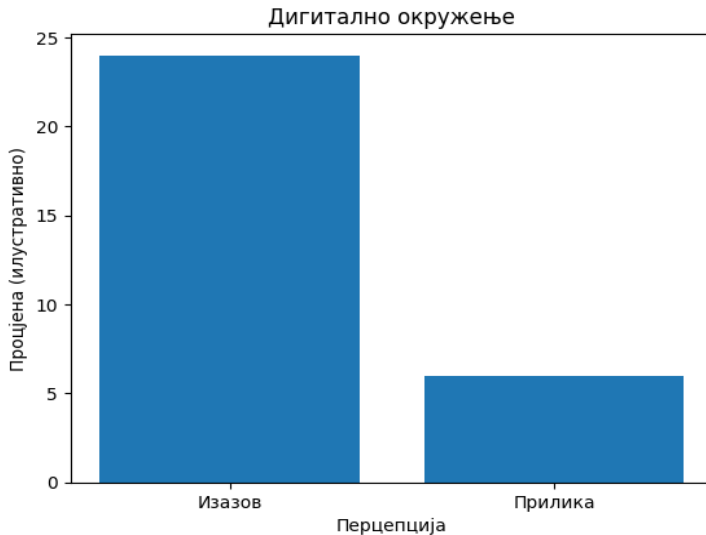
Графикон 8. *Расподјела одговора указује на доминацију перцепције о значајном утицају живе ријечи на читалачку мотивацију, што потврђује њену улогу као ефективног инструмента у подстицању читања*

Овај налаз директно потврђује хипотезу Н1 и указује на значај живе ријечи као мотивационог инструмента. У контексту теорије читања, овај резултат може се тумачити кроз концепт емоционалне рецепције текста. Жива ријеч, као интерпретативни чин, омогућава дубљу идентификацију са садржајем, што доводи до јачег ангажмана корисника. За разлику од пасивног читања, овдје се успоставља интеракција која активира и когнитивне и емоционалне процесе. Посебно је значајно да овај утицај није ограничен само на једну категорију корисника, већ је присутан код свих

старосних група, што додатно потврђује универзални потенцијал живе ријечи.

6.3. Дигитално окружење као изазов и прилика

Анализа резултата показује да библиотекари дигитално окружење перципирају двоструко — као изазов и као могућност. Са једне стране, доминира став да дигитални медији доводе до површног читања и смањења концентрације, што је у складу са хипотезом Н2. Са друге стране, препознају се и потенцијали дигиталних платформи за ширење читалачке културе.

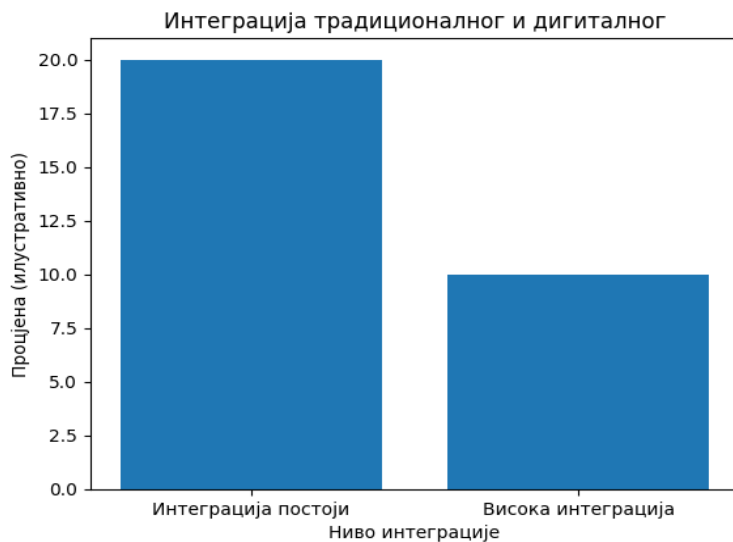

Графикон 9. Илустративни приказ заснован на интерпретацији резултата истраживања – дигитално окружење

Ова амбивалентност указује на комплексност савременог информационог окружења. Дигитални медији не укидају читање, већ га трансформишу, што захтијева прилагођавање библиотечке праксе. У том контексту, жива ријеч може се посматрати као корективни механизам, који доприноси очувању дубинског читања и смислене рецепције текста. Истовремено, њена дигитална трансформација отвара нове могућности за њену примјену.

6.4. Ниво интеграције традиционалних и дигиталних приступа

Један од најзначајнијих налаза односи се на степен интеграције живе ријечи и дигиталних алата. Резултати показују да ова интеграција постоји, али да је неуједначена и у раној фази развоја.

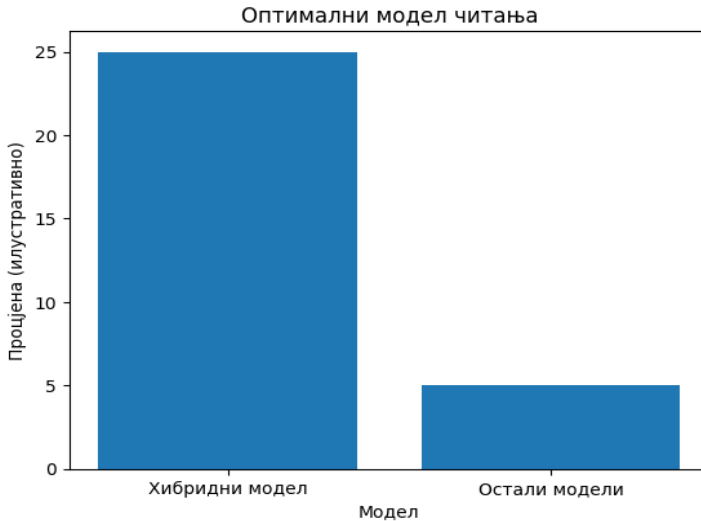
Графикон 10. *Илустративни приказ заснован на интерпретацији резултата истраживања – интеграција традиционалног и дигиталног*

Овај налаз потврђује хипотезу Н4, али истовремено указује на потребу за систематским развојем хибридних модела. Библиотеке које комбинују традиционалне и дигиталне приступе показују већу флексибилност и способност прилагођавања савременим корисницима. Међутим, ограничења као што су недостатак ресурса и дигиталних компетенција указују да овај процес захтијева институционалну подршку и континуирано усавршавање библиотекара.

6.5. Хибридни модел као оптимални приступ

Сумирајући резултате, може се закључити да се највећи потенцијал развоја читалачке културе налази у хибридном моделу који интегрише живу ријеч и дигиталне праксе, чиме се потврђује хипотеза Н5. Овакав модел омогућава истовремено очување емоционалне и комуникацијске димензије читања, проширење доступности садржаја путем

дигиталних платформи, као и прилагођавање различитим корисничким групама.

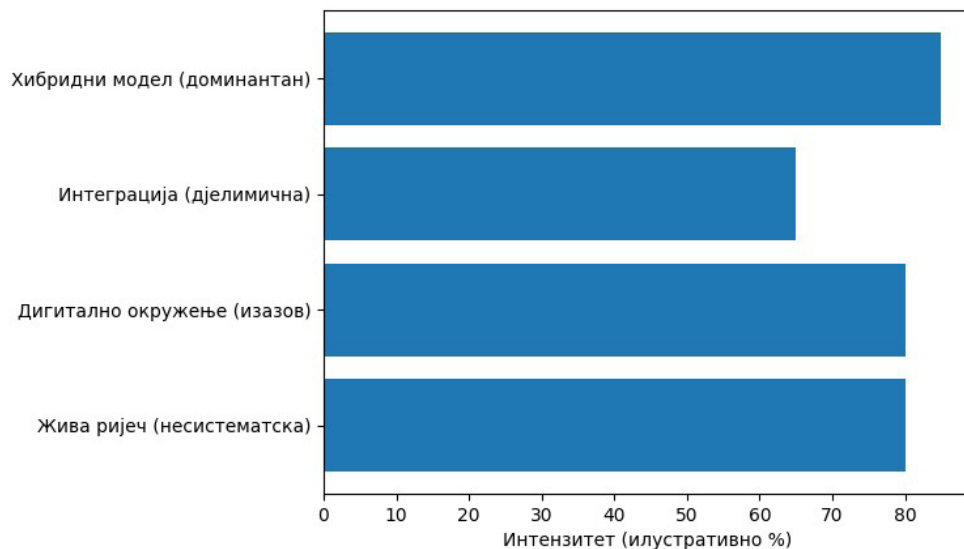
Графикон 11. Илустративни приказ заснован на интерпретацији резултата истраживања – оптимални модел читања

У том контексту, улога библиотекара се значајно трансформише, јер он више не дјелује искључиво као посредник између корисника и књиге, већ и као медијатор који повезује традиционалне културне праксе са савременим технолошким окружењем.

6.6. Тумачење резултата у ширем контексту

Резултати истраживања указују да се народне библиотеке налазе у процесу структурне и функционалне трансформације, условљене промјенама у медијском и информационом окружењу.

Ова трансформација не огледа се искључиво у увођењу нових технологија, већ у редефинисању саме природе читалачке културе као дискурзивне и интерпретативне праксе. У том контексту, жива ријеч се позиционира као специфичан облик културне медијације, који омогућава прелазак са индивидуализованог и често фрагментираног читања ка колективно артикулисаном искуству рецепције. Овај процес може се тумачити у оквири-ма херменеутичког приступа, у којем се значење не посматра као фиксна категорија, већ као резултат интеракције између текста, интерпретатора и рецепцијског контекста. Емпиријски налази показују да жива ријеч функ-

Графикон 12. *Илустративни приказ заснован на интерпретацији резултата истраживања Синтетички приказ кључних налаза истраживања*

ционише као механизам реактуализације текста, при чему се књижевни садржај измјешта из статичног, текстуалног оквира у динамички комуникацијски простор. У том простору долази до преговарања значења, што указује на њену улогу у формирању интерсубјективног искуства читања. Истовремено, утицај дигиталног окружења уводи нову димензију у анализу читалачке културе. Фрагментација пажње и доминација визуелних садржаја доводе до трансформације рецепцијских образаца, што резултира помјерањем са дубинског ка површном читању. Међутим, ова трансформација не значи нестанак читања, већ његову реартикулацију у новим медијским условима. У том смислу, жива ријеч може се интерпретирати као корективни и компензацијски механизам, који омогућава очување дубинског, интерпретативног читања у условима медијске фрагментације. Њена интеграција са дигиталним платформама додатно проширује домен дјеловања, чиме се отвара простор за развој хибридних модела читалачке културе. Сходно томе, библиотеке се не могу више посматрати искључиво као институције дистрибуције информација, већ као простори културне продукције и интерпретације, у којима се обликују нови облици читања и значења. Управо у том процесу, библиотекар се позиционира као активни медијатор између текста, технологије и корисника, чиме његова улога добија изразито интердисциплинарни карактер.

6.7. Импликације за библиотечку праксу

На основу добијених резултата може се закључити да постоји изражена потреба за систематским развојем програма живе ријечи, као и за унапређењем дигиталних компетенција библиотекара. Истовремено, уочава се значај развоја хибридних библиотечких услуга, које повезују традиционалне и савремене приступе, као и јачање улоге библиотекара као културног посредника у процесу обликовања читалачких пракси.

Ове импликације указују на јасан правац будућег развоја библиотека и њихову све сложенију и значајнију улогу у савременом друштву.

ЗАКЉУЧАК

Савремено информационо друштво, обиљежено убрзаном дигитализацијом и трансформацијом медијских навика, поставља пред читање нове и сложене изазове. У таквом контексту, читање више није само индивидуални чин усвајања текста, већ процес који се одвија у динамичном односу између корисника, медија и културног окружења. Управо у том простору трансформације, народне библиотеке задржавају своју суштинску улогу – не као пасивни чувари књига, већ као активни обликоваоци читалачке културе. Резултати истраживања показали су да жива ријеч представља један од најзначајнијих инструмената у процесу подстицања читања. Њена снага не огледа се искључиво у преношењу текста, већ у способности да активира емоционалну, когнитивну и социјалну димензију читања. Кроз живу ријеч, текст престаје бити статичан и постаје догађај — простор сусрета, интерпретације и заједничког искуства. Истраживање је потврдило да библиотекари у великој мјери препознају значај живе ријечи и њен позитиван утицај на читалачке навике, чиме је потврђена полазна хипотеза о њеној мотивационој улози. Истовремено, уочено је да њена примјена у пракси није увијек систематски развијена, већ често зависи од појединачних иницијатива, што указује на потребу за њеним стратешким позиционирањем у оквиру библиотечких услуга. Посебно значајан налаз односи се на утицај дигиталног окружења, које се показује као амбивалентан фактор. С једне стране, оно доприноси фрагментацији читања и смањењу концентрације, док с друге стране отвара нове могућности за приступ књизи и развој иновативних облика промоције читања. Ова двострука природа дигиталног окружења не захтијева његово одбацивање, већ критичку интеграцију у библиотечку праксу. Управо у том контексту, као најзначајнији резултат

рада издваја се концепт хибридне читалачке културе. Истраживање је показало да се највећи ефекти у развоју читања постижу кроз синергију традиционалних и дигиталних приступа. Жива ријеч, као носилац интерпретације и комуникације, и дигитални алати, као носиоци доступности и ширине, не представљају супротстављене моделе, већ комплементарне елементе савремене библиотечке праксе. У том процесу, улога библиотекара се значајно редефинише. Библиотекар више није искључиво посредник између корисника и књиге, већ постаје културни медијатор, едукатор и креатор читалачких искустава. Управо та трансформација представља један од кључних доприноса савременог библиотекарства. На крају, артикулише се питање које не подлијеже коначном затварању, већ захтијева континуирано теоријско и аналитичко преиспитивање: који су дугорочни ефекти програма заснованих на живој ријечи у оквиру савремене библиотечке праксе? Емпиријски налази указују да се њихови исходи не могу адекватно интерпретирати у оквирима редукционистичког приступа, који би их ограничио на текстуалну трансмисију, догађајни карактер или физичку ко-присутност учесника. Напротив, њихов кључни ефекат огледа се у трансформацији рецепцијских образаца и реконфигурацији односа корисника према читању, књизи и значењу. У том смислу, однос према читању може се концептуализовати као динамички дискурзивни и херменеутички простор у којем се одвија процес смислотворења. Читалачка култура се, сходно томе, не може свести на скуп понашајних образаца или навика, већ се манифестује као сложена когнитивно-афективна и социокултурна структура, унутар које се преплићу индивидуалне интерпретације и колективни културни обрасци. Читање се у том контексту успоставља као процес рецепције који подразумева активну интерпретацију, контекстуализацију и продукцију значења, док програми живе ријечи функционишу као специфични медијатори у том процесу. Они омогућавају трансфер текста из статичног у перформативни и комуникацијски оквир, чиме се отвара простор за интеракцију, преговарање значења и формирање интерсубјективног искуства. Сходно томе, жива ријеч се може разумјети као облик културне продукције који посредује између текста и рецепције, истовремено дјелујући као инструмент активације, одржавања и трансформације читалачке културе у савременом, медијски посредованом окружењу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Antolović, Mihael i Snežana Štrangarić. „Uvod u metodologiju naučnoistraživačkog rada : metode i tehnike istraživanja u društvenim naukama: osnove akademskog pisanja” (Sombor: Pedagoški fakultet, 2012), 127.
2. Aparac, Tatjana. “Biti bibliotekar : jučer, danas, sutra”, *Knjižnica: glasilo Zveze bibliotekarskih društva Slovenije*, 1997, 41.2: 35.
3. Bašović, Ljubinka. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1945-1975* (Sarajevo: Svjetlost, 1977), 42.
4. Horvat, I. “Kultura čitanja u 21. stoljeću” (završni rad, UNIVERSITY NORTH, University centre Koprivnica / Sveučilište Sjever, - Sveučilišni centar Koprivnica, 2016), 12.
5. IFLA Publications, “*IFLA Statement on Libraries and Artificial Intelligence*”, IFLA, preuzeto 19. 3. 2026, <https://repository.ifla.org/items/8c05d706-498b-42c2-a93a-3d47f69f7646>
6. Igrec, A. “*Digitalna transformacija*” diplomski rad, Fakultet organizacije i informatike, 2018.
7. Komić, Jasmin. “*Metodi statističke analize kroz primjere – zbirka zadataka*”, Banja Luka: Ekonomski fakultet, 2000.
8. Kulenović, Emira. “Izazovi profesije u tranzicijskom društvu ili revolucija koja jede svoju djecu: kritički osvrt na trend uvođenja digitalnih tehnologija u biblioteke – digitalizacija i automatizacija”. *Zbornik Radova – Asocijacija informacijskih stručnjaka, bibliotekara, arhivista i muzeologa (BAM)* 11: 159-172.
9. Kuvač-Levačić, Kornelija. „*Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje »neknjiževnih« tekstova*“ (rad predstavljen na IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika, Hrvatska, Zagreb, 7-10. studeni 2014).
10. Lazarević, Sofija “Uloga informacije u informacionom društvu”, *Megatrend Review* Vol. 21, № 1, 2024: 165-182.
11. Matešić, Mihaela. “Razumijem što čitam: čitanjem do (spo)razumijevanja – od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti”, prikaz *Razumijem što čitam: čitanjem do (spo)razumijevanja – od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti*, Anita Peti-Stantić, *FLUMINENSIA*, 2019.
12. Milenković, Vesna i Slađana Stamenković, “Štampa i novi mediji u informatičkom društvu - ko dobija, a ko gubi? = Press and New Media in the Information Society - Who Gains and Who Loses?”, *Medijski dijalozi* God. 6, br. 16 (2013), 669-684.

13. Momčilović, S. “*Čitalačke navike i interesi postmilenijske generacije*” završni rad, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Preddiplomski studij informatologije, 2018.
14. NORTH, University centre Koprivnica / Sveučilište Sjever, - Sveučilišni centar Koprivnica, 2016.
15. Rotar, Nada Zgrabljic. Novi mediji digitalnog doba. *Informacijska tehnologija i mediji 2016.*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2016, 57-64.
16. Sopta, Klara A. “*Promicanje čitanja na mreži: mrežne stranice i blogovi o čitanju*” Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti - smjer bibliotekarstvo, 2025.
17. Šarković, Nina. *Važnost jezične djelatnosti čitanja u radu s djecom rane predškolske dobi*. Diplomski rad, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, 2022.
18. Ђорђевић Белић, Смиљана Ж. „Писана је ријеч жива ријеч која остаје: једна постфолклорна реинтерпретација песме о Бају Пивљанину и Бегу Љубовићу“ *Лицеум* 2017: XXIII/18, стр. 59–69.
19. Пругинић, Анђелија. „Знање је у књигама, књиге су у библиотекама. Где су људи?“ *Библиотекар - часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 61 Бр. 1 (2019): 39-51, doi: 10.18485/bibliotekar.2019.61.1.3
20. Ривано, Јоана Екердал и др. „Друштвено инфраструктурисање у јавним библиотекама: непрекидна брига библиотекара у свакодневној библиотечкој пракси“. 2025. *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* 67 (1): 27-63. <https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2025.-67.1.2>.

MSc **Maja Dejanović**, library advisor
Public library Gradiška
ORCID <https://orcid.org/0009-0003-7208-3482>
msr.majadejanovic@gmail.com

DOES THE LIVING WORD REMAIN A KEY INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF READING CULTURE IN THE DIGITAL AGE?

Theoretical-empirical analysis of the role of public libraries in the formation of hybrid reading practices

Abstract: Modern society is marked by intensive digitalization, transformation of media habits and the increasingly pronounced dominance of short, visual and fragmentary content, which significantly affects the character of reading and the development of reading culture. In such a context, reading as a cognitive, cultural and social process faces numerous challenges, including reduced concentration, a decline in interest in books and a change in the way of receiving texts. Public libraries, as institutions that traditionally have a key role in promoting reading, are faced with the task of redefining their services and approach to users. In this context, the concept of “living words” gains special significance as a form of mediation of a literary text that includes oral interpretation, direct communication and collective reading experience. The subject of this paper is the analysis of the role of living words in the development of reading culture in public libraries, with a special focus on contemporary challenges and opportunities for integrating traditional and digital practices. The research is based on a combined theoretical-empirical approach and includes a survey of public library librarians, with the aim of examining their attitudes, practices and experiences in the field of reading promotion. The obtained data were analyzed using descriptive and comparative analysis, with interpretation in the context of contemporary library theories. The starting assumption of the work is that the living word, as an interactive and communication model of mediation, has significant potential in the development of reading motivation, and that the highest effects are achieved through its integration with digital tools and platforms. The results of the work indicate the need to develop hybrid models of reading culture, which unite traditional library values and modern technological capabilities.

Keywords: living word, reading culture, public libraries, promotion of reading, digital transformation, library services

Адиса Жеро

Национална и универзитетска библиотека
Босне и Херцеговине (НУББиХ), Сарајево

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК:027:316.7]:008

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.012>

ТРАНСФОРМАЦИЈА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА: КОНЦЕПТ „ЖИВЕ РИЈЕЧИ“ ИЗМЕЂУ ДИГИТАЛНЕ ПАРАДИГМЕ, КУЛТУРНЕ МЕМОРИЈЕ И НОВИХ МОДЕЛА ДРУШТВЕНЕ ИНКЛУЗИЈЕ

Сажетак: Савремене народне и универзитетске библиотеке пролазе кроз процес дубоке институционалне, епистемолошке и функционалне трансформације под утјецајем дигитализације. Традиционална парадигма библиотеке као мјеста похране знања замјењује се парадигмом библиотеке као партиципативног друштвеног простора. Овај рад анализира концепт „живе ријечи“ као одговор на фрагментацију пажње у дигиталном окружењу. Полазећи од теорије „трећег простора“ и модела културне меморије Јана Асмана (Jan Assmann) и Алеиде Асман (Aleida Assmann), истражује се како НУББиХ постаје простор културне интерпретације кроз имплементацију пројекта „Жива библиотека“ (Human Library). Сесије се анализирају као модел реанимације друштвене емпатије и отпора дигиталној површности кроз процесе когнитивног успоравања и непосредне интеракције.

Кључне ријечи: народне библиотеке, жива ријеч, трећи простор, културна меморија, жива библиотека, НУББиХ, дигитална детоксикација.

1. УВОД:

ОНТОЛОШКИ ПАРАДОКС БИБЛИОТЕКЕ У 21. ВИЈЕКУ

У ери вјештачке интелигенције и алгоритамске селекције информација, библиотеке се налазе пред фундаменталним онтолошким парадоксом: док је информација никада доступнија и мултиплицирана до неза-

мисливих размјера, сам смисао и когнитивна дубина су никада угроженији. Дигитална доминација није донијела само олакшан приступ подацима, већ и специфичан феномен информацијског преоптерећења, који резултира атрофијом критичког просуђивања. У таквом контексту, библиотека више не може опстати искључиво као пасивни репозиториј или статични чувар грађе; њена друштвена и научна релевантност данас директно корелира са способношћу трансформације у динамичан, пулсирајући простор у којем се знање не конзумира пасивно, већ се активно „изводи“ кроз концепт живе ријечи.

Овај парадигматски заокрет захтијева радикалан прелазак с онога што Алеида Асман (Aleida Assmann)¹ назива „меморијом похране“ на „функционалну меморију“. То подразумева претварање библиотеке у „трећи простор“ конверзације и когнитивни коректив који служи као системска заштита људског фокуса од дигиталне површности. Библиотека престаје бити само зграда с полицама и постаје својеврсна „лабораторија хуманости“. У тој лабораторији, библиотекар више није само администратор колекције, већ етички навигатор у мору дезинформација и алгоритамских халуцинација.

Теоријски оквир овог рада ослања се на концепт „трећег простора“ Реја Олденбурга (Ray Oldenburg)², који библиотеку види као неутрални терен неопходан за виталност сваке заједнице. Надовезујемо се на тезу Р. Дејвида Ланкеса (R. David Lankes)³ да се знање не акумулира у тишини, већ настаје искључиво кроз конверзацију. Посебна пажња посвећена је неуробиолошким истраживањима Меријен Волф (Maryanne Wolf)⁴ о судбини „мозга који чита“ у дигиталном добу. У наставку рада, ови теоријски конструкти биће примијењени на студију случаја пројекта „Жива библиотека“ у НУББиХ, као модела који мири дигиталну хуманистику с потребом за дубоком људском инклузијом и реалним друштвеним ангажманом.

2. БИБЛИОТЕКА КАО „ТРЕЋИ ПРОСТОР“ И ДИНАМИКА КОНВЕРЗАЦИЈЕ

Р. Олденбург⁵ дефинише „трећи простор“ као друштвено окружење које је одвојено од два примарна животна окружења: дома („први простор“) и посла („други простор“). За разлику од ова два простора који су оптерећени улогама, обавезама и хијерархијама, трећи простор нуди неутралност и инклузивност. Главне карактеристике библиотеке као трећег простора укључују приступачност, осјећај добродошлице, одсуство оба-

везе конзумације и, што је најважније, превазилажење социјалног статуса. У библиотеци, научник и студент, пензионер и мигрант, третирају се с једнаким дигнитетом.

Овакав приступ недавно је у домаћем контексту теоријски уобличила и Надина Гребовић Лендо (Nadina Grebović-Lendo)⁶, нудећи модел високошколске библиотеке као трећег простора који дјелује као потицајна околина за учење и друштвену интеракцију. У босанскохерцеговачком друштву, традиција оваквих простора дубоко је укоријењена кроз институције читаоница које су деценијама служиле као центри друштвеног живота. Савремена библиотека насљеђује ту улогу, али је редефинише у складу с технолошким промјенама. Р. Д. Ланкес⁷ тврди да је мисија библиотекара унапређење друштва кроз олакшавање стварања знања у њиховим заједницама. Он радикално тврди: „Знање је конверзација“. Без дијалога, информација остаје мртво слово на папиру; тек када се о њој дискутује, она постаје знање.

3. КОГНИТИВНИ ИЗАЗОВИ И ПОТРЕБА ЗА „ДУБИНСКИМ ЧИТАЊЕМ“

Савремени корисник библиотеке живи у стању сталне фрагментације пажње. М. Волф⁸ упозорава на то да дигитално окружење фаворизује тзв. „skimming“ (површно читање). Наш мозак се прилагођава брзом процесирању кратких информација, али по цијену губитка капацитета за дубинско читање. Дубинско читање није само техничка вјештина; то је сложен неуролошки процес који укључује аналитичко размишљање, емпатију и критичку рефлексију. Библиотека као физички простор постаје једина преостала архитектонска брана против ове дигиталне површности. Она нуди „когнитивну тишину“ – простор у којем је фокус заштићен од непрекидних нотификација. Концепт живе ријечи присиљава корисника на успоравање. Ако изгубимо способност дубинског процесирања, губимо способност за демократски дијалог.

4. ЕМПИРИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА И РЕАНИМАЦИЈА ЕМПАТИЈЕ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА НУББиХ

Дигитална хуманистика често се погрешно интерпретира искључиво као масовна дигитализација. Међутим, њен прави потенцијал лежи у ономе што Франко Морети (Franco Moretti)⁹ назива „distant reading“ – ко-

риштење технологије да бисмо ослободили људске капацитете за дубинску интерпретацију. У НУББиХ, овај приступ је конкретизован кроз пројекат „Жива библиотека“.

Важно је нагласити да се овакав пројекат **по први пут реализује у НУББиХ**, чиме институција прави пионирски искорак у развоју иновативних модела друштвене инклузије у Босни и Херцеговини. Иницијативе овог типа већ су показале значајан успјех у европским оквирима – од прве Живе библиотеке у Данској, преко пројеката у јавним библиотекама попут Dokk1 у Архусу, до сродних Erasmus+ програма који промовишу интеркултурални дијалог кроз „читање“ људи. Пројекат у НУББиХ има за циљ проширење традиционалне улоге библиотеке ка отвореном простору интеракције. Концепт се заснива на метафори библиотечног система: умјесто публикација, корисницима су на располагању „живе књиге“, односно особе које кроз структурирани дијалог преносе властита искуства (нпр. особе с инвалидитетом, мањине, маргинализоване групе). Библиотека у овом процесу преузима улогу медијатора знања и сигурног друштвеног простора.

4.1. Методолошки оквир истраживања

Како би се систематски евалуирали ефекти овог пројекта, спроведено је емпиријско истраживање у периоду 2023–2025. године. Основни циљ истраживања био је испитати утицај концепта живе ријечи на развој емпатије и смањење предрасуда код корисника библиотеке. Истраживачка питања фокусирали су се на следеће аспекте: 1) У којој мјери директна комуникација утиче на промјену перцепције маргинализованих група? 2) Како корисници доживљавају библиотеку као простор за овакву врсту интеракције?

Током наведеног периода, организовано је укупно 10 сесија пројекта „Жива библиотека“, у којима је учествовало 40 „живих књига“ презентера и 60 полазника („читалаца“). Примјењена је квалитативна методологија, а подаци су прикупљани путем полуструктурираних дубинских интервјуа, фокус група и анкета отвореног типа након завршетка сесија. Анализа ставова учесника извршена је примјеном тематске анализе садржаја, чиме је омогућено дубље разумијевање емоционалних и когнитивних промјена код читалаца.

4.2. Квалитативна анализа и интерпретација резултата

Како бисмо разумјели дубину трансформације коју нуди овај модел, у рад уврштавамо директна свједочанства учесника. Издвајамо најрепрезентативније исказе који илуструју когнитивни и емоционални утицај сеција:

- **Полазник А (24 године, студент):** „Први пут сам морао да утишам телефон и заиста слушам. Осјетио сам физичку тежину нечије приче. То није податак, то је искуство које ме је промијенило.“
- **Полазник Б (38 година, библиотекар):** „Гледајући кориснике како сат времена сједе без треперења екрана... видим повратак оног ‘дубинског читања’ о којем пише М. Волф, само што овдје читамо људе умјесто слова.“
- **Полазник Ц (19 година, ученик):** „Жива ријеч захтијева стрпљење које смо негдје успут изгубили.“
- **Полазница Д (45 година, просвјетни радник):** „То је оно што Асман назива функционалном меморијом – нешто што постаје дио тебе.“

Ови искази емпиријски илуструју кључне теоријске поставке о „когнитивном успоравању“. Полазник А експлицитно указује на прелаз са фрагментираниог дигиталног читања ка фокусираној пажњи. Ово потврђује тезу да дијалог лицем у лице омогућава дубљу обраду садржаја. Полазница Д директно реферише на формирање „функционалне меморије“, гдје искуство „постаје дио тебе“. Сви искази заједно указују на трансформацију библиотеке у простор дубинског учења и инфраструктуру успоравања.

5. ТЕОРИЈСКИ КОНСТРУКТ КУЛТУРНЕ МЕМОРИЈЕ И ЕТИЧКИ НАВИГАТОР

Јан Асман (Jan Assmann)¹⁰ и А. Асман наглашавају да културна меморија захтијева институционалну објективизацију. НУББиХ има задатак да спријечи атрофију разумијевања која прати хипертрофију архивирања. У дигиталном добу, библиотекар преузима улогу „етичког навигатора“ који верификује тежину информације кроз људско искуство. Када библиотека организује простор за живу ријеч, она претвара меморију из „хладног медија“ у „топли медиј“. Овај процес омогућава корисницима да изађу из својих „алгоритамских мјехурића“.

6. ЗАКЉУЧАК: БИБЛИОТЕКА КАО ПОСЉЕДЊЕ УТОЧИШТЕ ХУМАНИТАСА

Трансформација народних библиотека није техничко, већ цивилизацијско питање. Концепт живе ријечи доказује да се друштво најбоље чува када се знање исписује у свијести кроз директан људски дијалог. Библиотека у 21. вијеку мора остати лабораторија хуманости. Библиотека је та која нуди архитектуру за когнитивно успоравање, чинећи живу ријеч најмоћнијим алатом против дигиталне површности и отуђења.

ФУСНОТЕ / ЛИТЕРАТУРА

1. Assmann, Aleida. *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: University Press, 2011.
2. Oldenburg, Ray. *The Great Good Place*. New York: Paragon House, 1989.
3. Lankes, R. David. *The Atlas of New Librarianship*. Cambridge: MIT Press, 2011.
4. Wolf, Maryanne. *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. New York: Harper, 2018.
5. Oldenburg, Ray, i Christensen, Karen. "Third places, true citizen spaces". *The UNESCO Courier*, 2023 (2).
6. Grebović-Lendo, Nadina. "Primjena koncepta trećeg prostora u visokoškolskim bibliotekama". *Pregled* 1 (27), 2025: 273-288.
7. Видјети: Lankes, R. David. 2011.
8. Видјети: Wolf, Maryanne. 2018.
9. Moretti, Franco. *Distant Reading*. London: Verso, 2013.
10. Assmann, Jan. *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge: University Press, 2011.

Adisa Žero

National and University Library of Bosnia and Herzegovina

TRANSFORMATION OF PUBLIC LIBRARIES: THE CONCEPT OF THE “LIVING WORD” BETWEEN THE DIGITAL PARADIGM, CULTURAL MEMORY, AND NEW MODELS OF SOCIAL INCLUSION

Abstract: Contemporary public and university libraries are undergoing a process of profound institutional, epistemological, and functional transformation under the influence of digitalization. The traditional paradigm of the library as a repository of knowledge is being replaced by the paradigm of the library as a participatory social space. This paper analyzes the concept of the “living word” as a response to the fragmentation of attention in the digital environment. Based on the “third place” theory and the cultural memory model of Jan Assmann and Aleida Assmann, the paper explores how NUB-BiH is becoming a space for cultural interpretation through the implementation of the “Human Library” project. The sessions are analyzed as a model for the reanimation of social empathy and resistance to digital superficiality through the processes of cognitive deceleration and direct interaction.

Keywords: public libraries, living word, third place, cultural memory, human library, NUBBiH, digital detox.

Марина Неђић

Библиотека града Београда

marina.nedjic@bgb.rs

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.6-056.26:004(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.013>

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ БИБЛИОТЕКА – ТРАДИЦИОНАЛНИ ПРОГРАМИ И ДИГИТАЛНА ДОМИНАЦИЈА: НА ПРИМЕРИМА УСЛУГА ЗА ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ

Сажетак: Рад се бави анализом савремених изазова са којима се суочавају јавне библиотеке у Србији, са посебним освртом на однос традиционалних програма и све израженије дигитализације услуга. Истиче се да библиотеке, пратећи технолошки развој и промене у потребама корисника, уводе нове услуге и облике рада, али да се при томе суочавају са изазовом очувања основних вредности библиотекарства.

Посебна пажња посвећена је развоју библиотечких услуга за особе са инвалидитетом, као једној од кључних области инклузивног деловања библиотека. Наведени су примери добре праксе из јавних библиотека у Србији, који показују како библиотеке могу успешно да унапреде доступност информација и културних садржаја за слепе, слабовиде и друге категорије особа са инвалидитетом. Истовремено, указано је и на постојеће недостатке, као што су недовољна заступљеност специјализоване грађе, ограничена доступност онлајн услуга и потреба за додатном едукацијом библиотечног особља.

Закључује се да дигитализација доноси бројне предности, али да не може у потпуности заменити традиционалне облике рада и непосредан контакт са корисницима. Због тога је неопходно успоставити равнотежу између дигиталног и традиционалног приступа, како би библиотеке остале релевантне, доступне и инклузивне институције у савременом друштву.

Кључне речи: јавне библиотеке, дигитализација, инклузија, особе са инвалидитетом, асистивне технологије, аудио-књиге, доступност информација.

УВОД

Јавне библиотеке у Србији дубоко су укоренење у сам развој друштвене заједнице, настоје да упознају заједницу у којој су формиране и да јој се што више приближе својим деловањем. Зато библиотеке мењају своје приоритете у складу са потребама корисника, иновирајући постојеће и уводећи нове врсте услуга и модела рада са корисницима. У тексту Небојше Гашића под називом „Библиотечка антиутопија или Библиотека слободних људи“ истакнуто је да „динамичан развој комуникација и информационих технологија доводе у питање устаљене начине функционисања јавних библиотека, као и сам опстанак библиотекарске струке. Светски трендови нам показују стотине нових услуга, које се нуде корисницима библиотека. Већина тих нових услуга, као што су 3Д штампачи, дрoнови, роботи, makerplaces, фан-клубови, е-књиге, мобилне апликације, букомати, игре и игрице, плес, јога, каријерна саветовања, као и најразличитији инстант курсеви су конзументистичког карактера и са видним дефицитом аутентичног интелектуалног и естетског садржаја. Овакве иновације су, у принципу, бледуњави сурогати за посустало класично библиотекарство и махом су усмерени на придобијање нових и нетипичних библиотечких корисника.“¹

У тексту „Ко су корисници јавних библиотека – свеобухватна анализа са примерима“ ауторке Марина Митрић и Наташа Антонијевић истичу да је „у последњим деценијама дошло до значајних промена у навикама корисника – они више не долазе у библиотеку само по књиге, већ и на предавања, радионице, изложбе или да користе бесплатан интернет. Све је већи број корисника који траже дигитални садржај – е-књиге, базе података, видео-материјале и другу разноврсну грађу у електронском облику.“²

Јавне библиотеке представљају један од најзначајнијих носилаца културе у Србији, а кроз организовање инклузивних програма за особе са инвалидитетом, библиотеке су се показале да су релевантна и пожељна места за различите облике образовно-креативног рада са овом групацијом становништва. А особе са инвалидитетом су јавне, народне библиотеке

¹ Небојша Гашић, „Библиотечка антиутопија или Библиотека слободних људи“, у *Иновације и трендови у библиотекарству: зборник радова XV међународне конференције БДС, Београд-Чачак, 12-14. децембар 2018*, уредник Богдан Трифуновић (Београд : Библиотекарско друштво Србије, 2019), 75-76.

² Марина Митрић и Наташа Антонијевић, „Ко су корисници јавних библиотека – свеобухватна анализа са примерима“, у *Библиотеке и њихови корисници: зборник радова / Жички сабор библиотекара 2025, Краљево 7, 8, 9. октобар 2025*, уредник Катарина Јаблановић (Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2025), 12-15.

прихватиле као место где за себе могу наћи књиге и електронску грађу, информатички се описменити, али и развијати сопствено креативно стваралаштво.³

Дигитализација свакако доноси бројне предности, али не може у потпуности заменити традиционалне облике рада и непосредан контакт са корисницима. У раду ће бити приказани примери добре праксе у јавним библиотекама у Србији који указују на чињеницу да постоје начини да се успостави равнотежа између дигиталног и традиционалног приступа, како би библиотеке остале релевантне, доступне и инклузивне институције у савременом друштву.

ЦИЉ РАДА И ИСТРАЖИВАЧКА ПИТАЊА

Циљ рада је да се анализирају савремени изазови у функционисању јавних библиотека у Србији у контексту дигитализације, са посебним освртом на развој и доступност услуга за особе са инвалидитетом. Рад настоји да утврди у којој мери јавне библиотеке успевају да интегришу дигиталне технологије у своје пословање, уз истовремено очување традиционалних вредности библиотекарства и обезбеђивање инклузивног приступа свим корисницима.

Посебан циљ је идентификација кључних фактора који утичу на квалитет и доступност библиотечких услуга, као и сагледавање могућности за унапређење постојећих пракси кроз примену хибридног модела који обједињује традиционалне и дигиталне облике рада.

Полазећи од предмета и циља рада, формулисана су следећа истраживачка питања:

1. На који начин дигитализација утиче на трансформацију услуга јавних библиотека у Србији?
2. У којој мери су библиотечке услуге прилагођене потребама особа са инвалидитетом?
3. Који су кључни изазови у развоју инклузивних библиотечких услуга?
4. У којој мери примери добре праксе указују на могућност успостављања равнотеже између традиционалних и дигиталних модела услуга?

³ Marina Neđić, „Inkluzivni programi za osobe sa invaliditetom u javnim bibliotekama Srbije“, u *Zbornik: Stručna konferencija „Bosifest - Pokreni promenu“* (Beograd: Resursni centar za specijalnu edukaciju; Hendi centar Koloseum, 2027), 26.

5. Који фактори највише утичу на степен доступности и инклузивности библиотечких услуга?

МЕТОДЕ И ИСТРАЖИВАЧКИ ПОСТУПЦИ

У раду је примењен комбиновани методолошки приступ који обједињује дескриптивну, аналитичку и компаративну методу. Дескриптивна метода коришћена је ради приказа постојећег стања у области библиотечких услуга за особе са инвалидитетом у јавним библиотекама у Србији, кроз преглед релевантне стручне литературе, стратешких докумената и примера добре праксе.

Аналитички приступ примењен је у интерпретацији прикупљених података, са циљем да се сагледају узрочно-последичне везе између процеса дигитализације и трансформације библиотечких услуга. Посебно су анализирани степен доступности услуга, заступљеност асистивних технологија, као и утицај институционалне подршке и кадровских капацитета на развој инклузивних програма. На тај начин, дескриптивни налази су продубљени критичким увидом у ограничења и потенцијале постојећих пракси.

Компаративна метода коришћена је ради упоређивања различитих модела услуга у одабраним библиотекама (Ужице, Рума, Зајечар, Београд и др.), као и у односу на примере из региона, што је омогућило уочавање сличности, разлика и могућности примене успешних решења у ширем контексту.

Као истраживачки поступци примењени су анализа садржаја (стручних радова, извештаја и онлајн извора), студија случаја (појединачни пројекти и програми библиотека) и синтеза добијених резултата. Оваква методолошка комбинација омогућила је свеобухватније сагледавање теме и формулисање закључака.

УСЛУГЕ ЗА ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА

IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека инсистирају да библиотечке услуге буду доступне свима, а посебно су акценатовани „појединци и групе људи са посебним потребама: припадници различитих култура и етничких група, укључујући аутохтоно становништво, особе са инвалидитетом, на пример особе оштећеног вида или слуха, особе које су

везане за кућу, особе које су смештене у институције, на пример болнице или затворе“.⁴

Социјална интеграција и укљученост особа са инвалидитетом у заједницу најлакше се остварује кроз културну интеграцију. Развој библиотечких услуга за особе са инвалидитетом одвијао се паралелно са развојем нових технологија. Ово је одиграло значајну улогу у повећању броја чланова библиотека, нарочито међу особама с тешкоћама у читању – људима који из било ког разлога имају потешкоће у читању стандардног штампаног текста. Тридесетих година прошлог века појава звучних књига као медијума била је камен темељац за унапређивање библиотечких услуга за слабовиде. Пре производње звучних књига слепе особе су користиле Брајево писмо као главни формат за читање. У ери електронских информација чак и потпуно слепи могу користити помоћне програме како би приступили рачунарским каталозима, електронским књигама и часописима светом распрострањеним информационим изворима на интернету. Обезбеђивањем брзог и самосталног приступа информацијама, технологија пружа могућност да библиотеке општег типа стално унапређују услуге за особе са инвалидитетом.⁵

У чланку који се односи на инклузију у јавним библиотекама у Србији Добрила Бегенишић, констатује да „о доступности онлајн услуга јавних библиотека у Србији не постоје подаци нити истраживања, а претпоставка је да су оне приступачне малом проценту корисника који спадају у групе које би морале да буду обухваћене инклузијом.“. Што се тиче поседовања грађе у посебним форматима (аудио-књиге, књиге на Брајевом писму, софтвери за особе са оштећењем вида или слуха), „у веома малом проценту јавних библиотека у Србији пружају се услуге слепим и слабовидим особама, а набавка публикација у одговарајућим форматима такође није у фокусу попуњавања фондова“.⁶

У Србији постоји потреба да што већи број особа са инвалидитетом користи библиотечке услуге, а међу њима је и много слепих и слабовидих особа. Према подацима репрезентативне организације слепих у Србији, Савеза слепих Србије, у нашој земљи је евидентирано око 12.000 слепих и

⁴ IFLA/UNESKO *Смернице за развој јавних библиотека* (Београд : Народна библиотека Србије; Библиотека града Београда, 2005), 24.

⁵ Kortni Dejns-Džouns, *prir., Unapređivanje bibliotečkih usluga za osobe s invaliditetom* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009), 96.

⁶ Добрила Бегенишић, „Инклузија у јавним библиотекама у Србији“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 24, бр. 46 (мај 2025): 3-10.

тешко слабовидих лица свих узраста.⁷ У раду ће бити приказани примери добре праксе и иновативних решења у погледу примене асистивне технологије у развоју библиотечких услуга за слепе и слабовиде кориснике.

Највећи број пројеката међу јавним библиотекама који су били намењени особама са инвалидитетом реализован је у Народној библиотеци у Ужицу. Циљ пројеката је био доступност библиотечких услуга и остваривање права на културу и информисање посебно угрожених категорија. Захваљујући суфинасирању Министарства културе и информисања Републике Србије реализовано је неколико пројеката намењених слепим и слабовидим особама: „И глас је слика” (2010), „Услуга за све: формирање и развој библиотечких услуга за слепа и слабовида лица“ (2014), „Корак ка једнакости“ (2015).⁸ Посебно издвајамо пројекат „Инклузивна култура“ (аутор Д. Мурић), из 2018. године, у оквиру кога је на сајту библиотеке израђена база по принципу универзалног дизајна доступних звучних књига за слепа и слабовида лица као и андроид апликација под називом *Каталог приступачних књига* која представља прву апликацију за слепе и слабовиде у Србији и региону.⁹ Ова установа поседује рачунаре који су специјално намењени слепим и слабовидим уз могућност бесплатног коришћења и осталих услуга. У ужичкој библиотеци има 30 књига на Брајевом писму и преко 300 звучних, а израдом базе података слепи и слабовиди могу самостално уз помоћ читача да претражују наслове, прате вести, занимљивости и догађања за особе са инвалидитетом.

Услуге намењене особама са инвалидитетом реализује и Градска библиотека „Атанасије Стојковић“ из Руме. У оквиру пројекта „Култура за све“ цела установа је покривена индукционим петљама – системом за бољу комуникацију са особама са оштећеним слухом, а за слепе и слабовиде особе постављене су тактилне табле на Брајевом писму са називима просторија унутар библиотеке, што омогућава слепим и слабовидим особама да се лакше крећу унутар просторија библиотеке. Одштампан је и проспекат библиотеке на Брајевом писму где се пружају информације слепим и слабовидим особама о историјату библиотеке, фонду, одељењима, као и услугама које библиотека пружа.¹⁰

⁷ Савез слепих Србије, преузето 27. 5. 2025, <https://savezslepih.org.rs/o-nama/>

⁸ Народна библиотека у Ужицу, преузето 20. 5. 2025, <https://www.biblioteka-uzice.rs/projekti-2/>

⁹ Online katalog knjiga i aplikacija za slepe i slabovide, преузето са: infoera 21. 5. 2025, <https://www.nbuis.rs/sr-yu/projekti-i-programi/29-online-katalog-knjiga-i-aplikacija-za-slepe-i-slabovide>

¹⁰ Библиотека доступна особама оштећеног вида и слуха, преузето 25. 5. 2025, <https://>

Матична библиотека „Светозар Марковић“ и Међуопштински савез слепих и слабовидих из Зајечара од 2018. године, реализују пројекат под називом „Тамо негде иза дуге“. Основни циљ овог пројекта је формирање и развој библиотечких услуга намењених слепим и слабовидим лицима набавком опреме и софтвера који омогућавају звучно презентовање визуелног садржаја. У библиотеци је формирана читаоница и набављена специјализована опрема, рачунари, маџик тастатуре, звучни програми за слепе и слабовиде и звучна библиотечка грађа. У пројекат су укључени и запослени у зајечарској библиотеци. Пројекат има више фаза, а у оквиру њега је планирана обука библиотекара за рад са овом категоријом корисника, информисање корисника о новој врсти библиотечких услуга и грађе, затим следи обука корисника, слепих и слабовидих лица за рад на рачунару како би се континуирано пружале услуге и након завршетка обуке.¹¹

Министарство културе и информисања Републике Србије подржало је отварање читаоница за слепе и слабовиде и у библиотекама у Крагујевцу, Смедереву, Пожаревцу и Руми. Захваљујући специјализованој опреми и технологијама, слепима и слабовидима су доступни фондови библиотека, а пружа им се и прилика за бољу интеграцију у друштво, могућност образовања, дошколовања или преквалификације. Наведене јавне библиотеке у Србији су кроз своје пројекте кренуле у „битку“ за нове кориснике, особе са оштећењем вида. А задатак за остале јавне библиотеке у Србији је да обезбеде приступачност за слепе и слабовиде особе, кроз прилагођене просторе, набавку средстава асистивне технологије, обезбеђење дигиталних садржаја. Упоредо са овим захтевима неопходно је обезбедити библиотечке стручњаке са одговарајућом спремом из области специјалног образовања који ће уклонити невидљиве баријере које постоје према особама са инвалидитетом.¹²

www.sremskenovine.co.rs/2025/01/biblioteka-dostupna-osobama-ostecenog-vida-i-sluha/

¹¹ Портал Радио Магнум : информативни портал источне Србије, “Нова врста услуга у зајечарској библиотеци: отвара се читаоница за слепе и слабовиде особе”, преузето 29. 5. 2025, <https://radiomagnum.rs/nova-vrsta-usluge-u-zajecarskoj-biblioteci-otvara-se-citaonica-za-slepe-i-i-slabovide-osobe/>

¹² Марина Неђић, „Слепе и слабовиде особе као корисници библиотека“, у *Библиотеке и њихови корисници: зборник радова / Жички сабор библиотекара 2025, Краљево 7, 8, 9. октобар 2025* (Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2025), 195 - 198.

НОВА УСЛУГА У БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ – ЗВУЧНЕ И АУДИО-КЊИГЕ

Јулија Шчербињина у свом делу „Време библиоскопа“ истиче да савремено тржиште омогућава читаоцу да бира нове формате књига и да се издавачи, у настојању да прошире аудиторијум, претекну конкуренцију или увећају приходе, одлучују на веома смеле и сложене формате књига. На светском тржишту се могу наћи нови, интерактивни, формати књига, који су поготову погодни за ученике са инвалидитетом. Шчербињина говори о онлајн буковима (on line book – интерактивна књига) „и као њихову варијанту спомиње флеш – бук (flash - book) - формат који нам омогућава да у текст убацимо звук, аудио и видео запис, графичке приказе, активне интернет линкове. У такве прилоге спадају *анимиране књиге* и *3Д – књиге* с покретним сликама, прозорима који искачу, ефектом листања страница“.¹³

Електронске и аудио-књиге су постале уобичајена врста понуде развијених светских библиотека. Пратећи глобалне трендове и растуће потребе корисника и народне библиотеке у нашем региону се окрећу њиховој употреби. Књижнице града Загреб од 2019. године почињу своју дигиталну трансформацију, а 2023. године уводе позајмицу звучних е-књига. „Услуга се користи путем апликације eZaKi, а технички је омогућена преласком на Radium LCP технологију и коришћењем апликација Aldiko Next и Thorium Reader, што је уједно проширило могућност приступа и особама са потешкоћама у читању.“¹⁴ Збирка е-грађе све више расте, а и обрт овог фонда је већи него код штампаних издања. Фонд е-грађе у Књижницама града Загреб садржи 2.700 наслова е-књига и 160 наслова звучних књига грађу је у 2024. години користило 4.940 чланова, а посуђено је укупно 27.837 публикација. Књижнице града Загреб су посебну пажњу посветиле набавци звучних књига намењених слепим и слабовидим особама, које су чести корисници загребачких библиотека. Из тог разлога је, при редизајнирању мрежних станица, стављен и посебан нагласак управо на приступачност и читљивост страница за особе са потешкоћама у читању или слабовиде особе. Развојем нових сервиса и услуга проширује се биб-

¹³ Julija Ščerbinjina. *Vreme biblioskopa : savremeno doba u ogledalu književne kulture* (Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024), 39.

¹⁴ Maja Bodiš, Jasmina Kenda i Janja Maras, „Knjižnica koja raste sa tehnologijom : digitalni iskoraci Knjižnica grada Zagreba“, *Kragujevačko čitalište* God XXX, broj 60 (decembar 2025): 4-6.

лиотечка делатност, захваљујући њима библиотека постаје још видљивија, отворенија и доступнија свима, без обзира на радно време или локацију.¹⁵

И у словеначким библиотекама електронске књиге нису новост. Све опште, народне библиотеке, омогућавају својим корисницима позајмљивање е-књига на словеначком језику из даљине, преко Библос е-књижаре коју је 2013. године, у сарадњи са општим библиотекама основао издавач Белетрина. Осим ове збирке, за кориснике из општих библиотека приступачна је и збирка е-књига на енглеском језику, из различитих подручја – од литературе за децу и одрасле, до књига из области хуманистике, културе, образовања, општег знања. Ова понуда е-књига у словеначким библиотекама је посебно важна младима, али је добродошла и запосленима, а можда и најважнија читаоцима који слабо виде и тешко покретним особама, пошто им је на овај начин омогућен лакши приступ књигама.¹⁶

Аудио-књиге нуде више погодности које одговарају савременом, динамичном начину живота. Доступне су на клик, тако да корисник не мора физички одлазити до библиотеке да би дошао до жељене литературе, и могу се слушати у разним приликама, док се одмарамо или радимо неке свакодневне послове. И народне библиотеке у Србији се придружују овом глобалном тренду. За потребе овог рада ћемо представити сервисе које су за своје кориснике обезбедиле Библиотека града Београда, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ у Краљеву и Библиотека „Жарко Зрењанин“ у Зрењанину.

Библиотека града Београда, у сарадњи са Слуш Аудио доо и уз подршку ОТП банке Србија, покренула је, од септембра 2025. године, нову услугу: „Сторија аудио књиге“, која свим њеним члановима омогућава бесплатан онлајн приступ стотинама аудио-књига на српском језику – у сваком тренутку, без икаквих ограничења. Реч је о првој *стриминг* апликацији за аудио-књиге овог типа у Србији и јединственој у региону. У апликацији се налазе разноврсни жанрови – од класика и савремених дела, преко трилера и бестселера, до књига за децу – пажљиво одабрани како би

¹⁵ Višnja Cej i Ivančica Đukec Kero, „Gradnja paralelnog života knjižnice: izdvojeni primjeri iz KGZ-a“, u *Informaciono-komunikacione tehnologije i inovativni servisi u bibliotekama: zbornik radova / Biblionet 2017, Biblioteka grada Beograda, 14-16. septembar 2017* (Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije: Biblioteka grada Beograda, 2017), 67.

¹⁶ Luana Malec, „E-usluge u slovenačkim bibliotekama - primer regionalne biblioteke Kopar“, u *Informaciono-komunikacione tehnologije i inovativni servisi u bibliotekama: zbornik radova / Biblionet 2017, Biblioteka grada Beograda, 14-16. septembar 2017* (Beograd : Zajednica matičnih biblioteka Srbije: Biblioteka grada Beograda, 2017), 60-61.

сваки корисник пронашао нешто за себе. Циљ није да се замене штампана издања, већ да књиге употпуне свакодневицу у тренуцима када корисници немају времена за класично читање.¹⁷

Корисници Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку,¹⁸ од фебруара 2026. године, могу да слушају звучне књиге потпуно бесплатно преко платформе „Књига прича“. Коришћење аудио-књига одвија се према јасно дефинисаним правилима позајмице за ову врсту услуге: право коришћења имају сви активни чланови Библиотеке, могуће је задужити до три аудио-књиге истовремено, а период позајмице траје 21 дан. Библиотека својим корисницима нуди велики избор различитих аудио-књига од класика, лектире, популарне психологије.

У фебруару 2026. године је, поводом Светског дана читања наглас, у НБ „Стефан Првовенчани“ у Краљеву¹⁹ одржан програм за децу „Кад књига прича“, у оквиру којег је представљена платформа за позајмицу аудио-књига намењена члановима Библиотеке. Током сусрета деци је указано на значај развијања читалачких вештина, које доприносе бољем разумевању текста, богаћењу речника и унапређивању усменог изражавања. Посебно је наглашена важност читања и слушања читања наглас, јер ова активност развија пажњу, концентрацију и активно слушање. Аудио-књиге могу да допуне ову праксу, пружајући деци прилику да прате причу и усавршавају разумевање текста.

Дошло је време и да се фондови дечјих одељења народних библиотека осавремене новим публикацијама „прихватљивим“ за нове генерације. Посебно истичемо пројекат „Звучне књиге за децу градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“ Библиотека за слушање“. Зрењанинска библиотека, која се већ педесет година бави и издавачком делатношћу, уз подршку Града Зрењанина и Министарства културе и информисања Републике Србије, објавила је шест звучних књига са идејом да дела из својих едиција које су намењене деци и младима учини доступним и деци са оштећеним видом, као и младим особама које имају тешкоће у праћењу текста штам-

¹⁷ Библиотека града Београда, „Аудио књиге „на клик“ постале доступне свим члановима БГБ“, преузето 01. 03. 2026, <https://bgb.rs/vesti/audio-knjige-na-klik-postale-dostupne-svim-clanovima-bgb/>

¹⁸ Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ Чачак, „Позајмица аудио књига“, преузето 02. 03. 2026, <https://casak-dis.rs/za-korisnike/pozajmica-audio-knjiga/>

¹⁹ Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево, „Кад књига прича – представљена платформа за позајмицу аудио књига“, преузето 18. 02. 2026, <https://kv-biblio.org.rs/2026/02/09/kad-knjiga-prica-predstavljenaplatforma-za-pozajmicu-audio-knjiga/>

паног издања. У питању су књиге „СМС приче” Игора Коларова, „Бајке плене и са сцене” и „Кад се разболео петак” Дејана Алексића, „Теглећа срећа” Душана Поп Ђурђева, „Безобразне ноте и неваљале ајкуле” Јасминке Петровић и „Зрењанински ватромет”, дело 30 писаца за децу.²⁰

Примери добре праксе из региона указују на успешна решења јавних библиотека на пољу дигитализације услуга, посебно оних намењених особама са инвалидитетом. Свакако постоји могућност трансфера различитих модела организације услуга и у јавне библиотеке у Србији. Али, свака земља има неке своје специфичности, посебно када се ради о „неконвенционалним“ корисницима.

Наведени примери добре праксе, у примени нових сервиса у библиотекама у Србији, указују да је то „сигуран“ пут за унапређења библиотечких услуга, али и да је важна директна комуникација са корисницима. Због тога је неопходно развијати хибридни модел библиотечког пословања који ће објединити предности оба приступа и омогућити равноправан приступ информацијама свим члановима друштва, посебно особама са инвалидитетом.

СПРОВОЂЕЊЕ ИНКЛУЗИЈЕ У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ – ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ

Криза библиотекарства долази услед све веће онлајн доступности знања и информација у дигиталној форми. У таквим измењеним околностима библиотеке и библиотекари постају све мање конкурентни у односу на алтернативне и дигиталне изворе знања и информација, али је реално немогуће одупрети се захтевима времена и технолошког развоја. Међутим, јавне библиотеке морају да нађу „противтежу“ таквом стању, а Небојша Гашић, на себи особен начин, даје одређена „решења“. Нека од њих се поготову могу применити при реализацији садржаја за особе са инвалидитетом. „Да би се из мора информација екстраховао и кориснику испоручио оптимални жељени садржај, неопходно је да библиотекари поседују много већа општа и специфична знања, како би супериорно одговорили на персоналне захтеве корисника. Библиотекари у пуном смислу треба постану менаџери и креатори знања и информација, а укупна делатност библиотека треба да представља критичку и вредносну противтежу надолazeћој стихијској дигиталној трансформацији наших живота“.²¹

²⁰ Градска библиотека „Жарко Зрењанин“, Звучне књиге зрењанинске библиотеке, преузето 30. 05. 2025, <https://www.zrbiblio.rs/index.php/zvucne-knjige>

²¹ Небојша Гашић, „Библиотечка антиутопија или Библиотека слободних људи“, у

Дигитализација библиотечких колекција и услуга библиотека унеколико решава питање неравноправног положаја особа са инвалидитетом у односу на друге кориснике. Три основне препреке доступности информација особама са инвалидитетом – локалност извора, перцептивно неадекватан формат документа и ограничене могућности манипулације помоћним средствима за њихово коришћење бивају у потпуности превазиђене преласком на дигитални формат.²² Али, јавне библиотеке не треба да се одрекну традиционалних библиотечких услуга и комуницирања са корисницима у физичком простору. Има у Србији јавних библиотека које успевају да балансирају између традиционалног и дигиталног и да искористе предности оба концепта. Као примере добре праксе, за потребе овог рада, представимо услуге за особе са инвалидитетом у Градској библиотеци Панчево, Библиотеци шабачкој и Библиотеци града Београда.

Унапређење услуга за особе са инвалидитетом у јавним библиотекама у Србији иде поступно. Библиотеке се труде, да у складу са савременим тенденцијама у раду са корисницима, улажу средства у прилагођавање простора, програма и фондова. У чланку „Библиотеке за све – (не)могућа мисија?“ Горан Траиловић из Градске библиотеке Панчево „представио је генезу, описао конкретне примере и ефекте услуга и истакао важност шире друштвене акције“ у циљу побољшања услуга за особе са инвалидитетом. Посебно је значајно да је ова Библиотека „једна од ретких библиотека која у свом саставу има посебну организациону јединицу која се бави комуникационим и инклузивним сервисима и програмима. Реч је о Одељењу за комуникацију и инклузију (ОКИ), које од 2023. године, функционише као један од одсека Одељења за комуникацију и инклузију, матичну делатност и послове завичајног фонда, старих и ретких књига. Библиотекари из овог одсека осмишљавају и обављају различите задатке унутар Градске библиотеке Панчево, пружају специфичне сервисе грађанима, носиоци су издавачке делатности, видео продукције и иновативних пројеката.“²³

Читалачки клуб за особе са интелектуалним потешкоћама, једини те врсте у Србији и окружењу, покренут је 2018. године у Градској библиотеци у Панчеву. Покренуло га је Одељење за комуникације и инклузију у

Иновације и трендови у библиотекарству: зборник радова XV међународне конференције БДС, Београд-Чачак, 12 -14. децембар 2018, уредник Богдан Трифуновић (Београд : Библиотекарско друштво Србије, 2019), 81-82.

²² Драгана Милуновић, *Текст у говор : принципи алтернативних метода читања код особа са инвалидитетом* (Београд: Народна библиотека Србије, 2017), 201.

²³ Горан Траиловић, „Библиотеке за све – (не) могућа мисија“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 24, бр. 46 (мај 2025): 24-30.

оквиру пројекта „Доступност културних садржаја особама са сметњама у развоју и интелектуалним тешкоћама“. Овај пројекат је окупио двадесетак младих људи, „односио се првенствено на књижевно стваралаштво, а идеја његовог аутора била је да се особама са сметњама у развоју и интелектуалним тешкоћама на најоптималнији начин приближе ови садржаји. Његова реализација захтевала је мултидисциплинарни приступ и ангажовање стручњака различитих профила: од посредника између писаног текста (драмских уметника, писаца...) и ових младих људи, преко личних асистената, до дефектолога, педагога и психолога. Циљ је био да се особама са сметњама у развоју и интелектуалним тешкоћама омогући да читање доживе као пријатну активност и развију љубав према књизи“.²⁴ Клуб је, нажалост, трајао само годину дана, али су позитивни ефекти његовог рада и данас присутни у Библиотеци (осећај припадности и жеља за учешћем у пројекту код учесника, кратак играни филм снимљен према сценарију самих учесника, фото и видео-документација...).

Библиотека шабачка је место социјалне интеракције заједнице, ангажована установа културе и кључни информациони центар Мачванског округа. У оквиру ње се реализује програм „Глас тишине“, у оквиру кога се се библиотечке услуге представљају, прилагођавају и пружају глумим и наглумим особама којима је први језик – српски „знаковни језик“. Израз „знаковни језик“ представља визуелни начин споразумевања глувих и наглувих особа стандардизованим знацима руку и прстију, са мимиком или без мимике, са сопственом граматиком и синтаксом, помоћу кога се преносе мисли, представе, намере и појмови. Овде је на делу права „сарадња“ традиционалног и модерног у пружању услуга особа са инвалидитетом. Наиме, основа свега су радионице знаковног језика које, за заинтересоване кориснике, реализује библиотекарка Горица Рајичић, која је и тумач за знаковни језик. Обука траје четири месеца и има по двадесет полазника, који су током трајања обуке показали изузетну посвећеност, редовност, интересовање и велику жељу да науче језик који отвара врата равноправној комуникацији и већем разумевању. У Библиотеку шабачку стално стижу нове групе корисника заинтересованих да овладају „тајнама“ знаковног језика.

Са друге стране, овај „физички контакт“ са корисницима који похађају обуку за знаковни језик употпуњен је применом нових технологија. Друштвене мреже, портали и посебни канали су дигитална спона са ко-

²⁴ Горан Траиловић, „Читалачки клуб за особе са интелектуалним тешкоћама“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 19, бр. 36 (мај 2020): 24-36.

рисницима ових услуга, а адекватна комуникација са наглувим особама, у физичком простору Библиотеке шабачке, омогућена је постављањем индукционих петљи (системи који помажу наглувим особама да звукове око себе чују без сметњи) у позајмним одељењима и сали за програме.²⁵

Библиотека града Београда је највећа јавна библиотека у региону која у току једне године, реализује велики број програма за кориснике различитог узраста, образовања и интересовања. Увек је држала корак са временом и била расадник нових идеја и концепата у области библиотечке делатности. По угледу на велике светске библиотеке осмислила је и велики број пројеката који су везани за модерне технологије и увођење нових сервиса. Од 2016. године формирана је *Технотека* – креативни простор у дечјем одељењу „Невен“, намењен деци и младима. Инспирација за овај пројекат био је савремени библиотечки концепт *makerspace*, који спаја учење, игру, савремене технологије и креативност. Простор је опремљен најсавременијом опремом, која је омогућила полазницима радионица да се упознају и обуче за 3D моделовање и лево програмирање. Путем модерних технологија корисницима су понуђени интерактивни садржаји, а креативни простори опремљени дигиталним алатима показали су се као корак у правом смеру за нове генерације.²⁶

Дечје одељење Библиотеке града Београда „препознатљиво је по широкој лепези програма које организује за децу различитих узрастних категорија, са циљем популарисања читања, повећања корисника, стимулисања деце да користе садржаје културе и да буду ствараоци истих. У трагању за новим облицима и методама рада које књигу стављају у епицентар дечје пажње, почев од 2012. године, библиотекари организују и реализују радионице приповедања прича базираних на *storytelling* техници“²⁷. Овај програм, који је од деце предшколског узраста и ученика нижих разреда

²⁵ Библиотека шабачка, „Програм глас тишине“, преузето 19. 3. 2026, <https://bibliotekasabac.org.rs/%d0%b3%d0%bb%d0%b0%d1%81-%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%b8%d0%bd%d0%b5/>

²⁶ Никола Пурић, „Технотека – савремени библиотечки концепт у Библиотеци града Београда“, у *Информационо-комуникационе технологије и иновативни сервиси у библиотекама: зборник радова / Библионет 2017, Библиотека града Београда, 14-16. Септембар 2017* (Београд : Заједница матичних библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2017), 102-103.

²⁷ Виолета Ђорђевић и Јасна Бркић, „ИКТ као моћни савезник библиотекара на путу увођења деце у свет читања“, у *Информационо-комуникационе технологије и иновативни сервиси у библиотекама: зборник радова / Библионет 2017, Библиотека града Београда, 14-16. Септембар 2017* (Београд : Заједница матичних библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2017), 132.

основне школе веома прихваћен, показао је да нове технологије и књига иду руку под руку. Библиотекари су, у оквиру ових радионица приповедања прича уз примену звука, покрета и различитих визуелних реквизита, направили спону и повезали две наизглед супротстављене категорије: приповедање и нове технологије.

У оквиру Библиотеке града Београда, међу програмима запажено место свакако имају и они који су реализовани за особе са инвалидитетом (едукативне радионице, литерарне радионице, читалачки часови, музички програми, сликарске и вајарске радионице, филмске пројекције, луткарске представе, радионице информатичке писмености, радионице знаковног језика). Они су реализовани кроз партнерство библиотеке са институцијама и организацијама које се баве овом групацијом на локалном нивоу (центри за социјални рад, специјалне школе, удружења инвалида, дневни центри и боравци, невладине организације). Програми намењени особама са инвалидитетом имају не само културну него и хуману и социјалну димензију, јер њиховим организовањем библиотеке помажу да се особе са инвалидитетом са успехом интегришу у друштво.²⁸

Непосредни контакт је веома важан за особе са инвалидитетом. Долазак у библиотеку на програм, који је за њих осмишљен и реализован, нема цену. Зато се у оквиру одељења, која се налазе у саставу Библиотеке града Београда, и данас редовно реализују „класични“ програми за особе са инвалидитетом. И овом приликом представљамо најзначајније програме. Библиотека „Милован Видаковић“ из Сопота за своје кориснике успешно реализује традиционалне програме: промоције књига, читалачке часове, књижевне конкурсе. Веома су значајни и програми који се реализују за децу предшколског и школског узраста – манифестације („Дечја недеља“, „Читалачка значка“, „Читам па шта“, „Дан матерњег језика“, „Дани европске баштине“, „Ускршње маштарије“) и радионице (Уметничка радионица калиграфије, „Ја сам дете имам план – толеранција и љубав сваки дан“, „Пусти, пусти, бригу – узми, узми, узми књигу“), који уводе децу у свет читања и књижевности за децу. Са посебном пажњом се осмишљавају и реализују програми за децу са инвалидитетом. Овде истичемо посебно програм под називом „У сусрет дану жена, 8. марту“, који представља радионицу са децом са посебним потребама, на којој су, кроз

²⁸ Marina Nedić, „Inkluzivni programi za osobe sa invaliditetom u javnim bibliotekama Srbije“, u *Zbornik: Stručna konferencija „Bosifest - Pokreni promenu“* (Beograd : Resursni centar za specijalnu edukaciju; Hendi centar Koloseum, 2017), 11.

дружење и практичан креативни рад, направљене разнолике честитке за мајке, баке, тетке, сестре.²⁹

Библиотека „Филип Вишњић“ на Вождовцу успешно ради програмску активност за све категорије корисника, па и за особе са инвалидитетом. У сарадњи са Удружењем за помоћ особама са сметњама у развоју „Вождовац“³⁰ реализује радионице под називом „Свет у мени и око мене“, које су подржане од стране Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. За кориснике овог удружења посета библиотеци је увек посебно искуство, јер су, кроз дружење, разговор и читање, схватили да библиотека није само место знања већ и простор где се развија машта, креативност и љубав према учењу. Библиотекари ове библиотеке су за кориснике Удружења организовали чак и Камисобаји јапанско улично позориште. Модерно опремљена Библиотека „Бранко Миљковић“ на Звездари, која поседује и галерију, надалеко је позната по Конкурсу за дечју карикатуру „Мали Пјер“, али и другим традиционалним програмима (изложбе, промоције књига, конкурси, музички програми. За потребе ове теме, представљамо изложбу „ОКО нас“ на којој су изложене фотографије корисника и активности Удружења МНРО Звездара, са циљем промоције важности подршке и сарадње у изградњи инклузивног друштва. Ово је била прилика да застанемо и погледамо стварност очима ових људи, да се види шта их радује, шта их умирује, шта их инспирише – и да научимо да ценимо перспективе које често остају непримећене. Ове фотографије нису само слике. Оне су поруке. Позив да будемо присутнији, нежнији, пажљивији. Изложба је део пројекта „Корак напред – живот у заједници МНРО“, који спроводи Удружење за помоћ МНРО Звездара уз подршку Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања – Сектора за заштиту особа са инвалидитетом, Секретаријата за социјалну заштиту града Београда и Градске општине Звездара.³¹

²⁹ Библиотека „Милован Видаковић“ Сопот, Facebook, преузето 18. 3. 2026, https://www.facebook.com/p/%D0%91%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%9C%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B-%D0%A1%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%82-100079851709838/?locale=sr_RS

³⁰ Удружење за помоћ особама са сметњама у развоју „Вождовац“, „Свет у мени и око мене“, Facebook, 18. 3. 2026, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100090995496715>

³¹ Градска општина Звездара, „У Библиотеци „Бранко Миљковић“ отворена изложба ОКО нас“, преузето 18. 3. 2026, <https://zvezdara.rs/u-biblioteci-branko-miljkovic-otvorena-izlozba-okon-nas/>

Сви ови наведени програми су креативни, иновативни и оригинални и успели су да стимулишу радозналост и осећај припадности за особе са инвалидитетом. Дигиталне активности се брзо развијају у јавним библиотекама у Србији, које се „храбро“ хватају у коштац са изазовима које носи савремено доба. Ипак, неопходно је задржати и нешто од традиционалних услуга у библиотекама, односно не уводити „увезене“ пројекте из великих светских библиотека по сваку цену.

ЗАКЉУЧАК

Савремене јавне библиотеке у Србији налазе се на раскршћу између очувања традиционалних вредности и прилагођавања захтевима дигиталног доба. Оне имају и кључну улогу у процесу социјалне и културне инклузије особа са инвалидитетом, кроз развој разноврсних програма, увођење асистивних технологија и унапређење доступности информација.

Будућност библиотека зависи од њихове способности да остану релевантне, иновативне и доступне свим грађанима, при чему инклузија не сме бити само циљ, већ и трајно опредељење у њиховом развоју. Дигитализација и развој аудио и електронских сервиса отварају нове могућности за укључивање корисника, али не могу у потпуности заменити значај непосредног контакта и традиционалних облика рада који имају посебну вредност за особе са инвалидитетом. Иако су постигнути значајни помаци, нарочито у појединим установама које представљају примере добре праксе, и даље постоје изазови у погледу равномерне доступности услуга, опремљености и обучености кадра.

О овој теми ће се, у наредном периоду, свакако све више дискутовати у библиотечкој заједници у Србији, али и у региону и шире. Радиће се можда и шире компаративне анализе које ће идентификовати различите моделе организације услуга за особе са инвалидитетом и указати на могућност трансфера добрих пракси. Тренутно, недостатак систематизованих и свеобухватних података о доступности услуга за особе са инвалидитетом, у свим јавним библиотекама у Србији, представља знатно ограничење у процени реалног стања. Зато се овај рад заснива на анализи секундарних извора (стручне литературе, извештаја и доступних података). Свакако би било пожељно да се, у блиској будућности, спроведу емпиријска истраживања (анкете, интервјуи или статистичке анализе) која би прецизно утврдила „ниво“ доступности услуга за особе са инвалидитетом у јавним

библиотекама у Србији и показала пут за успостављање равнотеже између традиционалних и дигиталних модела услуга.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бегенишић, Добрила. „Инклузија у јавним библиотекама у Србији“. *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год 24, бр. 46 (мај 2025): 3-10.
2. Библиотека града Београда. „Аудио књиге „на клик“ постале доступне свим члановима БГБ“. Преузето 1. 03. 2026, <https://bgb.rs/vesti/audio-knjige-na-klik-postale-dostupne-svim-clanovima-bgb/>
3. „Библиотека доступна особама оштећеног вида и слуха“. *Сремске новине* (25. мај 2025). Преузето 25. 5. 2025, <https://www.sremkenovine.co.rs/2025/01/biblioteka-dostupna-osobama-ostecenog-vida-i-sluha/>
4. Библиотека „Милован Видаковић“ Сопот. Facebook, 18. 03. 2026, https://www.facebook.com/p/%D0%91%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%9C%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B-%D0%A1%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%82-100079851709838/?locale=sr_RS
5. Библиотека шабачка. „Програм глас тишине“. Преузето 19. 3. 2026, <https://bibliotekasabac.org.rs/%d0%b3%d0%bb%d0%b0%d1%81-%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%b8%d0%bd%d0%b5/>
6. Bodiš, Maja, Jasmina Kenda i Janja Maras. „Knjižnica koja raste sa tehnologijom : digitalni iskoraci Knjižnica grada Zagreba“. *Kragujevačko čitalište* God XXX, broj 60 (decembar 2025): 4-6.
7. Гашић, Небојша. „Библиотечка антиутопија или Библиотека слободних људи“. У *Иновације и трендови у библиотекарству: зборник радова XV међународне конференције БДС, Београд-Чачак, 12-14. децембар 2018*, уредник Богдан Трифуновић, 75-76. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2019.
8. Градска библиотека “Владислав Петковић Дис“ Чачак. „Позајмица аудио књига“. Преузето 2. 3. 2026. <https://cacak-dis.rs/za-korisnike/rozajmica-audio-knjiga/>
9. Градска библиотека „Жарко Зрењанин“. „Звучне књиге зрењанинске библиотеке“. Преузето 30. 5. 2025. <https://www.zrbiblio.rs/index.php/zvucne-knjige>

10. Градска општина Звездара. „У Библиотеци „Бранко Миљковић“ отворена изложба ОКО нас“. Преузето 18. 3. 2026. <https://zvezdara.rs/u-biblioteci-branko-miljkovic-otvorena-izlozba-oko-nas/>
11. Dejn-Džouns, Kortni, прир. *Unapređivanje bibliotečkih usluga za osobe s invaliditetom*. Београд : Народна библиотека Србије, 2009.
12. Ђорђевић, Виолета и Јасна Бркић. „ИКТ као моћни савезник библиотекара на путу увођења деце у свет читања“. У *Информационо-комуникационе технологије и иновативни сервиси у библиотекама: зборник радова / Библионет 2017, Библиотека града Београда, 14-16. Септембар 2017*, 132. Београд : Заједница матичних библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2017.
13. *IFLA/UNESKO Smernice za razvoj javnih biblioteka*. Београд: Народна библиотека Србије; Библиотека града Београда, 2005.
14. Малец, Луана. „Е-услуге у словенаčким библиотекама - пример регионалне библиотеке Копар“. У *Informaciono-komunikacione tehnologije i inovativni servisi u bibliotekama: zbornik radova / Biblionet 2017, Библиотека града Београда, 14-16. септембар 2017*, 60-61. Београд : Заједница матичних библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2017.
15. Милуновић, Драгана. *Текст у говор : принципи алтернативних метода читања код особа са инвалидитетом*. Београд: Народна библиотека Србије, 2017.
16. Митрић, Марина и Наташа Антонијевић. „Ко су корисници јавних библиотека – свеобухватна анализа са примерима“. У *Библиотеке и њихови корисници: зборник радова / Жички сабор библиотекара 2025, Краљево 7, 8, 9. октобар 2025*, уредник Катарина Јаблановић, 12-15. Краљево : Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2025.
17. Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево. „Кад књига прича – представљена платформа за позајмицу аудио књига“. Преузето 18. 02. 2026. <https://kv-biblio.org.rs/2026/02/09/kad-knjiga-prica-predstavljena-platforma-za-pozajmicu-audio-knjiga/>.
18. Народна библиотека у Ужицу. Преузето 20. 5. 2025. <https://www.biblioteka-uzice.rs/projekti-2/>.
19. Неђић, Марина. „Инклузивни програми за особе са инвалидитетом у јавним библиотекама Србије“. У *Zbornik: Stručna konferencija "Bosifest - Pokreni promenu"*. 11-28. Београд: Resursni centar za specijalnu edukaciju; Hendi centar Koloseum, 2027.
20. Неђић, Марина. „Слепе и слабовиде особе као корисници библиотека“. У *Библиотеке и њихови корисници: зборник радова / Жички сабор*

- библиотекара 2025, Краљево 7, 8, 9. октобар 2025*, уредник Катарина Јаблановић. 195-198. Краљево : Народна библиотека „Стефан Прво-венчани“, 2025.
21. Online katalog knjiga i aplikacija za slepe i slabovide. Преузето са: infoera 21. 05. 2025. <https://www.nbusis.rs/sr-yu/projekti-i-programi/29-online-katalog-knjiga-i-aplikacija-za-slepe-i-slabovide>.
 22. Портал Радио Магнум : информативни портал источне Србије. “Нова врста услуга у зајечарској библиотеци: отвара се читаоница за сле-пе и слабовиде особе”. Преузето 29. 05. 2025. <https://radiomagnum.rs/nova-vrsta-usluge-u-zajecarskoj-biblioteci-otvara-se-citaonica-za-slepe-i-i-slabovide-osobe/>.
 23. Пурић, Никола. „Технотека – савремени библиотечки концепт у Библи-отеци града Београда“. У *Информационо-комуникационе технологије и иновативни сервиси у библиотекама: зборник радова / Библионет 2017, Библиотека града Београда, 14-16. Септембар 2017*, 102-103. Београд : Заједница матичних библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2017.
 24. Савез слепих Србије. Преузето 27. 5. 2025. <https://savezslepih.org.rs/onama/>.
 25. Траиловић, Горан. „Библиотеке за све – (не) могућа мисија“. *Чита-лиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год 24, бр. 46 (мај 2025): 24-30.
 26. Траиловић, Горан. „Читалачки клуб за особе са интелектуалним теш-коћама“. *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиоте-карства* Год 19, бр. 36 (мај 2020): 24-36.
 27. Удружење за помоћ особама са сметњама у развоју „Вождовац“. „Свет у мени и око мене“. Facebook. Преузето 18. 3. 2026, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100090995496715>.
 28. Сеј, Вишња и Иванчица Ђукес Керо. „Gradnja paralelnog života knjižnice: izdvojeni primjeri iz KGZ-a“. У *Informaciono-komunikacione tehnologije i inovativni servisi u bibliotekama: zbornik radova / Biblionet 2017, Biblioteka grada Beograda, 14-16. septembar 2017*, 67. Београд : Zajednica matičnih biblioteka Srbije: Biblioteka grada Beograda, 2017.
 29. Ščerbinjina, Julija. *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne kulture*. Београд : Clio ; Banjaluka : Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024.

Marina Nedić

marina.nedjic@bgb.rs

Belgrade City Library

CONTEMPORARY CHALLENGES OF LIBRARIES – TRADITIONAL PROGRAMS AND DIGITAL DOMINANCE: EXAMPLES OF SERVICES FOR PEOPLE WITH DISABILITIES IN PUBLIC LIBRARIES IN SERBIA

Abstract: This paper analyzes the contemporary challenges faced by public libraries in Serbia, with a particular focus on the relationship between traditional programs and the increasingly prominent digitalization of services. It emphasizes that libraries, in response to technological developments and changing user needs, are introducing new services and forms of operation, while also facing the challenge of preserving the core values of librarianship. Special attention is given to the development of library services for people with disabilities, as one of the key areas of inclusive library practice.

Examples of good practice from public libraries in Serbia are presented, demonstrating how libraries can successfully enhance access to information and cultural content for blind and visually impaired users, as well as for other categories of people with disabilities. At the same time, existing shortcomings are identified, such as the insufficient availability of specialized materials, limited access to online services, and the need for additional training of library staff.

It is concluded that digitalization brings numerous advantages, but cannot fully replace traditional forms of work and direct user interaction. Therefore, it is necessary to establish a balance between digital and traditional approaches, in order for libraries to remain relevant, accessible, and inclusive institutions in modern society.

Keywords: public libraries, digitalization, inclusion, people with disabilities, assistive technologies, audiobooks, information accessibility.

ŽIVA RIJEČ I RAZVOJ ČITALAČKE KULTURE KROZ ISKUSTVO „BIBLIOTEKE SESTARA GAJIĆ“

Sažetak: Radom je obuhvaćen nastanak „Biblioteke sestara Gajić“ koji je začet iz ljubavi prema knjizi porodice Gajić, iz njihove lične zbirke knjiga. Kada se u živote njihovih djevojčica umiješala Lafora bolest, istovremeno su krenuli u potragu za lijekom i neformalnu gradnju biblioteke. Ulaganjem kućnog knjižnog fonda od 6000 knjiga, organizovanjem niza kulturnih događaja među kojima su najčešći vezani za predstavljanje knjiga i pisaca, nastala je „Biblioteka sestara Gajić“ u okviru Udruženja „U svijetu knjiga-sestre Gajić“. Knjižni fond sa namještajem i ostalim vrijednim predmetima porodica je poklonila Gradu Banja Luka. Živa riječ je svepristuna u biblioteci kroz raznovrsne interakcije sa korisnicima; učesnicima u Čitalištu, Pričingu ili prilikom iznajmljivanja knjižnog fonda. Ova biblioteka je mapirana kao specifična memorijalna biblioteka po čemu je jedinstvena u svijetu.

Кljučне riječi: Biblioteka sestara Gajić, Čitalište, knjiga, čitanje, živa riječ, memorijalna biblioteka

UVOD

Nastanak biblioteka od najranijih vremena do danas povezan je sa težnjom ljudi da sakupe i sačuvaju stečena znanja na dostupnim medijima prikladnim za čuvanje. Od izuma štamparije do danas knjiga se ukazuje kao neprikosnoven medij, pored svih drugih nastalih zahvaljujući tehnološkom razvoju, medij koji baštini ljudsko dostupno, necenzurisano i znanje koje je kroz istoriju smatrano važnim. Istovremeno, u takvoj težnji sadržana je i prva namjena čuvanja knjiga, obrazovno profilisana. Biblioteke su uvijek obrazovale i obrazovaće. Čitanje, koje je u obrazovanju začetak kompleksnijeg mentalnog procesa, u saznajnom

smislu, prvobitno su omogućavale samo biblioteke jer je knjiga bila dostupna rijetkim srećnicima. Protokom vremena ljudi su počeli u knjigama da baštine najraznovrsnije iskustva praktične svakodnevice, da bismo u najnovijim vremenima imali obilje knjiga popularnog naučnog sadržaja i zabavnog karaktera. Masovna proizvodnja bestseler knjiga učinila je knjigu robom dostupnom u marketima zajedno sa hranom.

Raznovrsnost knjižnog fonda i raznovrsne potrebe korisnika u skladu sa vremenom i mjestom u kojem biblioteka živi i radi usloveli su nastanak različitih vrsta biblioteka. Biblioteke su dinamična mjesta na kojima se, iako mnogi neupućeni nikada to ne bi ni pomislili, jednako prelama svakodnevica življenja u svojoj punoći kao i na bilo kojem drugom mjestu. Biblioteke, čuvari znanja u obrazovne svrhe u skladu sa zahtjevima vremena, prilagođavale su se i prilagođavaju u prenošenju znanja putem raznih organizovanih, ali i svakodnevnih aktivnosti u okviru biblioteke. Prilagođavanje biblioteka najraznovrsnijim potrebama najbolje se ogleda u raznovrsnosti biblioteka¹ koje se kroz specifične načine organizovanja radom otvaraju na različite načine prema korisnicima. Pred savremenim bibliotekama postavljaju se sve kraći rokovi za usklađivanje sa novim tehnologijama koje se sve brže razvijaju kulminirajući u VI, vještačkoj inteligenciji. U skladu sa tim, dok korisnici dobijaju olakšanja biblioteke istovremeno moraju primijeniti nove tehnologije, obučiti zaposlene i odgovoriti najrazličitijim potrebama savremenog korisnika biblioteke. Na taj način ona objedinjuje prošlost, čuvajući je naročito kroz staru i rijetku knjigu; sadašnju produkciju putem nabavke, obaveznog primjerka i poklonjenih knjiga, dok budućnost gradi sintetizujući prethodno kroz podjednaku otvorenost prema potrebama svih kategorija korisnika. Saradnja sa čitaocima je postala u novijem vremenu podjednako važna kao saradnja sa raznim institucijama. Među korisnicima se izdvajaju oni koji se bave naučnim radom i svima koji istražuju prostor biblioteke na novi način radi usklađenosti njenog rada sa svakodnevnim životom.

Ključna poveznica između knjiga i biblioteka je čitalac/korisnik biblioteke, a ono čime se ostvaruje napredak u kulturi i nauci jeste čitanje koje je na početku sazajnog procesa, a koje nam u interakciji sa prirodnom spoznajom omogućuje kompleksniji uvid u čovjeka i život. Nekada privilegija odabranih, zahvaljujući pojavi štamparije knjiga je ubrzala proces opismenjavanja, biblioteke su bolju dostupnost knjiga do najšireg kruga čitalaca, a moderne tehnologije mogućnosti dostupnosti putem elektronskih izdanja. Zahvaljujući bi-

¹ Александра Вранеш: *Од рукописа до библиотеке*, стр.67, Филолошки факултет у Београду, Београд, 2008.године

bliotekama, knjiga je postepeno, iz privilegovanih krugova, postala dostupna najširem krugu ljudi najraznovrsnih interesovanja. Genealogija čitanja, ili žive književne riječi, bilježi razvoj od pojedinačnog, preko salonskog do čitanja u bibliotekama; masovnih čitanja na otvorenom, ali i u okviru specijalizovanih čitalačkih grupa. Danas individualno, kolektivno čitanje i čitalačke grupe podjednako postoje u realnom i virtuelnom svijetu .

U ovom radu ćemo, preko teme *Živa riječ i razvoj čitalačke kulture kroz iskustvo* Biblioteke sestara Gajić, približiti jednu od najmlađih biblioteka nastalih u novijem vremenu u Banjoj Luci. Biblioteku sestara Gajić je iz pojedinačnih ličnih biblioteka Vitormira i Snježane prvo prerasla u porodičnu biblioteku porodice Gajić. Sticajem okolnosti, knjige iz porodične biblioteke bivaju izložene za javno korištenje kroz neformalna druženja, kasnije preko *Udruženja U svijetu knjiga-sestre Gajić* i, u okviru istog Udruženja, formira se *Biblioteka sestara Gajić* . Od samog nastanka knjige žive kroz živu riječ korisnika, posjetilaca i gostiju u biblioteci. Interakcija kroz živu riječ ostvaruje se podjednako u svim uzrastima, počevši od djece koja uče da pravilno izgovaraju prve riječi do najstarijih posjetilaca i korisnika. Svi participiraju kroz živu riječ u biblioteci, interakcija se odvija preko knjige. Izrasla na specifičan način, o čemu će kasnije biti riječi u radu, svojim načinom djelovanja, biblioteka se otvara za najrazličitije vidove komunikacije među ljudima. Na taj način podjednako njeguje čitalačku kulturu kroz živu riječ, pojedinačni čin čitanja i socijalnu inkluziju. Radom ćemo obuhvatiti razvoj biblioteke od formiranja neformalne čitalačke grupe školaraca, vršnjaka i drugara okupljenih oko Tatjane Gajić i njene sestre Milane Gajić, preko formiranja „male biblioteke” , kako je interni naziv za prostor sa knjigama u Ulici Vase Pelagića 58 u kojem je sve počelo. Neformalna grupa prerasla je u Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić” u okviru kojeg se izdvojilo Čitalište, da bi djeca samoinicijativno oformila Sobu za pričing i, konačno, narastanjem svih aktivnosti i proširivanjem/prenošenjem iz kućne biblioteke knjižnog fonda, uz neprekidnu svakovrsnu podršku Snježane i Vitomira Gajića, nastaje „Biblioteka sestara Gajić“ ili , kako je interno zovemo, Velika biblioteka.

Biblioteka od početka aktivno radi na promociji žive riječi kroz dijalog sa kulturnim radnicima, umjetnicima iz najrazličitijih oblasti i kreativcima uopšte. Knjižni fond baštini najraznovrsnije sadržaje. Biblioteka je širom otvorila vrata pa je njen prostor dostupan za realizaciju najraznovrsnijih sadržaja koji upotpunjuju na osoben način kulturološki profil Banja Luke, grada koji, sudeći po interesovanju, uz sve ostalo dobija još jednu mjesto na mapi prepoznatljivosti. Rad biblioteke koordiniše Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić”, grad Ba-

nja Luka, kojem je biblioteka zajedno sa namještajem iz kuće Gajića i ostalim vrijednim predmetima poklon, nadgleda njen rad. Od formiranja do danas ova biblioteka je prepoznata kao jedno od značajnih mjesta kulturnog djelovanja u Banjoj Luci.

ŽIVA RIJEČ

Biblioteka sestara Gajić počela se formirati u pojedinačnim kućnim bibliotekama Snježane, tada Petković, i Vitomira Gajića u kojima je rastao broj stručne literature i odabrane beletristike. Strasne čitače, između ostalog, ujedinile su knjige pa je u njihovom zajedničkom životu biblioteka nastavila da se bogati i raste. Biblioteka je obilato dopunjena knjigama za najmlađe kada su pristigle Tatjana-Taca i Milana-Miki, a sa njima je u kuću pristigao i veliki broj njihovih drugarica drugara sa kojima su dijelili dvorište, vrtić, kasnije osnovnu i srednju školu. Starija kćerka Tatjana bila je strasni čitalac, voljela je pisati, vodila je dnevnik i već tada imala je pratioce; mlađu sestru i drugare.² Tako je bilo sve dok je nije ophrvala Laforina bolest čijim napredovanjem je uslijedila nemogućnost odlaska u školu. Porodica Gajić je bila prisiljena da uskladi životne tokove nastaloj situaciji. Majka Snježana je znala da Taca najviše voli knjigu i drugare, pa su joj slijedom toga u očevoj kancelariji opremili kutak za neformalna okupljanja koja će prerasti u udruženje pod imenom Udruženje „U svijetu knjiga-sestre Gajić”. Pod okriljem Udruženja nastaviće se razvijati mala biblioteka sa prostorijom za promocije, čitanje i kreativni rad, otvorena za djecu i odrasle, izdvojiće se događaji kojima je vrhunac Čitalište za najmlađe, spontano će se formirati soba za Pričing; a iz svega toga rodila se Velika biblioteka koja je smještena u prizemlju Kuće Milanovića.

Međutim, na početku je bila živa riječ kroz priču i čitanje. Kada je Taca izgubila sposobnost da samostalno čita i pohađa školu, drugari su joj pričali šta se dešava u školi, prepričavali su joj pročitano, pričali o knjigama i čitali joj. Danas mnoge Tacine drugarice i drugari rade poslove kojima je, pored znanja iz određene oblasti, glavna govorna riječ; prosvjetari su, pravnici ili obavljaju javne funkcije. Zapravo, podjednako im je važna govorna i pisana riječ, pa ćemo ovdje napraviti malu digresiju prisjećanjem da se među piscima svih vremena nalaze podjednako prosvjetara i pravnici. U međuvremenu, odlaskom Tace *sa one strane duge*, kako kaže njena majka, ali i življenjem kroz sve one koji su u doticaju sa knjigom, i knjigama koje su joj pripadale, zatim razvojem Milanine

² *Snježana Gajić: Izgubila životnu bitku, pobijediće Laforinu bolest, 11. izdanje, Besjeda, Banja Luka, 2024. godine*

zdravstvene situacije bilo bi za očekivati da biblioteka utihne! Roditelji, prevažno majka Snježana Petković Gajić, inače vrstan pedijatar, istovremeno je pokrenula ljekare iz svijeta na istraživanje nepoznate Lafora bolesti, da se nađe lijek koji bi pomogao oboljeloj djeci, i nastavila da razvija biblioteku. U tome su joj pomogli mnogi sugrađani, i ne samo sugrađani, a gostovanju u biblioteci odazvali su se mnogi umjetnici.

Mala biblioteka se punila knjigama koje su pristizale iz kuće porodice Gajić, novim knjigama, knjigama gostujućih pisaca i sugrađana. pisci koji su gostovali i ljudi koji su prepoznavali značaj ove biblioteke počeli su spontano da poklanjaju knjige. Knjiga je od samog početka bila povod za razgovor pa je tako ostalo, bilo da je knjiga bila promovisana, odabrana nekim povodom ili je neko od djece poželjelo da predstavi omiljenu knjigu. Osvrnemo li se na povode druženja u biblioteci od vremena kada biblioteka postaje prostor za okupljanje svih generacija, uočljivi su sljedeći:

- Omaž piscu
- Gostovanje pisca
- Promocija nove knjige
- Promocija izdavačke kuće
- Promocija donatora
- Gostovanje glumca/ica
- Izvođenje predstave primjerene ambijentu
- Muzika/književnost
- Književnost/kreativni rad
- Nastava/radu sa djecom
- Djeca/razvoj govora.
- Djeca-socijalizacija
- Djeca/ kreativni književno-likovno-muzičko-scenski izraz
- Formiranje članstva biblioteke besplatnim učlanjivanjem
- Izložbe (u novom, većem prostoru)

Kontinuiranim radom biblioteka je povećavala broj događaja i širila krug posjetilaca raznovrсношću događaja, a sve je pratilo stalno uvećavanje knjižnog fonda. Zbog aktivnog učešća djece u događajima, Čitališe stalno privlači nove generacije djece. Kada je riječ o posjetiocima, podjednako je uočljiv generacijski i raspon najraznovrsnijih zanimanja, od vrtičke dobi do penzionera. Vremenom je uočena potreba širenja, ali i grupisanja spektra bibliotečkih aktivnosti, raznovrnosti u pristupu ali i potreba ciljanog grupisanja događaja za određeni uzrast. Odrasli, najrazličitije životne dobi dolazili su u biblioteku kao: posjetioci, učesnici večeri, dovodili najmlađe ili su jednostavno bili zainteresovani za

novi kutak u gradu da bi čuli priču o njenom nastanku i saznali koje sadržaje biblioteka nudi.

Već tada su organizovani raznovrsni kulturni događaji kojima je predložak uvijek bila knjiga! O bilo kojoj temi da se razgovaralo i razgovara, a teme su bile raznovrsne, u središtu je bila knjiga koja je tematikom bila predložak za razgovor. Šematski prikaz događaja bio bi klasičan da ovakvi događaji nemaju dva elementa u sadržaju po kojima se razlikuju od ostalih. Različit pristup u realizaciji događaja uspostavljen je u maloj biblioteci. Oba elementa odnose se na živu riječ; prvi je u dinamičnoj interakciji priređivača događaja i prisutnih posjetilaca. Drugi je što su dijalozi takve vrste gotovo redovno generisali ideje za buduće događaje. Intelektualka, strasni čitalac i idejni tvorac biblioteke, Snježana Petković Gajić najčešće je u maloj biblioteci preuzimala na sebe ulogu pokretača razgovora, birajući da temom kojom je otvarala čitanje pokrene početni razgovor. Uslijedilo bi čitanje nakon kojeg bi se odvijao razgovor u kojem su najčešće željeli svi da učestvuju. Iz takvih razgovora djeca su dolazila do uvida koji su im omogućavali da stvaraju zaključke. Njen pristup je istovremeno bio, bez obzira o kojem događaju je riječ, emotivna poveznica sa Tacom koja joj je bila inspiracija za pokretanje Udruženja, odnosno biblioteke. Taca je bila u svakom događaju bilo kroz riječ, emociju, iznenadnu gestu ili neki drugi znak koji je bio simboličan u okviru susreta. Zналаčkim čitanjem, rekli bismo psihološki pronicljivo, svaki put bi izdvojila odabrane dijelove knjige za pokretanje prisutnih na razgovor.

Jednako tako su se prema prisutnima otvarali pisci različitih generacija, glumci, muzičari ili posjetioci koji su imali i željeli nešto da kažu. Podsticaji takve vrste, rijetki u okviru sličnih događaja u gradu, događaja koji su gotovo sumorno predvidivi i na kojim se očekuje da posjetioci nemaju šta da kažu jer je živa riječ u vezi sa knjigom na mnogim skupovima odavno iščezla iz raznih razloga. Rijetki su događaji u kojima možemo da kažemo nešto što imamo i želimo reći, a podstaknuti smo prezentovanim sadržajem, ili izazvani onim što je rekao prethodni govornik. Nesporno je da se kroz takvu živu riječ i dijalog koji ona pokreće odvija rijedak kulturni događaj koji, uz neznatna odstupanja, sadrži sve elemente bilo kojeg drugog kulturnog događaja. Time je ne samo vraćena živa riječ, nego je podstaknuta interakcija kojom se pokreće promišljanje, posjetioci se doživljavaju dijelom promocije i imaju jači poriv da posegnu za knjigom.

Mi živimo u vremenu slike i potrošenih riječi. Ponovo je oživljena ikoničnost kao u vrijeme prvih slikovnih pisama, emocije su dobile svoje simbole, riječi i sintagme svode se na simbolične pisane skraćenice, pa se nameće zaključak da je svaki oblik žive riječi dragocjen. U ovom vremenu istrenirani smo

da gledamo, najčešće mnoštvo slika i da čujem mnoštvo zvukova. Sve takve senzacije čine da pod znak pitanja stavimo sposobnost našeg zapažanja, sposobnost izražavanja viđenog korištenjem riječi, način i stil kojim ćemo rečeno izraziti. Jednom riječju, čitanjem i razgovorom o temama koje se nameću kroz pročitano, u biblioteci gradimo kulturu izražavanja kojom, kada je steknemo, lakše dopiremo do slušalaca.

Vratimo se najmlađim učesnicima. Za njih je potrebno najviše truda jer je često neophodno izbalansirati sadržaj, nivo u izražavanju i korištenju rječnika zbog mješovitih grupa djece koje dolaze. Učešće u Čitalištu je besplatno, upis u biblioteku je besplatan, djeca ne dolaze organizovano pa je svaki put neizvjesno kakav pristup je potrebno primijeniti, što zavisi od u starosne dobi djece. Iskustvo rada sa najčešće neočekivanom strukturom učesnika govori da se često potrebno prilagoditi temi u realnom vremenu da bi se ostvarilo najkvalitetnije učešće djece različitog uzrasta u razgovoru. Time se postiže ne samo razvoj žive riječi i kulture dijaloga, ostvaruje se međugeneracijska socijalizacija koja je godinama unazad narušena striktnim podjelama u društvu i urušavanjem porodičnih vrijednosti. Djeca postaju otvorenija za dijalog, što najbolje potvrđuje soba kojoj su dali naziv Pričing gdje, nakon što se završi dio zbog kojeg smo se okupili, odlaze da pričaju o temama koje ih zanimaju. Odlaze svi i iako različitih uzrasta lako nalaze zajednički imenitelj u neobaveznom razgovoru. Nakon nekoliko dolazaka, primjetno je da djeca koja su stajala po strani ili jednostavno bila stidljiva, uzimaju učešće u razgovoru, drugi pak pokazuju interesovanje za čitanje knjiga, a nakon izvjesnog vremena svi žele da se nađu u ulozi bibliotekara. U biblioteci stoji oslikan bonton kojim se učesnici, mali i veliki, podsjećaju na kulturu dijaloga u kojem su pažnja i slušanje važni za govorenje i još važniji za budući dijalog.

Nakon višegodišnjeg rada male biblioteke u kojoj su se predstavili mnogi pisci i u kojoj je organizovan niz raznovrsnih događaja, ukazala se potreba za većim prostorom, podjednako zbog smještanja knjiga iz kućne biblioteke porodice Gajić, organizovanja događaja i broja posjetilaca. Čitalište je sadržajima ostalo orijentisano na najmlađe, a knjižni fond biblioteke za odrasle i događaji vezani za taj fond preseljeni su u veći prostor. Dosadašnji odziv, nakon praktične realizacije, u praksi je pokazalo je da je takvo razmišljanje bilo ispravno na dobrobit svih članova „Biblioteke sestara Gajić“ koji se svakim danom uvećavaju. Članstvo biblioteke je pretežno mlađeg i starijeg uzrasta. Gdje su tinejdžeri?

Najranjivija skupina u svakom smislu je skupina tinejdžera i mladih ljudi na koje se danas najjače reflektuju svi oblici zanemarivanja školstva, znanja i čitanja, raslojavanja u društvu i zatiranja porodice. Prilagođavajući se savreme-

nim tehnologijama koje su postale sastavni dio savremene svakodnevice, mladi postaju okupirani najraznovrsnijim oblicima tehnoloških produkata i sadržaja koje oni nude. Istovremeno, ostaju zakinati za živu riječ, za susret sa knjigom kroz razgovor, ukoliko izuzmemo borbu prosvjetnih radnika za obradu lektire i predanost nekih porodica/ponekog od članova porodica da strpljivo istraju u prenošenju čitalačkih navika na mlađe naraštaje. Takve navike rječnik čine oskudnim, izražavanje svode na ustaljene fraze jer se interakcija najčešće odvija u virtuelnom svijetu, u pisanom obliku i preko online igara, kroz identitet preko avatara. Slušanje knjiga je takođe pasivni oblik u odnosu na živu riječ jer je izostavljen dijalog. Povratak knjizi, u njihovom slučaju, jednak je povratku majci. Istovremeno, riječ je o djeci koja su bila prisiljena da uče uz kompjuter i telefon, tačnije Viber, jer su im na takav način stizala znanja kad su svijet preplavile maske zbog epidemije korone. Međutim, u tom periodu knjiga se bila vratila na pijedestal, biblioteke su izvještavale o svakodnevno većem broju članova. Komentar o tinejdžerima, koji pomalo izgleda kao udaljavanje od teme, funkcioniše u ovom radu kao upozorenje jer u „Biblioteku sestara Gajić“ dolazi najmanji broj tinejdžera, čak oni koji su dolazili kao djeca dolaze rjeđe sve do studentskih dana kada se ponovo vraćaju biblioteci.

JEDINSTVENOST BIBLIOTEKE

Knjižni fond „Biblioteke sestara Gajić“ svojom strukturom pokazuje svoju genezu, na njemu su vidljivi tragovi vremena i ljudi, bilo godištem izdanja, zabilješkama u knjizi ili posvetama. Istovremeno preko njega se na izvjestan način ogleda razvoj biblioteke i etapa u interesovanju ljudi koji su formirali biblioteku. Zato ćemo u biblioteci naći izbor najraznovrsnijih knjiga među kojima pretezan fundus čine knjige iz domena književnosti. Pošto je nastanak ove biblioteke prvi ovakve vrste u našem gradu, prevashodno smo se osvrnuli na način nastanka biblioteke. Odmah je potrebno reći da je ne samo kod nas, nego kroz istoriju uopšte, preko ljudima dostupnih zapisa, veoma teško utvrditi brojnost, tipove i načine korištenja biblioteka. Svi relevantni podaci govore o prazninama u zabilježenom, bilo da je riječ o starijem ili novijem vremenu. Sigurno je da su ratovi opustošili i zatrli trag mnogim knjigama sakupljenim na jednom mjestu koje su korištene za sticanje znanja. Iako je Balkan svojim postojanjem i pozicijom na tranzitu puteva češće gledao zatiranje kulture, kontinuiranog razvoja obrazovanja, protoka knjige i stvaranja biblioteka, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da su mnoge privatne biblioteke ostale anonimne jer ne postoje zabilježeni tragovi kao što je to slučaj u novijem vremenu.

Istraživanjem razvoja biblioteka u našem gradu i okruženju došli smo do podatka da je najstarija sačuvana Gazi Husrev begova biblioteka³ u Sarajevu, formirana 1537. godine. Ona čuva građu na arapskom, turskom i persijskom jeziku. Tek u XIX stoljeću pojavljuju se čitaonice koje prethode bibliotekama i sa njima počinje period javnog čitanja; knjige, časopisi, kružoci, živa riječ. Interesantno je da se uz čitaonice iz tog perioda pored kulturnog spominje političko djelovanje, kao da formiranje ranijih biblioteka nije imalo istu takvu funkciju, bar indirektno. Jedna od najpoznatijih čitaonica i prva u našem gradu formirana je 1868. godine, pokrenuli su je trgovci i zanatlije, učitelji i sveštenici, viđeniji ljudi našeg grada. Nastala je zahvaljujući građanskoj inicijativi, a presudan je bio dolazak Vase Pelagića⁴ u Banja Luku 1866. godine. Tada je Pelagić osnovao Bogosloviju, okupio obrazovane ljude i čak sa ciljem širenja prosvjete i slobodnog mišljenja radi društvenog napretka. Tek u XX stoljeću se formiraju narodne biblioteke, među njima Narodna i univerzitetska biblioteka u Banjoj Luci, koja je prilikom formiranja 1935. godine nazvana Narodna biblioteka, javna biblioteka sa čitaonicom.⁵ U skladu sa društvenim uređenjem tokom vremena nastaju razne specijalizovane biblioteke koje sadržajem fundusa zadovoljavaju potrebe užeg kruga zainteresovanih korisnika.

„Biblioteka sestara Gajić“ nastala kao čin humanosti i ljubavi, poklon porodice Gajić našem gradu i, kao što je naglašeno, svojim nastankom je jedinstvena u odnosu na druge memorijalne biblioteke. Mada, ona svojim aktivnostima: predstavljanje knjiga i autora (matineje i književne večeri), edukacije, radionice i književna druženja sadržajno ne odudara od programskih sadržaja ostalih biblioteka. Njenu osnovnu razliku u odnosu na druge biblioteke možemo razumjeti poredeći je sa privatnim bibliotekama koje su u svijetu postale javno dobro; memorijalnim koje su predate na upotrebu kao sjećanje u čast nekome i filantropske koje su poklonjene zajednici. Zajedničko im je da su bile privatne biblioteke, ali i među njima ima razlike a sve se od naše „Biblioteke sestara Gajić“ razlikuju zbog početnog opredjeljenja za nastanak biblioteke. Sa srodnim bibliotekama dijeli kulturu sjećanja.

Na primjer, biblioteka Mamma Haidara Commemorative Library u Timbuku nastala je iz porodične priče, kao i naša banjalučka biblioteka. Međutim, razlog nastanka nije isti; porodica je željela da sačuva 22 000 rukopisa pa ih je ostavila i kulturno nasljeđe omogućila dostupnim zajednici. U Indiji je biblio-

³ <https://www.unsa.ba>

⁴ *Васо Пелагић: Изабрана дјела, III, стр. 242, ИП Веселин Маслеша, Сарајево, 1971. године*

⁵ *Вања Шмуља, Споменка Кузмановић: Бања Лука: НУБ РС, Графид, Бања Лука, 2018. године*

teka jednog čovjeka Pustaka Mane⁶ nastala kao njegova lična misija kojom je želio da znanje bude dostupno najširem krugu ljudi. Ovdje je u pitanju lično žrtvovanje za dobrobit zajednice kroz ljubav prema knjizi. Danas Svjetski centar Šekspira, Floger Shakespeare Library⁷ nastao je zahvaljujući zbirci jednog kolekcionara, pa ovdje imamo ličnu strast pretvorenu u kulturnu instituciju. Ovo su samo neki od primjera u svijetu, kod nas ne nalazimo nijedan primjer takve vrste osim biblioteka koje su institucionalnog karaktera. Među njima se izdvaja specijalna biblioteka koja pomaže slabovidim i slušno oštećenim licima.

Rezimirajmo rečeno; svi pobrojani primjeri nose pečat osnivača, uključuju ličnu strast prema knjigama, nastaju kao privatne zbirke koje bivaju u nekom trenutku poklonjene društvu na korištenje. Odnosno, nakon institucionalizovanja postaju javne. Ključno pitanje je šta ih razlikuje od „Biblioteke sestra Gajić“? Odgovor je jasan i jednostavan, početni razlog koji je diktirao način nastanka. „Biblioteka sestre Gajić“, nastala iz simbioze ljubavi prema knjizi, djeci i prevazilaženju lične tragedije. Specifična po nastanku, za sada nismo našli sličan primjer, razvija se u skladu sa dinamikom vremena u kojem biblioteke od elitnih mjesta, iako će to uvijek biti svojim sadržajima i funkcijom u društvu, postaju dostupna mjesta za najšire slojeve ljudi. Ujedinjavanje znanja i zanimanja doprinosi kvalitetnom radu savremenih biblioteka koje mogu da odgovore zahtjevima korisnika.

ZAKLJUČAK

Formiranjem „Biblioteke sestara Gajić“ banjalučko bibliotekarstvo zakoračilo je u sasvim novu eru postajući bogatije za još jednu biblioteku, prepoznatljivo po ljubavi i humanosti koju je porodica Gajić unijela u svijet bibliotekarstva i time obogatila naš grad za jedno značajno mjesto na kulturnoj, ali i turističkoj mapi.

Borba porodice Gajić za lijek protiv bolesti Lafora jedan je vid njihove prepoznatljivosti u svijetu. Drugi je takođe već prepoznat kao specifičan zahvaljujući pokretanju biblioteke fundusom od 6000 knjiga iz kućne biblioteke. Iako biblioteka nezvanično postoji i radi od 2014. godine, zvanično je počela sa radom 1. juna 2022. godine u Ulici Vase Pelagića 58, a od 12. septembra 2025. godine u prizemlju Kuće Milanovića. Da je već poznata najširoj javnosti svjedoče mnogobrojni posjetioci koji su zainteresovani za njen rad, učlanjenje

⁶ <https://pustakamane.com>

⁷ <https://www.floger.edu>

ili saradnju. Interesantno je da su među zainteresovanim i stranci koji posjećuju naš grad.

Biblioteka je već organizovala niz veoma posjećenih kulturnih događaja. Pored promocija knjiga banjalučkih pisaca, testirana je prilagodljivost prostora izložbi⁸, igrana je pozorišna predstava sa manjim brojem glumaca i lutkarska predstava. Osvrnemo li se na pitanja posjetilaca vidljivo je da su u najvećem broju slučajeva zainteresovani za savremene autore, najnovija i popularna izdanja. Mada bi ovo moglo za neke da djeluje zabrinjavajuće, ipak nije. Ukoliko neko nije naviknut na knjigu u kući, nije je prihvatio tokom obrazovanja, manje je sklon čitanju a više okrenut praktičnom, potpuno je jasno da je navikavanje na knjigu i čitanje proces za koji je potrebno vrijeme. U razgovoru sa korisnicima biblioteke saznajemo da mnogi nisu željeli da čitaju kada su išli u školu, na fakultete, lektiru su izbjegavali već u osnovnoj školi, ali se njihov susret sa čitanjem desio nekim slučajem u kasnijim godinama. Nakon toga su poželjeli da čitaju propušteno, zahvalni što ih nije u potpunosti napustila želja za knjigom. U razgovoru sa korisnicima biblioteke saznajemo takođe da ih najčešće već na početku kasnije čitalačke karijere interesuju klasici. Podjednak broj upisanih žena i muškaraca govori u prilog tome da muškarci i žene ravnomjerno dijele čitalačke afinitete, dok su žene češći posjetioci književnih događaja.

Prva pitanja upućena bibliotekarima prilikom dolaska novog korisnika u biblioteku odnose se na nastanak i ime biblioteke čime se svaki put ponovo aktivira njena humana misija među ljudima. Ljudi žele da doniraju knjige, bilo autorske ili iz kućnih biblioteka. Nedavno je doktorica Snježana Gajić bila gost tribine o traumi na Filozofskom fakultetu u Banjoj Luci. Bilo je to zaključno predavanje/razgovor o prevazilaženju trauma. Osnivači biblioteke, porodica Gajić i „Biblioteka sestara Gajić“ su živi dokaz kako se pravazilazi trauma, a svi ljudi kojima će biblioteka ostati na korištenje, sa akcentom na mlade ljude, moći će da nastave da budu srećni što su dobili jedan miran i inspirativan kutak u gradskoj vrevi. Mladi na Zapadu počinju da se vraćaju bibliotekama kao mirnim mjestima na kojima ih čekaju zaboravljene vrijednosti jer sve ranije doživljavaju sagorijevanje (burn out) od žurbe i buke, otuđenost zbog nedostatka/izostanka dijaloga u svakodnevicu. Moramo priznati da je svakodnevica pojela teme za razgovor i zbližavanje među ljudima.

Biblioteka je bila i ostaće mjesto koje pokazuje vrijednosti koje jedno društvo njeguje, mjesto koje postaje sve manje cenzurisano što novim narašta-

⁸ *Izložba Ivo Andrić NOBELOVAC, prva samostalna izložba autora Maje Dejanović, dokumentarista, master viši bibliotekara, za posjetiocije otvorena decembar 2025. godine do kraja januara 2026. godine*

jima omogućava viši nivo svijesti. „Библиотека sestara Гајић“ има вриједност живота који траје сваком књигом, сваким догађајем и сваким уласком у библиотеку.

LITERATURA

1. Благојевић, Берислав. ур. *150 година од Српске читаонице до Наородне и универзитетске библиотеке Републике Српске*. Бања Лука: НУБ РС, 2018.
2. Варанеш, Александра: *Од рукописа до библиотеке*. Београд: Појмовник, 2006.
3. Гајић, Сњежана: *Izgubila životnu bitku, pobijediće Lafora bolest*. 11.izdanje, Banja Luka: Besjeda, 2024.
4. Gorz, Andre. *Nematerijalni rad, spoznaja, vrijednost i kapital*. Zagreb: Tim press, 2015.
5. Група аутора. *Pisana riječ u Bosni i Hercegovini*, Сарајево, IRO Veselin Малеша 1980.
6. Др Илић, Павле, Др Гајић, Оливера, Др Миланка Маљковић. *Криза читања*. Нова школа, Градска библиотека Нови Сад-Нова школа Београд, 2008.године
7. Шмуља, Вања. *Библиотеке цјелине и библиотеке легати у библиотекама РС*. Панчевачко читалиште, год. 12, бр.23 (2013) :52-61.
8. Wolf, Maryanne. *Čitatelju, vrati se kući: Čitateljski mozak u digitalnom svijetu*. Ljevak, Zagreb: Ljevak, 2018.
9. Шмуља, Вања и Кузмановић, Споменка. *На темељима Градске Читаонице*. Бања Лука: ЈУ НУБ РС, 2018.
10. Певуља, Душко. *Један могући културни концепт*. У: Библиотека Српски преглед, Посебна издања, књ. 31: Плакати као документи, 110. 2025.
11. Ваšовић, др Лјубинка. *Библиотеке и библиоткарство у БиН 1945_1975*. Сарајево: Svjetlost, 1977.

Ljiljana Mačkić

Biblioteka sestara Gajić

mackicljiljana@gmail.net

THE LIVING WORD AND THE DEVELOPMENT OF READING CULTURE THROUGH THE EXPERIENCE OF THE “SISTERS GAJIĆ LIBRARY”

Summary: The work covers the creation of the Sister Gajić Library, which was conceived out of love for books by the Gajić family. When Lafora disease entered the lives of their daughters, they simultaneously set out in search of cure and informally built a library. By investing in their home library of 6 000 books, organizing a series of cultural events, the most common of which are related to the presentation of books and writers, the Sister Gajić Library was logically created; which the family donated to the City of Banja Luka. Living words in various interactions with users, participants in the Reading Room, Talking Room and through the book collection available to all users. This library is mapped as specific memorial library, which makes it unique in the world.

Key words: Sestre Gajić Library, Reading room, book, reading, living words, memorial library

Жана Гњатовић

Градска библиотека „Карло Бијелички“ Сомбор

gzanag@mts.rs

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.022:028.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.015>

„Говорена реч била је прва технологија којом је човек могао да се ослободи свог окружења како би га на нови начин схватио.“¹

Маршал Маклуан

ЖИВА РЕЧ У ДИГИТАЛНОЈ ЕРИ - ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ „КАРЛО БИЈЕЛИЦКИ“ У СОМБОРУ

Сажетак: Рад се бави улогом јавних библиотека у савременом дигиталном окружењу и начинима на које традиционална мисија очувања и преношења писане речи опстаје и развија се у условима информационог преобила. Полазећи од савремених изазова јавних библиотека – дигитализације, промене читалачких навика и потребе за социјалном инклузијом – рад представља конкретне програме и активности у Градској библиотеци „Карло Бијелички“ у Сомбору, који показују да библиотека остаје простор дијалога, заједништва и културног посредовања. Посебна пажња посвећена је Читалачком клубу као месту живе речи и размене мишљења, услузи акције „Књиге на кућну адресу“ као примеру доступности и бриге о осетљивим групама, тематским изложбама као виду културне интерпретације и препоруке читања. Дигитално окружење се при томе не посматра као претња, већ као савезник у остваривању мисије библиотеке. Ове активности показују да библиотеке и даље представљају важан простор заједнице, подстичу социјалну инклузију, ангажовање и културу читања у савременом друштву. У Закључак рада истиче се да је будућност библиотеке у заједници – у повезивању људи, знања и технологије ради очувања и развоја културе читања.

Кључне речи: јавне библиотеке, промоција читања, читалачке навике, социјална инклузија, библиотечки програми, културна медијација, локална заједница, дигитално окружење.

¹ Eric McLuhan. „McLuhan - famous and not so famous quotes“. У: Eric McLuhan & Frank Zingrone (уредници). Essential McLuhan. (New York: Routledge, 1997); 273, https://faculty.uml.edu/sgallagher/marshall_mcluhan.htm (преузето 18.3.2026).

УВОД

Библиотеке се данас налазе на кључној прекретници, јер се њихова традиционална улога чувара физичких књига проширила на дигитално окружење које обухвата е-књиге, онлајн базе података и мултимедијалне ресурсе.² Међутим, ова трансформација доноси бројне изазове, попут интеграције савремених технологија, развоја дигиталне писмености и прилагођавања корисничким интерфејсима који одговарају очекивањима савремених корисника. Разумевање и решавање ових изазова од највеће је важности, али је подједнако важно сачувати и традиционалну улогу библиотеке и значај живе речи. Све то захтева нови спектар понуда и стално стручно усавршавање библиотекара.³

Рад отварамо суштинским питањем које се тиче свих нас у свету библиотекарства: Да ли смо, као библиотеке и библиотекари, у времену у којем дигитална доминација обликује начин на који мислимо, читамо и комуницирамо, довољно спремни, стручно оспособљени и ресурсно оснажени да сачувамо живу реч, читалачку културу и простор истинског дијалога – посебно у јавним библиотекама које су темељ културног живота заједнице? Ова важна питања добијају додатну димензију у светлу размишљања Умберта Ека, који у књизи *Не надајте се да ћете се решити књига* (разговори са Жан-Клод Каријером) говори о судбини књиге у добу технолошких промена и дигиталних медија. Умберто Еко подсећа да је књига један од ретких изума који су достигли савршенство форме – попут точка или кашике – и зато не може нестати, већ само мењати облике. Он истиче да нове технологије не уништавају књигу, већ је допуњују, отварајући јој нове просторе видљивости и доступности; носиоци текста могу се мењати (од свитка до штампане и електронске књиге), али да сама књига као концепт опстаје. Наглашава да нове технологије не уништавају старе, већ их допуњују. У дигиталном простору савременог доба, књига остаје тихи, али постојани глас културе, а библиотека место где тај глас постаје дијалог. Разговори које Еко води са Каријером, у којима се дотичу

² Adnan Ullah, Muhammad Usman, Muhammad Kabir Khan. „Challenges in delivering modern library services in the 21st century“. *International Journal of Social Science Exceptional Research*, објављено: 2023, https://www.allsocialsciencejournal.com/uploads/archives/20231109154831_B-23-27.1.pdf (преузето 18.3.2026).

³ Tamara Malešev, Olivera Topalov, Slađana Radovanović, „Potreba za stalnim stručnim usavršavanjem bibliotekara – korist za pojedinca i društvo“, BOSNIACA - časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, бр 27/2022, објављено: 10.12.2022, <https://hrcak.srce.hr/file/415440> (преузето 18.3.2026).

односа штампане и електронске књиге, улоге библиотека у дигиталном добу, страха од нестанка читања, значаја памћења и културне баштине, као и колекционарства и личних библиотека, јасно показују да је књига отпорна на пролазност технологија: док се дигитални формати брзо мењају, штампана књига остаје трајан и поуздан медиј.⁴

Могући одговор на постављено питање би био да можемо сачувати књигу, читање, живу реч, уз свесно и креативно коришћење свих нових технологија, и ту управо лежи умеће библиотекара. Примери наведени у овом раду показују како се тај баланс може остварити. У добу дигиталне доминације, које доноси промене у читалачким навикама, пад концентрације и „скрол културу“, али истовремено и нове могућности за приступ знању и култури, у потпуности долази до изражаја мисао Умберта Ека да књига, као савршен изум, не нестаје, већ се прилагођава и наставља да постоји у новим облицима и медијима. Примери показују да библиотека у савременом дигиталном окружењу задржава своју суштину, а библиотекар не само да умеју да очувају живу реч и читалачку културу већ и да се успешно сналазе у сложеном дигиталном окружењу, користећи нове технологије као савезника у свом раду.

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА

У времену алгоритама, брзих информација и екрана који никада не спавају, јавна библиотека остаје једно од ретких места где реч још увек има своје пуно значење. Жива реч – изговорена, прочитана, подељена – постаје „тиша“, али драгоцен алтернатива дигиталној „буци“. Савремени изазови нису само технолошки, већ и суштински. Савремено читање обликују технологија, нови облици књиге и промењени читалац⁵, чије узајамно деловање намеће потребу да се јавне библиотеке непрестано прилагођавају и изнова осмишљавају своју улогу – као простора дијалога, заједништва и културног посредовања, у коме и у дигиталном добу остаје очувана вредност живе речи.

⁴ Умберто Еко, Жан-Клод Каријер. *Не надајте се да ћете се решити књига*. (Београд, Чачак: Б. Кукић, Градац К, 2021): 7-30.

⁵ Kari Spjeldnaes, Faltin Karlsen. „How digital devices transform literary reading: The impact of e-books, audiobooks and online life on reading habits“. *New Media & Society*. објављено: 2024, https://www.researchgate.net/publication/364323406_How_digital_devices_transform_literary_reading_The_impact_of_e-books_audiobooks_and_online_life_on_reading_habits (преузето 25.3.2026).

Савремено доба обликовано је снажним утицајем дигиталних технологија које су темељно промениле начин на који приступамо тексту, знању и самом чину читања.⁶ Доминација друштвених мрежа, убрзан проток информација и стална доступност садржаја довели су до стварања тзв. „скрол културе“ – начина конзумирања информација који подразумева брзину, фрагментарност и површност.⁷ Истраживања показују да дигиталне технологије доводе до смањеног дубинског читања, јер подстиче брзо и површинско прегледање текста уместо продубљене пажње.⁸ Иако су дигиталне платформе омогућиле већу доступност и демократизацију садржаја, та предност истовремено доноси и нове изазове – пажња корисника постаје све краћа, а алгоритми често усмеравају избор ка краћим и лакше сварљивим формама.⁹

Књига више није само штампани предмет – е-књиге, аудио-књиге и мултимедијални садржаји проширују границе читања и отварају нове могућности за доживљај текста. Читање се све чешће допуњује слушањем и визуелним елементима, што приближава књижевност новим генерацијама, али истовремено мења начин њене рецепције. Савремени читалац све ређе чита у континуитету; уместо дугих форми, доминирају краћи садржаји, цитати и препоруке, док се пажња распоређује између више извора. Тако дубинско читање, које подразумева концентрацију и урањање у текст, све више уступа место брзом информисању.¹⁰

Промене које су донели технологија, нови облици књиге и другачији читаоци нису крај читања, већ његова трансформација. У том процесу, библиотеке и библиотекари редефинишу своју улогу – не као чувари прошлости, већ као активни учесници у обликовању културе читања будућности. Данашње библиотеке стога више нису само место позајмљивања књига, већ прерастају у динамичне и значајне институције савременог доба, јер, како истиче проф. др Жељко Вучковић, „савремене библиотеке више нису само књигохранилишта, храмови читања, већ важне, динамичне и инфраструк-

⁶ Anna Shutaleva, Ekaterina Kuzminykh, Anastasia Novgorodtseva. „Youth Practices of Reading as a Form of Life and the Digital World“, *Societies* 2023, 13 (7), 165, https://www.mdpi.com/2075-4698/13/7/165?utm_source=chatgpt.com (преузето 22.3.2026).

⁷ Nandini Banerjee. „Scroll culture – Suffering in silence“, *The Statesman*, објављено: 18.7.2025, <https://www.thestatesman.com/supplements/miscellany/scroll-culture-suffering-in-silence-1503459430.html> (преузето 22.3.2026).

⁸ Anna Shutaleva, Ekaterina Kuzminykh, Anastasia Novgorodtseva. „Youth Practices of Reading as a Form of Life and the Digital World“.

⁹ Nandini Banerjee. „Scroll culture – Suffering in silence“.

¹⁰ Nandini Banerjee. „Scroll culture – Suffering in silence“.

турне институције информатичке епохе”.¹¹ Оне постају простори сталног учења и усавршавања, где жива реч – изговорена, прочитана, подељена – води читалачке програме, омогућава приступ информацијама и креира просторе за дијалог. Тако библиотеке не прате само савремене трендове, већ их и обликују, остајући места сусрета, размене и културе читања.

ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ

Читалачки клуб – дијалог и жива реч

Читалачки клуб представља заједницу читалаца који се редовно састају како би разговарали о прочитаним књигама¹², размењивали мишљења и утиске и кроз дијалог продубљивали разумевање књижевних дела. Осим подстицања читања и стицања нових знања, читалачки клубови стварају и осећај припадности и повезаности међу члановима. Они се данас организују и уживо и онлајн, а библиотеке, као природна места сусрета читалаца, представљају идеално окружење за њихово формирање. Градска библиотека у Сомбору препознала је значај читалачких клубова, те у оквиру својих програма организује два читалачка клуба „Прочитали смо ми, прочитај и ти“ на Дечјем одељењу и „Књига нас спаја“ на Позајмном одељењу за одрасле кориснике, који окупљају велики број заинтересованих читалаца.¹³

Читалачки клуб „Књига нас спаја“, који функционише на Позајмном одељењу за одрасле кориснике¹⁴ сомборске библиотеке, представља простор у којем књига излази из тишине странице и постаје повод за дијалог, размену мишљења и живу реч која повезује читаоце. Настао је најпре као једна међу акцијама које је Библиотека организовала поводом Међународног дана старијих особа, а који се у свету и код нас обележава 1. октобра, у складу са Резолуцијом 45/106, коју је прогласила Генерална скупштина Уједињених нација 14. децембра 1990. године.¹⁵ Прво окупљање под име-

¹¹ Жељко Вучковић и Нада Тодоров, *Култура читања у времену интернета* (Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2010), 22.

¹² The Britannica Dictionary, Book club, <https://www.britannica.com/dictionary/book-club> (преузето 18.3.2026).

¹³ Жана Ђатовић, Анђелија Пругинић, „Читалачки клубови у сомборској библиотеци“, *Стручно-научни скуп Библионет (Откључавање снаге речи: промоција књиге и читања у библиотекама зборник радова)*, (19; 2025): 107-123.

¹⁴ У даљем тексту Позајмно одељење.

¹⁵ Institut za javno zdravlje Vojvodine, „1. oktobar – Međunarodni dan starijih osoba”, објављено: 26.9.2023, <https://izjzv.org.rs/?lng=&cir=&link=3-18-3866>. (преузето 18.3.2026).

ном „Књига нас спаја“ одржано је 30. септембра 2022. године у читаоници Легата Мирослава Јосића Вишњића у згради Библиотеке. Том приликом двадесетак старијих корисника, у пријатној атмосфери уз чај и кафу, разговарало је о прочитаним књигама, размењујући утиске и препоруке за читање.¹⁶ Акција окупљања читалаца наредне две године организована је истим поводом и на истом месту, а сусретима 29. септембра 2023. и 2. децембра 2024. године присуствовало је по двадесетак корисника. Због великог интересовања договорено је да ова дружења прерасту у редовна месечна окупљања, првог понедељка у месецу. Прво дружење у оквиру клуба читалаца „Књига нас спаја“ одржано је 4. новембра 2024. године на Позајмном одељењу.¹⁷ Од тада се чланови клуба редовно састају на истом месту, док се летњи сусрети организују на отвореном.

Клуб је основан са циљем да подстакне разумевање књижевности кроз разговор и размену читалачких искустава. Окупља љубитеље читања различитих генерација који се у пријатељској и опуштеној атмосфери састају како би делили утиске, идеје и препоруке. Сусрети се најављују путем веб-странице, друштвених мрежа и Вибер групе, док се ток и резултати разговора бележе у „Дневнику клуба читалаца“ и представљају на панелу у простору Библиотеке, доступном свим заинтересованим посетиоцима.

Разговоре води библиотекар у улози модератора, а теме често предлажу сами чланови. Улога библиотекара/модератора огледа се у томе да започне разговор и да води дискусију током дружења, да резервише и припреми тражене књиге, да одабере наслове који одговарају задатој теми. Састанци Клуба подељени су на два сегмента: први је посвећен разговору о књигама прочитаним у периоду између два сусрета, док се у другом делу разговара о унапред договореној теми коју су предложили сами чланови клуба.

Неке од тема које су чланови предложили за разговор јесу: која је књига утицала на то да заволимо и негујемо читање; која је купљена/добивена књига била прва у нашој личној библиотеци и шта ће бити са нашим библиотекама после нас; насловне стране; „мушка“ или „женска“ књижев-

¹⁶ Жана Гњатовић, Анђелија Пругинић, „Читалачки клубови у сомборској библиотеци“,

¹⁷ Градска библиотека „Карло Бијелички“. „Клуб читалаца: Књига нас спаја“ објављено: 31.10.2024, https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/knjiga_nas_spaja_prvo_druzenje (преузето 18.3.2026).

ност;¹⁸ путовања између корица¹⁹, где су нас одвели путописи; књига за пусто острво;²⁰ екранизоване књиге; од рукописа до књиге – прича о издавачима; серијал о главном јунаку: град као главни јунак, писац као главни јунак и главни јунак књиге и друго.

Као кључни елементи успешног функционисања клуба издвајају се фактори који уједно указују на значај живе речи у библиотеци. У средишту ових сусрета налазе се отворен дијалог и жива, динамична дискусија у којој се поштују различита мишљења и тумачења прочитаног. Размена идеја и учење из искустава других подстичу учеснике да продубе разумевање књижевности и света који нас окружује, док атмосфера поверења, дружења и осећаја припадности чини библиотеку местом сусрета, комуникације и културне размене.²¹ Управо кроз овакве разговоре и заједничко тумачење прочитаног, жива реч се чува и остаје важан део савременог библиотечког простора.

Кроз оваква окупљања у опуштеној атмосфери јасно се показује значај живе речи у процесу читања, јер тек у разговору књига добија нова значења, а читање постаје заједничко искуство. Клуб подстиче међугенерацки дијалог, размену искустава и окупља заједницу око књиге, потврђујући да читање није само индивидуална, већ и друштвена активност. Број чланова, који редовно износи око дванаест, а понекад прелази и двадесет, као и трајање сусрета који се често продужавају, сведоче о снажној потреби за разговором о књигама и трајној вредности живе речи у савременом библиотечком простору.

Књиге на кућну адресу – доступност и социјална инклузија

Библиотечка услуга „Књига на кућну адресу“ намењена је особама старије животне доби, као и слабије покретним и непокретним лицима. Представља програм пружања подршке у кућним условима, чији је циљ да корисницима омогући приступ фонду сомборске библиотеке и несметану

¹⁸ YouTube Radio-televizija Vojvodine. „Susret članova Kluba čitalaca – Knjiga nas spaja u biblioteci u Somboru“, <https://www.youtube.com/watch?v=F0xmhxhbugE> (преузето 18.3.2026).

¹⁹ Градска библиотека „Карло Бијелички“. „Клуба читалаца *Књига нас спаја*“, објављено: 27.11.2025., <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/klub-citalaca-decembar-2025> (преузето 18.3.2026).

²⁰ Novi Radio Sombor. „Knjiga nas spaja“, објављено: 6.8.2026. <https://noviradiosombor.com/48804-2/> (преузето 18.3.2026).

²¹ Жана Ђатовић, Анђелија Пругинић, „Читалачки клубови у сомборској библиотеци“.

позајмицу грађе. На тај начин доприноси се унапређењу квалитета живота и подстиче активно старење кроз учење и учешће у свакодневном животу.

Ова група грађана је у потпуности ослобођена плаћања чланарине.²² Првобитна замисао била је да се на кућну адресу одлази два пута месечно, четвртком, када се враћају прочитане књиге и доносе нове. Корисници могу поручити књиге путем телефона или онлајн, а библиотекар стоје на располагању за помоћ при избору наслова, у складу са интересовањима и читалачким навикама корисника. Поред доставе књига на кућну адресу грађана, библиотекар носе књиге и у Геронтолошки центар Сомбор.²³ Данас библиотекар достављају књиге на кућну адресу и преузимају их ради враћања, у складу са потребама корисника. За потребе ове услуге компанија „Каприоло“ из Бачке Тополе је 2023. године сомборској библиотеци донирала бицикл са додатном опремом. Захваљујући „Библиобајсу“, омогућен је лакши и бржи приступ корисницима на територији града Сомбора.²⁴

Услуга „Књиге на кућну адресу“ у континуитету се спроводи од 2017. године.²⁵ Осим што омогућава доставу књига читаоцима који нису у могућности да лично дођу у библиотеку, ова услуга подразумева и разговор о прочитаним и траженим насловима, као и препоруке које библиотекар даје корисницима. Сусрет библиотекара и читаоца тако превазилази сам чин позајмице и постаје важан облик комуникације и повезивања.

Статистика одлазака на кућну адресу варира из године у годину и зависи од броја корисника услуге. Тренутно се месечно посећује шест адреса, два пута на сваку, при чему се приближно достави 60 књига.²⁶ Просечан контакт приликом доставе траје 15–20 минута, што омогућава разговор о прочитаном, саветовање приликом избора нових наслова, представљање рада Клуба, обраду одређених тема и изложби, као и препоруку књига које

²² Радио Дунав. „Сомборски библиотекар старијим суграђанима достављају књиге на кућну адресу“, објављено: 20.1.2026. <https://www.radiodunav.com/somborski-bibliotekari-starijim-sugradjanima-dostavljaju-knjige-na-kucnu-adresu/> (преузето 22.3.2026).

²³ Градска библиотека „Карло Бијелички“. „Књиге на кућну адресу“, објављено: 6.6.2017. <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/knjiga-na-kucnu-adresu> (преузето 22.3.2026).

²⁴ Градска библиотека „Карло Бијелички“. „Bibliobajs“, објављено: 22.11.2023. <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/bibliobajs> (преузето 22.3.2026).

²⁵ SOinfo.org. „GBKB: Књиге на кућну адресу“. објављено: 4.8.2017, <https://www.soinfo.org/forumi/tema/13431/gbkb-knjige-na-kucnu-adresu/> (преузето 22.3.2026).

²⁶ Статистика позајмице књига, СОBISS Позајмица – Исписи.

могу бити од интереса кориснику. Поред саме доставе књига, библиотекари на тај начин подстичу живу реч, критичко размишљање и повезивање са библиотечким садржајима.

Библиотека не доноси само књигу на кућни праг, већ омогућава да књига пронађе пут до свог читаоца, а разговор о њој настави да живи и траје. Непосредан контакт са корисницима и континуитет ове активности сведоче о значају живе речи и личног сусрета, али и о брзи библиотеке за оне којима је оваква подршка потребна. Ова услуга превазилази оквири класичне позајмице – она представља израз пажње и подршке, јер књига за многе кориснике постаје важан, а понекад и једини прозор у свет.

Библиотечка услуга „Књиге на кућну адресу“ омогућава доступност услуга и садржаја свима који не могу редовно долазити у библиотеку – старијим суграђанима, особама са инвалидитетом и онима који су привремено спречени да је посете. На тај начин, библиотека показује своју социјалну димензију, пружајући приступ књигама и живој речи свима у заједници. Библиотека престаје да буде статична институција и постаје покретна културна служба, која доноси књигу, разговор и сусрете тамо где су потребни, повезујући људе и оснажујући заједницу кроз културно учешће.

Тематске изложбе – културна медијација и препорука

Изложбе у библиотекама представљају начин да се збирке приближе читаоцима, подстакне интересовање за читање и развије критичко мишљење. Кроз визуелне и интерактивне поставке, илустрације и додатне материјале, књиге добијају нову димензију, а читање постаје друштвено и креативно искуство.²⁷ Изложбе сомборске библиотеке представљају значајан део њеног рада, са циљем подизања свести о важности читања и ширењу знања. Библиотека успешно претвара просторе као што су хол Позајмног одељења, читаоница Легата Мирослава Јосића Вишњића и сала Дечјег одељења у галеријске просторе за изузетно посећене изложбе. За потребе овог рада представљане су изложбе организоване у холу Позајмног одељења.

Простор од око 3–4 м² са наменском полицом за књиге и пратећи материјал представљају први контакт корисника са библиотеком и важно место за промоцију читања. Током године библиотекари у том простору

²⁷ Жана Ђатовић. „Изложба сомборске библиотеке *Осамдесет година Малог принца*“, *Корак библиотеке* 10 (2025); 122-123. <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2025/12/Korak-biblioteke-10-24.12..pdf> (преузето 22.3.2026).

организују тематске изложбе поводом јубилеја, значајних датума и културних догађаја. Међу њима су: 70 година НИН-ове награде, Дан града Сомбора (изложба књига о граду), као и Национални дан књиге и Дан Народне библиотеке Србије. Посебна пажња посвећена је важним датумима као што су 8. март – Дан жена („Жене у науци“ и „Све наше књижевнице“), Светски дан поезије („90 година од рођења Бранка Миљковића“), Светски дан Рома („Књижевност Рома“), Светски дан књиге и ауторских права (посвећен Мигелу де Сервантесу, Виљему Шекспиру и Инки Гарсиласу де ла Веги), као и Светски дан музике. Обележени су и значајни јубилеји и годишњице, попут стогодишњице смрти Франца Кафке, 100 година од рођења Трумана Капотеа и Јозефа Шкворецког, 100 година од рођења Владете Јеротића, као и 200 година од рођења Ђуре Даничића. Изложбе су пратиле и актуелне догађаје и манифестације – Ноћ књиге („Путописи и трилери ИК Лагуна“), Летње олимпијске игре (књиге о спорту), као и тематске поставке попут „Путуј, читај, скитај“ и „Са књигом у Нову годину“. Посебно су издвојене изложбе посвећене домаћим ауторима и догађајима: „Месец Иве Андрића“, „У сусрет Вељковим данима“, IN MEMORIAM поставке посвећене Радославу Петковићу, Марију Варгасу Љоси и Филипу Давиду. У оквиру друштвено ангажованих тема реализоване су изложбе „Женски глас у књижевности“ (у оквиру кампање 16 дана активизма), као и поставке поводом Међународног дана младих и Међународног дана писмености. Посебно место заузеле су и изложбе посвећене Бранку Попићу, Николи Тесли, Вељи Суботићу и „Италофонија – језик изван граница“, реализована у оквиру манифестације „Италијански у библиотекама“. Кроз изложбе „Библиотекари препоручују“ и друге тематске поставке, корисницима је континуирано препоручивана квалитетна литература, чиме је библиотека активно доприносила промоцији читања и културе.²⁸

Овај изложбени простор често постаје место спонтане комуникације међу корисницима и библиотекарима. Књига делује као заједничка тачка повезивања, подстичући размену утисака и препорука, чак и међу онима који се раније нису познавали. На тај начин изложбе превазилазе оквире визуелне презентације и постају подстицај за живу реч и непосредни дијалог.

Изложбе уједно представљају облик „тихе препоруке“ – повезују визуелни доживљај са читалачким избором и усмеравају пажњу корисника ка одређеним ауторима и темама. Поставке организоване поводом јубилеја, годишњица рођења или смрти књижевника, као и обележавања ва-

²⁸ Извештаји о раду за 2024. и 2025. годину који су доступни у електронској форми на сајту Библиотеке.

жних културно-историјских датума, функционишу као пажљиво одабран избор литературе који усмерава пажњу корисника ка одређеним ауторима и темама, не намећући, већ суптилно сугеришући правац читања. У условима дигиталне доминације, када алгоритамске препоруке преузимају примат у обликовању читалачких избора, библиотечка изложба делује као стручна и вредносно утемељена алтернатива – она не намеће, већ сугерише, не убрзава, већ позива на задржавање. На тај начин библиотека преузима активну улогу културног посредника, обликујући читалачке навике кроз простор, визуелни идентитет и промишљен избор књига, истовремено јачајући заједницу и културу читања. Овако делујући, библиотека не само да приближава своје збирке корисницима, већ и подстиче критичко мишљење, оснажује међугенерациску комуникацију и учвршћује културу живог читања. Учесталост сусрета и ангажовање читалаца показују да је жива реч у библиотечким изложбама снажан алат за повезивање људи и оживљавање заједнице око књиге.

Дигитално као саветник, а не непријатељ

Изазов савременог библиотекарства није у самој технологији, већ у начину њеног коришћења. Дигитални алати – друштвене мреже, онлајн препоруке, електронски каталози, виртуелни сусрети, па чак и вештачка интелигенција (ВИ) (енгл. Artificial intelligence – AI), алати за креирање садржаја или подршку у организовању програма – представљају допуну и подршку традиционалним библиотечким активностима. Они омогућавају да се књиге приближе ширем кругу читалаца, олакшају комуникацију и промоцију програма, али не замењују вредност живе речи и непосредног дијалога који остају централни у раду библиотеке.

Иако Читалачки клуб почива на живој речи и непосредном дијалогу, савремени библиотечки рад не може занемарити дигитални простор. Дигитални алати данас пружају важну подршку библиотечким програмима: омогућавају лакшу организацију и већу видљивост, промоцију и дељење информација са корисницима, али и интерактивност програма. У раду Клуба они се користе пре свега у промотивне и организационе сврхе – за израду плаката и радних листића, најаву сусрета на веб-сајту Библиотеке, друштвеним мрежама, као што су Инстаграм и Фејсбук, као и видеоплатформи YouTube²⁹, која омогућава објављивање промотивних филмова, препорука

²⁹ Веб-сајт, друштвене мреже (facebook, instagram) и видеоплатформа (youtube) Градске библиотеке „Карло Бијелички“ Сомбор: <https://www.biblioso.org.rs/ci>,

књига и снимака са дешавања у библиотеци, чиме се садржаји приближавају ширем кругу корисника, као и за размену информација међу члановима Клуба. На тај начин дигитални садржаји не замењују живу реч, већ постају средство њеног неговања, ширења и одржавања у савременом библиотечком окружењу. У оквиру услуге „Књиге на кућну адресу“ дигитални алати помажу при објављивању онлајн препорука за читање, изради плаката доступних и видљивих старијим суграђанима, као и промо-филмова, приближавајући садржаје ширем кругу читалаца. Исти алати користе се и приликом припреме изложби у холу Позајмног одељења, где дигитални материјал, визуелни садржаји и промоција на мрежама, заједно са препорукама књига које су део изложбе, чине изложбу интерактивним и привлачним искуством. У оквиру услуге „Књиге на кућну адресу“ дигитални алати помажу при објављивању онлајн препорука за читање, изради плаката доступних и видљивих старијим суграђанима, промо-филмова, приближавајући садржаје ширем кругу читалаца. Исти алати користе се и приликом припреме изложби у холу Позајмног одељења, где дигитални материјал, визуелни садржаји и промоција на мрежама, заједно са препорукама књига које су део изложбе, чине изложбу интерактивним и привлачним искуством.

Тако савремене технологије обогаћују традиционалне библиотечке активности, омогућавајући да књига и разговор о њој остану живи и присутни. Пример употребе различитих традиционалних и савремених начина промоције и доступности садржаја представља изложба реализована поводом Светског дана поезије који се обележава 21. марта под називом „Поезија доживљена свим чулима“. Исти поетски садржај представљен је кроз четири целине, прилагођене различитим читалачким потребама и чулним доживљајима: „Поезија коју видим“ – одштампани стихови за читање на лицу места, као непосредан визуелни сусрет са текстом; „Поезија коју додирнем“ – иста песма у књизи, која омогућава традиционални, опипљиви доживљај читања; „Поезија на поклон“ – стихови у ковертама које посетиоци могу понети, чиме поезија наставља да живи изван библиотеке; и „Поезија коју чујем“ – звучни запис доступан путем QR кода, који истиче ритам, глас и емоционалну димензију изговорене речи. Оваквим приступом показано је да исти садржај може бити представљен кроз различите медије, приближавајући поезију ширем кругу корисника и различитим начинима доживљаја читања.³⁰

<https://www.facebook.com/gradskabibliotekakarlobijelicki/>, <https://www.instagram.com/bibliotekasombor>, <https://www.youtube.com/user/gbkbsombor/videos>

³⁰ Facebook Gradska Biblioteka Karlo Bijelicki. „Povodom Svetskog dana poezije...“

Дигитални свет није замена за библиотеку, већ њен савезник: када се свесно и паметно користи, олакшава комуникацију са читаоцима, подржава разговор о књигама и јача читалачке навике, доприносићи организацији, видљивости и интерактивности библиотечких програма, док основна вредност библиотеке – непосредан контакт, жива реч и дијалог – остаје незаменљива.

ЗАКЉУЧАК

Жива реч у библиотекама огледа се кроз размену утисака и сазнања у оквиру читалачких клубова, кроз одношење књига на кућну адресу, у подстицању социјалне инклузије, кроз изложбе и разговоре корисника који се често и не познају. Све ове активности показују да жива реч остаје и опстаје, чак и у јеку дигиталне доминације. Библиотекари се морају оспособити и бити спремни за коришћење нових технологија, али истовремено сачувати оно непроцењиво – непосредну комуникацију и живу реч која повезује људе и одржава дух библиотеке. Константно усавршавање библиотекара постаје кључ за очување релевантности библиотеке: од разумевања дигиталних формата и нових начина читања, до примене техника које подстичу дубинско читање и повезивање људи кроз заједничке активности. Жива реч – изговорена, прочитана и подељена – постаје централни инструмент библиотеке, која тако не само да прати савремене трендове, већ их и обликује, остајући место сусрета, размене и културе читања. Она чува тековину заједничког сусрета и социјализације, пружајући простор за разговор и повезивање у времену када на мрежама често остајемо анонимни и, упркос повезаности, усамљени. Она нас подсећа да нисмо сами – да постоје сусрети, дијалог и заједништво који превазилазе виртуелне оквири. Будућност јавних библиотека не зависи од броја рачунара и екрана, већ од броја сусрета које оне омогућавају. У добу дигиталне доминације, читалачка култура опстаје тамо где се негују разговор, размена и осећај припадности. Жива реч не нестаје – она само мења простор у којем се изговара.

Проф. др Жељко Вучковић у књизи *Јавне библиотеке и јавно знање* разматра четири могућа сценарија будућности библиотека. Прва два су конзервативна и песимистичка, док трећи и четврти нуде умереније и развојно оријентисане перспективе. Према тим моделима, библиотеке ће наставити

објављено: 20.3.2026. <https://www.facebook.com/gradskabibliotekakarlobijelicki/>
(преузето 22.3.2026).

да обављају своје образовне, информационе и рекреативне функције, али уз значајно унапређење брзине и квалитета услуга захваљујући новим медијима и информационо-комуникационим технологијама. Најразвијенији сценарио подразумева активан преображај библиотека у савремене културне и информационе центре локалне заједнице.³¹ Практични примери показују да се ова будућност већ остварује, потврђујући да читање и жива реч у библиотекама остају трајне вредности у служби заједнице.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Banerjee, Nandini. „*Scroll culture – Suffering in silence*“. The Statesman. Преузето: 22.3.2026. <https://www.thestatesman.com/supplements/miscellany/scroll-culture-suffering-in-silence-1503459430.html>
2. Facebook Gradska Biblioteka „Karlo Bijelicki“. „*Povodom Svetskog dana poezije...*“. Преузето: 22.3.2026. <https://www.facebook.com/gradskabibliotekakarlobijelicki/>
3. Institut za javno zdravlje Vojvodine. „*1. oktobar – Međunarodni dan starijih osoba*“. Преузето: 18.3.2026. <https://izjzv.org.rs/?lng=&cir=&link=3-18-3866>.
4. Malešev, Tamara, Olivera Topalov, Slađana Radanović. „*Potreba za stalnim stručnim usavršavanjem bibliotekara – korist za pojedinca i društvo*“. BOSNIACA - časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, бр 27/2022. Преузето: 18.3.2026. <https://hrcak.srce.hr/file/415440>
5. McLuhan, Eric, „*McLuhan - famous and not so famous quotes*“. у: Eric McLuhan & Frank Zingrone (уредници). *Essential McLuhan*. (New York: Routledge, 1997); 273. Преузето: 18.3.2026. https://faculty.uml.edu/sgallagher/marshall_mcluhan.htm
6. Novi Radio Sombor. „*Knjiga nas spaja*“. Преузето: 18.3.2026. <https://noviradiosombor.com/48804-2/>
7. Shutaleva, Anna, Ekaterina Kuzminykh, Anastasia Novgorodtseva. „*Youth Practices of Reading as a Form of Life and the Digital World*“, *Societies* 2023, 13 (7): 165. Преузето: 22.3.2026. https://www.mdpi.com/2075-4698/13/7/165?utm_source=chatgpt.com
8. SOinfo.org. „*GBKB: Knjige na kućnu adresu*“. Преузето: 22.3.2026. <https://www.soinfo.org/forumi/tema/13431/gbkb-knjige-na-kucnu-adresu/>

³¹ Жељко Вучковић. *Јавне библиотеке и јавно знање*. (Нови Сад: Библиотека Матице српске: Футура публикације, 2003): 5-7.

9. Spjeldnæs, Kari, Faltin Karlsen. „*How digital devices transform literary reading: The impact of e-books, audiobooks and online life on reading habits*“. New Media & Society. Преузето: 25.3.2026. https://www.researchgate.net/publication/364323406_How_digital_devices_transform_literary_reading_The_impact_of_e-books_audiobooks_and_online_life_on_reading_habits
10. The Britannica Dictionary. *Book club*. Преузето: 18.3.2026. <https://www.britannica.com/dictionary/book-club>
11. Ullah, Adnan, Muhammad Usman, Muhammad Kabir Khan. „*Challenges in delivering modern library services in the 21st century*“. International Journal of Social Science Exceptional Research. Преузето: 18.3.2026. https://www.allsocialsciencejournal.com/uploads/archives/20231109154831_B-23-27.1.pdf
12. YouTube Radio-televizija Vojvodine. „*Susret članova Kluba čitalaca – Knjiga nas spaja u biblioteci u Somboru*“. Преузето: 18.3.2026. <https://www.youtube.com/watch?v=FoxmхуxbugE>
13. Вучковић, Жељко. „*Јавне библиотеке и јавно знање*“. Нови Сад: Библиотека Матице српске: Футура публикације, 2003.
14. Вучковић, Жељко, Нада Тодоров. „*Култура читања у времену интернета*“. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2010.
15. Ђатовић, Жана, Анђелија Пругинић. „*Читалачки клубови у сомборској библиотеци*“. Стручно-научни скуп Библионет (Откључавање снаге речи: промоција књиге и читања у библиотекама - зборник радова), бр. 19 (2025): 107-123.
16. Ђатовић, Жана. „*Изложба сомборске библиотеке Осамдесет година Малог принца*“. Корак библиотеке 10 (2025); 122-123. Преузето: 22.3.2026. <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2025/12/Korak-biblioteke-10-24.12..pdf>
17. Градска библиотека „Карло Бијелицки“. „*Клуб читалаца: Књига нас спаја*“, Преузето: 18.3.2026. https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/knjiga_nas_sraja_prvo_druzenje
18. Градска библиотека „Карло Бијелицки“. „*Клуба читалаца Књига нас спаја*“. Преузето: 18.3.2026. <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/klub-citalaca-decembar-2025>
19. Градска библиотека „Карло Бијелицки“. „*Bibliobajs*“. Преузето: 22.3.2026. <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/bibliobajs>
20. Градска библиотека „Карло Бијелицки“. „*Књиге на кућну адресу*“. Преузето: 22.3.2026. <https://www.biblioso.org.rs/ci/vest/knjiga-na-kucnu-adresu>

21. Еко, Умберто, Жан-Клод Каријер. „*Не надајте се да ћете се решити књи-га*“. Београд, Чачак: Б. Кукић, Градац К, 2021.
22. Радио Дунав. „*Сомборски библиотекари старијим суграђанима дос-тављају књиге на кућну адресу*“. Преузето: 22.3.2026. <https://www.radiodunav.com/somborski-bibliotekari-starijim-sugradjanima-dostavljaju-knjige-na-kucnu-adresu/>

Žana Gnjatović

gzanag@mts.rs, City Library „Karlo Bijelicki“, Sombor

THE LIVING WORD IN THE DIGITAL ERA — EXAMPLES OF BEST PRACTICE AT THE ‘KARLO BIJELIĆKI’ CITY LIBRARY IN SOMBOR

Abstract: This paper examines the role of public libraries in the contemporary digital environment and the ways in which the traditional mission of preserving and transmitting the written word endures and evolves in conditions of information abundance. Starting from the current challenges faced by public libraries—digitalization, changing reading habits, and the need for social inclusion—the paper presents specific programs and activities at the City Library “Karlo Bijelicki” in Sombor that demonstrate how the library remains a space for dialogue, community, and cultural mediation. Special attention is given to the Reading Club as a place of living word and exchange of ideas, the “Books to Your Door” service as an example of accessibility and care for vulnerable groups, and thematic exhibitions as a form of cultural interpretation and reading promotion. In this context, the digital environment is not seen as a threat, but as an ally in fulfilling the library’s mission. These activities show that libraries continue to be important community spaces, fostering social inclusion, engagement, and a culture of reading in contemporary society. The conclusion emphasizes that the future of the library lies within the community—in connecting people, knowledge, and technology in order to preserve and develop a culture of reading.

Keywords: public libraries, reading promotion, reading habits, social inclusion, library programs, cultural mediation, local community, digital environment.

Биљана З. Томић (1962)

Народна библиотека

„Др Милован Спасић” Рековац

tomic.bilja@gmail.com

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК:027.022:008(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.016>

ОД УСМЕНЕ РЕЧИ ДО ДИГИТАЛНИХ САДРЖАЈА: БИБЛИОТЕКА У РЕКОВЦУ КАО МЕДИЈАТОР КУЛТУРЕ

Сажетак: Рад разматра трансформацију улоге библиотеке у савременом друштву, са посебним освртом на однос усмене традиције, читалачке културе и дигиталних садржаја. На примеру Народне библиотеке у Рековцу анализира се библиотека као културни медијатор који повезује традиционалне и савремене облике културне комуникације. Посебна пажња посвећена је процесу дигитализације, развоју читалачке културе и улози библиотекара у савременом библиотекарству, потребама корисника, као носиоца партиципативних пракси и могућностима интеграције традиционалних и савремених културних пракси. Рад показује на изазове са којима се библиотеке у мањим срединама суочавају, али и на потенцијале њиховог развоја.

Кључне речи: библиотека, културни медијатор, дигитализација, усмена традиција, читалачка култура, Народна библиотека Рековац

УВОД: БИБЛИОТЕКА КАО КУЛТУРНИ ПОСРЕДНИК

Библиотека као институција културе и образовања има значајну улогу у савременом друштву, како у процесима образовања, тако и у очувању културног наслеђа. Од свог настанка библиотеке имале су сложenu и вишеслојну улогу у културном развоју друштва, функционишући као институције које посредују између знања, културе и заједнице, при чему њихова

функција превазилази оквире прикупљања и чувања библиотечке грађе.¹

Улога библиотеке никада није била искључиво пасивна, већ је подразумевала активно посредовање између писане речи, усменог преноса знања и друштвене заједнице. У савременом добу, обележеном убрзаним технолошким развојем и све присутнијом дигитализацијом културних садржаја, она се суочава са потребом да преиспита своју традиционалну мисију и прилагоди је новим друштвеним околностима.²

Библиотеке су предњачиле у праћењу нових трендова у друштву, прихватиле су нове технологије, прилагодили их својим потребама, отвориле се према јавности, изнеле на светлост дана богатство људског стваралаштва које су у обавези да чувају, развиле сопствене научне методе.

Библиотека је: информациони центар локалне заједнице, референтна збирка, место за истраживачки рад, место за доживотно учење, креативно испољавање, место за сусретање људи, она пружа подршку учењу... Циљ је, наравно, да се ови сегменти рада задрже и да се прошири лепеза услуга, а све то у интересу наших грађана.

Библиотека више није само место чувања књига већ и активан културни центар који повезује различите облике комуникације, од усмене речи до дигиталних садржаја. У таквом контексту, посебно је значајна улога библиотека у мањим срединама, где оне често представљају једину стабилну културну институцију.³

Корисници библиотеку сматрају изузетно корисном за свој рад и друштво у целини, али се релативно мали број корисника додатно интересује за положај, потенцијал и потребе ове институције, као и за могућности да интензивније учествују у њиховом раду и решавању потешкоћа са којима се библиотеке данас сусрећу. Мисли се да креативно учествују у раду, да се предложи конкретне могућности за побољшање позиције библиотеке и библиотекара, ојача њихов потенцијал за опстанак и развој у будућности, и укаже на улогу локалне и глобалне заједнице у овом процесу.

Народна библиотека у Рековцу представља пример установе која у таквом контексту развија улогу културног медијатора између традиционалних облика културног изражавања и савремених дигиталних садржаја. Управо у том посредничком положају огледа се њена савремена улога и значај.

¹ Michael Gorman, *Our Enduring Values Revisited* (Chicago: American Library Association, 2015), 23–25.

² Branka Klepac, „Библиотеке у digitalном друштву“, *Bibliotekar* 62, бр. 2 (2020): 15–28.

³ Svetlana Marković, „Uloga biblioteke u lokalnoj zajednici“, *Čitalište*, бр. 34 (2019): 45–52.

УСМЕНА РЕЧ КАО ТЕМЕЉ КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Усмена реч представља најстарији облик културне комуникације и један од основних механизма очувања колективног памћења.⁴ Пре појаве писма и књиге, знање, искуства и вредности преносили су се управо кроз усмену традицију, приче, легенде, разговоре и приповедање што је имало кључну улогу у формирању културног идентитета заједнице.⁵ Иако савремено друштво карактерише доминација дигиталних медија, усмена реч задржава значај као средство непосредне културне интеракције.

У мањим срединама, каква је Рековац, усмена комуникација има посебну важност у очувању локалног идентитета, језичких специфичности и колективног памћења. Библиотека се у том контексту појављује као институционални оквир у којем се усмена традиција може неговати и афирмисати, кроз књижевне вечери, разговоре са ауторима, промоције књига и јавна читања. Ови програми не доприносе само промоцији читања, већ и јачању социјалних веза у заједници, омогућавајући корисницима да културу доживе као заједничко искуство, а не искључиво као индивидуални чин.⁶

Данас књиге нису ни изблиза једини преносници смисла, па ни библиотеке више нису читалишта из којих су потекле. Криза читања не може се прикрити умножавањем порука, медија и социјалних мрежа. Није право питање да ли се данас више или мање чита, право је питање какви се садржаји доминантно читају.

Нове околности у којима се нашала култура, заједно с новим технологијама и новим медијима, укључујући *гуглизацију* свакодневице, који мењају сензибилитет, навике и начин на који уобичајено трагамо за садржајима и информацијама, ако то уопште чинимо, постављају сасвим нове изазове и пред јавне библиотеке. Библиотека у Рековцу труди се да обликује нови програмски концепт и нове разлоге с којима ће у друштвеном пољу привући нове и задржати старе читаоце. Учествује у стварању нових читалаца, а нипошто да није само још један медиј за стварање и одржавање нових и старих конзумерата. Библиотека није само складиште старих и нових књига, за којима ретко ко посеже, нити је најчешће стара зграда у центру места којима се значај рутински придаје. Судбину библиотека неће

⁴ Jan Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 37.

⁵ Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (London: Routledge, 2002), 41–43.

⁶ Marković, „Uloga biblioteke...“: 45–52.

суштински одредити ни број књига којима располажу, нити број корисника који их, свако из својих разлога, посећују, већ само начини на који ће као универзални и недвосмислени простор културе, оне, осмислити своју нову друштвену улогу из које ће црпети ауторитет, видљивост и непомериве разлоге властите мисије.

Да би библиотеке створиле јавни простор за рад, треба да буду активне и иновативне, да осмисле и организују широку мрежу културних догађаја. Оне су једно од последњих јавних места на којима се може и мора показати да све књиге нису исте, да међу књигама постоје темељне разлике, да се о укусима и вредностима мора говорити, а да уметничка и стручна критика нису немогуће ни у модерном контексту. У вези с тим треба нагласити да се рековачка библиотека у том сегменту свога пословања истински труди да постигне што боље резултате.

Традиционалне услуге одавно нису довољне, а једини пут ка успеху је у праћењу трендова, разумевање потреба корисника, континуирана обука особља, а пре свега оријентација на потпуни квалитет. Управљање укупним квалитетом треба схватити пре као пут, а не као циљ.

Ново информационо доба претпоставља преображај библиотекарства. Реалност библиотечких услуга је спој традиционалног и електронског, а то треба да буде кохерентна целина. Модели мултимедија и хипертекста формирају нов начин читања, интелектуалне и културне размене. Приступ информацијама у ери експанзије знања тражи брже прилагођавање и радикалне промене у функционисању библиотека.

У информатичкој ери библиотеке постају „електронски магацини“, библиотечки фондови су доступи уколико је њена књижна и некњижна грађа дигитализована. „Када се говори о процесу дигитализације и корисницима библиотечких фондова, постоје два главна питања: како испунити крајњи циљ јавних библиотека, прикупити све расположиве информације и учинити их приступачним за све кориснике и друго када се испуни поменути циљ, ко ће осетити потребу да долази у библиотеку када су сви тражени подаци већ у џеповима и торбама корисника у секундама након упита?

Свако ново решење у унапређењу рада јавних библиотека носи са собом и нове изазове са којима се треба суочити и створити модерне и доступне институције које прате начин живота својих корисника.⁷

⁷ Јелена Цуца, „Развој јавне библиотеке као отвореног простора у дигиталној ери и њена улога у демократизацији друштва“, *Читалиште* 17, бр. 32 (2026), 61-66.

ПРЕЛАЗ КА ДИГИТАЛНИМ САДРЖАЈИМА

Дигитална ера је убрзала процес стварања глобалне информационе инфраструктуре.⁸ Изузетно је важан задатак библиотеке да уочи и искористи могућности које отвара динамичан развој информационе и комуникационе технологије. Оне имају прилику да постану електронска капија у свету информација.⁹

Развој информационо-комуникационих технологија знатно је утицао на трансформацију библиотека. Дигитализација фондова, електронски каталози и онлајн комуникација са корисницима постали су саставни део савременог библиотекарства.¹⁰ За библиотеку у нашој средини, дигитални садржаји представљају прилику за повећање доступности културних ресурса, али и изазов због ограничених финансијских и кадровских капацитета.¹¹ Дигитализација се стога не посматра као замена традиционалних библиотечких пракси, већ као њихово проширење и модернизација. Развој информационо-комуникационих технологија условио је промене не само у техничком функционисању библиотека, већ и у њиховој друштвеној и културној улози. Дигитализација библиотечких фондова, увођење електронских каталога, онлајн приступа грађи и дигиталних услуга довели су до преиспитивања традиционалних концепата библиотеке као физичког простора.¹²

У библиотекарској теорији и пракси, дигитални садржаји се не посматрају искључиво као технолошка иновација, већ као нови облик посредовања између знања и корисника. У том смислу, преузимамо улогу активних медијатора у дигиталном окружењу, омогућавајући корисницима приступ релевантним, провереним и културно вредним информацијама. Ова улога је посебно значајна у условима информационог преоптерећења и доминације комерцијалних дигиталних платформи.

Захваљујући дигитализацији, грађа постаје доступна широј јавности, што јој омогућава бољи увод у културну баштину и упознавање са карактеристикама или значајним представницима локалне културе.

⁸ Christine I. Borgman, *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure: Access to information in the Networked World* (Cambridge, MA; London: MIT Press, 2023).

⁹ IFLA/UNESCO *Манифест за јавне библиотеке* (Београд: Народна библиотека Србије: Библиотека града Београда, 2025), 11.

¹⁰ IFLA, *Global Vision Report* (The Hague: IFLA, 2019), 12.

¹¹ Milan Jovanović, *Digitalizacija biblioteka u Srbiji* (Београд: Narodna biblioteka Srbije, 2018), 67.

¹² Michael Gorman, *Our Enduring Values Revisited* (Chicago: American Library Association, 2015), 61–65.

За народне библиотеке у мањим срединама, попут библиотеке у Рековцу, дигитализација представља истовремено и изазов и развојну шансу. Са једне стране, ограничени финансијски и кадровски ресурси често успоравају увођење савремених дигиталних сервиса. Са друге стране, дигитални садржаји омогућавају превазилажење просторних и географских ограничења, чиме локална културна баштина постаје доступна широј јавности.¹³ Посебно је значајан процес дигитализације завичајне грађе, који у библиотекарском контексту има двоструку функцију: очување културног наслеђа и његову савремену интерпретацију. Дигитални формати омогућавају нове облике представљања усмене традиције, локалних прича, сећања и сведочења, чиме се жива реч преноси у дигитално окружење без губитка културне аутентичности.

Библиотека је у последњих пар година знатно унапредила дигиталну инфраструктуру. Развијена је дигитална платформа која служи за презентацију дигитализоване грађе, завичајне збирке и архиве личности значајних за Левач. Дигитална библиотека на тај начин постаје виртуелно продужено „треће место“, доступно увек, чак и када физичка библиотека није отворена.

Једна од најиновативнијих иницијатива јесте постављање библиотечког спољашњег дисплеја на платоу, у центру места, а преко пута установе, који функционише као дигитални портал за кориснике. Употреба оваквог дигиталног алата показује да дигитализација није пука модернизација, она је служба заједници, начин да се знање и култура изнесу на улицу и учине што доступнијим.

Интерактивни дисплеј HOLA 32” у Галерији библиотеке је уређај који служи као дигитална тачка сусрета корисника са: дигитализованом завичајном грађом, радом и делом др Милована Спасића, прегледом историјата библиотеке и актуелних програма, активностима и пројектима библиотеке, интерфејсом за претраживање COBISS.lib система.

Интеракција традиције и модерне технологије посебно је изражена у коришћењу 3Д наочара, путем којих се приказује дигитална реконструкција, типичне левачке куће, др Милована Спасића, педагога, библиотекара и академика, по коме библиотека носи име.

И последњи дигитални садржај се односи на употребу таблета и апликације, путем наратива, појављује се холограм др Милована Спасића и представља дигиталну презентацију његовог живота, рада и заоставштине.

¹³ IFLA, *Global Vision Report* (The Hague: IFLA, 2019), 18–21.

У том процесу, рековачи библиотекарски добијају нову професионалну улогу, не само као чувари и организатори грађе, већ и као едукатори и водичи кроз дигиталне садржаје. Развој дигиталне и информационе писмености корисника постаје један од кључних задатака библиотеке, посебно у срединама где постоје изражене генерацијске разлике у коришћењу дигиталних технологија.¹⁴ Библиотека тиме доприноси смањењу дигиталног јаза и јачању социјалне инклузије.

Важно је нагласити да дигитализација у библиотекарству не сме довести до маргинализације традиционалних облика културне комуникације. Напротив, савремена библиотека тежи интегративном моделу у којем се дигитални садржаји надовезују на живу реч, читање и непосредни културни дијалог.¹⁵

У том смислу, библиотека у Рековцу може бити схваћена као хибридни културни простор, у којем се традиционалне библиотечке функције допуњују дигиталним алатима, а не замењују њима. На тај начин, прелаз ка дигиталним садржајима не представља прекид са традицијом, већ њену трансформацију и прилагођавање савременом културном контексту. Библиотека остаје место живе речи, сусрета и дијалога, али истовремено постаје и дигитални посредник културе, знања и колективног памћења.

Библиотека као медијатор између традиције и савремености

У савременом библиотекарству, библиотека се све више афирмише као медијатор између традиционалних и савремених облика културе. На примеру библиотеке у Рековцу уочава се да дигитализација није само технолошки процес, већ и део шире културне стратегије.

Посебан значај има дигитализација завичајне грађе, која омогућава очување и савремену интерпретацију локалне културе. Усмена традиција у дигиталном окружењу добија трајнији облик, чиме се обезбеђује њена доступност широј јавности. На тај начин, библиотека преузима активну улогу у трансформацији живе речи у дигитално културно памћење, без нарушавања њене аутентичности. У овом процесу, библиотекар има значајну улогу као посредник, едукатор и тумач, прилагођавајући библиотечке услуге различитим категоријама корисника. Ова медијаторска улога посебно долази до изражаја у раду са старијим корисницима, код којих је дигитал-

¹⁴ Jovanović, *Digitalizacija biblioteka u Srbiji*, 73–79.

¹⁵ UNESCO, *Reading in the Digital Age* (Paris: UNESCO, 2021), 24–27.

на писменост често ограничена, али интересовање за локалну културну баштину остаје изразито.

Увођењем дигиталних садржаја, библиотека у Рековцу проширује свој културни домет и изван физичког простора установе. Овај процес доприноси јачању читалачке културе кроз комбиновање традиционалног читања са дигиталним форматима и садржајима. Важно је нагласити да у библиотеци у Рековцу дигитализација не доводи до потискивања живе речи и непосредног културног дијалога. Напротив, дигитални садржаји функционишу као подршка програмима који негују усмену комуникацију.

Оваква интеграција традиционалних и савремених облика културне комуникације потврђује улогу библиотеке као хибридног културног простора. Са библиотекарског становишта, искуство библиотеке у Рековцу показује да прелаз ка дигиталним садржајима не мора бити условљен искључиво технолошким капацитетима, већ пре свега јасном свешћу о културној мисији библиотеке. Библиотекар више није искључиво стручњак за организацију и доступност грађе, већ активни културни медијатор који посредује између различитих облика знања, културних пракси и потреба корисника.¹⁶

У библиотеци у Рековцу ова улога је посебно изражена због специфичности локалне заједнице и значаја који библиотека има у њеном културном животу. Кроз разговоре са корисницима, прикупљање локалних сведочанстава и рад са завичајном грађом, библиотекар доприноси очувању живе речи, али и њеној трансформацији у трајније облике културног памћења. У том смислу, библиотекар постају активни учесници у процесу културне меморијализације, а не само њени администратори. Посебан аспект медијаторске улоге библиотекара у Рековцу односи се на прилагођавање библиотечких услуга различитим генерацијама корисника. У локалној заједници где су генерацијске разлике у коришћењу дигиталних технологија изражене, библиотекар има задатак да ублажи дигитални јаз и омогући равноправан приступ културним и информационим ресурсима. У том контексту, библиотекар не делује само као преносилац знања, већ и као иницијатор културног дијалога. Он подстиче кориснике да активно учествују у библиотечким програмима, да деле своја искуства и да библиотеку доживе као простор комуникације и заједничког стварања културе. Оваква медијаторска улога потврђује значај библиотекара као кључног фактора у очувању и развоју културног идентитета локалне заједнице.

¹⁶ Jesse H. Shera, *The Foundations of Education for Librarianship* (New York: Wiley, 1972), 82–90.

У дигиталном окружењу, библиотека у Рековцу настоји да кориснике усмери ка квалитетним и културно релевантним садржајима, развијајући њихову информациону писменост и способност критичког вредновања извора.

ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА У УСЛОВИМА ДИГИТАЛНЕ ДОМИНАЦИЈЕ

Дигитални медији знатно утичу на читалачке навике подстичући брзо и фрагментарно читање. У таквим условима библиотеке имају важну улогу у очувању и развоју читалачке културе. Комбиновањем традиционалних и дигиталних садржаја, библиотеке могу подстаћи развој читалачке писмености. Усмена реч, као што су читања наглас, разговори о књигама и сусрети са ауторима, представља важну полазну тачку у развоју читалачке мотивације. Ови програми допуњују се дигиталним садржајима које библиотека поседује, који служе као подршка, а не као замена читању.

Библиотекари кроз препоруке, вођени активностима у раду са корисницима развијају читалачке навике и подстичу критичко читање. Оваква пракса доприноси стварању позитивног односа према књизи и библиотеци као културном простору. На тај начин, читање се не посматра као изолована активност, већ као део ширег процеса културног и образовног развоја. Овај модел потврђује да библиотека, чак и у мањој средини, може имати кључну улогу у формирању читалачких навика и културних компетенција будућих генерација.

Дакле, традиционалне и дигиталне/виртуелне библиотеке у суштини, иако различите према степену имплементација ИКТ, у својим делатностима и импликацијама које ова чињеница има на рад и улогу библиотеке у целини, имају у основи исти циљ: да на најадекватнији и најпотпунији начин одговоре на корисничке потребе за информацијама и знањем.

У сумирању разматрања односа традиционалног и модерног, наводимо тумачење Александре Вранеш: „Суштина и традиционалних и дигиталних библиотека јесте интелектуални производ коме дигитална форма, педантан библиографски податак и нормативна датотека обезбеђују трајање и широку распрострањеност”¹⁷. Дакле, становишта смо да библиотеке треба да сачувају одређене специфичности - као што је на пример постојање библиотечких читаоница, тих тихих и инспиративних просто-

¹⁷ Александре Вранеш, „Дигитална хуманистика и савремене библиотеке”, *Инфотека*, 15, бр.1, (2014): 7.

ра за споро стицање знања, са специфичном и стваралачки подстицајном атмосфером, док са друге стране, треба да обезбеде и нове, виртуелне просторе у онлајн свету у коме њихови корисници већ уче, информишу се и забављају. Сматра се да су дигиталне библиотеке, књиге у електронском облику и присутност на интернету будућност библиотекарства.

Програми намењени промоцији књиге и читања која се спроводе у библиотеци отварају широк спектар могућности за приближавање књиге кориснику и развијање љубави према читању. Постојање квалитетног, образованог, услужног и предусретљивог библиотечког кадра поставља се као императив у процесу развијања културе читања у библиотекама. Учешће библиотекара у процесу развијања културе читања су разноврсни, креативни и применљиви.

Основни елементи који чине културу читања су књига, читалац и сам процес читања и да библиотека учествује у неговању и развијању културе читања својим фондовима, услугама и стручним кадром. Залагањем запослених, књига представља својеврсни мост између култура и народа, одлучујући покретач друштвеног напретка, средство за учење. Читалац приступа читању из више разлога: ради учења, информисања, сазнавања, научно-истраживачког рада или ради забаве.

Стварање читалачке публике је дуготрајан процес којем треба пажљиво приступити и смислено га спроводити, још од најранијег узраста. Читање може да обогати знање и да унапреди личност, неговање читања омогућава очување сопствене личности и слободу расуђивања. Читањем се постиже друштвена еманципација и перманентно образовање. Библиотеке су јединствене колекције забележеног знања, са развијеним системом услуга и са стручно оспособљеним кадром. Да би успешно могла да спроводи своју мисију давања подршке култури читања, библиотека константно мора да ради на попуњавању својих фондова и на унапређењу услуга, тако да они буду у складу са потребама корисника.

У библиотеци у Рековцу, овај процес одвија се у контексту корисничке структуре коју чине деца, млади, али и старије генерације, са различитим степеном дигиталне писмености и читалачких навика.¹⁸ Доминација дигиталних медија у свакодневном животу корисника, нарочито млађих, утицала је на промене у начину читања, при чему се све чешће преферирају краћи, фрагментисани садржаји, док се читање књиге доживљава као захтевнија активност.¹⁹ У таквим околностима, библиотека има важну уло-

¹⁸ IFLA, *Public Libraries in the 21st Century* (The Hague: IFLA, 2018), 34–36.

¹⁹ Branka Klepac, „Biblioteke i čitalačka kultura mladih“, *Bibliotekar* 63, br. 1 (2021): 35–38.

гу у очувању и развоју читалачке културе, делујући као посредник између дигиталног окружења и традиционалне културе читања. Кроз пажљиво осмишљене програме, библиотека настоји да читање не супротставља дигиталним медијима, већ да их интегрише у библиотечку праксу као подршку развоју читалачких навика.²⁰

Посебан значај има непосредан рад библиотекара са корисницима, који кроз разговор, препоруке и вођене читалачке активности усмерава пажњу корисника ка квалитетним садржајима и продубљеном читању. За кориснике, библиотечки простор остаје место у којем се читање повезује са живом речју, дијалогом и заједничким културним искуством. Оваква пракса доприноси стварању позитивног односа према читању, посебно код деце и младих, и потврђује значај библиотеке као кључног фактора у развоју читалачке културе у условима дигиталне доминације.

Примери добре праксе

Библиотека у Рековцу развија различите културне и образовне програме. У условима у којима ради је и културни центар који организује разноврсне програме за децу и одрасле, најзначајнију манифестацију Дан библиотеке, Дечју недељу, општинску смотру рецитатора, обележавање различитих јубилеја, групне посете ученика основних и средње школе и деце предшколског узраста, литерарне и ликовне конкурсе, програме, промоције, трибине, предавања, позоришне представе...

Растућа дигитална писменост и све веће ослањање на интернет, библиотека је препознала, јер веб сајт постаје важан алат за информисање, комуникацију, као и присуство на друштвеним мрежама. Потребе корисника постулирају се као основни критеријум за конституисање савременог модела библиотеке као носиоца партиципативних пракси у култури.

Библиотека у свом радном окружењу треба да спроведе оно што се каже у *Манифесту за јавне библиотеке* о најважнијим задацима библиотеке који се односе на информације, описмењавање, образовање и културу, подстицање читалачких навика код деце најранијег узраста, подстицање и подржавање самообразовања и формалног образовања, личног креативног развоја и маште, промоција културног наслеђа и изражавања, уметности, науке, неговање културних специфичности и мултикултуралности, усмене традиције, омогућавање приступа информацијама о заједници свим грађанима, услуге информисања разних професионалних и других групација,

²⁰ UNESCO, *Reading in the Digital Age* (Paris: UNESCO, 2021), 22–24.

ширење информатичке писмености, организовање и подстицање културних активности и програма.²¹

Програми се прилагођавају према реалним потребама и интересовањима корисника. Један од значајних облика рада јесу програми читања наглас и вођених разговора о књигама, који се реализују у сарадњи са основним и средњим школама. Ове активности омогућавају да се читање поново успостави као заједничко искуство, засновано на живој речи и дијалогу, а не искључиво као индивидуална активност. Кроз разговоре о прочитаним делима, библиотекар посредује између текста и младог читаоца, подстичући развој критичког мишљења и интерпретативних вештина. Употреба дигиталних алата доприноси већој доступности библиотечких услуга.

Библиотека у Рековцу је оно посебно место које се разликује од од свих јавних места и на којем могу сви грађани, готово бесплатно, да добију разне информације, да прочитају књиге, часописе, претражују интернет... Библиотека пружа подршку учењу (сарадња са школама), рад на стварању будућих читалаца (сарадња са вртићима), али је потребна свима, од цркве до старачког дома, пензионера, педагога, економиста, спортских клубова... Могућности су заиста огромне, важно је препознати прилику, а свако ће библиотеку, као озбиљног партнера, радо прихватити.

Будући да свака библиотека представља острво, стални циљ је да се острво „наслови“ са што више људи и да тај број расте. Помаци су спори, свест се полако мења и зато се стално нуде нови садржаји.

Коришћење електронских каталога и дигиталних алата, коришћење и онлајн презентација књижевних садржаја омогућава младим корисницима да библиотеку доживе као савремен и доступан културни простор. На тај начин, дигитални медији не потискују књигу, већ служе као средство њене промоције и приближавања новим генерацијама.

Активности библиотеке показују да се читалачка култура у дигиталном добу може успешно развијати кроз интеграцију живе речи, писане књиге и дигиталних медија. Библиотека се тако позиционира као културни медијатор који повезује традиционалне вредности читања са савременим облицима комуникације, доприносећи културном и образовном развоју локалне заједнице.

Библиотекари су мишљења да је данашњи корисник библиотеке на прекретници, млађе генерације су присталице светских трендова и ИТ технологије, читања публикација на интернету преко разних апликација,

²¹ IFLA/UNESCO, *Manifest za javne biblioteke*, 1994. Dostupno na: http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/Public_Library_Manifesto-sr.pdf. (pristupljeno 24.03.2026).

нових трендова у представљању библиотечких програма, док су старији корисници библиотеке остали верни традиционалном коришћењу публикација, као и библиотечким програмима.

Изазови и перспективе развоја библиотеке

Библиотеке у мањим срединама суочавају се са ограниченим финансијским и кадровским ресурсима, што утиче на развој дигиталних услуга. Иако су дигитални садржаји препознати као значајан ресурс за проширење културног домета библиотеке, њихова имплементација у пракси често је условљена спољним факторима, као што су финансијска подршка и институционална сарадња. У том контексту, библиотека се налази у позицији да развој дигиталних услуга мора пажљиво да планира, настојећи да очува равнотежу између традиционалних библиотечких функција и савремених технолошких захтева.

Посебан изазов представља и питање кадровских ресурса и стручног усавршавања библиотекара. У библиотеци, библиотекари често обављају више различитих послова, што захтева висок степен стручности, флексибилности и континуираног образовања. Овај изазов истовремено представља и потенцијал, јер омогућава библиотекарима да развије снажну медијаторску улогу и непосредан однос са корисницима, што је од посебног значаја за културни живот локалне заједнице. Сарадња са образовним установама, културним институцијама и удружењима грађана представља један од кључних праваца развоја, који омогућава проширење библиотечких активности и већу видљивост библиотеке у јавном простору.

Посебно значајну перспективу представља развој програма усмерених ка деци и младима, као и интеграција дигиталних садржаја у промоцију читања и културног дијалога. Перспективе развоја рековачке библиотеке могу се посматрати и у контексту очувања локалног културног идентитета. Дигитализација завичајне грађе омогућава библиотеци да постане важан носилац културног памћења и медијатор између прошлости и савремености. На тај начин, библиотека превазилази оквири класичне библиотечке установе и позиционира се као динамичан културни простор, отворен за дијалог и иновације.

Упркос бројним изазовима, библиотека поседује значајан потенцијал за развој у непосредном односу са корисницима и способности да традиционалне библиотечке вредности прилагоди савременим условима. Управо у том споју традиције и савремености огледа се њена перспектива као културног медијатора у 21. веку.

ЗАКЉУЧАК: БИБЛИОТЕКА КАО ЖИВИ КУЛТУРНИ ОРГАНИЗАМ

Савремене библиотеке налазе се у процесу трансформације, условљене технолошким и друштвеним променама. У том контексту библиотека се позиционира као културни медијатор који повезује различите облике знања и комуникације.

Пример Народне библиотеке у Рековцу показује да је могуће успешно инегрисати традиционалне вредности и савремене технологије. Анализом улоге усмене комуникације и читалачке културе, указано је на значај библиотеке као простора културног дијалога и заједничког искуства. Усмена комуникација није супротстављена дигиталним садржајима, већ може да функционише као њихов темељ и допуна.

Посебна пажња у раду посвећена је процесу увођења дигиталних садржаја и њиховој улози у савременом библиотекарству. На примеру је показано да дигитализација, када је усмерена на потребе локалне заједнице, може допринети очувању културног идентитета, већој доступности културних ресурса и укључивању различитих категорија корисника у културни живот. Дигитални садржаји у овом контексту не представљају замену за традиционалне библиотечке функције, већ средство њиховог осавремењавања и проширења. Кључну улогу у овим процесима има библиотекар, чија се професионална позиција испољава као вишеструка и комплексна. Библиотекар делује као културни посредник, едукатор, саветник и иницијатор културних активности, повезујући кориснике са књигом, усменом традицијом и дигиталним изворима знања.

Шта можемо да очекујемо од услуга у библиотекама у наредних пет, десет или двадесет година? Вероватно веће ослањање на аутоматизацију и алате вештачке интелигенције (као и већи фокус на развој писмености у области вештачке интелигенције). Вероватно ће се појавити и низ нових технологија и значајних друштвених промена које не можемо ни да предвидимо у 2026. години; уосталом, тешко је правити предвиђања нарочито када се тичу будућности. Библиотека је напредовала не само као простор за читање, већ и као витална тачка у заједници која се прилагођава потребама савременог друштва.

Упркос изазовима који проистичу из ограничених ресурса, библиотека у Рековцу показује да је могуће развити функционалан и одржив модел библиотечког деловања.

Библиотека у Рековцу представља пример добре праксе у којој се традиционалне вредности библиотекарства успешно интегришу са савре-

меним изазовима дигиталног доба. Повезивањем усмене традиције, читалачке културе и дигиталних садржаја, библиотека доприноси очувању културног идентитета и развоју локалне заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

1. Assmann, Jan. *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
2. Borgman, Christine I. *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure: Access to Information in the Networked World*. Cambridge, MA; London: MIT Press, 2023.
3. Вранеш, Александра. „Дигитална хуманистика и савремене библиотеке“, *Инфотека*, год. 15, бр. 1 (септембар 2014): 4–15.
4. Gorman, Michael. *Our Enduring Values Revisited*. Chicago: American Library Association, 2015.
5. IFLA. *Global Vision Report*. The Hague: IFLA, 2019.
6. IFLA. *Public Libraries in the 21st Century*. The Hague: IFLA, 2018.
7. IFLA/UNESCO. *Manifest za javne biblioteke*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, Biblioteka grada Beograda, 2025.
8. Jovanović, Milan. *Digitalizacija biblioteka u Srbiji*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2018.
9. Klepac, Branka. „Biblioteke u digitalnom društvu“. *Bibliotekar* 62, br. 2 (2020): 15–28.
10. Klepac, Branka. „Biblioteke i čitalačka kultura mladih“. *Bibliotekar* 63, br. 1 (2021): 35–38.
11. Marković, Svetlana. „Uloga biblioteke u lokalnoj zajednici“. *Čitalište*, br. 34 (2019): 45–52.
12. Ong, Walter J. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. London: Routledge, 2002.
13. Shera, Jesse H. *The Foundations of Education for Librarianship*. New York: Wiley, 1972.
14. UNESCO. *Reading in the Digital Age*. Paris: UNESCO, 2021.
15. IFLA/UNESCO. *Manifest za javne biblioteke*, 1994. Dostupno na: http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/Public_Library_Manifesto-sr.pdf (pristupljeno 24.03.2026).
16. Цуца, Јелена. *Развој јавне библиотеке као отвореног простора у дигиталној ери отвореног простора и њена улога у демократизацији друштва*, *Читалиште* 17, бр. 32 (2026): 61–66.

Biljana Tomić

National Library “Dr Milovan Spasic”

Rekovac

tomic.bilja@gmail.com

FROM ORAL TRADITION TO DIGITAL CONTENT: THE LIBRARY IN REKOVAC AS A CULTURAL MEDIATOR

Abstract: The paper examines the transformation of the role of libraries in contemporary society, with particular emphasis on the relationship between oral tradition, reading culture, and digital content. Using the example of the Public Library in Rekovac, the study analyzes the library as a cultural mediator that connects traditional and contemporary forms of cultural communication. Special attention is given to the processes of digitization, the development of reading culture, and the role of librarians in modern librarianship, as well as to users’ needs as carriers of participatory practices and the possibilities for integrating traditional and contemporary cultural practices. The paper highlights the challenges faced by libraries in smaller communities, as well as the potential for their further development.

Keywords: library, cultural mediation, digitization, oral tradition, reading culture, national Library Rekovac

Татјана Богојевић

Библиотекарско друштво Србије

Библиотека Матице српске

Нови Сад

tatjanabogojevic71@gmail.com

Јелена Глишовић

Библиотекарско друштво Србије

Народна библиотека Србије

Београд

jelenaglisovic82@gmail.com

ПРЕГЛЕДНИ РАД

УДК:061.22:02:327.82(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.017>

КУЛТУРНИ ДИЈАЛОГ И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА БИБЛИОТЕКАРСКОГ ДРУШТВА СРБИЈЕ

Сажетак: Библиотекарска удружења и асоцијације, попут Библиотекарског друштва Србије (БДС), имају посебан значај за развијање културног дијалога. Представљају отворена места сарадње која немају институционална ограничења као, и простор професионалне слободе, иновативности и креације, без обзира на институционалну хијерархију и структуру чланства. БДС као највеће репрезентативно удружење културе у Србији, данас има водећу улогу у развоју културног дијалога и културне дипломатије у српском библиотекарству. Међународне културне активности остварује кроз циљану мисију отварања нових платформи, узимајући у обзир геополитички положај Србије – који повезује исток и запад – пружајући тако простор за асимилацију различитих културних утицаја. На тај начин делује као место културне разноликости и полазиште за унапређење међународне културне сарадње и разумевања.

Кључне речи: Библиотекарско друштво Србије, културна дипломатија, културна сарадња, библиотекарска удружења, пројекти, умрежавање библиотекара.

УЛОГА И МИСИЈА БДС – ПОВЕЗИВАЊЕ

Библиотекарско друштво Србије (БДС), највеће репрезентативно удружење културе у Србији, данас има водећу улогу у развоју културног дијалога и културне дипломатије у српском библиотекарству. Кроз своје активности БДС показује да библиотеке нису само места за чување и коришћење књига већ и институције које граде мостове између народа, њихових културних посленика и научних заједница. Међународне културне активности остварује кроз циљану мисију отварања нових платформи, узимајући у обзир геополитички положај Србије – који повезује исток и запад – пружајући тако простор за асимилацију различитих културних утицаја. На тај начин делује као место културне разноликости и полазиште за унапређење међународне културне сарадње.

Кроз своје активности, БДС се профилише као лидер у културној дипломатији у библиотекарству. Од свог оснивања 1947. године, Друштво је имало улогу у професионализацији библиотекарства у Србији, али данас, кроз међународне пројекте и сарадњу, оно делује као институција која подиже, јача међународну видљивост српских библиотека и приказује библиотекарство као важан сегмент културне дипломатије. Како наводи Весна Вуксан, европска национална друштва библиотекара махом се формирају у првој половини 20. века, чинећи један занимљив спектар сличности и различитости, према циљевима и начинима на које их остварују – при чему су посебно интересантна удружења из развијених средина попут Скандинавије – а сва та друштва, на свој начин, имају напредне, савремене идеје и концепте рада, који су видљиви. Констатује да у европским оквирима, поред националних друштава, посебан допринос лобирању за библиотеке даје међународно удружење EBLIDA, чији су оснивачи највећа европска друштва библиотекара (Велика Британија, Француска, Италија, Португал, и други), али да Србија нимало не заостаје за Западом. Наводи да уз „мноштво библиотекарских удружења која представљају интересе припадника различитих сегмената библиотечко-информационог сектора у Србији, Библиотекарско друштво Србије (БДС), већ дубоко у седмој деценији постојања, суштински следи за кровну институцију у овој динамичној делатности”.¹ Истиче и да је његова мисија² слободан и једнак приступ

¹ Весна Вуксан, „Библиотекарско друштво Србије на прагу промена”, *Читалиште* бр. 25 (новембар 2014): 12.

² Библиотекарско друштво Србије, „Мисија”, БДС, http://bds.rs/wordpress/?page_id=5 (преузето 27. 3. 2026).

знању и информацијама за све грађане без разлика, те да на прави начин промовише професију и штити професионални интегритет библиотекара, чувајући тако темељне вредности савременог библиотекарства.

Иако је у последњој деценији 20. века дошло до привременог прекида програмских активности Друштва – мада су библиотекарски и тада остали ентузијастички, заинтересовани за рад и веома активни, према речи ма Богдана Трифуновића „није случајно што је почетком новог миленијума, симболично означавајући и одређени нови почетак, Библиотекарско друштво Србије обновило рад, структуру, организацију и издавачку делатност. Обновљена је и мисија Друштва, на различите начине дефинисана током претходних седам деценија, чије би се везивне тачке могле дефинисати као окупљање – сарадња – развој”.³ Када се помиње мисија друштва, може се нагласити да БДС данас иде у корак са променама, да је савремено, да нуди низ могућности за развој и сарадњу. У својим програмским активностима планира и реализује различите формате стручних и научних окупљања, према потребама чланства, као и приоритетних тема у одређеном тренутку. Организује догађаје са кратким роком планирања – на теме од значаја које су у фокусу библиотеке јавности – какви су округли столови БДС, онлајн окупљања поводом тематских вебинара и онлајн предавања, пролећни и јесењи циклус едукација (у форми мастеркласа или акредитованих програма стручног усавршавања), затим редовни сезонски форуми (четири годишње: зимски, пролећни, летњи и јесењи), а као круна огромног рада и највећи годишњи догађај у српском библиотекарству – годишња конференција БДС.

Свакако најкомплекснији и најсадржајнији вид окупљања библиотекара, када се поред ускостручних разматрају и остале значајне теме и пружа прилика за професионално и лично дружење, чине међународне стручне конференције, у чијој организацији и реализацији Библиотекарско друштво Србије, након обављања своје делатности у пуном капацитету, редовно учествује од 2003. године. У почетку суорганизатор са Филолошким факултетом Универзитета у Београду, као један од многобројних организатора или издавача зборника радова, који се објављују након конференција, а од 2009. БДС, углавном самостално, организује све, да би од 2016. то било редовно, у склопу обележавања Дана библиотекара. Годишња конференција БДС представља организационо и програмски комплексан догађај, чије планирање траје читаве календарске године, са завршницом

³ Богдан Трифуновић, „Увод”, *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022* (Београд: БДС, 2022), 5.

поводом Дана библиотекара Србије, који календарски одређује и дане одржавања програма скупа.⁴ Конференције БДС су, према типу конференције, међународне стручно-научне конференције, са различитим форматима програмских активности. У планирању конференција, као и њиховој реализацији, подстичу се дијалог и дискусија с циљем да се учесницима омогући међусобна интеракција ради подстицања сарадње и развијања професионалних контаката.

Учешће предавача по позиву, као и аутора других формата из иностранства, у програму стратешки се планира – у складу са темом конференције и познавањем европских и светских трендова у библиотекарству. Позивају се стручњаци из изабраних области, препознати као лидери, иноватори и зачетници теорија и савремене праксе. У планирању међународног учешћа посебна пажња се обраћа на планирање времена за представнике партнерских удружења, са којима БДС редовно сарађује, на бази споразума о сарадњи или претходно реализованих заједничких пројеката. Тематски оквир конференције тако представља основ за културни дијалог о актуелним темама у библиотекарству региона, Европе и света и остваривање сарадње и заједничких пројеката са библиотекарима и библиотекама у Србији. „Преглед тема конференција сведочи о свеобухватном приступу, уз учешће домаћих и страних стручњака, и спремности на тражење адекватних одговора у пословању [...] Након сваке конференције објављује се и зборник радова као трајни допринос Друштва библиотекарству”.⁵

Говорећи о гласилу БДС *Библиотекару*, основаном још 1948. године, Драгана Грујић, након дела о оснивању, рубрикама и темама кроз време, као и улози у афирмацији библиотекарства, наводи да први број представља личну карту часописа, описује почетак рада Друштва и уједно осликава стање у библиотекарству. „Сваки наредни број осликава време у којем су Друштво и његово гласило деловали, рефлектује стање у библиотекама и српском библиотекарству. Часопис је био средство државне политике, а главни циљ – јачање библиотекарства као нераскидивог сегмента културе”.⁶ Она истиче улогу часописа у промовисању библиотечких тема, и мада се његова концепција мењала током времена, он осликава и стање у библиотекарству и у културном животу уопште. Нова етапа рада *Библо-*

⁴ Конференција се одржава сваке године у различитом граду, углавном 14–16. децембра.

⁵ Дејан Ајдачић, Татјана Брзуловић Станисављевић, „Допринос Друштва професионализацији библиотекарства”, *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022* (Београд: БДС, 2022), 75–76.

⁶ Драгана Грујић, „Прво званично гласило библиотекара”. *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022*. (Београд: БДС, 2022), 186.

текара започиње 2006. године, уз објављивање тематских бројева, те он значи настављање мисије и традиције у „професионализацији библиотекарства у Србији и његовом укључивању у светске токове и пројекте”.⁷ Библиотекар данас, отворен за сарадњу, прати токове умрежавања и има развијен културни дијалог са колегама из региона и иностранства. У писању чланака колеге из окружења активно учествују, а појачано је интересовање и колега из Русије и Белорусије за објављивање радова код нас. Гласило прати иновације и нове токове библиотекарства, посебно оне који су примењиви у домаћој пракси, задржавајући критички тон према трендовима и стварајући баланс између традиције и нових технологија.

ПРОЈЕКТНА АКТИВНОСТ БДС КАО ПЛАТФОРМА ЗА КУЛТУРНИ ДИЈАЛОГ

Са стратешким приступом развоју међународне сарадње у области библиотекарства, БДС представља платформу за културну дипломатију – мост између Србије, Европе и света – и лидера у развоју међународног библиотекарства у региону. Такође, улога БДС у подстицању и развоју руско-српске сарадње, учешће у раду међународних организација као што су ЕБЛИДА (EBLIDA),⁸ и ИФЛА⁹ и културно-дипломатске сарадње са партнерским удружењима, показују да библиотекарство у Србији има снажан међународни потенцијал и да библиотекари јесу важни актери у изградњи културних односа и међународног разумевања.

БДС као активан члан европске организације ЕБЛИДА која окупља национална библиотекарска удружења, библиотеке и документационе центре широм Европе и делује као важан фактор у креирању европске политике у области библиотекарства и културе, од 2025. године обнавља чланство у овој организацији и, захваљујући учешћу у пројекту ELAN (ЕЛАН),¹⁰ остварује бесплатно чланство све до 2030. године, што је значајан корак у омогућавању континуираног учешћа у европским иницијативама. Овакви сусрети библиотекара у контексту Европске заједнице доприносе не само њиховом професионалном развоју, већ и ширењу културног дијалога и изградњи нових партнерстава. Учесници тако имају прилику да се

⁷ Жељко Вучковић, „Реч уредника”, *Библиотекар*, бр.1/2 (2009): 1.

⁸ European Bureau of Library, Information and Documentation Associations. <https://eblida.org/about-eblida/> (преузето 27. марта 2026).

⁹ <https://www.ifla.org/> (преузето 28. 3. 2026).

¹⁰ ELAN empowers European library associations.

упознају са европским иницијативама у области инклузије у библиотекама и грађанске партиципације, да добију информације о улози библиотека у изградњи демократског друштва као и отвореног приступа и културне дипломатије. Све то заједно омогућава да се српско библиотекарство укључи у најновије токове, а да добри примери и истраживања из српских библиотека буду приказани у европском контексту, у оквиру наведених тема. Председница БДС, Јелена Глишовић учесница је Радне групе за културну дипломатију пројекта ЕЛАН, чиме се додатно јача позиција српског библиотекарства у међународном контексту у овој области и отвара могућност представљања капацитета библиотекара и библиотека у Србији на пољу европске културне дипломатије.¹¹

На нивоу света, посебан значај има и чланство и активност БДС у ИФЛИ, најзначајнијој светској организацији библиотека. Наводећи да данас српски библиотекарски, на разним нивоима и у различитим видовима, узимају активно учешће у раду Међународне федерације библиотекарских удружења и институција – ИФЛА, Гордана Стокић Симончић и Бранка Драгосавац истичу да само ретки међу њима знају да професионална сарадња са овом организацијом траје преко 85 година. „Премда о међусобној сарадњи сведоче и архивска и штампана грађа (како у Србији, тако и у седишту IFLA-е у Хагу), њени домети не само да нису никада оцењени, него никада нису представљени ни у хронолошком низу, што би морало претходити евалуацији [...] Вишедеценијски професионални односи српских библиотекара са IFLA-ом одвијали су се у различитим државним и политичко-економским оквирима: од Краљевине Југославије преко Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Савезне Републике Југославије до Републике Србије”.¹² Разматрајући два важна периода, онај између два светска рата, и онај који се на њега надовезао, почевши након Другог светског рата и достижући врхунац у осмој деценији 20. века, ауторке сматрају да је познавање развоја библиотекарства у националним оквирима основа за изградњу професионалног идентитета библиотекара, апострофирајући сарадњу са ИФЛОМ као суштински важним аспектом за неговање или развијање професионалне самосвести, која је нарушена.

¹¹ Овогодишњи састанак радних група пројекта ЕЛАН у оквиру ЕБЛИДА биће одржан у Београду 3. децембра, а 4. децембра биће организован Отворени дан на којем ће библиотекарски Србије и региона имати прилику да се сусретну и размене знање и искуство са представницима библиотека из више од 30 земаља Европе.

¹² Више о овој теми видети: Gordana Stokić Simončić i Branka Dragosavac, “International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA and Professional Associations in Serbia: The First 45 Years”, *Читалиште* бр. 35 (новембар 2019), 53.

Потпредседник БДС Мирјана Нешић уједно је и председавајућа у ИФЛА секцији за аудиовизуелну грађу, што представља велики успех и признање за српско библиотекарство и прилику за библиотекаре из Србије да буду укључени и активности на пољу унапређења аудио-визуелних колекција у библиотекама. Радна група Секције за аудиовизуелну и мултимедијалну грађу IFLA Audiovisual and Multimedia Section (IFLA AVMS) у периоду од 2019. до 2025. године ревидирала је Смернице за аудиовизуелне ресурсе у библиотекама и другим институцијама (*Guidelines for audiovisual and multimedia resources in libraries*), последњи пут објављене 2004. године и ажуриране као нацрт 2017. године, како би одражавале добру праксу у области која се брзо мења.¹³ Предвиђеноје да се смернице прикажу у Кореји на конференцији ИФЛЕ 2026. Поред тога, велики број колега из Србије активно учествује у стручним телима ИФЛЕ, као и у стручним телима самог БДС, са истим фокусом интересовања, чиме се омогућава континуирана размена теоријског знања и практичних искустава. Ова укљученост у глобалне професионалне токове доприноси јачању компетенција српских библиотекара и позиционирању Србије као релевантног партнера у међународној библиотечкој заједници. Кроз учешће у ИФЛА организацији, српски библиотекарски добијају прилику да се упознају са најновијим трендовима, да учествују у креирању глобалних стандарда и да своје искуство пренесу у домаћи контекст. На конгресу ИФЛА, као највећем глобалном догађају у светском библиотекарству последњих година, редовно се представљају најважније иницијативе и активности БДС и тиме повећава глобална видљивост активности Друштва.

БДС је укључен и у ажурирање података о библиотекама из Србије за Светску мапу библиотека, при ИФЛИ. Платформа се зове Library Map of the World (LMW)¹⁴ и има отворени приступ, а одржава је Међународна федерација библиотекарских удружења и институција. (ИФЛА). Она пружа глобалне податке о библиотекама, увиде у њихову делатност и инспиративне приче. Може се претраживати по државама.

¹³ *Guidelines for Audiovisual Resources in Libraries and Other Institutions 2026*, <https://www.ifla.org/news/guidelines-for-audiovisual-resources-in-libraries-and-other-institutions-2026/> (преузето 28. 3. 2026).

¹⁴ <https://librarymap.ifla.org/> (преузето 28. 3. 2026).

БДС У ПРОГРАМУ КРЕАТИВНА ЕВРОПА

Пројекат E-ROUTES – чија је реализација трајала од 2022. до 2025. године донео је значајно унапређење односа и остваривање сарадње у региону, као и сарадње са свим партнерима и придруженим партнерима из Словеније, Хрватске Италије и Србије, пружајући библиотекама из Србије простор за укључивање у тематски контекст европског наслеђа, међуинституционалне и међусекторске сарадње – библиотечка, архивска заједница, универзитет...¹⁵

Досадашње искуство рада на припреми и реализацији овог пројекта показује „да библиотекари имају компетенције и знање за координирање и учешће на пројектима у домену креативних индустрија и савремене интерпретације културног наслеђа. У том смислу, од посебног значаја је прихватање интердисциплинарности као кључне особине савременог библиотекарства која за библиотеке значи међусекторско повезивање, а за библиотекарске сарадње са стручњацима из комплементарних стручних и научних дисциплина и области”.¹⁶ У овај међународни пројекат „Time Travel Routes Through Europe (E-ROUTES)”, БДС је био укључен од јула 2022. године као координатор конзорцијума партнера из Србије, Хрватске, Словеније и Италије. Пројекат је подржала и суфинансирала Европска унија, од 1. јула 2022. године до 30. јуна 2025. године, кроз програм Креативна Европа, којим управља Европска извршна агенција за образовање и културу. Осмишљен је са циљем да на иновативан начин представи европске руте у контексту културно-историјског наслеђа.

Полазиште пројекта је у схватању путовања као дијалога између култура и језика који скраћује географске раздаљине. Намера је била да се повежу савремени културни туризам са путописном културном баштином од 18. века до данас. Завршна конференција овог пројекта одржана је у Голупцу 5–6. јуна 2025. године. Тема је била Феномен путовања као вишеслојне платформе за истраживање, која обухвата културно-образовну, економску, социјалну и наравно туристичку компоненту не изостављајући искуство путовања као личног доживљаја, које нас трансформише и често покреће на нова лична и професионална истраживања. Учесници су били стручњаци из Словеније, Хрватске, Италије, Румуније, Црне Горе, Пољске, Аустралије и Србије. Објављен је и зборник са конференције на

¹⁵ <https://bds.rs/e-routes/> (преузето 28. 3. 2026).

¹⁶ Јелена Глишовић, „БДС у креативној европи – пројекат E-ROUTES“, *Библиотекар*, бр. 1 (2023), 15.

енглеском језику.¹⁷ Резултати пројекта представљени су на IFLA WLIC 2025, а путујућа изложба пројекта кренула је из Народне библиотеке „Вељко Дугошевић“ у Голушцу 5. јуна 2025. године. Потом је представљена у књижници и читаоници Града Прелога у Хрватској, Народној и Универзитетској књижници у Љубљани (Словенија), Културном центру Гозденица у Новаљи (Хрватска), Гимназији Јосипа Славенског у Чаковцу (Хрватска), Градској библиотеци у Чачку, и на многим другим локацијама.

РУ:РС ЛИБ ФОРУМ – ВИШЕ ОД КУЛТУРНОГ ДИЈАЛОГА

Један од најзначајнијих културних дијалога и видова сарадње остварен је са библиотекарима из Русије. У овом смислу, од посебног значаја за сарадњу представља РУ:РС ЛИБ форум, који је омогућио отворени и континуирани дијалог библиотекара, истраживача и културних институција из обе земље.

Двадесет осма годишња конференција Библиотекарског друштва Русије – Сверуски библиотечки конгрес (19. до 24. маја 2024), за тему је имао Библиотеке у мултиполарном свету”. На скупу је било 1.700 библиотекара, међу којима и 80 страних делегата из 12 земаља, из 50 региона Русије и 46 издавачких кућа, како би разменили искуства у вези са промоцијом књиге и читања. Радећи на годишњем програму Сверуског библиотечког конгреса – Годишње конференције БДР у Казању, Секција се обратила Управном одбору БДР с молбом да подржи учешће гостујућих говорника, а први предлог била је Србија. „Србија и Русија деле не само сличну перцепцију савремене библиотечке мисије, већу су заједно део словенског света. При томе се не мисли на површне и само појавне одлике заједничког наслеђа, већ на дубоку повезаност српске и руске културе, засновану на сличности језика и националног наслеђа”.¹⁸ Током боравка у Москви и састанака одржаних у Руској државној библиотеци, Сверуској државној библиотеци за страну књижевност „Марија Рудомино” и Руској државној библиотеци за младе, због великог интересовања библиотекара из Русије и Србије за међусобну сарадњу, јавила се идеја о формирању координационог тела које би овакву сарадњу омогућило и олакшало. Као резултат

¹⁷ Зборник E-route, <https://e-routes.eu/wp-content/uploads/2025/07/E-ROUTES-Proceedings-final.pdf> (преузето 28. 3. 2026).

¹⁸ Јелена Глишовић и Светлана Горокхова, „Библиотеке у мултиполарном свету”: 28. годишња конференција Библиотекарског друштва Русије: међународни преглед и постконференцијске активности”, *Библиотекар*, бр. 2 (2024): 158.

ових договора, формирана је платформа за сарадњу РУ:РС ЛИБ – простор за дијалог, међусобну подршку и размену знања и идеја, уз истовремено промовисање културног наслеђа.

Као општи циљеви Форума наведени су: промовисање богатог словенског наслеђа на глобалном нивоу; неговање и јачање културних и историјских веза између Русије и Србије; заговарање поузданих и тачних информација путем библиотечких услуга и програма; унапређење библиотекарства путем размене најбољих пракси између руских и српских библиотекара; пружање висококвалитетних библиотечких услуга. Специфични циљеви су: развијање свеобухватног скупа библиотечких активности и програма за представљање и промовисање словенске културе, књижевности и језика, чиме се пружају могућности људима широм света да уче и цене разноврсно наслеђе словенских заједница; подизање свести о руско-српским односима, са посебним фокусом на књижевност и језик, унапређењем приступа релевантним ресурсима, израду едукативних материјала и организовање догађаја који олакшавају културну размену између две земље; промовисање руских и српских књижевних дела која су у складу са заједничким интересима, уз успостављање заједничких читалачких програма; сарадња са националним и регионалним професионалним заједницама, мрежама и партнерима ради промовисања циљева и активности РУ:РС ЛИБ Форума; успостављање заједничких активности за развој и имплементацију професионалних норми и стандарда који се баве новим изазовима у библиотекарству, посебно онима који се односе на обезбеђивање тачних и поузданих информација корисницима и јавности.

Примери до сада реализованих успешних пројеката Библиотекарског друштва Србије и Библиотекарске асоцијације Русије, те великог броја библиотека Србије, Републике Српске и Русије, које сарађују под окриљем овог Форума, укључују заједничке семинаре и стручне скупове, одржане вебинаре и програме размене библиотекара. Један од заједничких пројеката, изузетно важан показатељ сарадње наших библиотекара је зборник, настао након Летњег форума БДС, под називом „Култура сећања: улога архива, библиотека и музеја“, одржаног 23–27. јуна 2025. године, у Београду, Новом Саду, Лакташима и Доњој Градини. Организатор Форума је Библиотекарско друштво Србије, у партнерству са Архивом Војводине, Друштвом библиотекара Републике Српске, Библиотекарским друштвом Русије, Музејом жртава геноцида и Јавном установом „Спомен-подручје Доња Градина“. Радни језици Форума били су српски и руски, а учесници су на динамичан и занимљив начин представили своја искуства на тему сећања као културног феномена. Тема је изабрана на првој редовној сед-

ници Форума, на Дан библиотекара Србије, 14. децембра 2014. у Панчеву. Термин култура сећања узет је у најширем значењу, па поред текстова који се тематски односе на Други светски рат, заступљени су и текстови који за предмет проучавања имају културну баштину.¹⁹ Учесници су указали на тренутно стање на пољу стручног усавршавања, нове могућности развоја струке, али и значај културе сећања за развој личности, као и примере рада са документарном грађом ради оживљавања догађаја како би се боље разумеле историјске околности и појединачне судбине невиних жртава. Култура сећања представља важан сегмент очувања културног, духовног и националног идентитета, при чему се кроз сећање негује чиста емоција, а исказивање поштовања према минулим временима, људима и догађајима подразумева њихово уважавање, преношење порука и вредности, како би се сачувале од заборава и биле предочене новим генерацијама.²⁰

У оквиру Форума колегиница Јелка Панић, један од три оснивача Форума²¹ представила је рад на тему „Руско-српски библиотечки форум (РУ: РС Либ Форум) као модел ефикасне међународне сарадње” на Општеруском округлом столу „Међународна делатност библиотека Русије” који је одржан у Москви, у Библиотеци стране књижевности. Говорила је о оснивању Форума, сарадњи између библиотечких друштава Русије, Србије и Републике Српске, састанцима, оствареним пројектима и плановима за наредни период у оквиру Округлог стола, у онлајн окружењу, 26. фебруара 2026.²²

Кроз заједничке пројекте у областима подстицања културе читања, очувања културне баштине и интердисциплинарног усавршавања библиотекара у различитим областима савременог библиотекарства, БДС је успео да позиционира Србију као активног учесника у ширем словенском културном простору и да допринесе изградњи међународних културних мостова међу словенским народима и културама. Ова сарадња је уједно показала да библиотеке могу бити важан актер културне дипломатије, јер кроз њихову делатност долази до размене знања, искустава и култур-

¹⁹ Види више: „Реч уредништва”, *Култура сећања: улога библиотека, музеја, архива: зборник радова са Летњег форума БДС, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)*, ур. Татјана Богојевић. Београд: Библиотекарско друштво Србије; Нови Сад: Архив Војводине, 2025, 11–13.

²⁰ Татјана Богојевић, Архиви, библиотеке и музеји као чувари сећања: (Летњи форум БДС, одржан 23–27. јуна 2025), *Библиотекар* бр. 2 (2025), 173.

²¹ Оснивачи овог Форума су Јелена Глишовић, Јелка Панић и Верица Шево.

²² БДС <https://bds.rs/predstavljanje-rada-na-temu-rusko-srpski-bibliotecki-forum-rurs-lib-forum-ka-model-efikasne-medjunarodne-saradnje/> (преузето 27. 3. 2026).

них вредности. Управо овакав концепт сарадње показао се значајним за културну размену између наших земаља и утицао је на стварање корисног професионалног окружења за библиотекарске са српског и руског говорног подручја.

ЗАКЉУЧАК

Библиотекарска удружења и асоцијације, попут БДС, имају посебан значај за развијање културног дијалога јер представљају отворена места сарадње која немају институционална ограничења. Она су простор професионалне слободе, иновативности и креације, без обзира на институционалну хијерархију и структуру. Управо та отвореност омогућава да библиотекари слободно размењују идеје, покрећу иницијативе и граде нове облике сарадње који доприносе развоју библиотекарства и културне дипломатије. Удружења омогућавају да се глас библиотекара чује ван институционалних оквира, да се развијају нови модели сарадње и да се библиотекарство позиционира као динамична и иновативна професија чија је основна одлика интердисциплинарност. Примери таквих иницијатива у БДС укључују организовање форума, радионица и конференција на којима библиотекари могу слободно да износе своје идеје и предлоге, без обзира на институционалну припадност и позиције у библиотекама и институцијама у којима су запослени. Такође, кроз активности и програме БДС, библиотекари имају прилику да развијају своја професионална интересовања и афинитете мимо систематизацијских места на којима су запослени те да на тај начин остварују своје пуне потенцијале у подржавајућем окружењу стручних тела и подружница Друштва

Када се помиње мисија Друштва, може се нагласити да БДС данас иде у корак са променама, да је савремено, да нуди низ могућности за развој и сарадњу. У својим програмским активностима планира и реализује различите формате стручних и научних окупљања, према потребама чланства, као и приоритетних тема у одређеном тренутку. Са стратешким приступом развоју међународне сарадње у области библиотекарства, БДС представља платформу за културну дипломатију – мост између Србије, Европе и света – и лидера у развоју међународног библиотекарства у региону. Такође, улога БДС у подстицању и развоју руско-српске сарадње, која је позиционирала Србију на место активног учесника у ширем словенском културном простору и допринела изградњи међународних културних мостова међу словенским народима показала је да библиотеке могу бити важан актер културне дипломатије, јер кроз њихову делатност долази

до размене знања, искустава и културних вредности. Кроз учешће у раду међународних организација, попут ЕБЛИДА и ИФЛА и културно-дипломатске сарадње са партнерским удружењима, показују да библиотекарство у Србији има снажан међународни потенцијал и да библиотекари јесу важни актери у изградњи културних односа и међународног разумевања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ајдачић, Дејан и Татјана Брзуловић Станисављевић, „Допринос Друштва професионализацији библиотекарства”, *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022* (Београд: БДС, 2022), 69–83.
2. Библиотекарско друштво Србије, „Мисија”, БДС, http://bds.rs/wordpress/?page_id=5 (преузето 27. 3. 2026).
3. Библиотекарско друштво Србије, <https://bds.rs/predstavljanje-rada-na-temu-rusko-srpski-bibliotecki-forum-rurs-lib-forum-kaao-model-efikasne-medjunarodne-saradnje/> (преузето 27. 3. 2026).
4. Богојевић, Татјана. „Архиви, библиотеке и музеји као чувари сећања: (Летњи форум БДС-а, одржан 23–27. јуна 2025)”, *Библиотекар* бр. 2 (2025), 167–173.
5. Вуксан, Весна. „Библиотекарско друштво Србије на прагу промена”, *Читалиште* бр. 25 (новембар 2014): 11–18.
6. Вучковић, Жељко „Реч уредника”, *Библиотекар*, бр. 1/2 (2009): 5–16.
7. Глишовић, Јелена. „БДС у креативној европи – пројекат Е-ROUTES“, *Библиотекар*, бр. 1 (2023), 1–17.
8. Глишовић, Јелена и Светлана Горокхова, „Библиотеке у мултиполарном свету: 28. годишња конференција Библиотекарског друштва Русије: међународни преглед и постконференцијске активности”, *Библиотекар*, бр. 2 (2024): 157–161.
9. Грујић, Драгана. „Прво званично гласило библиотекара”. *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022*. Београд: БДС, 2022, 175–187.
10. E-routs, <https://bds.rs/e-routes/> (преузето 28. 3. 2026).
11. European Bureau of Library, Information and Documentation Associations. <https://eblida.org/about-eblida/> (преузето 27. априла 2026).
12. Зборник Е-роутс, <https://e-routes.eu/wp-content/uploads/2025/07/E-ROUTES-Proceedings-final.pdf> (преузето 28. 3. 2026).
13. IFLA <https://www.ifla.org/> (преузето 28. 3. 2026).
14. Librarymap, <https://librarymap.ifla.org/> (преузето 28. 3. 2026).

15. „Реч уредништва”, *Култура сећања: улога библиотека, музеја, архива: зборник радова са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)*, ур. Татјана Богојевић. Београд: Библиотекарско друштво Србије; Нови Сад: Архив Војводине, 2025, 11–13.
16. Stokić Simončić Gordana i Branka Dragosavac, “International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA and Professional Associations in Serbia: The First 45 Years”, *Читалиште* 35 (новембар 2019), 44–53.
17. Трифуновић, Богдан. „Уводна реч”, *Библиотекарско друштво Србије: 1947–2022*. Београд: БДС, 2022, 5–8.

Tatjana Bogojević

Serbian Library Association
Matica Srpska Library
Novi Sad

Jelena Glišović

Serbian Library Association
National Library of Serbia
Belgrade

CULTURAL DIALOGUE AND CULTURAL DIPLOMACY OF THE LIBRARY ASSOCIATION OF SERBIA

Summary: Library associations and organizations, such as the Library Association of Serbia (BDS), play a significant role in fostering cultural dialogue. They represent open spaces for collaboration, free from institutional constraints, and provide an environment of professional freedom, innovation, and creativity, regardless of institutional hierarchy or membership structure. As the largest representative cultural association in Serbia, BDS today holds a leading role in the development of cultural dialogue and cultural diplomacy within Serbian librarianship. Its international cultural activities are carried out through a targeted mission of creating new platforms, taking into account Serbia’s geopolitical position—connecting East and West—thus providing space for the assimilation of diverse cultural influences. In this way, it acts as a site of cultural diversity and a starting point for enhancing international cultural cooperation and understanding.

Keywords: Library Association of Serbia, cultural diplomacy, cultural cooperation, library associations, projects, networking of librarians.

Биљана Ђелић, дипл. библиотекар савјетник
ЈУ „Народна библиотека“ Мркоњић Град
biljanacelic1@gmail.com

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
УДК:027.022:021.2
<https://doi.org/10.63356/baz.2026.018>

БИБЛИОТЕКА КАО САВРЕМЕНА АГОРА: НЕПОСРЕДНА КОМУНИКАЦИЈА И ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИЈЕ И ДИГИТАЛНИХ ПЛАТФОРМИ

Сажетак: Овај рад истражује трансформацију народних библиотека из пасивних складишта штампане грађе у динамичне центре за размјену различитих мишљења. Кроз призму античког концепта агоре, као централног мјеста окупљања у Античкој Грчкој, прати се еволуција потреба савременог корисника за простором који нуди више од пуке информације – простором за дијалог, критичко размишљање и социјалну интеракцију. Кључни дио рада чине резултати истраживања спроведеног у периоду јануар-фебруар 2026. године. Анкета је обухватила 100 испитаника (корисника библиотечких услуга) старосне доби од 20 до 55 година. Резултати су засновани на узорку од 93 валидна одговора, који анализирају њихове навике у односу на потенцијале савремених дигиталних платформи. Основна теза рада доказује да физички простор библиотеке, оснажен интерактивним садржајима и дијалогом остаје незаобилазан стуб читалачке културе у 21. вијеку.

Кључне ријечи: библиотека агора, дигиталне платформе, интерактивни садржаји, читалачка култура, трансформација народне библиотеке, савремени библиотекар.

1. ИСТОРИЈСКИ ОКВИР: УЛОГА БИБЛИОТЕКЕ У 20. ВИЈЕКУ ОД РЕНЕСАНСНЕ РИЗНИЦЕ ДО МОДЕРНЕ АГОРЕ

Од средине 14. вијека и појаве ренесансног хуманизма па све до данашње ере глобалне информатизације, историја библиотека биљежи њихову трансформацију из затворених ризница у отворене центре знања¹. Овај вишевијековни развој обликовао је библиотеку као „модерну агору“, јавни простор намјењен просвјешћавању заједнице и промоцији људског достојанства. Кроз рад великих мислилаца и филантропа, пратимо пут којим библиотека престаје бити само складиште књига и постаје витално средиште друштвеног живота. Историја библиотека нас учи да је управо епоха хуманизма и ренесансе имала пресудан утицај на дефинисање нових циљева струке, усмјеравајући пажњу ка човјековој личности и духовним вриједностима². У том периоду, хуманистичке идеје подстичу библиофиле да драгоцјене колекције учине доступним за ширу употребу што се сматра једним од највећих достигнућа хуманистичке ере и темељем принципа јавности библиотека³. У савременом контексту, библиотека се дефинише као заокружен цјеловит систем који чине четири кључна елемента: библиотечки фонд, читалац, материјално-техничка база и запослени радници⁴. Библиотекар као кључни стуб овог система, преузима улогу „ходајуће хуманистичке енциклопедије“ чија је основна мисија посредовање између знања и корисника⁵. Ова историјска вертикала, која иде од ренесансних идеала до савремених информационих сервиса потврђује да библиотеке морају постати „плућа и здраво срце“ информационог друштва⁶. У двадесетом вијеку народна библиотека је била срце друштвеног живота и локална агора.⁷

У временима када су извори информација били ограничени на штампане медије, библиотека је служила као јединствен прозор у свијет науке и умјетности. „Непосредна комуникација“ се у овом периоду манифестовала кроз специфичне форме попут књижевних каравана и организованих посјета писаца, док су читаонице биле мјеста колективног читања и

¹ Марија Младенова, „Чему нас учи историја библиотека?“, Читалиште 18 (2011): 8.

² Исто, 10.

³ Исто, 11

⁴ Исто, 12

⁵ Зоран Велагић, „Повијест концепције књижничарског трећег простора,“ у Народне књижнице као трећи простор, ур. Дуња Марија Габриел (Загреб: НСК, 2015), 31.

⁶ Исто, 32

⁷ Марија Младенова, „Чему нас учи историја библиотека?“, 13.

учења, градећи снажну социјалну кохезију. Корисник је у библиотеку долазио са „страхопоштовањем”, а интеракција је била сведена на минимум. Правила понашања у овом периоду била су бескомпромисна и јасна. Улога библиотекара је била административна и техничка. Он је био чувар фонда, културни посредник и водич кроз комплексне лавиринте класификације знања. Догматични приступ библиотекара према кориснику водио је искључиво у правцу задужења и раздужења библиотечке грађе без много корисне дискусије.

1.1. Криза идентитета на прелазу миленијума

Крајем 20. вијека народна библиотека улази у кризу идентитета која се манифестује као губитак институционалног монопола на приступ информацијама и посљедична неизвјесност око њене друштвене улоге⁸. Док је у претходном периоду библиотека била једини легитимни посредник између корисника и знања, интернет је радикално демократизовао приступ подацима. Ова технолошка промјена изазвала је двоструки ефекат. Прво, физичка посјећеност опада јер корисници информације проналазе онлајн. Друго, дигитално окружење фаворизује површно прегледање садржаја наспрам дубинског читања и критичког мишљења, а друготрајна изолација пред екраном доводи до „емоционалног засићења“ и пада концентрације.⁹ Без непосредног контакта, дигитални садржаји губе стимулативну моћ.

Криза се, дакле, не огледа само у статистици, већ у суштинском питању: ако библиотека више није једини извор информација, шта она јесте? Управо ту настаје потреба за редефинисањем простора библиотеке у складу са концептом „трећег простора“ као мјеста неформалног окупљања заједнице.¹⁰

Емпиријску потврду ове трансформације дају пројекти попут CeOS_SE, гдје библиотеке у Србији, Хрватској и Грчкој већ функционишу као простори грађанске науке и партиципације¹¹, а не као пасивна библиотечка складишта. На тај начин се библиотека враћа изворној идеји агоре (фуснота за агору) Доласком дигиталне ере крајем 20. вијека, традиционални

⁸ Зоран Велагић, „Повијест концепције књижничарског трећег простора,“ у Народне књижнице као трећи простор, ур. Дуња Марија Габриел (Загреб: НСК, 2015), 29.

⁹ Жељко Вучковић и Гордана Стокић Симончић, „Читање, кликање и мишљење у дигиталном добу,“ Читалиште 19 (2011): 10.

¹⁰ Зоран Велагић, „Повијест концепције књижничарског трећег простора,“ 32

¹¹ Наташа Дакић и Александра Трговац, “Citizen-Enhanced Open Science in the Balkans: Lessons of the CeOS_SE project and the case of Serbia“. Čitalište 47 (2025): .24

модел библиотеке као искључивог резервоара и дистрибутера информација постао је озбиљно угрожен. Интернет је радикално демократизовао приступ подацима, чинећи их доступним у сваком тренутку и са било којег мјеста, али је истовремено почео да изолује појединца испред екрана. Дуготрајна изолација у виртуелном простору има за посљедицу емоционалног засићења и пада концентрације. Без „живог“ контакта, дигитални садржаји губе стимулативну моћ и постају једнолични и исцрпљујући. Управо у том тренутку концепт модерне агоре-отвореног мјеста сусрета дијалога и дискусије, поново добија на својој суштинској важности. Постало је јасно да људима у дигиталном добу више није потребан само податак који могу наћи једноставном претрагом на Google-у, већ интерпретација и жива интеракција. Ова спознаја довела је до потребе редефинисања простора библиотеке. Она више не може опстати као тихо складиште, мора постати платформа за учење, дружење и критичку анализу. Управо тада наступа на сцену кључна трансформација библиотекара од чувара тишине у модератора дијалога и креатора културног искуства.

2. СОЦИОЛОШКИ И ПСИХОЛОШКИ КОНТЕКСТ:

ЗАШТО НАМ ЈЕ ПОТРЕБНА АГОРА?

Концепт „Трећег простора“ који је афирмисао крајем осамдесетих година прошлог вијека, социолог Реј Олденбург (Ray Oldenburg) почива на идеји да су овакви простори, а међу њима и библиотека, инклузивни. То су мјеста гдје друштвени статус појединца губи на значају у корист заједничког искуства. То је неутрална зона између куће и посла. Управо као таква, у духу античке агоре, она пружа основу за демократизацију знања, али у 21. вијеку добија и улогу „мјеста сусрета“ које спречава социјалну изолацију. У свијету гдје су јавни простори све чешће комерцијализовани (попут тржних центара, кафића и клубова) библиотека остаје један од ријетких преосталих простора гдје је улаз бесплатан, чланарина симболична, а интеракција није условљена куповином. Параметри истраживања сугеришу да испитаници који библиотеку посјећују примарно ради интеракције доживљавају овај простор као кључно мјесто социјализације. Непосредна комуникација омогућава читаоцу да кроз туђу перспективу надогради сопствену, што директно утиче на развој критичког мишљења заједнице. Када дискутујемо о књизи, ми заправо дискутујемо о животу, етици и друштву, претварајући пасивно конзумирање текста у активно грађанско учешће. Савремени корисник се овдје редефинише, он више није само „читалац“

у традиционалном смислу, он постаје „активни корисник“ који у библиотеци тражи уточиште од дигиталне отуђености.

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања био је утврдити ставове, потребе и очекивања активних корисника Народне библиотеке Мркоњић Град у контексту трансформације библиотечког простора у „трећи простор“¹² и перцепције библиотеке као мјеста заједнице. Задаци истраживања били су: 1) испитати учесталост посјета и примарну сврху доласка у библиотеку; 2) утврдити које додатне садржаје и услуге корисници очекују; 3) провјерити спремност корисника на активну партиципацију у програмима и креирању библиотечког простора

Истраживање је спроведено на репрезентативном узорку корисника Одјељења за одрасле читаоце Народне библиотеке Мркоњић Град. Од укупно 100 прикупљених упитника, у даљу анализу укључена су 93 валидно попуњена одговора. Узорак чине искључиво пунољетни корисници библиотеке, те резултати одражавају ставове и потребе одрасле читалачке публике.

Као инструмент за прикупљање података коришћен је анкетни упитник креиран за потребе овог истраживања. Упитник се састојао од 10 питања затвореног типа са понуђеним одговорима вишеструког избора и скалама процјене. Питања су тематски обухватала три цјелине:

- социодемографске карактеристике испитаника,
- навике и обрасци коришћења библиотеке,
- ставове о постојећим и потенцијалним услугама, простору и програмима библиотеке.

Истаживање је спроведено у периоду јануар- фебруар 2026. године. Упитник је дистрибуиран искључино у онлајн форми путем платформе Google Forms¹³. Линк ка упитнику дијељен је у Viber групе корисника Народне библиотеке Мркоњић Град. Учешће у анкети је било добровољно и анонимно, а испитаници су прије приступања упитнику информисани о циљу истраживања.

¹² Ray Oldenburg, *The Great Good Place: cafes, coffee shops, book-stores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a Community* (New York: Marlowe & Company, 1999).

¹³ Анкетно истраживање „Непосредна комуникација и читалачка култура у народним библиотекама“ спроведено у Народној библиотеци Мркоњић Град, јануар- фебруар 2026. Архива аутора.

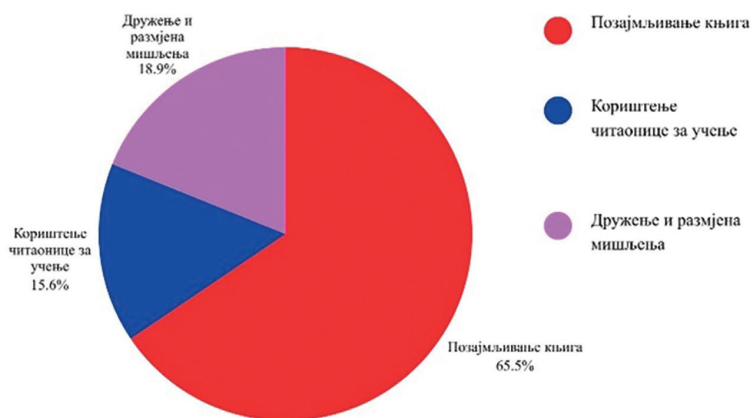
Прикупљени подаци обрађени су методом дескриптивне статистике. Резултати су приказани у виду процената и интерпретирани графички.

3.1. Анализа мотива и учесталости посјета

Иако је примарни мотив за долазак у библиотеку и даље традиционално позајмљивање књига (65,5%), дубља анализа добијених података показује да библиотека убрзано превазилази улогу конвенционалног услужног сервиса за размјену штампане грађе. Изузетно је значајан податак да готово свака пета особа (18,9%) у библиотеку примарно долази ради дружења и размјене мишљења. Овај проценат у синергији са 15,6% корисника читаонице формирају језгро од преко једне трећине посјетилаца који траже физички простор за учење, интеракцију и алтернативу друштвеној отуђености.

Управо у овим резултатима препознајемо трансформацију библиотеке у концепт трећег простора. Он сугерише да су заједници, поред куће и посла, неопходна неутрална мјеста за необавезно дружење, дијалог и интеракцију чиме се библиотека позиционира на сами врх друштвеног живота локалне заједнице.

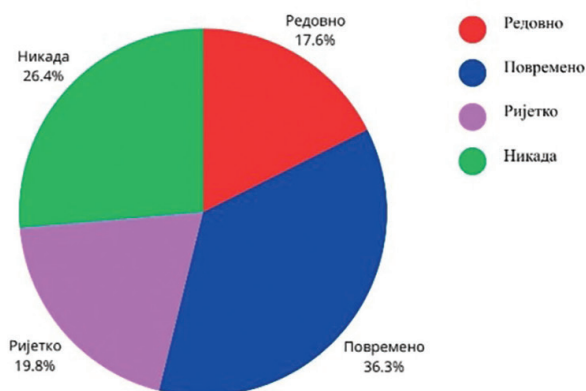
Шта је Ваш примарни мотив за одлазак у библиотеку?

1. Графикон: Мотив за одлазак у библиотеку

Анализа учесталости посјета, програмима који укључују непосредну комуникацију (књижевне вечери, предавања и радионице) открива охрабрујуће индикаторе да више од половине испитаника (53,9%) активно учествује у колективном културном животу библиотеке. Они који долазе ријетко њих 19,8% нису „изгубљена публика“, они су група којој треба одговарајући подстицај или занимљива тема да би прешли у активне кориснике. Отпор четвртине (26,4%) оних који никада не долазе у библиотеку је можда онај дио популације погођен дигиталном отуђеношћу и остаје ван домета за размјену различитих мишљења или је још увијек перципирају као мјесто за тишину и књигу или као искључиво образовну институцију „старог кова“.

Колико често посјећујете програме у библиотеци који укључују живу ријеч (књижевне вечери, предавања, радионице)?

2. Графикон: Непосредна комуникација у библиотеци

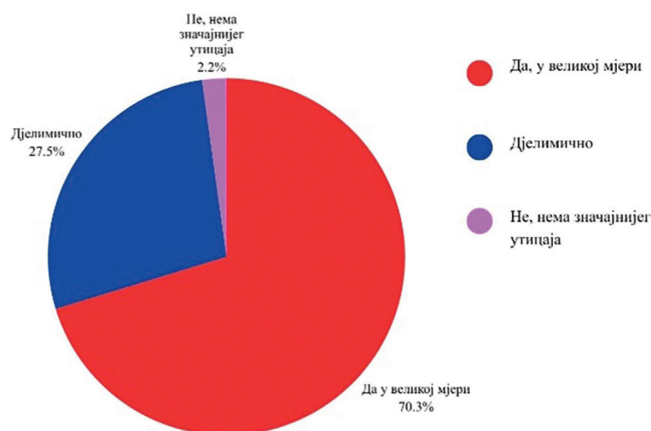
3.2. Вриједност дијалога и дубље разумијевање

Круцијалан налаз овог истраживања рефлектује се у готово апсолутном консензусу испитаника (98%) који дијалог о прочитаном дјелу перципирају као неопходну надоградњу самосталном читалачком искуству.

Иако је читање у својој бити примарно интиман и солистички чин, оно остаје непотпуно без социјалне верификације. „Непосредна кому-

никација” омогућава читаоцу да тестира сопствене закључке, чује другу перспективу и тиме значајно продуби своје критичко мишљење. Ових 98% читалаца својим ставом јасно указују на велики потенцијал и оправданост организовања књижевних вечери и промоција као и улогу библиотекара-„првог саговорника“ кроз размјену неколико реченица о утисцима прочитаног дјела.

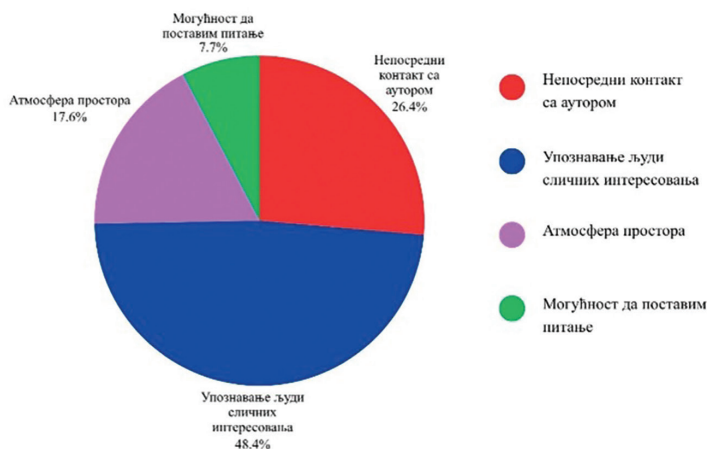
Да ли сматрате да разговори о књигама (дискусије) помажу бољем разумјевању садржаја у односу на самостално читање?

3. Графикон: Дискусије о књигама

Теза о библиотеци као агори савршено се уклапа у резултат од 48,4% испитаника који долазе на културне догађаје због упознавања људи сличних интересовања. Ово директно потврђује да библиотека испуњава улогу модерног трга и да им библиотечки догађај служи као легитиман разлог за социјализацију, а књига као „улазница“ у заједницу. За 26,4% корисника је аутор као личност важан, али је процес демистификације стваралаштва кроз заједнички разговор управо то што модерну библиотеку чини привлачнијом. Корисник не жели само да слуша писца, он жели да учествује у разговору са њим и другим читаоцима. Кумулативни ефекат амбијенталних фактора од 17,6% и могућност постављања питања од 7,7%, чини укупно 25% људи који долазе због специфичног амбијента и активног учешћа. Ови резултати потврђују да библиотека нуди незамјенљиву основу људскости- физичку присутност и интелектуалну интеракцију у реалном времену.

Шта сматрате највећом предношћу учешћа у културним догађајима у библиотеци?

4.Графикон: Предности посјета

3.3. Потреба за модернизацијом формата (Агора модел)

Резултати истраживања у овом сегменту шаљу јасну и недвосмислену поруку: традиционални начини промоције културе више не задовољавају савремене потребе корисника. Чак 72,5% испитаника изричито захтијева иновативне формате попут занимљивих предавања и интерактивних дискусија, а 16,5% тематске радионице. Насупрот томе, класичне књижевне вечери подржава свега 11% испитаника, јер се оне свде на пуко читање рецензија, одломака и поезије без учешћа публике. Овај несразмјер од готово 80% јасно указује да савремени корисник у 21. вијеку одбацује улогу пасивног посматрача у публици. Он тежи да учествује у догађају на којем има могућност да поставља питања, коментарише и даје личне сугестије и закључке. Иако резултати показују пад интересовања за „класичне књижевне вечери“, не имплицира одбацивање саме књижевности него се ради о застарјелом формату.

Више од половине испитаника (54,9%) сматра да библиотеке само дјелимично користе потенцијал размјене различитих мишљења. Додатних 30,8% корисника има још строжи став наводећи да је приступ још увијек „старомодан“, а занемарљив број (14,3%) испитаника сматра да библиотеке прате савремене трендове. Кумулативни проценат од 87,5% јасно иден-

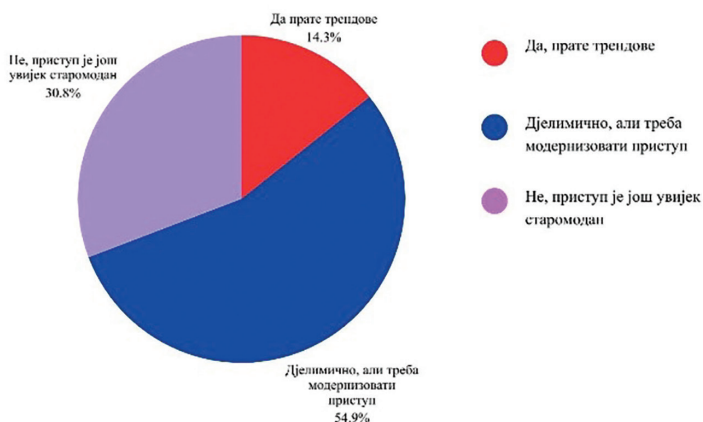
Који формат комуникације би Вас више мотивисао за чешћи одлазак у библиотеку?

5. Графикон: Други формат

тификује дубоки несразмјер између институционалне понуде и онога шта савремена публика очекује. То значи да постоји снажна жеља за садржајем који је динамичан, провокативан и актуелан за тренутну друштвену ситуацију.

Сматрате ли да народне библиотеке довољно користе живу ријеч (нпр. подкасте, дебате уживо)?

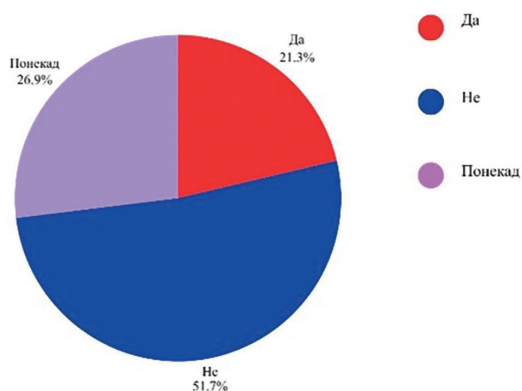

6. Графикон: Библиотека без зидова

3.4. Библиотека у дигиталном окружењу

Једна од најважнијих спознаја овог рада јесте однос између физичког и дигиталног простора. Упркос свеprisутној дигитализацији, резултати пружају снажну аргументацију која иде у прилог опстанка физичких институција, па тако 51,7% испитаника тврди да доступност дигиталних садржаја (е-књига, онлине чланака) не утиче на њихову потребу за физичким доласком у библиотеку. Ако томе додамо 26,9% оних који сматрају да дигитални медији тек понекад утичу на њихову посјету, добијамо скоро 80% корисника који и даље виде незамјењиву вриједност у физичком присуству. Код 21,3% испитаника дигитални свијет потпуно мијења навику доласка у библиотеку. На основу ових процената можемо донијети закључак да се дигитални простор у очима корисника не доживљава као замјена, већ као проширење библиотечких услуга путем дигиталних алата који служе као информациони катализатори.

Да ли дигитални садржаји (друштвене мреже, е-књиге) смањују Вашу потребу за посјетом библиотеци и директном комуникацијом?

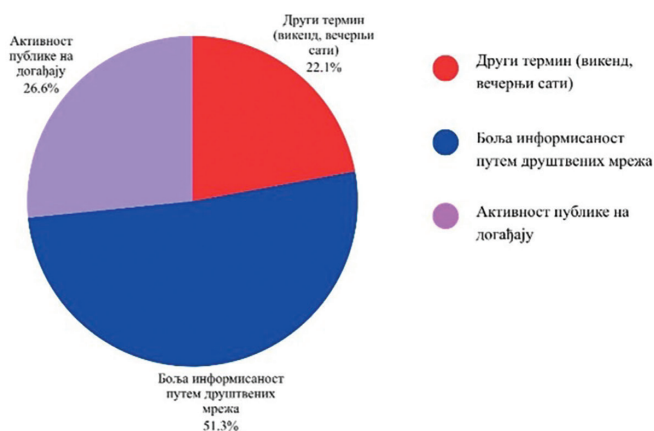
7. Графикон: Дигитални садржаји

4. СТРАТЕГИЈЕ ЗА ТРАНСФОРМАЦИЈУ И НОВЕ ПЛАТФОРМЕ

Кључни фактор за већу посјећеност догађајима у библиотеци није само имати „добар програм“, него и комуникацију и организацију. Резултати истраживања о мотивацији корисника јасно дефинишу три правца

дјеловања како би повећала учешће публике. Више од половине испитаника, (51,3%) наводи да би чешће учествовали на дешавањима у библиотеци када би о њеним активностима били адекватно информисани путем друштвених мрежа. То потврђује да дигиталне платформе више нису само опција, већ примарни канал комуникације који служи као продужена рука агоре. За 26,6% испитаника кључни мотив за долазак је интерактивни ангажман публике на самом догађају, што се директно повезује са претходним закључцима о потреби увођења нових формата. Преосталих 22,1% корисника наводи да им је препрека искључиво техничке природе, те да би их други термин (викенд или вечерњи сати) додатно инспирисао за чешћи долазак на догађаје. Ови подаци нам говоре да трансформација у агору не подразумејева само промјену садржаја, већ и потпуну промјену маркетиншке стратегије. Библиотека мора постати видљива управо тамо гдје њени корисници проводе вријеме- у дигиталном простору. Она мора ускладити термине програма потребама и могућностима корисника, као и прилагодити форму догађаја динамичном животном стилу савременог човјека.

Шта би Вас додатно мотивисало да чешће учествујете у програмима библиотеке?

8. Графикон: Савремене потребе корисника

Дигитална Агора:

Инстаграм (Instagram), Фејзбук (Facebook) и Букток (BookTok) платформе нису конкуренција већ алати који библиотеци омогућавају да

постане „Instagrammable“¹⁴. Зашто је то важно? Када корисник (нарочито млађе генерације) направи фотографију или снимак у библиотеци јер му је простор „Instagrammable“, он на овакав начин бесплатно представља библиотеку и она постаје видљива пред стотинама његових пратилаца.

Букток је модерни модел комуникације или дигитална верзија агоре путем којег млади људи у дигиталном простору непосредно дискутују о прочитаном дјелу и повезују се у виртуелне заједнице са другима који имају иста интересовања. Истраживања су потврдила да је Букток успио ревитализовати културу читања код једног дијела читалачке публике млађе генерације.

Узимајући у обзир то да 21,2% испитаника наводи као препреку за посјету догађајима термин одржавања програма те имплементацијом аудио-визуелних формата попут подкаста, омогућио би се приступ активном дијалогу у било које вријеме и на било ком мјесту. На тај начин би се проширио домет библиотеке изван њених зидова, а она би се ослободила просторних и временских ограничења.

5. РЕДЕФИНИСАЊЕ УЛОГЕ БИБЛИОТЕКАРА

Трансформисање библиотеке у савремену агору директно зависи од промјена парадигме саме професије библиотекара. Резултати спроведеног истраживања показују да чак 64,8% испитаника улогу библиотекара види као веома значајну у процесу анимације читалаца и покретања дијалога. Овај податак јасно указује на то да корисници више не доживљавају библиотекара као особу која административно-технички пружа услугу кориснику већ као кључног медијатора културног живота. Према Ланкесовом (R. David Lankes)¹⁵ „Атласу новог библиотекарства“¹⁶: лоше библиотеке граде збирке, добре библиотеке граде услуге, док најбоље библиотеке граде заједницу. У новом дигиталном свијету наш највећи допринос није у броју издатих књига, већ у снази дијалога који покрећемо унутар својих зидова.

Библиотекар 21. вијека мора посједовати специфичан сет вјештина које превазилазе традиционално библиотекарство:

¹⁴ (Instagrammable eng.), што се може превести као естетски стимулативни амбијент, мјеста за сликање и снимање за друштвене мреже, визуелно привлачно мјесто или простор.

¹⁵ Давид Ланкес је истакнути професор библиотекарства на Универзитету у Тексасу.

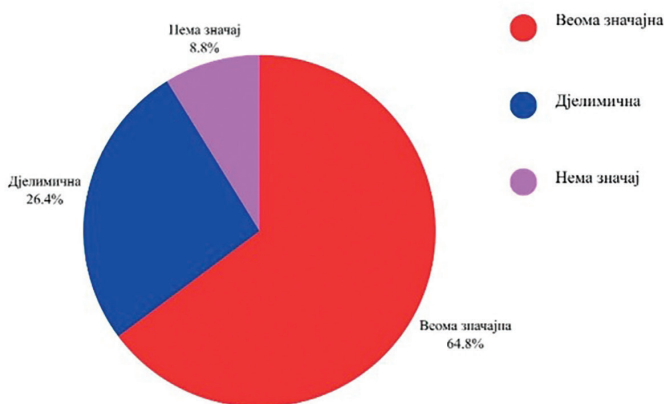
¹⁶ David Lankes, *The Atlas of new librarianship* (Cambridge, MIT Press, 2011).

а) Модераторске и комуникацијске вјештине: Подразумијева способност самосталног вођења дискусија и подстицање дијалога, чиме се публика анимира и мотивише на прелазак из виртуелног информисања у сферу непосредне физичке партиципације и стварних сусрета,

б) Способност грађења заједнице: Фокусира се на проактивну улогу библиотекара који пасивно не чека корисника већ модерни библиотекар активно ради на мапирању потреба своје локалне заједнице и претвара библиотеку у „трећи простор“.

Дакле, библиотекар постаје мост између текста и заједнице, и на тај начин омогућава да библиотека остане релевантна, жива и неопходна институција у модерном друштву.

Како оцјењујете улогу библиотекара који код Вас треба да пробуди читалачку жељу и чешћу посјету библиотеци?

9. Графикон: Улога библиотекара

6. АНАЛИЗА НА ОТВОРЕНА ПИТАЊА

Посебну пажњу овог истраживања привукли су одговори на отворено питање о новим форматима програма у библиотекама. Испитаници су показали јасну жељу да библиотека постане активно друштвено средиште заједнице, што потврђује њену улогу „модерне агоре“. Међу приједлозима се издвајају:

- Интерактивни програми: Клубови читалаца, отворене дебате и тематска предавања.
- Инклузивност: Посебан акценат је стављен на радионице за дјецу са потешкоћама у развоју и програми за пензионере.
- Очување баштине: Корисници предлажу програме посвећене локалној историји и с тим у вези библиотека постаје чувар колективног идентитета заједнице.
- Савремени садржаји: Издвојиле су се жеље корисника да библиотека иде у корак с временом (филмови режирани по узору на књиге, интернет, брзе информације) како би ти садржаји служили као „мамац“ да људи дођу и остану у простору библиотеке.

7. ЗАКЉУЧАК: БУДУЋНОСТ ЈЕ У ДИЈАЛОГУ

Реформа кроз коју су библиотеке прошле није само прилагођавање технологији, већ борба за опстанак људскости у дигиталном добу. Док многе традиционалне професије и институције полако нестају или се претварају у хладне аутоматизоване сервисе, библиотека се издваја као свијетли примјер отпора. Она одбија да постане само дигитално складиште података и инсистира на томе да остане живо мјесто сусрета. Библиотеке данас представљају модел који показује како се дигитални алати могу користити за ефикасност, а да се притом не жртвује суштина. Резултати анкете на 93 испитаника јасно показују да људи упркос интернету и даље имају дубоку потезу за интеракцијом и заједничким искуством. Губитак корисника који долазе само по информације не смије нас обесхрабрити; то је прилика да се посветимо онима који траже „непосредну комуникацију”. Библиотека данас не чека пасивно своје чланове, већ активно мапира потребе заједнице и нуди им простор у којем се осјећају добродошли.

Наша мисија је да будемо мост између књиге и човјека, али и између самих људи. Спој дигиталне ефикасности и топлине личног контакта једини је пут ка одрживој будућности. Чувајући тај физички простор за дијалог, библиотека не чува само читалачку културу, већ и саму срж нашег друштвеног живота који се све више губи у свијету екрана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. Велагић, Зоран. 2015. „Повијесност концепције књижничарског трећег простора“ *У Народне књижнице као трећи простор: зборник радова*, ур. Дуња Марија Габриел, 29–43. Загреб: Национална и свеучилишна књижница.
2. Вучковић, Жељко и Гордана Стокић Симончић. 2011, „Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу“. *Читалиште* 19: 9–15.
3. Дакић, Наташа и Александра Трговац. 2025. “Citizen-Enhanced Open Science in the Balkans: Lessons of the CeOS_SE project and the case of Serbia“. *Читалиште* 47: 22–35.
4. Елишина, Елена Јуревна. 2010. „Електронске услуге библиотеке“ *Култура* 129: 336- 364
5. Жупан, Весна. 2010. „Електронски град, електронска библиотека и електронски корисник: поглед из Србије“. *Зборник радова – Асоцијација информацијских стручњака, библиотекара, архивиста и музеолога (БАМ)* 04: 90–105.
6. Марковић, Марко. 2009 „Библиотека Футура: Регионални библиотечки портал: Инструмент партнерства у дигиталном добу“. *Зборник радова-Асоцијација информацијских стручњака, библиотекара, архивиста и музеолога (БАМ):* 42–45.
7. Марија Младенова. 2011 „Чему нас учи историја библиотеке?“, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*. 18 (мај): 8–14.
8. Олденбург, Реј. 1999 *The Great Good Place: cafes, coffee shops, book- stores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a Community New York: Marlowe & Company.*
9. Сабољев, Драгана. 2008. “Повратак корисника у библиотеке- анализа могућности“. *ICSL-Годишњак међународног сусрета библиотекара слависта у Сарајеву* 4-5: 125–137.
10. Траиловић, Горан. 2008. „Библиотека као место сусрета“. *ICSL-Годишњак међународног сусрета библиотекара слависта у Сарајеву* 4-5: 138–140.
11. Трифуновић, Богдан. 2010. „Завичајне дигиталне библиотеке“. *Култура* 129: 155–181.
12. Челиковић, Сенад. 2013. „ Библиотеке на размеђу свјетова“. *Vosniaca-часопис Националне и универзитетске библиотеке Босне и Херцеговине* 18: 35–42.

Biljana Ćelić, Senior Librarian

Public Library Mrkonjić Grad

biljanacelic1@gmail.com

THE LIBRARY AS A MODERN AGORA: THE SPOKEN WORD AND REDING CULTURE BETWEEN TRADITION AND DIGITAL PLATFORMS

Summary: This study explores the transformation of public libraries from passive repositories of printed materials into dynamic centers of the “spoken word.” Through the prism of the ancient concept of the Agora, the central gathering place in Ancient Greece, it follows the evolution of the needs of modern users for a space that offers more than mere information – a space for dialogue, critical thinking, and social interaction.

A key part of the study consists of the results of a study conducted between January and February 2026. The survey included 100 participants (users of library services) aged 20 to 55. The results are based on a sample of 93 valid responses, analyzing their habits in relation to the potential of contemporary digital platforms.

The main thesis of the study demonstrates that the physical space of the library, enhanced by interactivcontent and the “spoken word” remains an indispensable pillar of the reading culture in the 21st century.

Keywords: library agora, digital platforms, interactive content, reading culture, transformation of the public library, contemporary librarian.

Марија Црнковић

Народна библиотека “Радислав Никчевић” Јагодина
marijacrnkova@gmail.com

Ивана Пешић

Народна библиотека “Радислав Никчевић” Јагодина
pesic.jagodina@gmail.com

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.52:028(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.019>

ЧИТАЛАЧКА КУЛТУРА И РАД НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ЈАГОДИНИ У САВРЕМЕНИМ ИЗАЗОВИМА

Сажетак: Више од једног века Народна библиотека у Јагодина остварује континуиран развој прилагођавајући се различитим историјским и друштвеним околностима. Током овог, не малог периода, окосница њене делатности била је усмерена на читаоце, настојању да се привуку у што већем броју и да се, у што већој мери, развије култура читања.

У раду су дати примери из кључних сегмената рада Народне библиотеке у Јагодина и креативни и интерактивни приступи којима остварује постављене циљеве и превазилази савремене изазове развијањем и неговањем читалачке културе.

Кључне речи: народне библиотеке, развијање културе читања, дигиталне технологије.

Народна библиотека у Јагодина више од једног века настоји да својим радом очува културну баштину, утиче на културни развој и обликовање идентитета локалне заједнице и да, истовремено, задовољи потребе сваког корисника. У дигиталном добу Народна библиотека није изгубила значај, напротив, њена улога је постала још утицајнија јер ова установа представља мост између традиционалних знања и савремених дигиталних технологија. Њен значај је вишеструк и остварује се кроз неколико подједнако значајних улога Библиотеке: образовну, информациону, социјалну и друштвену улогу, укључујући и промовисање културне баштине. Све на-

ведене функције заступљене су кроз рад свих одељења Народне библиотеке у Јагодини.

Читалачка култура представља важан елемент опште културе заједнице. Подразумева развијену навику читања, способност разумевања прочитаног текста, интересовање за књигу и писану реч. У савременом добу које карактерише велики проток информација, утицај дигиталних медија и различитих садржаја, библиотеке имају посебну улогу у очувању и развоју читалачке културе.

Посматрајући Библиотеку као интегрисани систем кроз призму развоја читалачке културе, закључујемо да свако њено одељење доприноси успостављању, неговању и развоју односа између читаоца и књиге. А жива реч, односно непосредни разговор и интеракција између читаоца и библиотекара, као и између читалаца међусобно, такође има велику улогу у том процесу.

РАД ДЕЧЈЕГ ОДЕЉЕЊА

Један од најважнијих задатака Дечјег одељења јесте подстицање навике читања од најранијег узраста. Подстицањем интересовања за читање ствара се трајна веза између читаоца и књиге. Библиотекари помажу најмлађим корисницима у одабиру литературе која одговара њиховим интересовањима и потребама. Због тога се организују различити програми попут тематских радионица, сусрета са писцима и других едукативних скупова и на тај начин деца стичу позитивно искуство у контакту са књигом и развијају љубав према читању.

Преко пет стотина дечјих креативних радионица одржано је у Библиотеци, амбијенту који инспирише, и који у летњим месецима служи и као бег од врелине и жеге. Неке од најпосећенијих су: *Мали космонаути у великој свемирској авантури*, *Где станују бајке?*, *Књиге су поново у моди*, *На крилима знања кроз свет птица*, *Језик је хранитељ народа* и други.

РАД ОДЕЉЕЊА ЗА ОДРАСЛЕ КОРИСНИКЕ

Потребе одраслих корисника су различите. Могу проистичати из образовних, научно-истраживачких или неких других личних побуда. На овом одељењу до пуног изражаја долази значај живе речи и стручност библиотекара кроз индивидуални приступ сваком кориснику ради пружања одговарајуће помоћи. Једино жива комуникација може да обезбеди

атмосферу у којој се корисник осећа слободно да поставља питања, тражи помоћ, добије јасну и њему разумљиву информацију. Такав однос развија поверење између библиотекара и корисника, а задовољни корисници чешће долазе у библиотеку и активније учествују у програмима које библиотека организује.

Библиотекари Одељења за одрасле кориснике активно учествују у креирању набавне политике Библиотеке, јер у непосредном контакту са корисницима добијају повратну информацију о литератури за коју постоји највише интересовања. Годишњи Извештаји о раду Библиотеке показују нам да је највећи број књига датих на коришћење из области књижевности.¹ На основу ових података, библиотекари жељену литературу уносе у спискове и усмеравају набавну политику Библиотеке. За сваку годину библиотекари воде статистику о десет најчитанијих наслова и те податке прослеђују Народној библиотеци Србије.²

Дигитална трансформација оставља дубок траг на читалачким навикама у Србији, посебно међу младима. Свакодневно, вишесатно излагање брзим, визуелно атрактивним садржајима ствара нову генерацију читалаца који функционишу по другачијим принципима од својих родитеља. Истраживања показују да млади читаоци имају потешкоће са одржавањем фокуса дуже од 10 до 15 минута, разумевањем сложених књижевних техника, анализом карактера и мотивације ликова, праћењем дугих наративних линија.

Друштвене мреже су библиотекарима такође један од показатеља која литература представља тренд код младих читалаца и шта окупира њихову пажњу. Друштвене мреже, односно поједини садржаји имају велики утицај на млађе генерације и литература која се препоручује као добра, брзо привлачи њихову пажњу. Књижевни укус младих данас се формира под утицајем интернета што утиче на њихове читалачке навике.

¹ У последњој деценији бележи се пад броја позајмљених књига. Народна библиотека у Јагодини евидентирала је преко 22.000 позајмљених књига током 2025. године, што је за 50% мање него 2015. године, када је тај бој износио 43.800 позајмљених књига. Добијени подаци библиотекарима служе као показатељ у ком смеру треба развијати и осмишљавати услуге.

² Од 2022. године на листи најчитанијих књига налазе се романи домаће ауторке Јелене Бачић Алимпић.

РАД ЗАВИЧАЈНОГ ОДЕЉЕЊА

Завичајне збирке значајно утичу на подстицање културе читања. Читаоци који имају прилику да читају о свом родном крају, људима и догађајима који су им блиски, често развијају веће интересовање за књигу и истраживање локалне историје. Жива реч и овде игра велику улогу јер библиотекар на овом одељењу пружа свеобухватне информације из различитих извора у вези са завичајем, које истраживачима буду од изузетног значаја.

Организовање тематских изложби, промоције књига завичајних аутора, предавања и програма посвећених културном наслеђу, подстиче грађане да се упознају са књижевним и историјским наслеђем свога краја и да развијају интересовање за читање. Протеклих деценија приређено је неколико изложби: *Библиотека кроз време* – изложба поводом Дана библиотеке; *Знамените личности старе Јагодине* – за приређивање изложбе и каталога је коришћена грађа Завичајног музеја у Јагодини и Архива Средње Поморавље и на тај начин се доспело до значајно ширег круга публике; *Јагодина у објективу* – фотографије и разгледнице старе Јагодине итд. Овакви програми буде велико интересовање публике, а оно најважније је да на оваква окупљања грађани долазе породично. Породица је окружење које прво успоставља неговање читања. Организовањем оваквих манифестација, култура читања и интересовање за едукативне програме подупиру се у почетном кораку.

РАД ОДЕЉЕЊА ЗА КУЛТУРНЕ ПРОГРАМЕ

Рад Одељења за културне програме обухвата широк спектар активности: организовање промоција и књижевних вечери, укључивање у различите манифестације као што су *Месећ књиге*, *Ноћ књиге*, *Дани комедије* током којих глумци посећују Народну библиотеку и разговарају са корисницима о делу која изводе, дискутују и размењују мишљења итд.

Једна од активности у оквиру прославе Дана Библиотеке је додељивање награде *Читалац године* којом Библиотека награђује читаоца који је прочитао највише књига у протеклој години.

Наградни конкурс *Књига на мору*, на који корисници шаљу своје фотографије са књигом током свог летњег одмора, изазива велико интересовање Јагодинаца јер аутор победничке фотографије добија наградно путовање. Ово је мотив више за наше кориснике да што лепшу фотографију

пошаљу, трудећи се да пренесу лепоту места у коме се одмарају, водећи рачуна да се на књизи види бар код наше библиотеке.

У оквиру манифестације *Месећ књиге* интезивира се активност на популарисању читања путем организовања књижевних вечери. Књижевне промоције представљају један од најефикаснијих начина подстицања читалачке културе и популаризације књиге. Директан контакт са аутором, тј. упознавање аутора лично, када читаоци имају могућност да постављају питања о књизи и процесу писања и добију информације које ће омогућити дубље разумевање теме и поруке дела, ствара емоционалну повезаност са књигом, што повећава мотивацију за читање. Књижевне промоције Библиотеку потврђују као центар културног живота заједнице, стварајући простор за дијалоге, размену идеја и заједничко искуство читања.

Присуство библиотеке на друштвеним мрежама је стално, саставни је део савременог пословања и веома важан сегмент, посебно према корисницима који физички не долазе у библиотеку. Фејсбук страница је током 2025. године имала повећање броја посета, реакција и лајкова у односу на 2024. годину. Укупан број пратилаца премашује три хиљаде, што је приближно броју наших сталних чланова. Највише посета и лајкова било је у периоду најинтензивнијих активности, а посебно током *Месеца књиге*, *Дана библиотеке* и *Ноћи књиге*.

РАД ОДЕЉЕЊА ЗА МАТИЧНЕ ПОСЛОВЕ

Народна библиотека у Јагодини матична је библиотека за Поморавски округ. У својој надлежности обухвата рад шест народних библиотека, 49 школских библиотека, четири сеоске (месне) библиотеке и четири специјалне библиотеке. У одређеним временским интервалима врши надзор над стручним радом народних и месних (сеоских) библиотека и врши увид у рад школских библиотека (на две године код народних, четири код сеоских и две, по потреби и чешће, код школских). По обављеном надзору, матична библиотека даје стручна упутства и смернице за унапређивање рада и библиотечко-информационе делатности, старајући се тако о примени стандарда и прописа који дефинишу рад и услове за обављање библиотечке делатности. У оквиру рада на унапређењу делатности, Библиотека је израдила петогодишњи статистички извештај³ о броју ученика – корисника школских библиотека, броју наставника – корисника библиотеке, броју

³ Петогодишњи статистички извештај урађен је за пет узастопних година (2020 - 2024).

књига датих на коришћење, броју приновљених наслова и укупном броју библиотечких јединица у фондовима школских библиотека. На основу анализираних података добија се директан увид у читалачке навике ученика и наставника, као и о литератури која им је доступна. Ови подаци су од значаја приликом давања смерница за унапређење рада школских библиотека. Надзор над стручним радом библиотека и култура читања су уско повезани. Његова сврха није само контрола рада, већ и осигурање квалитета услуга, услуга, доступности литературе и организације активности које доприносе развоју читалачке културе.

РАД ОДЕЉЕЊА ЗА СТРУЧНУ ЛИТЕРАТУРУ И РЕФЕРЕНСНУ ЗБИРКУ

Одељење стручне књиге представља срж пословања библиотеке када је у питању неговање читалачке културе. То је миран простор намењен за индивидуално читање, али се истовремено може користити за презентације мањег обима и књижевне сусрете. Корисници читаонице релативно брзо развијају осећај припадности библиотеци и културној заједници. Редован боравак у читаоници подстиче навику редовног читања и учења, повезује читање са уживањем и поспешује учешће у другим активностима библиотека. Библиотекари читаонице помажу корисницима да пронађу релевантне изворе и одговарајућу литературу, пружају помоћ приликом претраге Кобсон базе као и ResearchGate базе за цитирање.

РАД ОДЕЉЕЊА ПЕРИОДИКЕ СА ИНТЕРНЕТ ЦЕНТРОМ И ЧИТАОНИЦОМ

Проширивањем постојећег простора Библиотека добија боље и квалитетније услове за рад. Адаптацијом подрумских просторија 2010. године, Библиотека је добила нови простор и формирала Одељење стране књиге, а данас и Одељење периодичних публикација са интернет центром и читаоницом.

Овај вишенаменски простор покретач је креативности, културне разноликости и промотер културе као виталног елемента у друштву што је императив за већину библиотека у Србији. Пратећи савремене тенденције и тежећи да корисник и даље буде на првом месту, библиотеке морају да се прилагоде новим и све захтевнијим потребама својих корисника, а библиотекари да напусте своју сигурну зону, зону комфора. Обезбеђивање адекват-

ног простора је проблем већине библиотека у Србији. Вишенаменски простори су све заступљенији, а њихов значај све већи. Формирање такозваних креативних хабова (creative hubs), места где се корисници могу опробати у различитим ручним радовима и изучавати технике и алате за стварање новог производа, постале су императив за све развијеније библиотеке у свету. Спој неспојивог - библиотекарства и креативне индустрије - водећи је тренд у савременом библиотекарству. Зато су библиотекари осмислили и развили низ услуга намењених различитим друштвеним групама.

Обуке за рад на рачунару намењене пољопривредницима и суграђанима старијим од 65 година, обављале су се на седам рачунара, колико је издвојено за кориснике у делу читаоничког простора. Књижевне вечери, вечери посвећене завичајним ауторима, сусрети са писцима, као и промоције књига и часописа, одржавају се у овом вишенаменском простору. Током летњег и зимског распуста простор се користи и за креативне радионице од којих су најпосећеније: оригами радионице, камишибај, радионице рециклаже, учење енглеског кроз игру, радионице програмирања, итд. Сарадњом са удружењем грађана *Сачувај здравље* из Ариља многи здравствени радници из Поморавског округа имали су прилике да слушају квалитетна предавања из разних области здравства и добију потребне лиценце за рад. Сарадња са невладиним сектором и удружењем грађана *Етно форма* омогућила је одржавање радионица ручног рада за одрасле. Тако су суграђанке училе декупажну технику и технике израде гоблена.

Библиотека је била организатор преко 40 предавања за пољопривреднике. Стручњаци из различитих области људског знања одржали су предавања на којима су публици пружили одговоре на бројна питања из свакодневног живота, од тога како да превенирају своје здравље биљним и животињским производима, преко гајења органске баште на тераси, до корисних савета како да мудро користе банкарске услуге и производе. Постигнута је интеракција између различитих група у друштву и поспешили њихов интеркултурални дијалог. Најдража публика су деца различитог узраста која простор Библиотеке испуне позитивном енергијом, инспиришу и активирају сва потиснута знања и вештине одраслих.

Народна библиотека у Јагодини има дугогодишњу добру сарадњу са свим установама културе Поморавског округа: Завичајним музејом Јагодина, Музејом наивне и маргиналне уметности, Историјским архивом *Средње Поморавље* и Културним центром *Светозар Марковић*. Сваке године у Библиотеци се одржава пратећи програм манифестације *Дани комедије*. Гости Библиотеке су лауреати награде *Златни ћуран*. У аутентичном простору, посетиоци Библиотеке присуствовали су представљању *Порт-*

рета глумаца: Предрага Ејдуса, Петра Краља, Јелисавете Секе Саблић, Светлане Бојковић, Раде Ђуричин и многих других. Укључивањем публике ослушкују се жеље и тежи се задовољењу њихових потреба.

РАД СА КОРИСНИЦИМА ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ

Пандемија коронавируса умногоме је утицала на читаоце и њихове навике. Библиотека у Јагодини је уз смањену активност, ипак настојала да одржи континуитет у задовољењу потреба корисника, са посебним акцентом на онима у сеоским срединама. Овде истичемо пројекат *Библиотека на бициклу*, који је наша књижничарка Ружица Поповић из села Главинци, започела 2015. године, а током пандемије у потпуности остварила и оправдала постављене циљеве тог пројекта. У тежњи да се континуитет читања настави и у отежаним и промењеним друштвеним околностима, када корисници нису били физички у могућности да посећују Библиотеку, књиге су ипак пристизале до њих. Колегиница Поповић их је разносила корисницима на свом бициклу, јер у тим тешким тренуцима, читање је било и својеврсна терапија оболелим људима или члановима њихових породица.

ЗАКЉУЧАК

Народна библиотека у Јагодини одувек је била један од најважнијих центара обликовања културног живота заједнице. У добу убрзаног развоја дигиталних технологија, њена улога добија још већи утицај. Она представља мост који спаја традиционална са новим знањима, негујући и даље вредности које треба да опстану као што је култура читања. Читање, као основни начин стицања знања, у народним библиотекама добија додатну димензију јер се повезује са живом речју – разговором, дискусијом, препорукама и интеракцијом са библиотекарима, писцима и другим корисницима.

Све наведено Народна библиотека остварује кроз рад свих својих сегмената – одељења у којима се пажљиво осмишљају програми чији је циљ популарисање књиге, неговање културе читања и ширење читалачке публике. У оквиру активности својих одељења, жива реч је незаменљив начин комуникације која мотивише учење и истраживање нових тема, подучава кориснике да правилно претражују и користе литературу, помаже у развијању критичког мишљења, ствара социјални и културни контекст у коме се читање доживљава као вредност и забава, и као најважније, чини основ за трајну љубав према читању.

ЛИТЕРАТУРА

1. Википедија, слободна енциклопедија. <https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8> (преузето 10.3.2026.).
2. Лакета, Новак и Данијела Васиљевић. *Основе дидактике*. Ужице: Учитељски факултет, 2006.
3. Народна библиотека “Радислав Никчевић”. *Извештај о раду Народне библиотеке Радислав Никчевић*. Јагодина: Народна библиотека “Радислав Никчевић”, 2025.
4. «Одељење за одрасле – Јабоока.» Народна библиотека Радислав Никчевић.. <https://jabooka.org.rs/odeljenje-za-odrasle/>. (преузето 10.7. 2025.).
5. Фејсбук профил Народне библиотеке <https://www.facebook.com/jagodinabiblioteka>

Marija Crnković

Public Library “Radislav Nikčević” in Jagodina
marijacrnkova@gmail.com

Ivana Pešić

Public Library “Radislav Nikčević” in Jagodina
pesic.jagodina@gmail.com

READING CULTURE AND WORK OF THE JAGODINA PUBLIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CHALLENGES

Abstract: For more than a century, the Jagodina Public Library has maintained continuous development, adapting to various historical and social circumstances. Throughout this considerable period, the core of its activities has consistently been directed toward readers – both in attracting as many users as possible and in fostering a reading culture.

This paper presents key aspects of the work of the Jagodina Public Library, highlighting the creative and interactive approaches through which the library achieves its goals and addresses contemporary challenges by developing and nurturing a reading culture.

Keywords: public libraries, library departments, development of reading culture, digital technologies.

Јелка Панић

Градска библиотека „Божидар Кнежевић”, Убу

jolocka@yandex.ru

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.52:028.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.020>

ОБЛИКОВАЊЕ ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ ДЕЦЕ И МЛАДИХ У ГРАДСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ У УБУ – ОД ЗАБАВЕ ДО НАВИКЕ

Сажетак: Рад се бави питањем развоја читалачке културе деце и младих у Градској библиотеци „Божидар Кнежевић” у Убу, кроз анализу програмских активности које ова установа спроводи у континуитету. Полазећи од теоријских поставки о важности читања у раном и школском узрасту, разматра се на који начин библиотечки програми – креативне радионице, литерарни конкурси, посете школских група, програми за предшколце, као и новоотворени Омладински клуб – доприносе трансформацији читања из пуне забавне активности у трајну животну навику. Примењена је квалитативна анализа програмске грађе доступне на званичном сајту библиотеке, уз ослонац на релевантну домаћу и страну стручну литературу. Резултати показују да осмишљен и доследно спровођен читалачки програм значајно утиче на формирање читалачких компетенција, подстиче креативност и критичко мишљење, те јача везу деце и младих с библиотеком као простором учења и уживања.

Кључне речи: читалачка култура, деца и млади, јавна библиотека, читалачки програми, промоција читања, Градска библиотека у Убу.

УВОД

Читање је темељна когнитивна и културна компетенција без које је пуноправно учешће у савременом друштву знања готово незамисливо. Иако је у доба дигиталних технологија интензивност читања штампане речи опала, нарочито међу децом и младима, истраживања упорно потврђују да су читалачке навике стечене у детињству непосредно повезане

с академским успехом, развојем емпатије, критичким мишљењем и доживотним учењем.¹

У том контексту јавна библиотека заузима јединствено место – она није само чувар и посредник у приступу грађи, већ активни субјект у обликовању читалачке културе заједнице. Мала градска библиотека, у општини попут Уба, носи нарочиту одговорност: у срединама где је понуда других културних садржаја ограничена, библиотека неретко представља примарни простор у коме деца и млади стичу прве читалачке искуства и, у најбољем случају, изграђују трајну љубав према књизи.

У овом раду анализиран је програм Градске библиотеке „Божидар Кнежевић” у Убу, намењене деци и младима, с циљем да се испита на које начине ти програми подстичу прелазак с повремениог, забавног односа према читању на свесну и трајну читалачку навику. Методолошки, рад почива на квалитативној анализи програмске документације доступне на службеном сајту библиотеке,² допуњене увидима из релевантне библиотечке и педагошке литературе.

Читаоница у Убу основана је крајем 19. века, а данашња Градска библиотека „Божидар Кнежевић” функционише као самостална установа културе, чији је оснивач општина Уб. Библиотека располаже фондом од преко 51.000 библиотечких јединица и доступна је грађанима радним данима и суботом. Организационо је повезана с Матичном библиотеком „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву, Народном библиотеком Србије и укључена је у систем COBISS.

Изградња и пресељење у нову, савремену зграду у претходној години омогућили су Библиотеци квалитетан простор за рад – свечану салу за програме, простор за радионице, читаоницу, одвојене просторе за децу и тинејџере. Модеран простор са савременим намештајем и значајно већи капацитети, довели су до тога да се повећа број активности које библиотека реализује у корист заједнице. Поред класичне позајмице, Библиотека је данас препознатљив простор за културне и едукативне садржаје: организује књижевне вечери, промоције, изложбе, литерарне и ликовне конкурсе, поетске сусрете и, нарочито у фокусу овог рада, разноврсне програме за децу и младе.

¹ Alice Sullivan and Matt Brown, “Reading for pleasure and progress in vocabulary and mathematics”, *British Educational Research Journal*, No. 41(6) (2015), 971–991.

² www.bibliotekaub.rs (приступљено 3. 4. 2026).

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ: ЧИТАЊЕ, НАВИКА И БИБЛИОТЕКА

Читалачка култура подразумева скуп знања, вештина, ставова и навика у вези са читањем. За разлику од описмењавања, које је у домену формалног образовања, развој читалачке културе претпоставља дужи и комплекснији процес у коме породица, школа и установе попут библиотеке делују синергијски.

Психолог М. Вулф (Maryanne Wolf) истиче да читалачки мозак није урођен – он се гради кроз понављана искуства са текстом. Наш мозак, читајући неко дело, интегрише све визуелне, аудитивне, семантичке, синтаксичке и инференцијалне информације, тако да читалац, аутоматски повезује прочитано са сопственим размишљањем и личним ставовима.³ Теорија само-одређења такође нуди корисну аналитичку перспективу: деца ће читати са задовољством ако осећају аутономију у избору градива, ако доживе читање као компетентну активност и ако буду читалачки повезана с другима.⁴ Управо ова три елемента – слобода избора, подршка у савладавању изазова и друштвена димензија – могу бити повезана са добро осмишљеним библиотечким програмима.

Систематски рад на промоцији читања међу младом популацијом мора бити усклађен са иновацијама у раду библиотека, са захтевима нових покољења и њиховим интересовањима. „Мења се модел креирањем нових, савременијих услуга које се нуде корисницима, првенствено за децу и младе, будућу публику библиотека, који су највише захваћени технолошким променама”.⁵ Те промене иду у корак са захтевима друштва и образовања на које се гледа као целоживотно и доживотно, у чему је значајна улога библиотека. У ИФЛА Смерницама за јавне библиотеке⁶ истиче се одговорност за децу и младе у смислу да библиотеке морају да им пруже сазнања

³ Maryanne Wolf, *Proust and the squid: The story and science of the reading brain* (Sidney: HarperCollins Publishers Australia Pty. Ltd), 2007, 24

⁴ Edward L. Deci and Richard M. Ryan, “The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior”, *Psychological Inquiry*, Vol. 11, no. 4 (2000), 227–268, https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_DeciRyan_PWhatWhy.pdf (accessed 2. 4. 2026).

⁵ Милица Матијевић и Елизабета Георгиев, „Зед генерација као публика библиотека: инфлуенсери, друштвене мреже, мобилне апликације”, у *Иновације и трендови у библиотекарству: програм / XV конференција Библиотекарског друштва Србије, Београд–Чачак, 12–14. децембар 2018*, ур. Богдан Трифунови (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2018), 29–40.

⁶ <https://nb.rs/smernice-za-razvoj-javnih-biblioteka/> (приступљено 3. 4. 2026).

неопходна за целоживотно учење и писменост. Радом у библиотекама, подстицањем на стицање знања и читање, свакако ће деца и млади имати много бенефита у будућности.⁷

ПРОГРАМИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ: ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗА

Као основни облик рада са младима и децом користе се радионице. Оне представљају централни методолошки приступ у раду Библиотеке с децом. Од 2023. године евидентирано је преко четрдесет реализованих радионица, намењених двома узрасним групама: млађем (предшколском и нижем школском) и старијем узрасту. Ова диференцијација показује педагошку свест о развојним потребама корисника.

Тематска разноврсност радионица изузетно је широка. Поред читалачких радионица (у оквиру које деца разговарају о прочитаним књигама и деле утиске, квизови о књижевности, такмичења), реализују се ликовно-креативне радионице (осликавање, бојење, „пећинско сликање”, колаж, прављење различитих употребних предмета), научно-едукативне (радионица о Сунчевом систему, афричким селима, морском станишту, археологији, природним појавама...), радионице стрипа, израда и играње друштвених игара у периоду распуста, те радионице о култури говора у оквиру пројекта „Караван културе говора”. Ова последња категорија посебно је вредна пажње, будући да непосредно доприноси развоју вербалних и читалачких компетенција.

Радионице нису само привлачне деци – оне стратешки преплићу „забавни” и „образовни” слој, стварајући тако позитивно читалачко искуство и поистовећивање с библиотеком као пријатним местом. Ово је у складу с налазима Стефана Крашена (Stephen D. Krashen) о значају слободног, добровољног читања и позитивних читалачких окружења за формирање трајних навика.⁸

Важан облик рада Библиотеке јесу организоване посете деце из Предшколске установе „Уб” и ученика основних и средњих школа из убске

⁷ Милица Матијевић, „Будућност знања – јавне библиотеке су значајан едукативни извор за омладину”, у *Информациона писменост и доживотно учење*, ур. проф. др Александра Вранеш и др. (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду: Библиотекарско друштво Србије, 2008), 331–336.

⁸ Stephen D. Krashen, *The power of reading: Insights from the research (2nd ed.)* (Westport: Libraries Unlimited, 2004), 64; https://www.sdkrashen.com/content/books/the_power_of_reading.pdf (accessed 3. 4. 2026).

општине. На пример, поводом Међународног дана дечје књиге (2. априла), у Библиотеку су дошле две групе предшколаца са васпитачицама, а истог дана, за ученике Гимназије, организовано је стручно вођење. Обишли су библиотечки простор, упознали се с фондовима и могућностима за рад и провођење слободног времена у Библиотеци, као и са информацијама какве програме Библиотека нуди. Такве посете испуњавају вишеструку улогу – демистификују библиотеку, подстичу радозналост и стварају примарно искуство библиотечке средине које деца касније памте.

Педагошка истраживања потврђују да је прва посета библиотеци у вртићком или раном школском узрасту снажан предиктор каснијег библиотечког чланства и читалачких навика.⁹ Из тог угла, систематска сарадња Библиотеке у Убу с васпитно-образовним установама на локалном нивоу представља дугорочну инвестицију у читалачку културу заједнице.

Важан инструмент у промоцији активног читања и писања су курсеви за ученике. Библиотека је у 2025/2026. години расписала конкурс „Један дан у мом животу”, намењен ученицима основних школа убске општине, а који представља и сарадњу са руским библиотекама за децу и младе, што је било додатни мотив за учешће. Резултати конкурса свечано су проглашени 2. априла 2026. године, након чега је одржано уручење награда – уз поклон-књиге, симболичан и педагошки пригодан избор награде. Конкурс за предшколце и основце са темом Васкрса расписан је у марту 2026. године, што је традиционални конкурс више од десет година. Библиотека редовно организује и конкурсе за ликовне радове, као и конкурсе фотографије.

Значај конкурса не огледа се само у профилисању даровитих ученика. Процес писања конкурсног рада подразумева читање (ради стицања идеја и модела), промишљање и уобличавање сопствених идеја – дакле, низ активности које директно ојачавају читалачке и писане компетенције. Ово је у складу са принципом „читање–писање” (Tierney и Pearson), по коме је читање и писање у интеракцији узајамно подстицајно.¹⁰ Значајно је за све учеснике, јер их учи квалитетном надметању, учи их да бодре једни друге, да се боре за своје ставове, али и да науче да поднесу пораз.

⁹ Christina Clark, *Linkin school libraries and literacy: Young people's reading habits and attitudes to their school library, and an exploration of the relationship between school library use and school attainment*. (London: National Literacy Trust), 2010, 4. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513438.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

¹⁰ Robert J. Tierney and David P. Pearson, *Toward a composing model of reading. Language Arts* (Washington: National Inst. of Education, 1983), 261.

У јануару 2026. године Библиотека је отворила Омладински књижевни атеље, нудећи тиме „нешто сасвим ново за младе”. Отварање овог простора означава стратешки помак: уместо да библиотека буде место искључиво за децу млађег узраста или одрасле читаоце, она свесно прихвата тинејџере и младе као равноправну и посебно значајну корисничку групу. Управо је рад с тинејџегима традиционално „Ахилова пета” јавних библиотека – ова популација неретко напушта библиотечку заједницу у периоду средње адолесценције (око 13. до 16. године), када вршњачки притисак и дигиталне платформе преузимају примат над читањем. У омладинском клубу, у библиотеци, млади се могу дружити и бити повезани с књигом и читањем у неформалном окружењу, нису под притиском и присмотром одраслих или професора, што им даје слободу говора и комуникације и чини библиотеку простором у коме су они слободни, независни и у окружењу истомишљеника. У Библиотеци се често одвијају школска такмичења. Тако је недавно математичко такмичење „Кенгур” одржано у библиотечком простору за ученике Гимназије, што представља прави пример сарадничког облика рада с младима – библиотека постаје хаб „hub” за интелектуалне активности младих, не само место позајмице.

Подршка програмима огледа се и у континуираном обнављању фонда намењеног деци и младима. Богат, атрактиван и савремен фонд предуслов је свих читалачких програма: без квалитетних књига, ниједан програм не може дугорочно да оствари жељене ефекте. Истраживања библиотечких услуга доследно показују да доступност и разноврсност фонда директно корелира с учесталашћу читања међу децом (Neuman и Celano).¹¹ Донаторска политика Библиотеке, уз редовне буџетске набавке, обезбеђује овај предуслов, али и планирање набавке и праћење трендова у издаваштву за младе, као и одзиве на друштвеним мрежама и рецензије за књиге које су младима привлачне. Строго се води рачуна о квалитету, али и о томе да деца и млади дођу до жељене литературе када су у осетљивом узрасту, када често имају сукобе и неспоразуме са родитељима, наставницима или вршњацима. Библиотекари, својом стручношћу и обученошћу, често помажу деци да преброде тешке ситуације и да им понуде литературу која ће им помоћи у разумевању личних и туђих ставова или осећања и навести их да дођу решења.

¹¹ Susan B. Neuman and Donna Celano, “Access to print in low-income and middle-income communities”, *Reading Research Quarterly*, Vol. 36, no. 1 (2001), 8–26. <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР, ИЗАЗОВИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА

Анализа приказаних програма открива јасан концепт: Библиотека у Убу не тежи само да забави децу, иако је забавни елемент свесно и педагошки оправдано присутан у свим активностима. Оно чему програми заједнички теже јесте трансформација, односно постепени прелаз читалачког ангажмана с нивоа спорадичне забаве на ниво свесне, самостално одабране навике.

Овај процес може бити приказан кроз три концептуалне фазе. У фази привлачења, кроз радионице, посете, атрактивне конкурсе и нове активности, попут Омладинског клуба, Библиотека смањује баријере и позиционира се као пријатно, достигну и узбудљиво место. У фази укоревљавања понављане позитивне интеракције с књигом и читалачком заједницом постепено граде читалачки идентитет: дете које чита не само зато што је тако задато, него зато што то жели. У фази аутономије дете или млада особа читање интернализује као вредност – читање постаје „сопствени” избор, независан од спољашњих подстицаја. Свакако је јасно да деца са позитивним читалачким осећајем и са осећајем да је библиотека њихово треће место, чешће бирају читање слободном вољом и упорнија су у суочавању с тежим текстовима.

Упркос бројним програмским успесима, рад с децом и младима у јавним библиотекама оптерећен је структурним изазовима. Ограничена финансијска средства отежавају систематско запошљавање стручних сарадника (педагога, психолога или библиотекара специјализованог за рад с децом). Конкурентност дигиталних садржаја – посебно видео-игара, стриминг платформи и друштвених мрежа – представља додатан изазов у привлачењу пажње деце и младих.

Перспективни правци развоја могу обухватити увођење читалачких клубова по узрастним групама, с редовним окупљањима и разговорима о прочитаним делима; сарадњу са школским библиотекарима ради координисаних програма читалачке писмености; дигиталне читалачке изазове прилагођене различитим узрастима; као и менторске програме у којима старији ученици воде млађе кроз читалачка искуства. Такође, систематска евалуација програма – кроз упитнике, разговоре с корисницима и праћење читалачких навика уписаних чланова – пружила би вредне повратне информације за будуће планирање.

ЗАКЉУЧАК

Уз стручно-теоријска упоришта у савременим истраживањима о читалачкој писмености, когнитивним ефектима читања и развојној психологији, рад показује да Библиотека у Убу не само да реализује програме него и примењује, интуитивно и осмишљено, принципе позитивног читалачког окружења, аутономије у избору и социјалне читалачке мотивације. То је пут на коме забава нераскидиво прераста у навiku – и управо у том преласку лежи дугорочна вредност библиотечке делатности за децу и младе. Посебно је вредно истаћи да овај модел рада није резервисан само за велике градске библиотеке с бројним кадром и богатим ресурсима. Напротив, искуство Библиотеке у Убу показује да је кључни ресурс воља, стручност и посвећеност библиотекара заједници коју служе. „Библиотеке и библиотекари морају да дају све од себе да осигурају да не назадујемо што се тиче писмености”,¹² а самим тим и читања, што све заједно доводи и до доприноса библиотека у повећању друштвених компетенција неопходних за демократско учешће свих грађана.¹³

Свака радионица, сваки конкурс, свака посета школске групе представља малу али неутуђиву карику у ланцу изградње читалачке заједнице. Стога овај рад може послужити и као подстицај другим библиотекама у мањим срединама да препознају сопствени потенцијал и смело коракају у правцу активне промоције читања међу децом и младима. „Сви ми читамо да бисмо разумели, или почели да разумевамо. Не можемо без читања. Читање је, готово као и дисање, наша суштинска функција.”¹⁴ Градска библиотека „Божидар Кнежевић” у Убу активним и разноврсним програмима за децу и младе управо то и показује – да једна мала јавна библиотека може бити значајан чинилац у обликовању читалачке културе локалне заједнице. Анализа програмске грађе открива осмишљен приступ у коме се забавни, креативни и едукативни елементи стратешки преплићу, с циљем да читање – кроз радионице, конкурсе, посете, нове просторе и богаћење фонда – постане незаобилазни део свакодневног живота деце у Убу и околини.

¹² Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku* (Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007), 150.

¹³ Vesna Crnogorac, *Javne biblioteke i demokratija* (Beograd: Clio, 2018), 136.

¹⁴ Alberto Mangel, *Istorija čitanja* (Novi Sad: Svetovi, 2005), 17.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовић, Зоран, *Образовање у токовима знања*. Београд: Завод за уџбенике, 2013.
2. Wolf, Maryanne, *Proust and the squid: The story and science of the reading brain*. Sidnej: HarperCollins Publishers Australia Pty. Ltd, 2007.
3. Вучковић, Жељко и Нада Тодоров, *Култура читања у времену интернета*. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натопшевић”, 2010.
4. Gorman, Majkl, *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Београд: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007.
5. Градска библиотека „Божидар Кнежевић” Уб. Активности и најавна дешавања. <https://www.bibliotekaub.rs> (приступљено 3. 4. 2026).
6. Deci, L. Edvard и Ryan, M. Richard, „The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior”. *Psychological Inquiry*. Vol. 11, No. 4 (2000), 227–268. https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_DeciRyan_PIWhatWhy.pdf (accessed 3. 4. 2026).
7. Clark, Christina, *Linking school libraries and literacy: Young people’s reading habits and attitudes to their school library, and an exploration of the relationship between school library use and school attainment*. London: National Literacy Trust, 2010. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513438.pdf> (accessed 3. 4. 2026).
8. Krashen, Stephen. D, *The power of reading: Insights from the research* (2nd ed.). Westport: Libraries Unlimited, 2004. https://www.sdkrashen.com/content/books/the_power_of_reading.pdf (accessed 3. 4. 2026).
9. Mangel, Alberto. *Istorija čitanja*. Novi Sad: Svetovi, 2005.
10. Матијевић, Милица, „Будућност знања – јавне библиотеке су значајан едукативни извор за омладину”. *Информациона писменост и доживотно учење*, ур. проф. др Александра Вранеш и др. 331–336. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду: Библиотекарско друштво Србије, 2008.
11. Матијевић, Милица и Георгиев Елизабета, „Зед генерација као публика библиотека: инфлуенсери, друштвене мреже, мобилне апликације”. *Иновације и трендови у библиотекарству: програм / XV конференција Библиотекарског друштва Србије, Београд–Чачак, 12–14. децембар 2018*. Ур. Богдан Трифуновић 29–40. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2018.
12. Neuman, Susan B. и Celano, Donna, “Access to print in low-income and middle-income communities”, *Reading Research Quarterly*. Vol. 36, no. 1 (2001): 8–26. <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> <https://websites.umich.edu/~sbneuman/pdf/AccessToPrint.pdf> (accessed 3. 4. 2026).

13. Sullivan, Alice и Brown, Matt, “Reading for pleasure and progress in vocabulary and mathematics” у *British Educational Research Journal*. No. 41(6), (2015) 971–991.
14. Tierney, Robert J. and Pearson, P. David, *Toward a composing model of reading. Language Arts*. Washington: National Inst. of Education, 1983.
15. Crnogorac, Vesna, *Javne biblioteke i demokratija*. Beograd: Clio, 2018.
16. <https://nb.rs/smernice-za-razvoj-javnih-biblioteka/> (приступљено 3. 4. 20026).
17. www.bibliotekaub.rs (приступљено 3. 4. 2026).

Jelka Panić

Public Library “Božidar Knežević”, Ub

SHAPING THE READING CULTURE OF CHILDREN AND YOUTH IN THE CITY LIBRARY IN UBU – FROM FUN TO HABIT

Summary: The paper deals with the issue of the development of reading culture among children and youth in the City Library “Božidar Knežević” in Ub, through an analysis of program activities that this institution implements on an ongoing basis. Starting from theoretical assumptions about the importance of reading in early and school age, the paper considers how library programs – creative workshops, literary competitions, school group visits, programs for preschoolers, as well as the newly opened Youth Club - contribute to the transformation of reading from a mere entertainment activity into a lasting life habit. A qualitative analysis of the program materials available on the official library website was applied, relying on relevant domestic and foreign professional literature. The results show that a well-designed and consistently implemented reading program significantly influences the formation of reading competencies, encourages creativity and critical thinking, and strengthens the connection of children and young people with the library as a space for learning and enjoyment.

Keywords: reading culture, children and youth, public library, reading programs, promotion of reading, Ub City Library.

Тања Чолић

Народна библиотека „Радислав Никчевић“

Јагодина

tanja.n.colic@gmail.com

Јелена Рајић

Народна библиотека „Радислав Никчевић“

Јагодина

jelenanora@gmail.com

Нада Димитријевић

Народна библиотека „Радислав Никчевић“

Јагодина

naurosevic@yahoo.com

СТРУЧНИ РАД

УДК:027.625:028.5(497.11)

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.021>

ПРОГРАМИ ЗА ДЕЦУ КАО КЉУЧНА СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ У ЈАГОДИНСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ

Сажетак: У савременом друштву, обележеном интензивним развојем дигиталних технологија, народне библиотеке суочавају се са промењеним читалачким навикама и све израженијом кризом читања, нарочито међу млађим генерацијама. Посебан изазов представља рад са децом рођеном у дигиталној ери, чији се начин перцепције информација и културе значајно разликује од претходних генерација. У таквим околностима Народна библиотека „Радислав Никчевић“ у Јагодини развија иновативне програме намењене деци, засноване на принципима „живе речи“, интерактивности и интердисциплинарности. Циљ ових програма јесте развијање читалачких навика, неговање креативности и подстицање трајног интересовања деце за читање и библиотеку. Рад анализира значај креативних радионица, сусрета са ауторима, књижевних фестивала, литерарних конкурса и других програмских активности као ефикасних начина за превазилажење савремене кризе читања и формирање позитивног односа према књизи. Резултати показују да редовно учешће у овим активностима подстиче мотивацију за читање и активну интеракцију са библиотеком.

Кључне речи: деца, народне библиотеке, читалачка култура, програми за децу

УВОД

Дигитална трансформација друштва значајно је променила начин на који људи долазе до информација, комуницирају и проводе слободно време. Ове промене су посебно видљиве код најмлађих генерација које су рођене и одрастају у дигиталном окружењу. Реч је о такозваној генерацији Алфа, односно деци рођеној након 2010. године која од најранијег узраста одрастају окружена паметним уређајима, интернетом и мултимедијалним садржајима.¹ Таква генерација развија другачије обрасце пажње, перцепције и учења, што се директно одражава и на однос према књизи и читању.

Народна библиотека у Јагодини, као институција културе и образовања, суочава се са изазовима како да у таквом окружењу очува и развија читалачку културу. Један од најважнијих одговора на овај изазов јесте усмеравање посебне пажње на рад са децом. Програми намењени најмлађој публици представљају кључну стратегију у формирању читалачких навика. Кроз различите активности које су засноване на концепту живе речи, Библиотека настоји да деци приближи књигу као извор знања, маште и креативности.

Данашња деца одрастају у свету у којем су дигитални уређаји, интернет и друштвене мреже саставни део свакодневног живота. Информације се све чешће примају кроз визуелне и кратке садржаје, што може утицати на смањење концентрације и интересовања за дуже текстуалне форме. Подаци из ПИСА (Програм за међународно оцењивање ученика) истраживања показују да ученици који више времена проводе на дигиталним платформама ређе читају књиге у слободно време и имају мању мотивацију за читање дужих текстова.² Због тога Библиотека све више развија иновативне програме који комбинују књигу са креативним и интерактивним активностима. Рад са децом постаје стратешки приоритет, јер управо у најранијем детињству настају трајне читалачке навике. Редовно читање у раном узрасту значајно утиче на развој језичких и когнитивних способности, као и на каснији академски успех ученика.³ Савремена библиотека све више препознаје програме за децу као централни део своје културне и образовне мисије. Посебно важну улогу имају активности које подстичу

¹ Mark McCindle, *Understanding Generation Alpha* (Sidney: McCrindle Research, 2020).

² OECD, *21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in Digital World* (Paris: OECD Publishing, 2021).

³ OECD, *PISA 2018 Results (Volume III): What School Life Means for Students* (Paris: OECD Publishing, 2019).

активно учешће деце и омогућавају им да књигу доживе као динамичан и инспиративан медиј. У времену доминације дигиталних комуникација, непосредни сусрет и жива реч добијају додатну вредност. У библиотечкој пракси, у складу са ИФЛА смерницама, наглашава се да читање наглас и усмена интерпретација текста имају снажан утицај на развој читалачке мотивације код деце.⁴ Жива реч доприноси стварању емоционалне везе између детета и књиге, што је један од кључних фактора у формирању трајних читалачких навика.

САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ У РАЗВОЈУ ЧИТАЛАЧКЕ КУЛТУРЕ

Народне библиотеке се суочавају са бројним изазовима који утичу на развој читалачке културе код деце. Најзначајнији је начин на који најмлађе генерације долазе до информација. Друштвене мреже и кратки дигитални садржаји постали су доминанти облик комуникације и забаве што често доводи до смањеног интересовања за читање озбиљнијих и дужих текстова и књига. Такође, обрасци пажње код деце су другачији. Истраживања показују да деца у дигиталном окружењу очекују динамичније садржаје, интерактивност и визуалну стимулацију, а то чини да традиционални приступ књизи и читању постане мање привлачан.⁵ Још један од изазова са којим се библиотеке суочавају јесте превазилажење њене традиционалне улоге. Тежња је да библиотеке постану више од места на којем се само позајмљују књиге. Оне се преображавају у просторе који подстичу креативност, учење, дијалог и активно учешће заједнице.

Поред наведених изазова, пандемија вируса Ковид-19 додатно је убрзала потребу за трансформацијом библиотечких програма за децу.

ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕЧКИХ ПРОГРАМА У ПОСТПАНДЕМИЈСКОМ ПЕРИОДУ

Концепт „живе речи“ у библиотекама који подразумева непосредну комуникацију са корисницима кроз различите програме, дуго је био заснован на традиционалним моделима рада. Међутим, савремене друштвене

⁴ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), *Guidelines for Library Services to Children Aged 0–18* (The Hague: IFLA, 2018).

⁵ Sonja Rutar and Barbara Baloh, “Opportunities and Challenges in Reading Literacy Development in a Digital Context: Preservice Teachers,” *Educational Research for Policy and Practice*, March 3, 2026, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10671-026-09417-1>.

околности, а посебно пандемија вируса Ковид-19, значајно су утицале на функционисање библиотека и на начин осмишљавања програмских садржаја, посебно оних намењених деци.

Пандемија је представљала не само кризу, већ и прекретницу у раду библиотека, јер је довела до преиспитивања дотадашњих програмских модела и начина комуникације са корисницима. Традиционални облици активности, који су се раније сматрали довољно атрактивним и функционалним, показали су се као недовољно прилагођени новим потребама и интересовањима најмлађих корисника. Након периода пандемије постало је јасно да је неопходно увести нове параметре у процес креирања библиотечких програма. То је подразумевало потребу за иновативним приступима садржају, као и прилагођавање програмских активности савременим навикама деце и младих. У том смислу, пандемија се може посматрати као важан катализатор промена, који нас је подстакао да редифинишемо своје програмске стратегије и да у креирање садржаја укључимо иновативне и флексибилне приступе у раду са најмлађим корисницима.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

У раду су анализирани активности Одељења за културно-образовне програме и подстицање читања у раду са децом, реализоване у периоду од 2020. до 2025. године, са фокусом на трансформацију програма насталу након пандемије. Коришћене су методе анализе библиотечке документације, извештаја о раду, планова активности и програма и интерне евиденције о реализованим активностима. Посебна пажња посвећена је програмима као што су креативне радионице, сусрети са писцима, литерарни конкурси, књижевни фестивали, обележавање битних датума везаних за језик, књигу и читање у сарадњи са школама и предшколским установама.

СУСРЕТИ СА АУТОРИМА

Један од најефикаснијих начина приближавања књижевности деци јесу сусрети са писцима за децу. Такви догађаји омогућавају младим читаоцима да упознају ауторе дела које су читали или ће тек читати. Ови сусрети имају вишеструки значај, стварају непосредну везу између аутора и читалаца, подстичу интересовање за књижевност, развијају радозналост и мотивацију за читање. Жива реч аутора често има снажан мотивациони ефекат, јер деца имају прилику да чују како настаје књига, одакле долазе идеје и како изгледа процес стварања књижевног дела. Међутим, у пракси

се показало да класичан модел књижевног сусрета, који се најчешће своди на разговор писца са публиком и читање одломака из дела, није увек довољно мотивишући за најмлађу публику која одраста уз динамичне и визуелно атрактивне медијске садржаје. Суочавање са овим изазовом подстакло је Библиотеку да преиспита традиционални формат књижевних сусрета и осмисли интерактивније облике представљања књижевности.

Један од приступа који се показао посебно успешним јесте прилагођавање сусрета узрасту деце. Када је реч о деци предшколског узраста, сусрети са писцима организују се у форми кратких драмских интерпретација и играка заснованих на мотивима из књижевног дела. На тај начин деца не остају само пасивни слушаоци, већ постају активни учесници у књижевном догађају. Кроз игру, покрет и драмски израз, прича се представља на начин који је близак децем искуству и начину учења.

Слика 1. Деца на промоцији књиге

Слика 2. Сусрет предшколаца са писцем

За децу школског узраста сусрети са ауторима повезују се са ликовним и визуелним стваралаштвом. Са тим циљем у оквиру пројекта „Европски дан аутора“, чијој смо се иницијативи прикључили препознајући важност промоције читања, тежили смо да у наше програме укључимо ауторе који се баве стрипом и илустрацијом, што омогућава деци да књижевни текст доживе и кроз визуелни медиј. Једна од активности реализована у оквиру ове европске иницијативе је посета мађарског писца, стрип аутора и илустратора Иштвана Лакатоша, чији се роман Коцкоград налази на почасној листи најбољих књига Међународне организације за стваралаштво за децу и младе (IBBY). Током сусрета деца су имала прилику да се упознају са процесом писања, настанком стрипа и визуелног приповедања, као и да кроз разговор са аутором и креативну радионицу учествују

у изради сопствених илустрација и стрип елемената. Комбинација приче, илустрације и стрип-нарације показала се као изузетно привлачна деци јер повезује читање са визуелном културом која им је блиска. Посебан допринос динамичнијем доживљају књижевности представља и укључивање глумца из позоришта у програме сусрета са писцима. Интерпретација књижевног текста кроз глумачко читање омогућава деци да доживе литературу на емотивнији и непосреднији начин. Изражајно читање и драмска интерпретација чине да текст постане жив и приступачан, а деца често изражавају жељу да и сама науче да читају тако изражајно. Још један важан елемент који смо укључили, са циљем унапређења концентрације при доживљају књижевног дела, јесте класична музика. Класична музика у позадини може позитивно утицати на концентрацију и одржавање пажње,⁶ што је чини посебно ефикасном у мултисензорном окружењу које комбинује књижевне и уметничке активности. На тај начин остварен је потпунији доживљај при илустрацији мотива из књижевног дела.

Слика 3. Глумац из позоришта

Слика 4. Деца цртају на креативној радионици

Посебну вредност оваквог приступа представља чињеница да је пракса јагодинске библиотеке, која тежи елементима за оживљавање књижевног текста, препозната у ширем професионалном окружењу. Овакав интердисциплинарни модел представљен је и на светском нивоу, будући да га је водећа међународна организација ИФЛА препознала као пример добре праксе у области библиотечких програма за децу и младе. Чланак “From Words to Images - Reading Workshops for Children” о иновативним

⁶ Wenyan Duan, “The Impact of Classical Music on Brain Cognitive Functions,” *Journal of Technology Innovation and Engineering*, 2020, приступљено 8. јануара 2026, <https://www.sci-open.net/index.php/JTIE/article/view/4731>.

приступима у раду са најмлађим корисницима објављен је у Билтену ИФЛА Секције за библиотеке за децу и младе.

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНЕ И КРЕАТИВНЕ РАДИОНИЦЕ

Поред књижевних сусрета, Библиотека организује различите радионице које комбинују књижевност са другим уметничким и образовним областима. Такве радионице укључују елементе ликовне уметности, драмског израза, креативног писања, илустрације, науке и истраживања. Овакав интердисциплинарни приступ омогућава деци да књигу доживе као подстицај за креативност и игру, а библиотеку као простор за учење, стваралаштво и истраживање. Радионице захтевају активно ментално ангажовање, подстичу машту и развијају различите когнитивне способности. Управо зато настојимо да радионице буду тематски разноврсне, интерактивне и усклађене са узрастом деце, али и наставним планом и програмом основног образовања.

У сарадњи са учитељима и наставницима, Библиотека често организује радионице које прате одређене наставне теме или наставне јединице. На тај начин деци се показује да се одређена лекција или тема не мора обрађивати кроз фронтални облик наставе у учионици, већ да се може представити и на креативан, динамичан начин у библиотечком простору, где се традиционални наставни приступ допуњује елементима проблемске или пројектне наставе. У оваквом моделу рада књига остаје централно средство учења, али се њен садржај интерпретира кроз различите облике активности: разговор, игру, ликовно изражавање, драматизацију, истраживачки рад и заједничко стваралаштво.

Један од примера овог приступа представља радионичарска обрада поезије Душка Радовића која се налази у оквиру наставне лектире. Уместо класичног представљања живота и стваралаштва писца путем предавања или у виду пасивног посматрања постављене изложбе, осмишљен је програм у којем су деца постала активни учесници у креирању садржаја и активности. Израђивали су илустрације инспирисане песмама, писали кратке интерпретације и учествовали у различитим креативним задацима. На тај начин сам процес обраде лектире постао је динамичан и интерактиван. Радионице имају своју предност јер омогућавају да се поезија обради кроз више различитих активности што доприноси дубљем разумевању текста и његовог „света идеја“ и већем интересовању за књижевност.

Слике 5. и 6. Обрада наставне лектуре кроз интердисциплинарне радионице

Дугогодишња сарадња са предшколским установама је већ установљена кроз тематске активности које се реализују у Библиотеци. На тај начин малишане већ уводимо у свет књиге кроз прилагођен наратив, уз помоћ дидактичког материјала, чиме им показујемо да Библиотека није само место где се књиге позајмљују, већ је она простор где они сами постају креатори и истраживачи.

Интердисциплинарне радионице представљају важан инструмент у развијању читалачке културе, јер деца омогућавају да књигу доживе као подстицај за креативност, игру и заједничко учење, а Библиотека показује да је у том процесу она простор где се образовање и култура природно преплићу.

КЊИЖЕВНИ ФЕСТИВАЛИ ЗА ДЕЦУ

Књижевни фестивали представљају један од најобухватнијих облика промоције читалачке културе. Они окупљају писце, издаваче, младе читаоце и библиотекарe у јединственом културном простору. Имају значајну улогу у популаризацији књиге јер стварају атмосферу у којој књижевност постаје део заједничког културног искуства. За разлику од појединачних програма у библиотеци, фестивали омогућавају да се књижевност представи као жив и динамичан културни догађај који окупља већи број учесника и публике. Често се одржава у већим јавним просторима, чиме се књига измешта из библиотечког окружења и постаје видљивији

део културног живота. Фестивали повезују библиотеку са широм заједницом јер су намењени предшколским установама, школама, културним институцијама и појединцима, што допрноси сусрету различитих генерација и актера у области културе. Међународна федерација библиотечких удружења (IFLA) истиче да је јавна библиотека „локална капија ка знању“ која омогућава културни развој појединца и заједнице и подстиче активно учешће у културном животу, што се у пракси остварује кроз различите програме и догађаје, укључујући књижевне фестивале и јавна читања.⁷ Фестивалска атмосфера и позитивно културно окружење доприносе томе да деца читање доживе као занимљиву и инспиративну активност, а не као школску обавезу. Књига на тај начин постаје средство за дружења, машту, игру и културни дијалог. Организација поетско-музичког фестивала била је резултат опсервације и анализе потреба најмлађих корисника. Након успешних књижевних сусрета, која су будила све већа интересовања, одлучили смо се за промоцију поезије кроз један свечанији догађај, који овога пута обједињује поезију и музику. Полазећи од настојања да се поезија представи на савременији и приступачнији начин, у самом програму су поред живе речи песника представљене и музичке интерпретације афирмисаних уметника настале на основу стихова појединих песника. На тај начин поетски текст добија нову димензију, јер се књижевни израз допуњује музичким, што омогућава публици да поезију доживи као вишеслојно уметничко искуство.

Слика 7. Књижевно-поетски фестивал „Витез“ одржан у Јагодини

⁷ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), IFLA-UNESCO Public Library Manifesto (The Hague: IFLA, 2022).

ЛИТЕРАРНИ КОНКУРСИ

Литерарни конкурс „Јара Лабуд“ вишедеценијска је успешна манифестација која се одржава управо у библиотеци. На овај начин континуирано се наставља сарадња са свим основним и средњим школама и подстиче литерарно стваралаштво код деце. Литерарни конкурси представљају важан облик подстицања читалачке културе јер се деца сусрећу са књижевношћу не само као читаоци, већ и као ствараоци. Кроз писање песама и прича, ученици развијају машту, језичко изражавање и креативност. Библиотека је место које препознаје и подстиче таленат најмлађих аутора. Радови учесника се јавно читају, стручни жири награђује најбоље међу њима, а деца добијају прилику да искусе радост стваралаштва и добију признање за свој рад. Овакви конкурси доприносе јачању сарадње Библиотеке са образовним институцијама и постају део ширег образовног процеса у заједници. Поред традиционалног конкурса, сваке године се организују и пилот конкурси са одређеном темом и пропозицијама, и њихов циљ је да истраже којим облицима уметничког изражавања деца теже, који је облик уметничког печата њима најближи. Овакви конкурси на одређену тему обједињују ликовне, литерарне, али и радове у дигиталним формама.

МЕЂУНАРОДНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ВАЖНИХ ДАТУМА

Народна библиотека у Јагодини активно обележава значајне међународне датуме који су посвећени књизи, читању и очувању језика. Ове међународне иницијативе представљају прилику да Библиотека скрене пажњу на значај читања, културе и књижевности. Једна од активности која се редовно обележава јесте “Светски дан читања наглас”. Циљ ове иницијативе је да подстакне децу и младе да читају наглас и тако развију љубав према књизи. Читање наглас доприноси развоју читалачких вештина и изражавања. Обележавање важних датума и јубилеја, попут Дечије недеље, Месеца књиге, Дана писмености, Дана дечије књижевности, обогаћен је разноврсним садржајима. Тематске изложбе, драмско-едукативне радионице, ликовно-литерарне радионице, промоције књига и дружење са писцима за децу пружају подршку образовном систему. Превазилажење просторних баријера у организацији културно-образовних програма за децу огледају се кроз сарадњу са другим установама у граду. Библиотека има огроман потенцијал да осваја нове просторе у области едукације, буде

партнер образовном систему јер се брже и лакше прилагођава променама, јер не постоји оптерећеност курикулумом. Савремени приступ темама из области традиције и фолклора значио би трансформацију за Библиотеку, кроз коју она може да покаже све своје потенцијале, јер се снага налази управо у креативним ресурсима запослених.

РЕЗУЛТАТИ И ЕФЕКТИ ПРОГРАМА ЗА ДЕЦУ

Циљ и задаци којима тежи Одељење за културно-образовне програме и подстицање читања јесу обликовање и преображај Библиотеке у извор непрестаног стицања знања и развијања љубави према књизи, неговања хуманости и формирања читалачких навика код најмлађе публике. Анализирајући период од последњих пет година, примећујемо да амплитуда приказује интензивну динамику конзумирања културних програма, а ефекти одређених програма еквивалентни су актуелностима истих. Параметри евалуације програма, као што су: посећеност, укљученост заједнице, видљивост библиотеке и партнерства, у великој мери зависе од тематске оријентације културних активности. Индикатори успешности из извештаја у периоду од 2020. до 2025. показују да програми усклађени са савременим друштвеним тенденцијама привлаче ширу публику и подстичу већи степен интеракције са заједницом, док традиционално конципирани догађаји бележе нешто мању динамику у развоју публике. Такође, анализа показује да програми намењени деци имају значајан утицај на развој читалачке културе. Према интерној евиденцији, у периоду од 2020–2025. године реализовано је више од 150 културно-образовних програма намењених деци. У програмима је учествовало више од 5.000 деце из предшколских установа и основних школа, док је сарадња остварена са више од 5 образовних институција.

Посебно је значајан податак да се након реализације одређене активности посвећене књизи и читању, интересовање за позајмљивање књига на Дечјем одељењу у просеку повећа за 15–20%. Ови резултати потврђују да интерактивни модели рада директно подстичу мотивацију деце за читање.

ЗАКЉУЧАК

Савремене промене и изазови у друштву захтевају да библиотеке преиспитају своју традиционалну улогу и прилагоде се новим генерацијама корисника. Програми за децу представљају кључну стратегију у развоју читалачке културе јер омогућавају рано формирање читалачких навика.

ка и развијања односа према читању као свакодневној потреби. Искуство јагодинске библиотеке показује да комбинација живе речи, интерактивних и интердисциплинарних програма представља најефикаснији модел рада са децом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Duan, Wenyan. "The Impact of Classical Music on Brain Cognitive Functions." *Journal of Technology Innovation and Engineering*, 2020. <https://www.scioopen.net/index.php/JTIE/article/view/4731>. (преузето 4. 3. 2026.).
2. IFLA. *Guidelines for Library Services to Children Aged 0–18*. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2018.
3. IFLA. *IFLA-UNESCO Public Library Manifesto*. The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions, 2022.
4. McCrindle, Mark. *Understanding Generation Alpha*. Sydney: McCrindle Research, 2020.
5. OECD. *21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World*. Paris: OECD Publishing, 2021.
6. Rutar, Sonja, and Barbara Baloh. "Opportunities and Challenges in Reading Literacy Development in a Digital Context: Preservice Teachers." *Educational Research for Policy and Practice*, March 3, 2026. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10671-026-09417-1> (преузето 16. 3. 2026.).

Tanja Čolić

Public Library "Radislav Nikčević"
Jagodina
tanja.n.colic@gmail.com

Jelena Rajić

Public Library "Radislav Nikčević"
Jagodina
jelenanora@gmail.com

Nada Dimitrijević

Public Library "Radislav Nikčević"
Jagodina
naurosevic@yahoo.com

PROGRAMS FOR CHILDREN AS A KEY STRATEGY FOR DEVELOPING READING CULTURE IN THE JAGODINA LIBRARY

Abstract: In contemporary society, marked by the rapid development of digital technologies, public libraries face changing reading habits and an increasing reading crisis, especially among younger generations. A particular challenge is working with children born in the digital era, whose way of perceiving information and culture differ significantly from previous generations. In this context, the Public Library “Radislav Nikčević” in Jagodina develops innovative programs for children, based on the principles of storytelling, interactivity and interdisciplinarity. The aim of these programs is to develop reading habits, nurture creativity and foster a lasting interest in reading and the library among children. This paper analyzes the significance of creative workshops, author meetings, literary festivals, writing competitions and other activities as effective ways to overcome the contemporary reading crisis and to form a positive attitude towards books. The results show that regular participation in these activities enhances motivation for reading and promotes active interaction with the library.

Keywords: children, public libraries, reading culture, programs for children

Violetta Bottazzo

ZBDS (Zveza bibliotekarskih društev Slovenije)

violetta.bottazzo@gmail.com

СТРУЧНИ РАД

УДК:026:005.94:005.336.2

<https://doi.org/10.63356/baz.2026.022>

OSEBNE KOMPETENCE KOT KLJUČ USPEHA V SPECIALNI KNJIŽNICI

Izvleček: V dobi informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) in prevlade elektronskih virov postaja servisiranje uporabnikov v specialnih knjižnicah vse bolj kompleksno. Specialni knjižničar deluje strateško: z razvojem, implementacijo in upravljanjem informacijskih virov neposredno podpira poslanstvo svoje matične ustanove. Za učinkovito delo pa niso dovolj le strokovne kompetence, pridobljene s formalno izobrazbo, sledenjem stroke in pridobivanjem novih znanj. V kontekstu omenjenega ključni diferenciacijski dejavnik so **osebne kompetence**, ki knjižničarju omogočajo, da svoje znanje v določenem okolju uporabi proaktivno in z dodano vrednostjo.

Specialni knjižničarji se med seboj razlikujejo tudi po pristopu k delu in stroki ter uporabi znanj za učinkovito delo v specialni knjižnici in prispevku lastni ustanovi, uporabnikom in stroki. Prispevek osvetljuje pomen teh veščin za razvoj sodobne specialne knjižnice.

Ključne besede: specialna knjižnica, kompetence, osebne veščine, upravljanje znanja.

1. UVOD

Danes so v središče stroke postavljene nove kompetence, ki naj bi temeljile na edinstveni podlagi (temeljnih znanj in veščin) in nizu specifičnih profilov strokovnjakov, ki vzpostavljajo, organizirajo, razvijajo in vzdržujejo dejavnosti v knjižnici in v spletnem prostoru. Področje knjižnične in informacijske znanosti je šlo skozi obdobje, v katerem sta se obravnavali dve ločeni in različni disciplini.

Knjižničarstvo samo se je s sprejemanjem izzivov okolja, za katerega nastajajo nove storitve, in ponujanjem raznolikih storitev **vsililo kot disciplina**,

ki širi svoje meje glede na lastno teorijo in prakso ter tako neposredno vpliva na izobraževanje. Sistem pa hkrati uvaja poglede na potrebo po novih veščinah in znanjih, ki nadgrajujejo obstoječa znanja in niso nujno vezana samo na knjižnično dejavnost.

V kontekstu napisanega se pojavlja pojem **informatologa** (Aparac-Jelušić, Tatjana, 2019.), ker je nekaterim angleški izraz informacijski strokovnjak predolg. Po zgledu na sociologa, politologa ipd. odločili so se narediti informatologa, ki se še vedno dokazuje in se išče ustrezna terminologija, ločujeje specifikke, ki razlikujejo informatologa od knjižničarja ali računalničarja in prinašajo dodatno vrednost na področju.

2. KONCEPT SPECIALNE KNJIŽNICE?

Specialna knjižnica je izraz za knjižnico, ki ni visokošolska, šolska, splošna ali nacionalna knjižnica. Specialne knjižnice vključujejo korporativne knjižnice, pravne, medicinske, muzejske, neprofitne knjižnice ipd. So nesamostojne enote, ki delujejo znotraj neke matične ustanove, in običajno niso odprte za širšo javnost, čeprav so mnoge na voljo določenim elementom javnosti. Specialne knjižnice včasih delujejo tudi kot informacijski centri, informacijska središča, raziskovalni inštituti, centri za upravljanje znanja ipd. Običajno zaposlujejo knjižničarje, čeprav je veliko zaposlenih v specialnih knjižnicah, ki so tudi ali predvsem specialisti s področja delovanja matične organizacije.

Specialne knjižnice so »specialne« po svoji zbirki, uporabnikih in storitvah, ki jih knjižnica ponuja svojim uporabnikom z določenega področja.

Že Cotton Dana, ustanovitelj in prvi predsednik Združenja specialnih knjižnic (SLA, 1909), ugotavlja razliko med tradicionalno in specialno knjižnico, pri čemer se slednja nanaša na poslovne, industrijske, trgovinske in vladne sektorje. Specialna knjižnica je »orožje« poslovanja organizacije in njena dodana vrednost ter je za njeno prepoznavnost in uspeh v veliki meri odvisna od kompetenc zaposlenih.

3. POSLANSTVO: USKLAJENO Z VIZIJO ORGANIZACIJE

Poslanstvo specialne knjižnice je upravljanje znanja v matični organizaciji in informiranje sproti definirani ciljni skupini uporabnikov. Poslanstvo, vizija in cilji specialne knjižnice morajo biti usklajeni s poslanstvom, vizijo in cilji matične organizacije. Poslanstvo posamezne specialne knjižnice je različno in je odvisno od področja dela matične organizacije. To so lahko podjetja, industrijske ustano-

ve, finančne institucije, raziskovalni centri, svetovalna ali farmacevtska podjetja, trženje, oglaševalske, kulturne ali državne agencije, društva oziroma organizacije. Za dosego poslanstva matične organizacije pa je nujna specialna knjižnica, ki razvija in vzdržuje **kulturo znanja** v organizaciji, ta pa je rezultat kombinacije informacij upravljanja, upravljanje znanja in strateškega učenja.

4. SPECIALNI KNJIŽNIČAR KOT »SPECIAL ONE«

SLA (Special Libraries Association) je specialne knjižničarje definirala, kot »strokovnjake za informacijske vire«, ki naj bi prenesla znanje v prakso (putting knowledge to work). »Postavitev NAŠEGA znanja za delo« je samo revidirana raziskovalna izjava SLA, ključna fraza, aksiom, ki povezuje specialne knjižničarje s procesom upravljanja znanja. Tako je specialno knjižničarstvo v svoji strokovni zgodovini s to vrednotno izjavo SLA bilo osredotočeno na znanje.

Dandanes SLA (<http://www.asist.org>) definira specialne knjižničarje, kot »strokovnjake za informacijske vire, ki zbirajo, analizirajo, vrednotijo, pakirajo in diseminirajo informacije za lažje in natančnejše odločanje v korporativnem, akademskem in vladnem sektorju«. Podoben izraz definira specialnega knjižničarja kot informacijskega strokovnjaka, ki pri svojem delu strateško uporablja informacije za pospeševanje poslanstva matične organizacije, in uporablja tehnologijo kot kritično orodje za dosego njenih ciljev.

Izraz informacijski strokovnjak vključuje knjižničarje, upravljalce znanja, vodje informacijskih sektorjev, spletne razvijalce, informacijske posrednike in svetovalce in druge sorodne poklice. Spekter pomena informacijskega strokovnjaka je širok in je veliko širši od zgolj specialnega knjižničarja, ki ga lahko najdemo ne samo v specialnih knjižnicah kot eni enoti matične organizacije, ampak tudi v velikih informacijskih centrih, celo v obveščevalnih službah, intranet oddelkih, centrih virov znanja in upravljanja in podobnih centrih.

Specialni knjižničarji so z vsemi starimi in novimi vlogami velik izziv za matične organizacije. Po eni strani se tudi sami specialni knjižničarji v svojih prizadevanjih poskušajo pozicionirati znotraj organizacije, po drugi strani naj bi s svojimi znanji in veščinami postali dragocenejši za matično organizacijo.

Specialne knjižnice se soočajo z velikimi izzivi, zlasti v času **digitalne preobrazbe** družbe, kjer imajo specialni knjižničarji pomembne naloge. Te sicer že dolgo izvajajo, a so šele sedaj bolj opazne in temu primerno definirane, saj so tukaj različni projekti upravljanja znanja večkrat v sodelovanju s drugimi pomembnimi deležniki v imenu celotne organizacije.

V digitalni dobi se vloga knjižničarja širi: postaja spletni razvijalec, informacijski posrednik in svetovalac. V okviru projektov, kot je *Digitalna Slovenija 2030*¹, se odpira prostor za še močnejše pozicioniranje specialnih knjižnic kot ključnih deležnikov pri digitalni preobrazbi družbe.

5. KOMPETENCE IN VEŠČINE SPECIALNIH KNJIŽNIČARJEV

5.1. Pojem kompetence

Prve ideje o kompetencah in kompetenčnem izobraževanju so se pojavile že v 60. letih prejšnjega stoletja in od takrat so se razvili različni konceptualni okviri: behavioristični, konstruktivistični in holistični (Butova, Yelena, 2015).

Z razvojem informacijske družbe potreba po visoko kvalificiranih kadrih je naraščala, kar je ob koncu prejšnjega stoletja povzročilo spremembo družbenih pričakovanj glede vloge in nalog visokega šolstva in posledično vključevanje v svet dela.

Pri definiciji pojma kompetenc se je avtorica prispevka zgledovala po projektu *Tuning educational structures in Europe*², v okviru *Education and culture DG*, ki pokriva *Lifelong learning program*. Ta poudarja, da se na tem področju srečujemo z več sorodnimi pojmi, ki se nekoliko prekrivajo, in sicer zmogljivost, lastnost, sposobnost, spretnost, kompetenca. Vsi ti izrazi opisujejo posameznika in kaj lahko doseže, nekateri pojmi, kot je na primer spretnost, so ožji pojmi od izraza kompetence. To pojasnjuje, zakaj je bil izraz kompetenca izbran kot nadrejeni izraz v *Tuningu*.

Pojem kompetence razumemo kot dinamično kombinacijo znanja, lastnosti in spretnosti, ki omogočajo učinkovito delovanje.

¹ **Digitalna Slovenija 2030** je odgovor Vlade Republike Slovenije na razvojne izzive digitalizacije in je namenjena strateškemu načrtovanju spodbujanja digitalne preobrazbe Slovenije v razvojnem obdobju do leta 2030. Digitalna Slovenija 2030 torej upošteva ambicije in načela EU, obenem pa se usmerja v bistvene izzive Slovenije na področju digitalne preobrazbe in tako prepoznava šest prednostnih vsebinskih področij digitalne preobrazbe: **gigabitna infrastruktura, digitalne kompetence in vključenost, digitalna preobrazba gospodarstva, pot v pametno družbo 5.0, digitalne javne storitve, kibernetna varnost.**

² **Projekt Tuning Educational Structures in Europe**, ki ga vodijo univerze in se je začel leta 2000 ter ga podpira Evropska komisija. Zasnovan je za izvajanje bolonjskega procesa z ustvarjanjem primerljivih, združljivih in preglednih visokošolskih učnih načrtov. Osredotoča se na učenje, ki temelji na kompetencah, z uporabo sistema ECTS za zbiranje kreditnih točk in učenjem, osredotočenim na študenta.

Po projektu **Tuning** jih delimo na:

- **Instrumentalne:** kognitivne, metodološke, tehnološke in jezikovne sposobnosti.
- **Medosebne:** socialne veščine, interakcija in sodelovanje.
- **Sistemske:** razumevanje celote in sposobnost načrtovanja sprememb (ob predhodni pridobitvi instrumentalnih in medosebnih kompetenc).

V tem kontekstu kompetence je mogoče določiti in razvijati, kar pomeni, da človek nima kompetenc v absolutnem smislu, temveč le do določene stopnje, ki jo je mogoče postaviti v kontinuum razvoja in razvijati skozi prakso in izobraževanje.

5.2. Kompetence specialnega knjižničarja

Kot pri vseh poklicih morajo biti tudi knjižničarji (ne glede na naziv, ki je lahko informacijski strokovnjak, informacijski posrednik, upravljalec znanja, ipd) navdušeni nad svojim poklicem, če želijo biti uspešni na svojem področju. Pokazati morajo predanost in motivacijo, prilagodljivost, verodostojnost, pripravljenost za sodelovanje, navdušenje nad timskim delom in biti odprtega duha. Informacijski strokovnjaki morajo biti vzgojitelji svojih uporabnikov in spremljati razvoj stroke in IKT (Informacijsko komunikacijske tehnologije).

Specialni knjižničarji lahko imajo ključno vlogo pri izpolnitvi ciljev matične organizacije, če pokažejo navdušenje, strokovnost in predanost svojemu delu. Svoje nadrejene morajo prepričati in jim pokazati, da so pomemben dejavnik pri delovnem in izobraževalnem procesu.

Obstajajo napovedi o prihodnjem načinu dela informacijskih strokovnjakov, ki predvideva, da informacijski strokovnjaki ne bodo samo tisti, ki uporabnikom pomagajo pri dostopu do informacij, ampak se bodo in se morajo spremeniti v strokovnjake, ki oblikujejo in ustvarjajo metode za dostop do teh informacij.

5.3. Kompetence informacijskih strokovnjakov za 21. stoletje, SLA

Pri tem je poudarek na kompetencah specialnega knjižničarja, ker se nobeden od ciljev matične organizacije ne more doseči brez spretnega oziroma kompetentnega specialnega knjižničarja. Opis potrebnih kompetenc specialnega knjižničarja temelji na uradnem dokumentu *Kompetence za informacijske strokovnjake 21. stoletje* (SLA, 2003).

Za uspešno delo specialnega knjižničarja v specialni knjižnici so pomembne tako profesionalne (professional competencies) kot personalne kom-

petence (personal competencies). Ti dve povezani kompetenci sta temeljni kompetenci (core competencies) in ključni za uspešno delo informacijskih strokovnjakov.

Profesionalne kompetence so povezane s poznavanjem informacijskih virov, njihovih dostopov ter tehnologije in upravljanjem ter sposobnostjo to znanje uporabiti za zagotavljanje kakovostnih informacijskih storitev. Personalne kompetence sestavljajo stališča, vrednote, veščine in etike poklica, ki specialnim knjižničarjem omogočajo učinkovito delo v korist matične organizacije.

Za vrhunsko delo v specialni knjižnici sta nujna oba stebra:

1. **Profesionalne kompetence:** Upravljanje virov, storitev in uporaba sodobnih IKT orodij.
2. **Personalne (osebne) kompetence:** To so stališča in vrednote, ki knjižničarju omogočajo, da ostane fleksibilen v nenehno spreminjajočem se okolju.

Večina specialnih knjižničarjev ima visokošolsko strokovno izobrazbo informacijskih znanosti in vse več jih zaključuje doktorski študij. Idealno bi bilo, če bi imeli specializacijo znanja iz specialnih zbirk knjižnice, v kateri delajo.

Po drugi strani pa personalne kompetence predstavljajo nabor stališč, veščin in vrednot, ki v praksi omogočajo učinkovito delo in dajo prispevek matični organizaciji, uporabnikom in stroki. Omenjene kompetence zajemajo širok spekter od osebne varnosti pri komunikaciji do sposobnosti specialnega knjižničarja izpostaviti to dodano vrednost osebnega doprinosa matični organizaciji, hkrati pa ostane fleksibilen in pozitiven v okolju, ki se permanentno spreminja.

Vsak informacijski strokovnjak naj bi imel naslednje **personalne kompetence:**

- išče izzive in izkorišča nove priložnosti,
- vidi širši kontekst,
- učinkovito komunicira,
- jasno predstavlja ideje; se pogaja samozavestno in prepričljivo,
- ustvarja partnerstva in povezave,
- gradi okolje medsebojnega spoštovanja in zaupanja; spoštuje in ceni različnost,
- uporablja timski pristop; skrbi za ravnotežje med sodelovanjem, vodenjem in sledenjem,

- prevzema proračunska tveganja, pokaže pogum in odpor, ko se sooči z nasprotovanjem,
- načrtuje, določa prioritete in se osredotoča na kritično,
- načrtuje svojo kariero,
- razmišlja kreativno in inovativno; iščejo nove ali ponovno odkrite možnosti,
- prepozna pomen poklicnega povezovanja in načrtovanja lastne kariere,
- usklajuje obveznosti v službi, družini in skupnosti,
- ostaja fleksibilen in pozitiven v času nenehnih sprememb,
- slavi svoje in tuje dosežke.

Specialni knjižničarji izkazujejo etične vrednote, medsebojno spoštovanje in zaupanje do drugih ter zavzemanje za delovno okolje, ki spodbuja strokovni razvoj. Dokazujejo, da lahko delajo kot del ekipe ne glede na položaj v hierarhiji. Pokazujejo vztrajnost, ko se soočajo z nasprotovanjem, in so sposobni učinkovito pripraviti strateške in poslovne načrte za zastavljene prioritete.

6. KOMPETENCE IN VSEŽIVLJENSKO UČENJE

Koncept vseživljenjskega učenja dobiva vedno večji pomen in postaja imperativ v poslovnem, izobraževalnem in osebnem okolju. Znanja, spretnosti in kompetence je treba razvijati vse življenje, ne le za osebno izpolnitev in aktivno sodelovanje v družbi, v kateri živimo, temveč tudi za uspešnost in ustvarjalnost na permanentno spreminjajočem se področju dela.

Vseživljenjsko učenje na področju knjižničarstva in informacijskih ved, da bi se izvajale vse prej omenjene zahtevne naloge, je **proces ohranjanja in izboljševanja strokovnega znanja**, spretnosti in kompetenc knjižničarjev skozi različne učne dejavnosti, ki se pojavljajo tekom kariere.

Vseživljenjsko učenje vključuje vse oblike izobraževanja od formalnega do priložnostnega učenja ter učenja v delovnem okolju.

Pomen učenja na delovnem mestu je najbolj razviden iz spremembe imena IFLA-ine *Sekcije za stalno strokovno izpopolnjevanje knjižničarjev* iz leta 2003 v *Sekcijo za stalno strokovno izpopolnjevanje knjižničarjev in učenje na delovnem mestu*. IFLA je prepoznala dejstvo, da izobraževanje in učenje poteka skozi celotno poklicno življenje, skozi formalno in neformalno izobraževanje, pa tudi priložnostno učenje, in da ta zveza **deluje v partnerskem odnosu**.

Kot je sistematično visokošolsko izobraževanje knjižničarjev **pogoj za zagotavljanje razvoja nacionalne knjižnične in informacijske znanosti**, tako je učenje in usposabljanje pri delu **pogoj za razcvet knjižničarskega poklica v družbenem kontekstu**.

Knjižnice so skozi zgodovino podpirale in podpirajo večnivojsko povezovanje in izvajanje nacionalnih politik na področju izobraževanja, kulture in znanosti. So prostor učenja, raziskovanja in aktiven partner v razvoju akademske, znanstvene in strokovne skupnosti. Knjižnice imajo kadrovske, tehnične in informacijske vire za razvijanje kompetenc za vseživljenjsko učenje pri najrazličnejših uporabnikih, od najmlajših, preko študentske in akademske populacije do uporabnikov tretjega življenjskega obdobja.

Začete spremembe se že odražajo v spremenjeni strukturi uporabnikov knjižnice, njihovih delovnih in bralnih navadah, potrebah po drugačnih, bolj fleksibilnih oblikah knjižničnih storitev. Knjižnice s svojimi programi postajajo viri neformalnih in priložnostnih oblik učenja, dostopnih neposredno in, kot smo v času pandemije bili priče tudi – na daljavo.

Da bi bili knjižničarji uspešen partner izobraževalnim institucijam in družbi kot celoti pri vzpostavljanju procesa vseživljenjskega učenja, knjižničarji na novo preverjajo širino svojih strokovnih kompetenc in ponovno definirajo jedro knjižničarskega znanja.

Permanentno izobraževanje in usposabljanje je vertikala ne le strokovnega razvoja, ampak tudi vzpostavljanja sodobnih knjižničnih storitev.

V kolikšni meri se bo knjižničarski poklic lahko prilagodil digitalno-informacijskim zahtevam, ki temeljijo na družbi znanja, je v veliki meri odvisno od uporabe fleksibilnega sistema vseživljenjskega učenja, ki bo vrednotil in priznaval kompetence, pridobljene v vseh oblikah učenja.

7. ZAKLJUČEK

V svetu, kjer se tehnologija in informacijski tokovi spreminjajo dnevno, formalna izobrazba predstavlja le začetek. Vseživljenjsko učenje v knjižničarstvu je proces nenehnega nadgrajevanja veščin – od formalnih tečajev **do učenja na delovnem mestu**.

Knjižničarji morajo danes redefinirati jedro svojega znanja, da ostanejo relevanten partner znanosti in gospodarstvu. Uspeh poklica v digitalni družbi bo odvisen od tega, kako hitro se bomo zmožni prilagoditi novim zahtevam in v kolikšni meri bomo osebne kompetence prepoznali kot svojo največjo konkurenčno prednost.

Prihodnost specialnega knjižničarstva ne temelji le na obvladovanju informacijskih virov, temveč predvsem na prepletu strokovne podkovanosti in močnih **osebnih kompetenc**. V okolju, ki ga narekujeta digitalna transformacija in hitre družbene spremembe, specialni knjižničar postaja strateški partner matične organizacije. Njegova prava dodana vrednost se kaže skozi proaktivnost, komunikacijsko odličnost in sposobnost nenehnega prilagajanja, kar mu omogoča, da suhoparne podatke spremeni v uporabno znanje. Uspešna specialna knjižnica je zato tista, ki jo vodi posameznik, zavezan vseživljenjskemu učenju in viziji, da s svojim delovanjem neposredno soustvarja uspeh celotne ustanove.

8. VIRI

1. Aparac-Jelušić, T. “Kompetencije knjižničara i informatologa: izazovi u vremenu društvenih i kulturnih promjena.” *Organizacija znanja* 24, št. 1–2 (2019): 1–3.
2. Butova, Y. “The History of Development of Competency-Based Education.” *European Scientific Journal* (2015).
3. “Competencies for Information Professionals of the 21st Century.” Special Libraries Association, 2003. Dostopano 2.5.2025.
<https://dbiosla.org/Competencies%20for%20Information%20Professionals%20of%20the%2021st%20Century.pdf>
4. “Digitalna Slovenija 2030 – Krovna strategija digitalne preobrazbe Slovenije do leta 2030.” Vlada Republike Slovenije, 2023. Dostopano 26.2.2026.
https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDP/Dokumenti/DSI2030-potrjena-na-Vladi-RS_marec-2023.pdf
5. IFLA. “Continuing Professional Development and Workplace Learning (CPDWL).” Dostopano 1.3.2026.
<https://www.ifla.org/units/cpdwl/>
6. “Special Libraries Association (1909–Present).” American Library Association. Dostopano 5.3.2026.
<https://archon.library.illinois.edu/ala/?p=creators/creator&id=3993>
7. “Strokovni standardi za specialne knjižnice Slovenije (za obdobje 2018–2028).” 2018. Dostopano 6.3.2026.
https://www.zbds-zveza.si/wp-content/uploads/publikacije/Strokovni_standardi_specialne.pdf
8. Štefanec, D. *Kompetence v kurikularnem načrtovanju splošnega izobraževanja*. Ljubljana: Zbirka Razprave FF, 2021. Dostopano 15.3.2026.
https://www.researchgate.net/profile/Damijan-Stefanc/publication/357335408_

Kompetence_v_kurikularnem_nacrtovanju_splosnega_izobrazevanja/links/61c8ce3ae669ee0f5c67759c/Kompetence-v-kurikularnem-nacrtovanju-splosnega-izobrazevanja.pdf

9. "The Association for Information Science and Technology (ASIS&T)." 2026.15.3.2026.
<https://www.asist.org/>
10. "Tuning Educational Structures in Europe." European Commission, 2003. 16.3.2026.
https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/TuningEUI_Final-Report_EN.pdf

Violetta Bottazzo

ZBDS (Association of Library Associations of Slovenia)

PERSONAL COMPETENCES AS THE KEY TO SUCCESS IN A SPECIAL LIBRARY

Abstract: In the era of information and communication technology (ICT) and the dominance of electronic resources, providing services to users in special libraries is becoming increasingly complex. A special librarian acts strategically: by developing, implementing, and managing information resources, they directly support the mission of their parent institution. However, professional competencies acquired through formal education, keeping up with the profession, and gaining new knowledge are not enough for effective work. In this context, personal competencies emerge as the key differentiating factor, enabling the librarian to apply their knowledge in a specific environment proactively and with added value. Special librarians also differ from one another in their approach to work and the profession, as well as in the application of knowledge for effective work in a special library and their contribution to their own institution, users, and the profession. This paper highlights the importance of these skills for the development of the modern special library.

Keywords: special library, competencies, personal skills, knowledge management.

Јелица Б. Зељић
jelicazeljic971@gmail.com

Јелена Д. Чкојић
jelena.ckojic@gmail.com

Ана М. Васиљевић
ana.ivkovic.va@googlemail.com

Народна библиотека Осечина, Осечина

ИНФОРМАТИВНИ ПРИЛОГ
УДК: 027.022:004.9(497.11)
<https://doi.org/10.63356/baz.2026.023>

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ЗАВИЧАЈНЕ БАШТИНЕ: МОДЕЛ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ ОСЕЧИНА

Сажетак: У савременом друштву, народне библиотеке се суочавају са изазовом очувања културне баштине уз истовремено прилагођавање потребама дигиталних корисника. Овај рад представља модел по којем Народна библиотека Осечине постаје динамичан центар знања, спајајући „живу реч“ са модерним технологијама.

Кључни фокус рада је на процесу дигитализације као алата за демократизацију културе и очувања локалног идентитета. Посебан значај у овом процесу има сарадња са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ из Београда, кроз чију стручну и техничку подршку је реализована дигитализација листа „Подгорац“ и материјала везаних за шљиву и шљиварство. На тај начин библиотека је омогућила трајну доступност хронике свога краја, док је пројекат дигитализације грађе о шљиви (као симболу привреде и традиције региона) поставио темеље за специфичну, тематску дигиталну ризницу.

Анализом статистичких показатеља посвећености платформи, рад показује да дигитализација не потискује читање, већ му даје нову форму, чинећи библиотеку незобилазним стубом савременог друштва.

Кључне речи: *дигитализација, народна библиотека, локални идентитет, завичајна периодика, шљива, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, читалачка култура.*

УВОД: БИБЛИОТЕКА КАО ЧУВАР И ИНОВАТОР

Савремена библиотека у 21. веку није само тиха читаоница и депо књига. Она је живи организам који се непрестано прилагођава динамичним променама у друштву. Еволуирајући у „трећи простор“ (Oldenburg, 1989)¹ место социјалне интеракције и слободног приступа информацијама. За Народну библиотеку у Осечини, дигитализација завичајног фонда није само технички процес, већ стратешки алат за очување колективног памћења Подгорине. Како наводи Александра Вранеш (2013)², дигиталне библиотеке омогућују нове начине организације и интерпретације знања, чинећи га доступним глобалној јавности.

За мале средине, попут Осечине, Народна библиотека представља централну тачку, а често и једини стуб културног живота. Она није институција у којој се само позајмљују књиге, већ чувар локалног и колективног идентитета. Управо у том контексту, завичајна периодика и грађа имају непрочењиву вредност, јер сведоче о специфичном историјском, културном и друштвеном развоју локалне заједнице.

Основни изазови са којим се суочавају библиотекарски јесте како премостити јаз између генерације. Неопходно је задржати пажњу традиционалног читаоца, а истовремено привући и анимирати „дигиталне падобранце“ који информацију конзумирају брзо и путем екрана.

Дигитализација се овде не јавља само као технички процес, већ као плод институционалне синергије. Управо кроз партнерску сарадњу са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ из Београда, обезбеђена је неопходна експертиза технолошка подлога која омогућава да се локална баштина Осечине обради према савременим светским стандардима.

Циљ овог рада је да покаже како се систематским и стратешким приступом дигитализацији завичајне грађе може постићи вишеструки ефекат. Пре свега, остварује се физичка заштита старих и ретких докумената од пропадања изазваног временом и честом физичком употребом. Друго, постиже се њихова максимална доступност широј јавности, чиме се локална културна баштина Осечине демистификује и чини видљивом на глобалној мрежи. На тај начин, библиотека успешно спаја своју традиционалну улогу чувара са савременом улогом дигиталног иноватора.

¹ Oldenburg, r.(1989). *The Great Good Place*. New York: Paragon House.

² Vraneš, A., Marković, Lj. (2013). *Od rukopisa do digitalne biblioteke*. Beograd: Filološki fakultet

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕЧКИХ УСЛУГА

Трансформација савремених библиотека није само техничке природе, она представља дубоку парадигматску промену која подразумева прелазак са традиционалног модела поседовања (фокус на физичку збирку и складиштење) на савремени модел приступа (фокус на дигиталне сервере и доступност информација у реалном времену). У новом „амбијенту“, концепт „живе речи“ добија потпуно нову димензију. Она више не означава само усмено предање или физички контакт са књигом, већ представља динамичну интерактивност коју библиотека пружа као платформа за размену идеја, дигитално приповедање и активно учешће заједнице у креирању садржаја.

- Дигитални јаз: Један од примарних задатака модерне библиотеке је премошћавање разлике у приступу информацијама. У мањим срединама, библиотека постаје кључна тачка која омогућује свим грађанима, без обзира на њихов социо-економски статус, приступ најсавременијим дигиталним ресурсима. Тиме се спречава информациона маргинализација и подстиче демократизација знања.

- Информациона писменост и доживотно учење: Постојање дигиталних архива само је први корак. Прави изазов лежи у едукацији корисника – како да ефикасно претражују, критички анализирају и правилно користе доступне податке. Библиотекар овде преузима улогу ментора и водича кроз „шуму информација“ помажући корисницима да развију вештине неопходне за живот у 21. веку.

- Видљивост и ревитализација локалне историје: дигитализација није само процес очувања, већ и процес оживљавања. Претварањем аналогне завичајне грађе у претраживе дигиталне формате, локална историја престаје да буде „заборављена“ у прашњавим кутијама. Она постаје видљива, лако претражива и доступна истраживачима широм света, чиме се локални идентитет Осечине чврсто позиционира на глобалној дигиталној мапи.

- Технолошка стандардизација и институционално повезивање: Успешна трансформација захтева примену високих стандарда. Сарадња са институцијама, попут Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ омогућава примену најсавременијих метода и метаподатака, чиме се омогућава функционалност дигиталних колекција.

МЕТОДОЛОГИЈА И ПРАКСА: МОДЕЛ БИБЛИОТЕКЕ У ОСЕЧИНИ

Истраживање представљено у овом раду засновано је на дескриптивној методи и квантитативној анализи статистичких података о посећености дигиталних портала.

Народна библиотека у Осечини применила је специфичан и стратешки утемељен модел дигитализације, који није само био технички задатак, већ и чин очувања локалног интегритета. Уместо насумичних одабира грађе, фокус је стављен на најдрагоценије ресурсе локалне заједнице који су били највише угрожени зубом времена.

Кључни сегмент реализације био је усмерен на два правца:

1. Дигитализација листа „Подгорац“: Овај пројекат је реализован као плод успешне сарадње са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ из Београда. Примена професионалне опреме и стручног менторства партнерске институције обезбедила је висококвалитетну репродукцију и дугорочну дигиталну заштиту завичајне периодике. Реконструкција локалне хронике: Лист „Подгорац“ за нашу територију представља својеврсну „писану меморију“ и најрелевантнију хронику друштвеног, економског и културног живота Подгорине. Препознавајући опасност од трајног пропадања папирних примерака, библиотека је приступила дигитализацији комплетних годишњака. Овим процесом који је спроведен уз високе стандарде, омогућено је истраживачима, студентима и локалном становништву да детаљно истражују своју прошлост путем дигиталних претраживача. Тиме је елиминисан ризик од физичког оштећења оригиналних, крхких примерака, док је истовремено обезбеђена доступност са било које локације.

2. Тематска ризница о шљиварству:

Препознајући шљиву³ као кључни идентитетски код Подгорине,

³ Идеја о одржавању Сајма шљива је зачета почетком деведесетих година прошлог века. Тада (1993. и 1994.) су одржане две манифестације „Дани шљива у Подгорини“. Средином прве деценије 21. столећа на истој идеји је осмишљено нешто потпуно другачије – Сајам шљива у Осечини, велика манифестација која слави шљиву као национално благо. Од 2006. године до данас, упорним радом и истрајавањем на једном веома прецизном концепту успели смо да формирамо препознатљив бренд, Сајам шљива у Осечини. Сајам представља значајну привредно-туристичку и културно-забавну манифестацију која је из године у годину подизала свој ниво и повећавала број посетилаца. Сајам у правом смислу те речи, догађај на ком се сусрећу традиционална и савремена производња, огромно искуство и модерна наука и технологија, знање и идеје са онима који

библиотека је систематизовала разнородну грађу у тематску целину, повезујући локалну привреду са културним наслеђем. Дигитална ризница обухвата и научне текстове, етнолошке записе, архивске фотографије и народна предања. Овај портал реализован на адреси digitalnasljiva.unlib.rs.⁴

Институционална подршка и технолошки оквири:

Реализација ових пројеката не би била могућа без стручне сарадње са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ из Београда. Кроз ову сарадњу, Народна библиотека користила је најсвременије платформе за депоновање и претраживање дигиталних платформи. Ово партнерство представља модел како мала локална библиотека, користећи ресурсе, референтних националних институција, може постати лидер у дигитализацији и очувању завичајне баштине.

Слика 1. Дигитална шљива

Анализа друштвеног утицаја и корисничког искуства

Уместо искључивог ослањања на квантитативне показатеље, прави успех процеса дигитализације у Народној библиотеци у Осечини огледа се

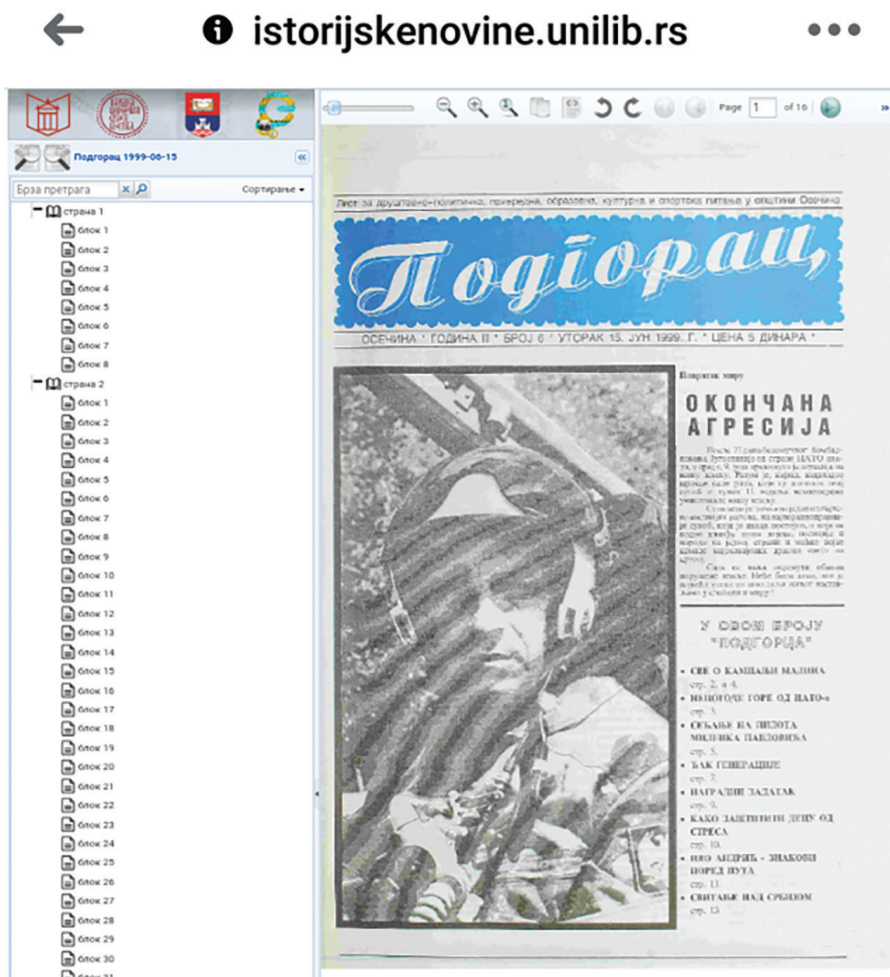
располажу новцем, атрактивна такмичења у квалитету производа од шљива, стручни скупови, излагачи и гости из земље и иностранства, презентација туристичких потенцијала општине, културни и забавни програм за све узрасте.

⁴ <https://biblioteka-osecina.org/>

у трансформацији начина на који заједница користи своје наслеђе. Досадашња искуства указују на три кључна нивоа утицаја:

1. Ревитализација завичајног идентитета

Дигитализација листа „Подгорац“ и теме „Дигитална шљива“ изазвала је лепу реакцију код локалног становништва. Грађани више не посматрају библиотеку као место за позајмицу публикација, већ као дигитални архив сопствених корена. Забележен је повећан интерес потомака који кроз дигиталне новине истражују своје породично стабло или друштвене прилике у којима су живели њихови преци.

Слика 2. Дигитализован лист „Подгорац“

2. Подршка научном и истраживачком раду

Омогућавањем удаљеног приступа грађи (пуном тексту), библиотека је постала незаобилазан партнер студентима и истраживачима који се баве историјом Подгорине. Оно што је некада захтевало вишедневни боравак у завичајном одељењу сада је доступно на „клик“, чиме је Народна библиотека у Осечини изашла из локалних оквира и постала део глобалне академске заједнице.

3. Едукација и „дигитално описмењавање“

Имплементација платформе послужила је као инструмент за едукацију у коришћењу дигиталних ресурса. Библиотекари су кроз радионице и индивидуалне консултације помагали традиционалним читаоцима да савладају претрагу дигиталне ризнице.

Најзначајнији резултат није број преузетих фајлова, већ чињеница да је завичајна грађа постала „жива“. Дигитализација је обезбедила да се специфичности Осечине и Подгорине сачувају од заборавља, пружајући им нови живот у дигиталном добу. Овај модел потврђује да дигитализација не потискује читалачку културу, већ даје нову савремену форму.

Статистички показатељи и резултати

Емпиријски подаци указују на стабилан тренд раста интересовања за дигиталне садржаје, што потврђује оправданост пројеката дигитализације у народним библиотекама. Посебно се издваја пример дигитализације завичајне периодике, који показује да локална културна баштина може добити значајну видљивост у дигиталном окружењу, што потврђује оправданост пројекта.

Табела 1. Анализа приступа дигитализованој грађи – лист „Подгорац“ (период септембар 2025 – април 2026)⁵

Месец	Број приказа страница	Промена у односу на претходни месец
Септембар 2025	506	-
Октобар 2025	2058	+306%
Новембар 2025	5488	+167%
Децембар 2025	5458	-0.5%
Јануар 2026	5308	-2.7%
Фебруар 2026	3604	-32.1%
Март 2026	1219	-66.2%
Април 2026	1886	+54.7%

⁵ <https://pretraziva.rs/pregled/podgorac>

Анализа показује изразит раст интересовања у почетној фази након објављивања дигитализованог садржаја на новој локацији. Већ у другом месецу (октобар 2025) забележен је раст од преко 300%, док врхунац посећености достиже у новембру и децембру 2025. године.

Након иницијалног пика, долази до постепеног пада активности, што је уобичајен образац у коришћењу новообјављених дигиталних колекција. Овај пад може се довести у везу са:

- zasiћењем иницијалне публике,
- сезонским варијацијама у коришћењу (зимски период, празници),
- смањеном промоцијом након иницијалног лансирања.

Значајно је, међутим, да у априлу 2026. долази до поновног раста (+54,7%), што указује на потенцијал за реактивацију интересовања кроз додатне активности (промоције, медијска видљивост, научна употреба).

Методолошка напомена

Приказани подаци односе се на број приказа страница на веб-сајту. Подаци не обухватају:

- прегледе у оквиру BnIViewer система,
- прецизну дистинкцију између људских корисника и аутоматизованих приступа (ботова).

Иако је извршено филтрирање познатих ботова, постоји могућност да део саобраћаја није у потпуности елиминисан, те резултате треба тумачити као индикативне, а не апсолутне показатеље коришћења.

Добијени подаци потврђују да дигитализација завичајне периодике, као што је лист „Подгорац“, значајно доприноси повећању доступности и видљивости културног наслеђа. Упркос методолошким ограничењима, уочљив је јасан образац: снажан иницијални интерес, стабилизација и потенцијал за поновни раст.

Ови резултати указују да дигиталне колекције захтевају континуирану промоцију и интеграцију у образовне и истраживачке токове како би се одржао дугорочни ниво коришћења.

Табела 2. Анализа приступа дигитализованој грађи – тематска збирка „Дигитална шљива“

Тематска збирка о шљиварству („Дигитална шљива“) од новембра 2025. године функционише на новој виртуелној инфраструктури која омогућава детаљно праћење статистике коришћења.⁶

Реални подаци (07. 11. 2025 –23.04.2026)

Месец	Јединствени корисници	Посете	Прикази страница	Хитови	Проток података
Новембар 2025	139	145	382	1.086	2.01 GB
Децембар 2025	106	125	342	921	1.02 GB
Јануар 2026	108	123	370	755	1.33 GB
Фебруар 2026	153	219	360	537	5.37 GB
Март 2026	311	379	734	1.356	5.57 GB
Април 2026 ⁷	220	255	749	749	1.97 GB
укупно	1037	1246	2937	5404	17.27

Кумулативни приказ (новембар 2025 – април 2026)

Показатељ	Вредност
Јединствени корисници	1.037
Посете	1.246
Прикази страница	2.937
Хитови	5.404
Проток	17.27 GB

Тумачење резултата

Укључивањем података за 2026. годину уочава се јаснији образац коришћења дигиталне збирке:

- почетни период (новембар–децембар 2025) карактерише умерен интензитет приступа,
- почетком 2026. долази до постепеног раста,

⁶ <https://digitalnasljiva.unilib.rs/>

⁷ Подаци за април односе се на период до 23.04.2026.

- март 2026. представља изразит пик у свим категоријама (нарочито у протоку података), што може указивати на интензивнију истраживачку или образовну употребу,
- април показује стабилизацију након пика.

Посебно је значајно да је у периоду од непуних шест месеци забележено:

- преко 1.000 јединствених корисника,
- више од 1.200 посета,
- значајан обим преузетих података (преко 17 GB).

Ово указује да тематска збирка има не само локални већ и потенцијално шири истраживачки значај.

Напомена

За разлику од претходне процене, подаци за 2026. годину представљају реалне измерене вредности, што значајно повећава поузданост анализе. Ограничења и даље постоје:

- недостају подаци са старе инфраструктуре (пре новембра 2025),
- није могуће потпуно елиминисати аутоматизовани саобраћај (ботове),
- април 2026. није комплетан месец.

Интеграција нових података показује да дигитална тематска збирка не само да одржава стабилан ниво коришћења, већ може достићи и периоде интензивне експлоатације. Ово потврђује да овакви дигитални ресурси имају значајну улогу у савременим информационим потребама корисника и представљају важан сегмент развоја читалачке културе у дигиталном окружењу.

Показатељи коришћења (новембар 2025 – април 2026)

На основу доступних података за период од 07.11.2025. до 23.04.2026. може се извршити синтеза најзначајнијих показатеља коришћења дигиталне збирке „Дигитална шљива“.

Најчешће преузимани документи (кумулативно)

Анализа показује јасну доминацију научних радова и стручне литературе:

- *possibilities_of_plum.pdf* — 786 преузимања
- *RD_24463.pdf* — 214 преузимања
- *sajamski_glasnik_br4.pdf* — 203 преузимања
- *sajamski_glasnik_br11.pdf* — 131 преузимање
- *sajamski_glasnik_br8.pdf* — 100 преузимања

Укупно посматрано, већина најпреузиманијих докумената припада категорији:

- научних и стручних радова,
- дисертација,
- публикација везаних за сајам шљива.

Најпосећеније странице

- Почетна страница (/) — 559+ приказа
- *sušenje šljive* — 78 приказа
- *novinski članci (stari)* — 76 приказа
- *kontakt* — 70 приказа
- *naučni članci* — 70 приказа

Највећи број преузимања односи се на научне радове (посебно *possibilities_of_plum.pdf*), што указује да збирка има значајну улогу у академском и стручном контексту. У односу на крај 2025. године, 2026. доноси вишеструко већи број преузимања, са јасним пиком у марту и априлу. Ово указује на повећану видљивост збирке и могућу употребу у настави или истраживањима. Странице попут „сушење шљиве“ и „производи од шљиве“ бележе висок број посета, што показује да збирка није ограничена само на научну публику, већ има и практичну вредност за ширу заједницу. Поред научних радова, значајан интерес постоји и за: новинске чланке, монографије, и културне и популарне садржаје.

Анализа друштвеног утицаја

Успех процеса дигитализације у Народној библиотеци Осечина најбоље се огледа у трансформацији начина на које заједница користи своје наслеђе. Уместо искљученог ослањања на квантитативне показатеље, права вредност лежи у чињеници да локална баштина постаје део свакодневног дигиталног живота грађана.

Као илустрација раста доступности и интересовања након постављања грађе на платформу, можемо навести упоредни приказ приступа листу пре и након дигитализације

ЗАКЉУЧАК

Дигитализација завичајне периодике и специфичних локалних симбола је најефикаснији начин да се „жива реч“ прошлости сачува за генерације будућности. Народне библиотеке данас не смеју бити пасивни посматрачи технолошких промена, већ активни актери који те промене користе за промоцију културе.

Синтетички посматрано, дигитална збирка „Дигитална шљива“ показује двоструку функцију: она истовремено делује као научно-информациони ресурс и као практично-едукативна платформа. Значајан раст преузимања у 2026. години, као и доминација стручних радова међу најтраженијим документима, потврђују њену релевантност у академском контексту, док висока посећеност тематских страница указује на њену ши-року друштвено - употребну вредност.

Библиотека у Осечини успешно балансира између улоге чувара традиције и модерног информационог центра, чинећи локалну историју живом, претраживом и трајном.

Некада смо у нашој Подгорини госте дочекивали хлебом, сољу и најбољом препеченицом. Данас вас наша библиотека дочекује отвореним порталом и сачуваним страницама наше историје. Зато, нека вам претрага увек буде брза, нека вам линкови никада не пуцају, а наша завичајна реч нека вам буде на један клик далеко!

ЛИТЕРАТУРА

1. Oldenburg, r.(1989). *The Great Good Place*. New York: Paragon House.
2. Vraneš, A., Marković, Lj. (2013). *Od rukopisa do digitalne biblioteke*. Београд: Filološki fakultet.
3. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” Београд (2026). *Интерна статистика дигиталног портала*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“.

Електронски извори

Веб-сајт Народне библиотеке у Осечини <https://biblioteka-osecina.org/>

Веб сајт Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“

<https://digitalnasljiva.unilib.rs/?fbclid=IwAR16b107pgpnwiYWZvCjearZolCJpUL5m8o-uxNEPxeY6UF2m7RIHhyvqFw>

<https://pretraziva.rs/images/firstpages/podgorac.jpg>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

02(082)(0.034.2)

НАУЧНО-стручна конференција “Библиотекарство у 21. вијеку”
(Бања Лука)

Зборник радова са научно-стручне конференције
„Библиотекарство у 21. вијеку [Elektronski izvor] : између културног
дијалога и дигиталне комуникације / [уредник Биљана Бабић]. -
Онлајн изд. - Ел. књига. - Бања Лука : Универзитет у Бањој Луци, 2026

Način pristupa (URL): <https://blupress.unibl.org/unibl/catalog/book/108>. -
Насл. са насл. екрана. - Опис извора дана 25.05.2026. - Ел. публикација
у ПДФ формату опсега 364 стр., - На насл. стр.: БАЗ-Библиотека и
академска заједница. - Податак о уреднику преузет из импресума.

ISBN 978-99997-45-32-1

COBISS.RS-ID 144420865

ISBN 978-99997-45-32-1

9 789999 745321